

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Kánonjogi Posztgraduális Intézet

**A VILÁGI HARMADRENDEK TÖRTÉNETE, MŰKÖDÉSÜK A II.
VATIKÁNI ZSINAT UTÁN, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL
MAGYARORSZÁGON**

Doktori Disszertáció

Moderátor: Dr. Szuromi Szabolcs Anzelm DSc.

Készítette: dr. Mitták Tünde

**Budapest
2011**

Köszönetnyilvánítás

Világi krisztushívőként és teológiai, valamint jogi tanulmányok után jelentkeztem a Kánonjogi Posztgraduális Intézet PhD-kurzusára. Első kánonjogi munkámat azzal a gondolattal kezdtem, hogy engem elsősorban a szerzetesjog tudományában való elmélyülés vonz, illetve azoknak a jogintézményeknek a megértése, amelyeket csak a „kiválasztottak” ismerhetnek igazán és számomra „misztériumként” jelennek meg.

Az egyetemen folytatott négyévi ismeretgyűjtés után, mint a Ferences Világi Rend Árpád-házi Szent Margit Közösségébe befogadott és képzési idő előtt álló írom a disszertációt. Mindenekelőtt ezért hálát adok a jó Istennek, hogy meghívott az egyházi jogi tudomány művelésére, hogy lehetőségem nyílt betekintést nyerni a kánonjog szabályrendszerébe. Köszönetet mondok tanárainknak, akik botladozásaimat türelemmel fogadták és kellő pedagógiai, pasztorális érzékkel egyengették doktoranduszi tevékenységemet a kánonjogi fakultáson.

Külön szeretném megköszönni:

- *Dr. Szuromi Szabolcs Anzelm Professzor Úrnak*, hogy megszerettette, megértette velem a szerzetesjogot és négy éven keresztül vállalta a választott téma vezetését;
- *Dr. Szilágyi Csaba Tanár Úrnak*, hogy a latin szövegek fordításában segítségemre volt és folyamatosan hasznos tanácsokkal segítette munkámat;
- a Magyar Ferences Könyvtár és Levéltár munkatársainak, *Dr. Dreska Gábor* levéltárosnak, *Fáy Zoltán* és *Dr. Benda Borbála* könyvtárosoknak, hogy szakmai tudásukkal, hozzáértésükkel mindvégig támogatták kutatásaimat;
- a Magyar Sarutlan Kármelita Rendtartomány Budapesti Rendházában kapott segítségért és forrásanyagokért *Béri László Renátó OCD* és *Péceli Bence Imre OCD* testvéreknek;
- *Dr. Vén Emőkének (Terézia n.) OCDS*, a Világban Élő Kármelita Rend országos elnökének, hogy számtalan elfoglaltsága mellett időt szakított kérdéseim megválaszolására és segítségemre volt a disszertáció világi kármelitákat érintő részeinek kidolgozásában;
- *Dr. Horváth Évának OFS*, a Ferences Világi Rend országos miniszterének, hogy a hazai ferences világi közösségek jelenkori működésének feltérképezéséhez nyújtott értékes információkat;

- *Komáromi Jánosnak*, a Ferences Világi Rend országos képzési felelősének a szakmai támogatásáért;
- a *Ferences Világi Rend Árpád-házi Szent Margit Közössége tagjainak*, akik szerető gondoskodásukkal, példamutatásukkal terelték utamat és segítettek abban, hogy személyesen is megélhessem mindazt, amit ezideig csak elméletben tanultam meg.

Végül, de nem utolsósorban szeretném megköszönni *családomnak* az áldozatkész segítségét és megértését, mikor a vizsgaidőszakokban és a dolgozatok megírásakor sokat jómagam is félrevonultam, hogy elköteleződésemnek minél tökéletesebben megfeleljek.

Előszó

Kánonjogi tanulmányaim elkezdését a Mt 19,21 szentírási rész inspirálta és jelen dolgozatom tárgyát a baccalaureátusi, valamint licencia dolgozatok elkészítése alatt szerzett ismeretek motiválták. *A megszentelt élet intézményeinek alapítási joga* című témával való foglalkozás során úgy tapasztaltam, hogy kevés azon művek és kutatások száma, amelyek jogi szempontból vetnék vizsgálat alá a szerzetesi fogalomtételt, illetve más szent kötelekek következményeit. A dolgozat lezárásakor tudatosodott bennem, hogy első kánonjogi írásomat valójában csak befejeztem, de közel sem merítettem ki teljesen a témát. Így konzulensemmel való egyetértésben úgy döntöttünk, hogy a szerzetesjog ágán belül tovább folytatjuk a tanulmányok felkutatását és a tudományos ismereteim elmélyítését.

A baccalaureátusi dolgozatban megállapítottuk, hogy az egyháztörténelemben és a jogban egyaránt többféle magyarázat született a szerzetesség definiálására, különböző megoldásokat adtak a jogi státus meghatározására és az intézményalapítás, illetve a megszentelt élet intézményeinek működése is folytonos változást mutat. A licencia dolgozat megírásakor tovább szűkítettük a kutatási területet és *A szerzetesi fogalomtétel és más szent kötelekek jogtörténeti, terminológiai változásai a keresztény Keleten és a Latin Egyház jogában* című munkában kiválasztottunk a latin jogterületen elterjedt egy olyan megszentelt élet intézményét, amelynek a történelem során volt első,- másod,- és harmadrendje is. A Kisebb Testvérek Rendje, a Szegény Nővérek Rendje és a Ferences Világi Rend reguláinak, szabályzatainak bemutatásán keresztül elemeztük, hogyan valósult meg a felsőbb norma alkalmazása a gyakorlatban.

Röviden összefoglaljuk azokat a feltárt tényeket, végkövetkeztetéseket, amelyeket a két dolgozat során alakítottunk ki és jelen értekezésünk kiinduló pontját képezik:

a) *A baccalaureátusi munka kapcsán nyert tapasztalatok:*

- A remeteség, majd az intézményesült szerzetesség kialakulása először Keleten figyelhető meg, ahol a *vita monastica* három fajtája valósult meg [a Tébei Szent Pál (234–347) által kialakított *szigorú remeteélet*, a Remete Szent Antal (251–356) által létesített *mérsékelt remeteélet* és a Szent Pakhomiosz (293–346) alapította *coenobitak*], amely később nagy hatással volt a nyugati szerzetesség kialakulására is.

- A nagy egyházszakadásig (1054) Keleten szinte virágzott a szerzetesi élet és erős hatást gyakorolt a nyugati szerzetességre. A XI. századtól azonban, a cluny-i mozgalom kapcsán elindult szerzetesi reform következtében a nyugati birodalom területén mutatkozott fejlődés, míg Keleten az ez idő tájt rohamosan tért hódító iszlám egyre inkább nehezítette a keresztény vallásgyakorlást és fokozatos társadalmi politikai szétesésnek lehetünk tanúi.
- Bár koronként és földrajzi területenként változott a szerzetesi élet formája, a világtól való elkülönült életmód motivációja valójában mindig ugyanaz volt: Istent keresni és megtalálni, hogy aztán az evangéliumi tanácsokat megélve és átélve a világban teljesítsenek szent küldetést a kiválasztottak.
- A szerzetesség intézményi fejlődése már a korai időkben hatással volt a *civiljogra*, amely több dokumentumban is megmutatkozott [pl.: *Codex Theodosianus* (438), *Codex Iustinianus repetitae praelectionis* (534) és a későbbi *Novellae*.]
- A szerzetes intézmények tagjai a hármastanácsot nyilvános, örök vagy ideiglenes, azonban megújítandó *fogadalommal* vállalják, míg a világi intézmények a saját szabályzatukban megfogalmazott *kötelékkel* (eskü, ígéret stb.). Az apostoli élet társaságaihoz tartozó tagok az evangéliumi tanácsokat vagy valamilyen kötelékkel vállalják, vagy egyáltalán nincs a szabályzatukban ilyen kötelék.
- A középkorban megerősödő koldulórendek és vagus szerzetesek elterjedése vezetett el arra a felismerésre, hogy a szerzetesség számára is szükséges egyfajta centralizáció, így a szerzetes intézmények alapításának feltételrendszere folyamatosan szigorodott, majd központilag is szabályozott keretek közé került.
- Az intézményalapítás kritériumai korfüggők, az adott társadalmi környezetben való adekvát feltételrendszerre épülnek. Az egyház azonban mindig elismerte és felismerte a szerzetesek világban betöltött szerepét és támaszkodott is rájuk.
- A kónszekrált élet fontos szerepet tölt be az evangelizációban és állandóan igényli az evangéliumi célkitűzéseknek való megfelelést. A tökéletességre való törekvésnek azonban megvannak a maga nehézségei, hiszen gyakran a civiljogi és kánonjogi szabályok nem ugyanazt követelik meg a megszentelt élet intézményeiben élőkötől.

b) *A licencia munka kapcsán nyert tapasztalatok:*

- A kora apostoli kortól kezdve megjelenő, akár intézményesült, akár intézményen kívüli szerzetesi életformát választó megszentelt életet élők körében a környezeti, kulturális, valamint történelmi hatás következtében a legkülönbözőbb együttélési formák és apostoli célok jelentek meg.
- A kutatók számára a mai napig legvitatottabb a lovagrendek kialakulása és létjogosultsága, jóllehet kánonjogi szempontból kevésbé vizsgálták ezeket a középkorban kialakult rendeket.
- A sokak által „sötét középkornak” nevezett történelmi kor egyáltalán nem arról tanúskodik, hogy ebben az időben csupa rossz és elmarasztalendő egyházi intézkedés történt. Az érett középkorban a szerzetesrendek alapítását tiltó zsinati rendelkezések ellenére is számos új rend kapott pápai megerősítést (pl. ferencesek, dominikánusok, kármeliták, valamint különböző szabályozott kanonokrendek). Ebben az időben zajlottak mind Keleten, mind Nyugaton a reformtörekvések, ekkor alakult ki igazán a szerzetes intézmények jogi szabályozása és a szerzetesirodalom is virágzásnak indult.
- A modern kori kodifikációs törekvések eredményeképpen megtörtént a meglévő intézmények jól körülhatárolt és definiált kategorizálása.
- A fogadalom és vállalt szent kötelék természetének, jogkövetkezményeinek vizsgálata során a *latin jogrend tekintetében* számos hazai és külföldi kommentátor munkáira támaszkodhattunk. *A keleti jog vonatkozásában* azonban meglehetősen kevés azon munkák sora, amely a keleti szerzetességet kánonjogi aspektusból vizsgálná, inkább jogtörténeti és teológiai tanulmányokat találtunk.
- Hasonló megállapításokat tehetünk a *kánonjogi és világi jogi szabályozások összevetése terén* is. Ahogyan a római jog és a kánonjog hatott egymásra, úgy véleményünk szerint ez a kölcsönhatás az egyházi és világi jog között is szignifikánsabb lehet a XXI. századi gondolkodásmódban. Minél több oldalról és intézményi aspektusból hasonlítjuk össze a kánoni szabályozást a világi joggal, illetve vonjuk le helyesen a következtetéseket a kodifikációs tapasztalatokból, annál nagyobb valószínűsége van annak, hogy az előbb-utóbb a civil jogalkotásban is pozitív változást eredményez.

- Mind az egyháztörténelemben, mind a jogban többféle magyarázat született a szerzetesi fogadalom és szent kötelekek definiálására, az intézménybe belépő tagok a hármass evangéliumi tanácsok vállalása mellett olykor még plusz fogadalmat is tettek és a professio különböző jogkövetkezményeket vont maga után.
- A kezdeti magánfogadalmak rendszerét fokozatosan váltotta fel az egyszerű, majd később ünnepélyes fogadalomtétel, amelynek súlyosságát és komolyságát kívánta hangsúlyozni az Egyház és egyházi hatóság előtt letett professio.
- Akár a végleges, akár az örök fogadalom előtt szükséges mind a fogadalmas, mind az intézmény részéről megbizonyosodni arról, hogy a taggá válni szándékozó valóban Isten hívására válaszol és valóban a krisztusi életre elkötelezett személy.
- A latin jogban kialakult kettős tipológia révén az egyes életformák vagy a megszentelt élet intézményeihez tartoznak (szerzetes intézmények és világi intézmények) vagy ahhoz hasonlatosak (apostoli élet társaságai). A keleti jogban ezzel szemben egy harmadik típus is fennmaradt, a *szerzetesek módjára közös életű társaságok*.
- Míg az 1917-es latin Egyházi Törvénykönyvben a szerzetesekkel foglalkozó részben még a szabályozott *fogadalom nélküli társaságnak* nevezett formula fellelhető, addig a hatályos jog szerinti kettős tipológia révén az apostoli élet társaságai annak ellenére nem tartoznak a megszentelt élet intézményeihez, hogy tagjai közös életet élnek és többségük még szent kötelekkel is vállalja az apostoli célokat. Jóllehet rájuk is vonatkoznak a megszentelt élet szerzetes és világi intézményekre vonatkozó közös szabályai, az evangéliumi tanácsokkal együtt, mégsem úgy tekint rájuk a jogalkotó, mint megszentelt életet élőkre, hanem csupán ahhoz hasonlatosnak mondja őket.
- A ferencesek belső jogi szabályozása az egyetemes jognak megfelelően felépített azonban a regulák és konstitúciók az egyetemes jognál olykor szigorúbb követelményeket is előírnak. Különösen vonatkozik ez a klarisszákra, akik regulájában még a Kisebb Testvérek Rendjéhez képest is rigorózusabb noviciátusi felvételi feltételeket olvashatunk.
- A ferences rend a történelmi hatások és egyetemes elvárások következtében több ágra szakadt és ma már a ferences családhoz számos közösség tartozik.
- A konszekrált élet fontos szerepet tölt be az evangelizációban és fontos kritériuma az evangéliumi célkitűzéseknek való szüntelen megfelelés.

Tartalom

Köszönetnyilvánítás	1
Előszó	3
Tartalom	7
Rövidítések jegyzéke	9
I. BEVEZETÉS	11
1. A kérdés körülhatárolása	11
2. A vizsgálat módszere	14
II. A VILÁGI HARMADREND FOGALMA, TÖRTÉNETE ÉS JOGI STÁTUSA	15
1. A világi harmadrend fogalma, jogi státusa	15
1.1. Fogalommeghatározás a hatályos Egyházi Törvénykönyvben	15
1.2. A hatályos jog és az 1917-es Egyházi Törvénykönyv	18
1.3. A kodifikáció előtti fogalomértelmezés	22
1.4. A jogi státus kérdése a ius antiquum korában	27
1.5. Jogi szabályozás az 1917-es Egyházi Törvénykönyv idején	34
1.6. A társulások és világi harmadrendek jogi helyzete	39
1.7. Részeredmény	45
2. A világi harmadrend kialakulása és története a II. Vatikáni Zsinatig	51
2.1. Az első világi harmadrendek alapításának kora	51
2.2. A választott rendek és terciáriusok első megjelenése Magyarországon	63
2.3. Történeti háttér az érett középkor végén Európában	70
2.4. Magyarország az érett középkor végén	77
2.5. Történeti háttér a modern korban a II. Vatikáni Zsinatig	82
2.6. A modern kori Magyarország a XVII–XIX. században	89
2.7. A világi harmadrendek megalakulását és működését szabályozó fontosabb egyházi dokumentumok	96
2.8. Részeredmény	102
3. A II. Vatikáni Zsinat és hatása a harmadrendekre	109
3.1. A II. Vatikáni Zsinat előzményei és előkészítése	109
3.2. Az egyetemes zsinat szakaszai, dokumentumai	111
3.3. A világiakat érintő legfontosabb zsinati tanítások	114
3.4. A II. Vatikáni Zsinat hatása a harmadrendek fejlődésére	118

3.5. Részeredmény	124
III. VILÁGI HARMADRENDEK MAGYARORSZÁGON A XX–XXI. SZÁZADBAN	127
1. A magyarországi világi terciáriusok státusa a rendszerváltás előtt	127
1.1. Történelmi háttér a XX. század első felében	127
1.2. Magyarország jogrendszere 1900 és 1950 között	132
1.3. Magyarországi harmadrendek a gyakorlatban 1950 előtt	140
1.4. Történelmi háttér a XX. század második felétől a rendszerváltásig	157
1.5. A hazai jogalkotás 1950 és 1989 között	162
1.6. A II. Vatikáni Zsinat hatása a Magyarországon működő világi rendekre	168
1.7. Részeredmény	172
2. A hazai világi rendek jogi helyzete és működése a rendszerváltás után	174
2.1. A fordulat éve – békés átmenet	174
2.2. Jogalkotási program a rendszerváltás alatt és után	177
2.3. A vizsgált világi rendek hazánkban	183
2.4. A hazánkban működő ferences világi rend státútumai a nemzetközi gyakorlat tükrében	193
2.5. A magyarországi világban élő kármeliták státútumai és a nemzetközi gyakorlat	198
2.6. A hazai premontrei világi rend szabályzata a nemzetközi gyakorlat tükrében	204
2.7. Részeredmény	209
KONKLÚZIÓ	212
Szakirodalom	222
Függelék	238
Summary	255

Rövidítések jegyzéke

Egyházi hivatkozások

AA	<i>Apostolicam Actuositatem</i> (a II. Vatikáni Zsinat határozata a világi hívek apostolkodásáról)
AAS	<i>Acta Apostolicae Sedis, Romae</i> 1909skk
CIC	1983. évi <i>Codex iuris canonici</i>
CIC (1917)	1917. évi <i>Codex iuris canonici</i>
CD	<i>Christus Dominus</i> (a II. Vatikáni Zsinat határozata a püspökök pásztori szolgálatáról az Egyházban)
COD	<i>Conciliorum Oecumenicorum Decreta</i> , ALBERIGO, J. – JOANNOU, P-P. – LEONARDI, C. – PRODO P. (ed.), Germany 1962.
COD (1973)	<i>Conciliorum Oecumenicorum Decreta</i> , ALBERIGO, J. – DOSSETTI, J. A. – JOANNOU, P-P. – LEONARDI, C. – PRODO P. (ed.), Bologna 1973. ³
FVR	Ferences Világi Rend
GS	<i>Gaudium et spes</i> (a II. Vatikáni Zsinat lelkipásztori konstitúciója az Egyházzól a mai világban)
LG	<i>Lumen gentium</i> (a II. Vatikáni Zsinat hittani rendelkezése az Egyházzól)
MANSI	<i>Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio</i> , MANSI, I. D. (ed.), I–XXXI, Florentinae-Venetiis 1757–1798.
PB	<i>Pastor bonus</i> (II. János Pál pápa konstitúciója a Római Kúriáról)
PC	<i>Perfectae caritatis</i> (a II. Vatikáni Zsinat határozata a szerzetesi élet korszerű megújításáról)
RD	<i>Redemptionis donum</i> (II. János Pál pápa apostoli buzdítása a szerzetesi közösségeknek, az Istennek szentelt életről, a megváltás misztériumának fényében)
SC	<i>Sacrosanctum Concilium</i> (a II. Vatikáni Zsinat konstitúciója a szent liturgiáról)

VC	<i>Vita consecrata</i> (II. János Pál pápa megszentelt élet kezdetű apostoli buzdítása)
VÉK	Világban Élő Kármeliták

Állami jogi hivatkozások

ABGB	Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch
Alkotmány	a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény
ÁEH-törvény	az Állami Egyházügyi Hivatal felállításáról szóló 1951. évi I. törvény
ALR	Allgemeines Landrecht für die Preussischen Staaten
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch
Code Civil	Code civil des Français
Etvr.	az egyesületekről szóló 1955. évi 18. törvényerejű rendelet
Etv.	a volt egyházi ingatlanok tulajdoni helyzetének rendezéséről szóló 1991. évi XXXII. törvény
Lvt.	a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvény
Ptk.	a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény
Tripartitum	Tripartitum opus iuris consuetudinarii inclyti regni Hungariae
Quadripartitum	Quadripartitum opus iuris consuetudinarii regni Hungariae

I. BEVEZETÉS

1. A kérdés körülhatárolása

A korábbi kánonjogi munkák során megfigyelhettük, hogy mind a szerzetes,- illetve megszentelt élet intézményeinek kialakult formulái, mind pedig a világtól elkülönült élet választásához szükséges fogadalmak és más szent kötelek kialakulása, fejlődése a történelemben nyomon követhető, akár időben, akár földrajzi tekintetben szemléljük.¹ Az eddigi kutatásokat tovább szűkítő, jelenleg választott téma taglalása során először is a történeti áttekintésen keresztül, valamint a hatályos jogi szabályozás intézménytörténeti hátterének bemutatásával igyekszünk megvilágítani azt a jogtörténeti és fogalmi hátteret, amelyet a dolgozat címéül választottunk.

Az áttekintés során a világi harmadrendek kialakulását, annak történeti és jogi szabályozásban bekövetkezett változását, fejlődését tartjuk szem előtt. A történeti aspektus taglalása során ezért figyelembe vesszük az egyházjogi intézménytörténeti korokat és ennek keretében mutatjuk be a fontosabb szakaszokat. Megjegyezzük, hogy bár az Egyház korai időszakában (I–V. század) és a korai középkorban (VI–XI. század) is voltak vallásos társulások, szerzetesi közösségek, a jogi értelemben vett világi harmadrendek még nem léteztek, csak a középkor végén jelentek meg. Így a további korokat az alábbi módon tagoljuk:

- az érett középkorban (XI–XVI. század első fele) a *világi harmadrendek alapításának kora* és az *érett középkor vége* szerinti bontásban,
- a modern korban (XVI. század második felétől napjainkig) pedig a század végétől *II. Vatikáni Zsinatig tartó időszak*, a *zsinat tartama alatti idő* és a *II. Vatikáni Zsinat hatása* szakaszban tárgyaljuk a témát.

A XX. század előtti magyarországi harmadrendeket a nemzetközi helyzet feltárása körében külön alfejezetekben mutatjuk be és – tekintettel a témaválasztásra – az 1900-as évektől napjainkig tartó intervallumot egy külön részben foglaljuk össze.

¹ MITTÁK T., *A megszentelt élet intézményeinek alapítási joga* (Baccalaureátusi dolgozat a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Kánonjogi Posztgraduális Intézetében), Budapest 2009. MITTÁK T., *A szerzetesi fogadalmátétel és más szent kötelek jogtörténeti, terminológiai változásai a keresztény Keleten és a Latin Egyház jogában* (Licencia dolgozat a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Kánonjogi Posztgraduális Intézetében), Budapest 2010.

A dolgozat elkészítésekor többször csak utalunk azokra az egyetemes történelmi előzményekre, amelyeket a baccalaureátusi és licencia dolgozatok kapcsán már kifejtettünk. Civiljogászként továbbra is szem előtt tartjuk az állami és egyházi jogrend aktuális összehasonlítását. Fontosnak tartjuk az ilyen irányú kitérést is, hiszen ahogyan a római jog hatása megmutatkozott a kánonjogban, úgy az egyházi jog is hatott a római jog továbbélésére.² A két jogterület (kánonjog és világi jog) közötti kölcsönhatás ma jóval kevésbé érhető tetten, éppen ezért is tartjuk szükségesnek a kiemelését.³

Tekintettel arra, hogy a dolgozatban a hatályos jogot és az intézményeknek elsősorban a II. Vatikáni Zsinat utáni működését kívánjuk bemutatni, nem csupán az egyetemes egyházi jogszabályokra térünk ki, hanem a választott témakört arról az oldalról is megközelítjük, hogy ennek alkalmazása hogyan valósul meg a gyakorlatban.

Kiválasztottunk három világi rendet és ezek reguláinak, szabályzatainak bemutatásán keresztül elemezzük, hogyan alkalmazzák a felsőbb normát a mindennapi életben. Értekezésünk jogtörténeti részében a kiválasztott rendeket – Premontrei,- és Ferences Világi Rend, valamint a Világban Élő Kármelita Rend – értelemszerűen nagyobb részletességgel mutatjuk be, míg a következő részben már csak kánonjogi értelemben vetjük górcső alá azokat.

² Vö. FÖLDI A. – HAMZA G., *A római jog története és intéllúciói*, Budapest 1996.⁶ 26–29. SZUROMI SZ. A., *Egyházi intéllménytörténet* (Bibliotheca Institutii Postgradualis Iuris Canonici Universitas Catholicae de Petro Pázmány nominatae I/5), Budapest 2003. 2–6. GAUDEMET, J., *La formation du droit séculier et du droit de l'Église aux IVe et Ve siècles*, Paris 1979.² 205–215. EL BEHEIRI, N., *Az emberi jogok megjelenése az ókori gondolkodásban*, in OROSZ A. L. (szerk.), *Emberi jogok a Katolikus Egyház életében és jogában* (Sapientia iuris), Budapest 2010. 43–50, különösen 45–47.

³ A világi és a kánonjog közötti kölcsönhatásra lásd például FERENCZY R. – SZUROMI SZ. A., *Mennyiben érinti kánonjogi, illetve polgári jogi szempontból a természetes személy jog- és cselekvőképességét a valamely szerzetesi intéllményben tett fogadalom?*, in *Kánonjog* 5 (2003) 77–86. SCHANDA B., *Világi jog az egyházban – egyházi jog a világi jogban*, in *Kánonjog* 1 (1999) 79–88. SCHANDA B., *Az állami jog és a belső egyházi jog viszonya*, in *Magyar állami egyházjog* (Bibliotheca Institutii Postgradualis Iuris Canonici Universitas Catholicae de Petro Pázmány nominatae I/4), Budapest 2003. 67–79. SCHANDA B., *Vallási kisebbségek védelme a konkordatárius jogban*, in *Kánonjog* 10 (2008) 91–99, különösen 97–99. SCHANDA B., *Az Egyház a vallásszabadságról – Vallásszabadság az Egyházban?*, in OROSZ A. L. (szerk.), *Emberi jogok a Katolikus Egyház életében és jogában* (Sapientia iuris), Budapest 2010. 139–144, különösen 142–144. SZUROMI SZ. A. – FERENCZY R., *Az egyházi személyek utáni öröklés hatályos egyházjogi és magyar állami egyházjogi vonatkozásai*, in *Kánonjog* 10 (2008) 101–106. SZUROMI SZ. A. – FERENCZY R., *Az egyház és állam kapcsolatainak alakulása Közép- és Kelet-Európában az elmúlt két évtized jogalkotásának tükrében*, in *Kánonjog* 12 (2010) 105–112. ERDŐ P., *Der Einfluss der Rechts der EU auf das eigene Recht der katholischen Kirchen*, in SZUROMI SZ. A. (ed.), *Concordatary Law* (Bibliotheca Institutii Postgradualis Iuris Canonici Universitas Catholicae de Petro Pázmány nominatae I/6), Budapest 2008. 259–276. SCHANDA B., *A New Era of Concordats? Church and State in the New Member Countries of the European Union*, in SZUROMI SZ. A. (ed.), *Papare viam Domino. Commemorative Studies on the occasion of Rt. Rev. Polikarp F. Zakar Ocsist. 's 75th Birthday* (Bibliotheca Institutii Postgradualis Iuris Canonici Universitas Catholicae de Petro Pázmány nominatae III/7), Budapest 2005. 125–149. SCHANDA B., *Church and State in Hungary*, in SCHANDA B. (ed.), *Legislation on Church–State Relations in Hungary*, Budapest 2002. 13–37.

Mindezek fényében az értekezés végén az alábbi kérdésekre szeretnénk választ kapni:

- Hogyan változott a történelem során a világi harmadrendek szabályozása, jelentősége?
- A történelmi változások milyen hatással voltak a fogalmi- és intézményrendszer kialakulására, fejlődésére?
- Milyen változás figyelhető meg az egyházi egyetemes és részleges jogi szabályozásban, milyen civiljogi következményeket vont maga után?
- A II. Vatikáni Zsinat milyen hatással volt a harmadrendek működésére, hogyan változott a terminológia?
- Miként működnek ma Magyarországon a dolgozatban kiválasztott világi rendek és milyen sajátosságok figyelhetők meg a nemzetközi összehasonlításban?
- Hogyan hatott a rendszerváltozás a világiak küldetésének teljesítésére, hogyan értékelhetők a jelenlegi státútumok, szabályzatok nemzetközi szinten?
- A ma élő társaságok az élet melyik területén fejtenek ki hatékony tevékenységet, és hol fejezhetik/fejezhetnék ki még jobban a világiak autonómiáját?
- Mi az egyházi és lelki cél, amely a XXI. században sajátosan is megalapozza, és érvényessé teszi a világi rendek létjogosultságát?

Jelen dolgozatnak nem tárgya a világi harmadrendek teológiai, vallás-erkölcsi hátterének boncolgatása, azonban küldetésüket, működésüket csak akkor érthetjük meg, ha ezt a szempontot sem hagyjuk teljesen figyelmen kívül, így a szükséges mértékben és helyen természetesen az ilyen jellegű megközelítésekre is kitérünk.

Eddigi munkáink során figyelmünk a megszentelt élet intézményeire irányult, hiszen jogásként megtapasztalhattuk, hogy a tökéletességre való törekvésnek megvannak a maga nehézségei. Nehéz úgy szabadnak és „szegénynek” lenni ugyanis, hogy a világi jogszabályok olyannyira nem követik a kor változásait és a kánoni jogrend fejlődését, hogy teljességgel megnehezítik a vállalt életforma és küldetés teljesítését. Ugyanakkor a belső egyházi szabályozás is éppúgy szükségszerű, ahogyan a világi életben. Nagyon fontos azonban, hogy „a törvényeket is helyes arányban kell alkalmazni; szolgáljanak az új kezdeményezések alapjául, de ne váljanak olyan börtönné, amelyből nincs kifelé vezető út.”⁴

⁴ ÖRSY L., *A lélekre nyitottan. Szerzetesélet a II. Vatikáni zsinat után*, Budapest 1997. 25. vö. GRÜN A., *Mindent elhagyni, mert Ő nem hagy el engem (részletek)*, in *Sapientiana* 1 (2008/1) 90–95. A szerzeteseket érintő korai egyházfegyelmi szabályokra lásd például Angers-i Zsinat (453) in *MANSI*, VII. 901. Vannes-i

2. A vizsgálat módszere

Annak érdekében, hogy arányban legyen egymással az intézménytörténeti áttekintés és a hatályos jogi szabályozás, továbbá a világi harmadrendek működése Magyarországon, a tapasztalatokat két részben mutatjuk be.

A statikus helyzetet bemutató, *A világi harmadrend fogalma, története és jogi státusa* című fejezetben a harmadrendek szempontjából lényeges jogintézmények kialakulását és történeti fejlődését vizsgáljuk. Ezen a részen belül elsősorban olyan, a témakör szempontjából fontos elvi kérdéseket is tisztázunk, amelyek ahhoz szükségesek, hogy magát az intézményt definiáljuk, rendszerezzük. Itt térünk ki a szóban forgó témában megismert – hazai és külföldi – kánonjogászok álláspontjainak ismertetésére, utalunk a különböző nemzetiségű kommentátorok munkáira. A szükséges mértékben összevetjük a civiljogban történő kodifikációs fejlődést és a kánonjogi szabályozást, külön kitérve a hazai állami szabályokban nyomon követhető változásokra.

A dinamikus részben mutatjuk be a Magyarországon működő világi harmadrendeket, felvázoljuk a rendszerváltás előtti és utáni jogi helyzetüket, sajátosságaikat, rámutatva természetesen a civiljogi jogkövetkezményekre is. Vizsgálatunk tükréből nem hiányozhat a saját jogi szabályozás sem, ezért itt elemezzük a Premontrei,- a Ferences Világi Rend, valamint a Világban Élő Kármelita Rend szabályzatának rendelkezéseit is. Összehasonlítjuk a részleges jogot az egyetemes joggal, illetve megvizsgáljuk a koherenciát a nemzetközi tapasztalatok tükrében is.

Az érdemi rész tárgyalását követően értékeljük a tartalmi elemzés eredményeit oly módon, hogy a kutatás során nyert tapasztalatokat, véleményeket és állásfoglalásokat rendszerezzük. A *Konklúzióban* választ adunk a bevezető részben feltett kérdésekre, összegezzük az eddigi tanulmányokat, felvázoljuk a status quaestionis-t, és javaslatokat teszünk a tudomány jelenlegi állásához képest előremutató lehetséges irányokra.

Zsinat (465) in *MANSI*, VII. 953–954. Agdei Zsinat (506) in *MANSI*, VIII. 329. Toledói Zsinat (633) in *MANSI*, X. 631. Pápai dekretálisokra példák in AUGUSTINUS, A. ST., *Opera omnia* (Supplementum/Migne), Parisiis 1845. 1137. és 1144–1145. DENZINGER, H. – SCHÖNMETZER, A., *Enchiridion Symbolorum Definitionum et Declarationum de rebus fidei et morum*, vol. XXXIV., Freiburgi Br. 1965. 114. Concilium Lateranense III – 1179 in *COD*, 193–194., Concilium Lateranense IV – 1215 in *COD*, 216–218., Concilium Tridentinum – 1545–1563 in *COD*, 644–646.

II. A VILÁGI HARMADREND FOGALMA, TÖRTÉNETE ÉS JOGI STÁTUSA

1. A világi harmadrend fogalma, jogi státusa

1.1. Fogalom meghatározás a hatályos Egyházi Törvénykönyvben

A világi harmadrend (*ordo tertius saecularis*) *a hatályos jog szerint* valamely szerzetes intézmény mellett és szellemében kialakult olyan világi keresztényekből álló *társulás*, amelynek tagjai a világban élve a tökéletesebb életre törekszenek, apostoli életet élnek és jóváhagyásukra a krisztushívők társulásaira vonatkozó általános szabályok irányadóak (CIC 303. k.).

Nem keverendő a megszentelt élet világi intézményeivel, hiszen a kettő között alapvető státusbeli különbség van. Elsősorban lényegi eltérés, hogy míg az említettek a megszentelt élet intézményei közé tartoznak, addig a világi harmadrendek nem.⁵

Az *ordo tertius* tagjai lehetnek klerikusok és laikusok egyaránt, azonban nem lehetnek szerzetesek, hiszen őket a szerzetesi fogadalom a saját, első- vagy másodrendjükhöz köti. Fontos kritérium emellett, hogy egy személy nem lehet tagja egyszerre két világi harmadrendnek. Többek között ebben a tekintetben is lényegesen különbözik a világi harmadrend más társulásoktól, hiszen az általános társulási szabályok szerint ugyanazon személy jogilag több társulásnak is tagja lehet. Ezen ismérvek alapján tehát a *saecularis* harmadrend nem sorolható sem a tisztán világi, sem pedig a tisztán klerikusi társulások közé.

⁵ A világi intézményeket, mint a megszentelt élet intézményeit *XII. Pius pápa* 1947. február 2-án kiadott *Provida Mater* kezdetű rendelkezésével ismerte el. Lásd in AAS 39, 1947. 114–124. Az intézményi tipológiához lásd ERDŐ P., *Egyházjog* (Szent István Kézikönyvek 7), Budapest 2005.⁴ 385–391. SCHERMANN E., *A magyar szerzetesek jogi helyzete és a mostani magyar szerzetek rövid ismertetése*, Budapest 1943. 11–13. RINCÓN-PÉREZ, T., *Commentary*, in MARZOA, Á. – MIRAS, J. – RODRÍGUEZ-OCANA, R. (ed.), *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law* (Prepared under the responsibility of the Martín de Azpilcueta Institute Faculty of Canon Law University of Navarre), vol. II/2., Midwest Theological Forum – Chicago, Illinois 2004. 1477–1480. vö. VC, 16–19. in AAS 88, 1996. 382–384. A világi intézményekről lásd ANDRÉS, D. J., *Szerzetesjog. Magyarázat az Egyházi Törvénykönyv 573–746. kánonjához* (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitas Catholicae de Petro Pázmány nominatae I/2), Budapest 1999. 219–241. ABBAS, J., *Forms of Consecrated Life Recognized in the Eastern and Latin Codes*, in *Commentarium pro Religiosis et Missionariis* 76 (1995) 5–38, különösen 23–24. BEYER, J., *Il diritto della vita consacrata*, Milano 1989. 443–471. *Enchiridion iuris canonici* (Concinnavit Stephanus Sipos), Roma 1954.⁶ 345–346. HANSTEIN, P. H., *Ordensrecht*, Paderborn 1953. 298–308. BEAL, J. P. – CORIDEN, J. A. – GREEN, T. J. (ed.), *New Commentary on the Code of Canon Law*, New York – Mahwah 2000. 894. vö. PC, 11. pont in DIÓS I. (szerk.), *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai* (Szent István Kézikönyvek 2), Budapest 2000. 327. VC, 10. és 60. pontja in AAS 88, 1996. 384. és 433–435.

Mindig valamely szerzetes intézmény mellett alakul ki és tagjai ezen alapító intézmény szellemében teljesítik apostoli küldetésüket. Nevüket a szerzetesrendek férfi vagy első, illetve női vagy második ága mellett alapított harmadik ágról kapták.⁶

Az 1983-as Egyházi Törvénykönyv szerzetes intézmények apostoli tevékenységének bemutatásával foglalkozó részében is találunk utalást a harmadrendekre. A 677. kánon értelmében a szerzeteseknek és az előjáróknak meg kell tartani intézményük sajátos küldetését, feladatait, mindezt azonban oly módon, hogy az adott kor és hely igényeihez alkalmazkodva, a körülményeket helyesen értelmezve történjen. Ugyanezen kánon 2. §-a szerint a szerzetes intézmény feladata ezen túlmenően, hogy a hozzájuk kapcsolódó krisztushívők társulatait különös gonddal segítsék annak érdekében, hogy a rend szellemisége őket is áthassa.⁷ Ilyen társulatok kifejezetten a világi harmadrendek. A társulásokra vonatkozó egyetemes egyházi jog közös szabályai értelmében *consociatio* csak meghatározott cél érdekében jöhet létre, amelyhez a csatlakozás önkéntes és tartós. *Helmut Schnizer* ezeket a társulásokat a krisztushívők jogilag szervezett összességének nevezi, hiszen – ahogyan az a 304. kánonban meghatározást nyert – minden társulásnak rendelkeznie kell saját szabályzattal, amely meghatározza a közösség feladatát, célját, a működési elveket, a tagsági jogokat és a vezetést.⁸ Ezek a célok a 298. kánon értelmében az egyház természetfeletti küldetésével kapcsolatosak és csak azok a társulások nyernek elismerést a kánoni jogrendben, amelyek az itt meghatározott valamely cél megvalósítására alakulnak. Ezek az alábbiak:

- tökéletesebb életre törekvés, vagy
- nyilvános istentisztelet, illetve keresztény tanítás előmozdítása, vagy
- más apostoli tevékenység (evangélium hirdetése, vallásosság vagy segítő szeretet gyakorlása, világi élet keresztény szellemmel való átítatása).

⁶ *Világi harmadrend* in *Magyar Katolikus Lexikon*, IV., Budapest 1998. 607. és PUSKELY M., *A keresztény szerzetesség történeti fogalomtára*, Budapest 2006. 757–758. *Harmadrend* in *Katolikus Lexikon*, II., Budapest 1931. 256. *Third Orders* in *New Catholic Encyclopedia*, vol. XIV., New York 1967. 93. BOAGA, E. *Tiers-Ordres* in *Dictionnaire de Spiritualité Ascétique et Mystique*, vol. XV., Paris 1932. 946–960. ROCCA, G., *Terz' Ordine* in *Dizionario degli Istituti di Perfezione*, vol. IX., Roma 2002. 1042–1050., 1097–1129. *Third Orders* in *The Oxford Dictionary of the Christian Church*, Oxford 1988. 1351–1352. and 1367. *Terziaren* in *Lexikon für Theologie und Kirche*, vol. IX., Freiburg Br. 1986. 1374–1378. *Commento a Can. 303–304.* in *Codice di Diritto Canonico Commentato* (A cura della Redozione di Quaderni di diritto ecclesiale), Milano 2001. 303–304.

⁷ CIC Can. 677 – § 1. Superiores et sodales missionem et opera instituti propria fideliter retineant; ea tamen, attentis temporum et locorum necessitatibus, prudenter accomodent, novis etiam et opportunis mediis adhibitis. – § 2. Instituta autem, si quas habeant associationes christifidelium sibi coniunctas, specialia cura adiuvent, ut genuino spiritu suae familiae imbuantur.

⁸ SCHNIZER, H., *Die Vereinigungen in der Kirche* in LISTL, J. – SCHMITZ, H. (ed.), *Handbuch des Katholischen Kirchenrechts*, Regensburg 1999. 563–590, különösen 571–576. vö. *Kirchliche Vereinigungen* in *Lexikon für Theologie und Kirche*, vol. IX., 684.

A hivatkozott kánon a meghatározásban kifejezetten elhatárolja a társulásokat a megszentelt élet intézményeitől és az apostoli élet társaságaitól. A latin jogban ugyanis kettős tipológia érvényesül: a krisztushívők evangéliumi életet élő közösségei

- vagy a megszentelt élet valamely intézményéhez tartoznak (szerzetes intézmények és világi intézmények),
- vagy ahhoz hasonlatosak (apostoli élet társaságai).⁹

Ezek a közösségek azonban jogi terminológiai értelemben nem egyszerű társulások és a kódexben is egészen másutt, a II. Könyv III. Részében (A megszentelt élet intézményei és az apostoli élet társaságai) említi őket a jogalkotó. Mindazonáltal minden társaság létrejövetelének jogi alapja *Az összes krisztushívők kötelességei és jogai* cím alatt tárgyalt alapvető jogosultság a társulások létesítésére.¹⁰

Összefoglalóan, a világi harmadrendeket az alábbi essentialis ismérvek jellemzik az 1983-as Egyházi Törvénykönyv alapján:

- valamely szerzetes intézmény karizmájában való részesedés,
- az adott alapító intézmény előljárójától való függés és irányítás,
- keresztény tökéletességre való törekvés és apostoli élet,
- tagjai a világban élnek és szolgálatukat saját életállapotukban teljesítik,
- saját szabályzatuk van, amelynek megtartása a tagok számára kötelező.

Céljuk és küldetésük alapján hasonlítanak arra az alapító intézményre, amelynek felügyelete alá tartoznak, azonban lényegesen különböznek is attól, hiszen tagjai nem tesznek *szerzetesi fogadalmat* és nem élnek közösségben. A krisztushívők más hivatalos vagy magántársulásától pedig éppen a küldetésstudatuk, illetve az alapító szerzetes intézménnyel való szoros kapcsolatuk, függésük különbözteti meg.¹¹

⁹ A *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* felosztásában ezen túlmenően szerepel még a *szerzetesek módjára közös életű társaságok* kategóriája is, amely szintén a megszentelt élet intézményeihez tartozik és a hatályos latin jogban ismeretlen formula. Érdekesség, hogy e jogintézmény eredetére a korábbi latin Kódex még utalt a *fogadalom nélküli társaságok* szabályozása körében [CIC (1917) Can. 554–562.], azonban csak a keleti jogban maradt fenn. vö. VC, 19–20. in AAS 88, 1996. 384–385. ABBAS, J., *Forms of Consecrated Life Recognized*, 5–38, különösen 19–23. Az ezzel kapcsolatban megállapított hiátusra vonatkozó okfejtésünket a licencia dolgozatban már részleteztük. Lásd MITTÁK T., *A szerzetesi fogadalomtétel és más szent kötelékek*, 37–40.

¹⁰ CIC Can. 215 – Integrum est christifidelibus, ut libere condant atque moderentur consociationes ad fines caritatis vel pietatis, aut ad vocationem christianam in mundo fovendam, utque conventus habeant ad eosdem fines in communi persequendos. vö. AA, 19, 24. in AAS 88, 1996. 853–854. és 856–857.

¹¹ CIC Can. 303 – Consociationes, quarum sodales, in saeculo spiritum alicuius instituti religiosi participantes, sub altiore eiusdem instituti moderamine, vitam apostolicam ducunt et ad perfectionem christianam contendunt, tertii ordines dicuntur aliove congruenti nomine vocantur. vö. *Világi harmadrend in Magyar Katolikus Lexikon*, IV., 607. és PUSKELY M., *A keresztény szerzetesség történeti fogalomtára*, 757. *Third Orders in New Catholic Encyclopedia*, 93.

1.2. A hatályos jog és az 1917-es Egyházi Törvénykönyv

Összehasonlítva a jelenlegi kódex II. Könyv I. Rész V. Címe (A krisztushívők társulásai) alatt valójában egyetlen kánonba (CIC 303. k.) sűrített fogalmi meghatározást az 1917-es kódex rendelkezéseivel, szignifikáns eltérést tapasztalhatunk. A korábbi kodifikáció a harmadrendeket jóval részletesebben és a világiakról szóló III. Részben, egy külön fejezetben szabályozta. Valójában az egyesületi jog keretén belül külön is, részletesen definiálta és mint szerzetesi fogadalom nélküli, közösségi szervezeten kívüli *egyházi egyesületet* ismerte el. Ennek megfelelően nemcsak a szóhasználat volt eltérő (*associatio* a mai *consociatio* helyett), hiszen az egyesületek nem képeztek egységes terminológiát. A különleges egyesületi jogban cél szerint az egyházi egyesületek három fajtáját különböztették meg: világi harmadrendek (*tertii Ordines saeculares*), testvérületek (*confraternitates*) és jámbor egyesületek (*piae uniones*).

Az *ordo tertius* tagjai az 1917-es Egyházi Törvénykönyv 702. kánonja értelmében valamely szerzetesrend irányítása mellett és annak szellemében, a világban élve és az Apostoli Szentszék által jóváhagyott szabályok szerint törekednek a keresztény tökéletességre. A harmadrend valójában egy nagy szervezet volt, amelynek helyi társulata (*sodalitas tertiariorum*) – ha alapítása törvényes volt – jogi személynek számított, szemben magával a harmadrenddel. Az egyes alapszervek és a harmadrend között alárendeltségi viszony nem állt fenn.¹² Laikus és klerikus egyaránt lehetett tagja a harmadrendnek, de *sodalitashoz* nem volt szükséges csatlakoznia. A belső fegyelem tekintetében mindig az illetékes szerzetesrend, külső fegyelmi kérdésekben pedig a helyi főpásztor volt kompetens. A szerzetesfőnökök a terciáriusok számára sajátos ruha viselését is előírhatták nyilvános istentisztelet alkalmával, ehhez azonban a helyi ordinárius engedélye kellett.¹³

¹² CIC (1917) Can. 702 – ° 1. Tertiarii saeculares sunt qui in saeculo, sub moderatione alicuius Ordinis, secundum eiusdem spiritum, ad christianam perfectionem contendere nituntur, modo saeculari vitae consentaneo, secundum regulas ab Apostolica Sede pro ipsis approbatas. – ° 2. Si tertius saecularis Ordo in plures associationes dividatur, harum quaelibet legitime constituta dicitur *sodalitas tertiariorum*. vö. SIPOS I, *Az új egyházi törvénykönyv főbb vonásai és újításai*, Pécs 1918. 95–97. BÁNK J., *Kánoni jog I. – Bevezetés a kánoni jogba. A kánoni jog forrásai. Személyi jog*, Budapest 1960. 443–450. *Enchiridion iuris canonici*, 356.

¹³ CIC (1917) Can. 703 – ° 1. Firmo privilegio nonnullis Ordinibus concesso, nulla religio potest tertium Ordinem sibi adiungere. – ° 2. Dato etiam apostolico privilegio, Superiores religiosi possunt quidem personas particulares tertio Ordini adscribere, sed nequeunt *sodalitatem tertiariorum* valide erigere sine consensu Ordinarii loci ad normam can. – ° 3. Nec *sodalitatibus* a se erectis possunt concedere usum *particularium vestium*, in publicis sacris functionibus deferendarum, sine speciali eiusdem Ordinarii licentia.

Az összeférhetetlenségi kérdések tekintetében a kódex két esetet nevesített:

- A 704. kánon értelmében nem lehetett harmadrendi az, aki szerzetesi fogadalmat tett. Amennyiben korábban harmadrend tagja volt, a szerzetesközösségbe tett fogadalmával harmadrendi tagsága és jogai szüneteltek. Ennek értelmében, ha később szekularizációra került sor, terciáriusi jogai újra feléledtek.¹⁴
- Egy személy egyidőben egyszerre csak egy harmadrend tagja lehetett, apostoli engedély nélkül egyik sodalitas sem vehette át más harmadrend tagjait. A kódex azonban megengedte súlyos ok fennállása esetén az egyik harmadrendből vagy sodalitásból másik harmadrendbe vagy sodalitasba való átlépést.¹⁵

A fogalmi változás tekintetében további definitív fejlődést figyelhetünk meg. Egyrészt az 1917-es kódex általános egyesületi jogában konkrét tipizálást találhatunk, mégpedig oly módon, hogy az egyes egyesületek között rangelsőbbség is meghatározásra került.¹⁶ A *peracedentia* gyakorlata a hatályos jogban már nem található meg, a jogalkotó csupán két helyen tesz említést erről a tradícióról, azt is más vonatkozásban.¹⁷ Ilyen esetben a régi jog szerinti definíció alapján értelmezzük a jelenleg érvényes joganyagot.¹⁸

Másfelől a hatályos kódex a krisztushívők társulásairól már jóval egységesebb képet mutat, mint a korábbi törvénykönyv, meglehetősen külön nem emeli ki olyan részletességgel. A már említett 303. kánon is úgy fogalmaz, hogy a szóban forgó társulásokat „harmadrendeknek nevezzük, *vagy más megfelelő névvel illetjük.*”

Lényeges változás az is, hogy míg korábban a világi harmadrendekbe belépők jellemzően fogadalmat nem tettek, ma már szinte minden terciárius fogadalomtétellel kötelezi el magát az adott közösségben, illetve annak apostoli küldetéséhez.¹⁹

¹⁴ CIC (1917) Can. 704 – ° 1. Qui vota nuncupavit vel in perpetuum vel ad tempus in aliqua religione, nequit simul ad ullum tertium Ordinem pertinere, etsi eidem antea fuerit adscriptus.
° 2. Si solutus a votis ad saeculum redierit, antiqua adscriptio reviviscit.

¹⁵ CIC (1917) Can. 705. Nulla tertiariorum sodalitas, sine apostolico indulto, adscribere potest sodales alius tertii Ordinis in eodem remanentes; singulis tamen sodalibus licet iusta de causa transire sive ab alio ad alium tertium Ordinem, sive ab alia ad aliam sodalitem eiusdem tertii Ordinis.

¹⁶ CIC (1917) Can. 701 – ° 1. Inter pias laicorum associationes, ordo praecedentiae est qui sequitur, firmo praescripto can. 106, nn. 5, 6:

1° Tertii Ordines;
2° Archiconfraternitates;
3° Confraternitates;
4° Piae uniones primariae;
5° Aliae piae uniones.

¹⁷ Vö. CIC Can. 351 – § 3. Can. 1609 – § 3.

¹⁸ Lásd CIC Can. 6. – § 2. Can. 21. vö. ERDŐ P., *Egyházjog*, 88–90. UJHÁZI L., *Törvénytárgyalás az Egyházban (16–18. kánon)*, in *Iustum Aequum Salutare*, 5 (2009/3) 75–107, különösen 98–103. FERME, B. E., *I principi interpretativi e „l’inventiva interpretativa”*, in *Periodica* 87 (1998/2–3) 191–213, különösen 194–200. FEDELE, P., *Lo spirito del diritto canonico*, Padova 1962. 730.

¹⁹ *Világi harmadrend* in PUSKELY M., *A keresztény szerzetesség történeti fogalomtára*, 757. BÁNK J., *Kánoni jog I.*, 443–447. *Third Orders in The Oxford Dictionary of the Christian Church*, 1367.

E tekintetben azonban megjegyzendő, hogy ez a fogadalom nem azonos sem tartalmában, sem pedig joghatásában a szerzetes intézménybe tett *professione*, hiszen egyházi jogi vonatkozásában alapvetően eltérő ismérvekkel bírnak. Minderre a harmadrendek státusának vizsgálata során külön kitérünk oly módon, hogy összehasonlítjuk a szerzetes intézményekre vonatkozó általános szabályokkal. Előljáróban azonban már itt fontosnak tartjuk tisztázni az alábbiakat:

1) A fogadalmak különböző fajtáit az 1983-as Egyházi Törvénykönyv 1192. kánonja az istentiszteleti cselekmények között tárgyalja. Eszerint az alábbi fogadalomtípusok ismeretesek:

- az *elfogadás alapján* lehet nyilvános (*votum publicum*) vagy magánfogadalom (*votum privatum*),
- a *forma szerint* ünnepélyes (*votum sollemne*) vagy egyszerű (*votum simplex*),
- a *tárgy tekintetében* személyi (*votum personale*), dologi (*votum reale*) vagy vegyes (*votum mixtum*).²⁰

A korábbi kódex ezen túlmenően említette még a fenntartott fogadalmat (*votum reservatum*), amely alól csak az Apostoli Szentszék adhatott felmentést. Ez a rendelkezés a hatályos törvénykönyvben már nem nyert meghatározást, azonban a szerzetes intézmények számára számos speciális előírás van az excluditrició és felmentés esetére.²¹

2) A szerzetes intézménybe a tagok fogadalomtétellel nyernek felvételt, azonban ez a cselekmény kifejezetten *professio religiosa*, amely jogügyleti jelleggel bír. A szerzetesi fogadalomtétel konjunktív összetevőit az Egyházi Törvénykönyv 654. kánonja foglalja magában, amelyek:

- a nyilvános fogadalom (*votum publicum*),
- az Istennek szentelődés (*consecratio*) és
- a taggá válás (*incorporatio*).

²⁰ ERDŐ P., *Egyházi jog*, 387. KUMINETZ G., *Az Egyház megszentelő feladata* (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitas Catholicae de Petro Pázmány nominatae I. 6/1), Budapest 2005. 62–69.

²¹ CIC (1917) Can. 1308 – § 1. *Votum est publicum, si nomine Ecclesiae a legitimo Superiore ecclesiastico acceptetur; seculum, privatum.* – § 2. *Sollemne, si ab Ecclesia uti tale fuerit agnitum; seculum, simplex.* – § 3. *Reservatum, cuius dispensationem sola Sedes Apostolica concedere potest.* – § 4. *Personale, quo actio votantis promittitur; reale, quo promittitur res aliqua; mixtum, quod personalis et realis naturam participat.* vö. CIC Cann. 686–688, 691–692, 701, 728, 743. Megjegyzendő, hogy a keleti jogban az ünnepélyes és egyszerű fogadalom egyáltalán nem nyert megkülönböztetést.

A felsorolt három alkotóelem megléte szükséges ahhoz, hogy *valóságos* fogadalomtételről beszélhessünk, legyen az akár ideiglenes, akár örök fogadalom.²²

Elio Gambari a professiot olyan *krisztushívői cselekedetként* definiálja, amelyben a szerzetes a három evangéliumi tanács megfogadásával Krisztus követésére ígéri el magát, ami legfőképpen a szüzesség, a szegénység és az engedelmesség vállalásában nyilvánul meg. Ezzel szemben a terciáriusok nem követik az evangéliumi tanácsokat, vagy éppen követhetik is, de életformájuk és küldetésük nem az evangéliumi élet világtól elkülönülő közösségben való megélése (*stabilitas loci et vita communis*), hanem éppen a világban, a saját életállapotukban törekednek apostoli életet élni és tökéletesedni keresztényi létükben.²³

További eltérés még, hogy a korábbi kódex alapján csak szerzetesrendek alapíthattak harmadrendet, amelyhez apostoli kiváltság és Szentszéki jóváhagyás volt szükséges, a hatályos jogban pedig bármely szerzetes intézmény, így kongregációk is létrehozhatnak harmadrendet.²⁴ Ennek megfelelően a belső fegyelmet mindig az alapító szerzetes intézmény határozza meg, míg külső fegyelmi rend tekintetében a helyi egyházi hatóság az illetékes.

Az 1917-es kódex 492. kánonja nevesítette a *közösségben élő harmadrendeket* is, ezek később kapcsolódhattak a kongregációkhoz (*aggregatio*), amely előtt szintén meg kellett kérdezni az Apostoli Szentszékét.²⁵ Ez utóbbiak – csakúgy, mint a világi harmadrendek – e kapcsolódás által részesedtek a lelki kegyekben és alkottak lelki közösséget a megszentelt életet élőkkel.

²² Az Olasz Kánonjogi Társaság által az Egyházi Törvénykönyvhöz készített kommentár ezzel szemben a fogadalomnak csupán két fő momentumát emeli ki; az Istennek szentelődést és taggá válást. Úgy tűnik tehát, hogy annak nyilvános voltát a kommentátor nem tartja essentialis elemnek. *La professione religiosa in Codice di Diritto Canonico Commentato*, 560. vö. GAMBARI, E., *Vita religiosa secondo il Concilio e il nuovo Diritto Canonico*, Roma 1984. 253–255.

²³ GAMBARI, E., *Vita religiosa secondo il Concilio e il nuovo Diritto Canonico*, Roma 1984. 253–255. A szerzetesi fogadalom jogi státusáról és a fogadalomtétel következményeiről bővebben lásd FERENCZY R. – SZUROMI SZ. A., *Mennyiben érinti kánonjogi, illetve polgári jogi szempontból*, 77–86. SCHERMANN E., *A magyar szerzetesek jogi helyzete*, 13–14. GRÜN A., *Mindent elhagyni, mert Ő nem hagy el engem*, 90–95. vö. VÁRNAI J., *A szerzetesség az egyházban*, in *Teológia* 23 (1998/3–4) 66–78. BEAL, J. P. – CORIDEN, J. A. – GREEN, T. J. (ed.), *New Commentary on the Code of Canon Law*, 771. MITTÁK T., *A szerzetesi fogadalomtétel és más szent kötelek*, 52–68.

²⁴ *Világi harmadrend* in *Magyar Katolikus Lexikon*, 607. LOMBARDIA, P. – ARRIETA, J. I. – EUNSA, *Código de Derecho Canónico*, Edición bilingüe comentada, Madrid 1983.² 233. vö. ERDŐ P., *Egyházjog*, 261. NOTTER A., *A szerzetesi professio egyházi és világi jog szerint*, Budapest 1908. 281–285. A kongregációk és szerzetesrendek korábbi jog szerinti meghatározására és történetéhez lásd még MITTÁK T., *A szerzetesi fogadalomtétel és más szent kötelek*, 23–26.

²⁵ CIC (1917) Can. 492 – ° 1. Episcopi, non autem Vicarius Capitularis vel Vicarius Generalis, condere possunt Congregationes religiosas; sed eas non condant neve condi sinant, incosulta Sede Apostolica; quod si agatur de tertiariis in communi viventibus, requiritur praeterea ut a sempremo Moderatore primi Ordinis suae religioni aggregentur.

1.3. A kodifikáció előtti fogalomértelmezés

A kodifikáció előtti időszakban vizsgálva a fogalmi meghatározást, az alábbi megállapítások tehetők. A régi jog (*ius antiquum*) szerinti egyházi intézményfelosztásban – Csiky Gergely egyházjogi tankönyve alapján – öt kategóriát különböztethetünk meg:

- szerzetrendek,
- vallásos társulatok,
- testvérületek,
- jótékony intézetek,
- oktatási és nevelési intézetek.

Míg a szerzetrendek tagjai a három evangéliumi tanács követésével az erkölcsi tökéletesség céljára törekedtek, addig a vallásos társulatok (*congregationes religiosae*) „a szerzetrendek mintájára s utánzására alakult egyesületek” és abban különböztek, hogy tagjaik csak egyszerű, meghatározott időre szóló fogadalmat tettek, így „quasi-regularis”-oknak is nevezhetők.²⁶ Az ekkor alapított későbbi női rendek inkább vallásos társulati jelleggel bírtak. Egyeseket az Apostoli Szentszék ismerte el, másokat a püspök erősítette meg. Tagjaik egyszerű fogadalmat tettek, általában határozott időre, amely alól a püspök adhatott felmentést. Amennyiben a fogadalmat egész életre tették, ez esetben felmentést a pápa adott alóla.

Notter Antal felosztása szerint ebben az időben a kongregációk kétfélek voltak:

- *congregationes religiosae* (A tagok nyilvános, egyszerű fogadalmat tettek az evangéliumi tanácsok követésére, így például a redemptoristák.);
- *congregationes piae* (Tagjaik többféleképpen kötődhettek az intézményhez. Az oratorianusok például nem követték az evangéliumi tanácsokat, míg mások csak néhány tanácsot fogadtak meg, vagy voltak, akik nem fogadalomtétellel követték a hármas evangéliumi tanácsot. Az irgalmas nővéreknél határozott idejű fogadalom volt, míg a lazaristák magánfogadalmat tettek.)²⁷

A régi jogban a *congregationes piae* csoportjába tartozott a *congregationes saeculares* is, amelyek tagjai vagy nem követték az evangéliumi tanácsokat vagy éppen követték, de semmilyen fogadalmat nem tettek.

²⁶ CSIKY G., *Az egyházjog tankönyve*, III., Temesvár 1873. 194–209, különösen 200–201. vö. KAZALY I., *A katolikus egyházjogtan kézikönyve*, Vác 1888.⁴ 345–350.

²⁷ NOTTER A., *A szerzetesi professio*, 54–56.

Ez utóbbiak külön csoportját képezték az *oblátusok*,- illetve *obláták kongregációi*, amelyek tagjai *oblátio*-t tettek a kongregáció elöljárói vagy püspök előtt, a stabilitás ígéretével. A középkorban elterjedt jogintézmény a történelemben betöltött szerepe alapján igen összetett jelentést hordoz magában:

1. Eredetileg azokat a gyermekeket hívták így, akiket szüleik vagy gyámjuk fiatal korukban valamely kolostor gondjaira bíztak, hogy szerzeteseket neveljenek belőlük. A régi jogban elismert intézmény ma már nem létezik, mert ellenkezik a fogadalomtétel szabadságával.²⁸ A nyugati egyházban már az első századokban megjelent gyermek-oblatus *Nursiai Szent Benedek* (480–547) előtt még nem kötelezte a gyermekeket az életszentségre, hanem amikor a serdült kort elérték, maguk határozhattak a szerzetesi életmód választása felől.²⁹ Szent Benedek szabályzatában és a korabeli regulákban szintén találkozhatunk ezzel a hagyománnyal.³⁰
2. Ettől az időtől kezdve azonban szigorodott a szokás, hiszen a felserdült ún. *puer oblatus* vagy *puella oblata* köteles volt jóváhagyni a szülők vagy gyám felajánlását és vállalni a szerzetesi hivatást.³¹ Ezt erősítette meg többek között a 633-ban tartott IV. Toledói Zsinat 48. kánonja és *II. Gergely pápa* (669–731) Szent Bonifácnak – aki maga is *puer oblatus* volt – 726-ban adott válasza.³²

²⁸ Vö. CIC Can. 1191 – § 2. Nisi iure prohibeantur, omnes congruenti rationis usu pollentes, sunt voti capaces. – § 3. Votum metu gravi et iniusto vel dolo emissum ipso iure nullum est.

²⁹ *S. Hieron*, Ep. CVII., *ad Laetam*, Ep. CXXVIII., *ad Gaudentium* in MIGNE, I.-P. (ed.), *Patrologiae cursus completus. Series Latina*, Lutetiae Parisiorum 1844–1864., Tom. XXII., 867–878. és 1095–1099.

³⁰ „C. 59. Ha esetleg valamelyik nemes ajánlja föl gyermekét Istennek a monostorba, és a fiú még kiskorú, szülei készítsék el a fent említett kérvényt, és az áldozati adománnyal együtt magát a kérvényt és a fiú kezét burkolják be az oltár terítőjébe, s így ajánlják fel őt.

Vagyonukat illetően pedig ugyanebben a kérvényben ígérjék meg esküvel, hogy sohasem fognak neki sem személyesen, sem közvetítő által bármit is juttatni, vagy a birtoklásra alkalmat szolgáltatni. Vagy ha ezt tenni nem akarják, hanem valami alamizsnát akarnak a monostornak felajánlani, állítsanak ki a monostornak szánt dolgokról adománylevelet, fenntartva maguknak, ha úgy tetszik, a haszonélvezetet. Így vegyék elejét annak, hogy a fiúnak ne maradjon semmi hiú reménye, ami őt megcsalhatná és romlásba dönthetné – mitől Isten óvjon –, pedig tapasztalatból ismerünk ilyen esetet.

Hasonlóképpen tegyenek a szegényebbek is. Akiknek pedig éppen semmijük sincsen, egyszerűen készítsék el a kérvényt, és az áldozati adományokkal együtt ajánlják fel fiukat tanúk jelenlétében.” in SÖVEGES D. – PÁHI G. (ford.), *Szent Benedek Regulája* (Patrisztika), Pannonhalma 2005. 93–95. Szent Izidor Regulájában: *In monasterio perpetuo maneant quia parentibus traditi fuerint. Item Ysidorus. Quicumque a parentibus propriis in monasterio fuerit delegatus, nouerit se ibi perpetuo mansurum. Nam Anna Samuel puerum suum natum et ablactatum Deo pietate dotulit, qui et in ministerio templi, quo a matre fuerat deputatus, permansit, et ubi constitutus est deseruiuit. – C. 20 q. 1 c. 4 in Corpus Iuris Canonici, I., Decretum Magistri Gratiani, Lipsiae 1928. 844. vö. 1 Sám 1,9–28.*

³¹ NOTTER A., *A szerzetesi professio*, 54–63., 133–136. és 212–241, különösen 214–222. vö. PUSKELY M., *A keresztény szerzetesség történeti fogalomtára*, 535–538. *Oblátus, oblata* in *Katolikus Lexikon*, III., Budapest 1932. 425. HORVÁTH J., *A szerzetesrendek exemptiója*, Temesvár 1911. 83.

³² *Non licet de monasterio egredi quem pater uel mater infra annos infantiae fecerit ordinari. Addidistis adhuc, quod si pater uel mater filium filiamue intra septa monasterii in infantiae annis sub regulari tradiderunt disciplina, utrum liceat eis postquam ad pubertatis inoleuerint annos, egredi, et matrimonio*

A gyermekek Istennek és szerzetesi életre történő felajánlását a *Trienti (Trentói), XI. Egyetemes Zsinat (1545–1563)* számolta fel, amikor is a kolostorba lépés alsó életkori határát a 15. életévben határozta meg.

3. Később azon szerzetek *nem örökfogadalmas tagjait* hívták oblatáknak, akik a szerzetesek mellett végeztek segítő tevékenységet. A vallási, illetve lelki okokból felnőttként csatlakozó tagokat a középkorban *donatinak* („odaajándékozott”) is nevezték.
4. A korábbi jogban azok a *világiak* is ide tartoztak, akik valamely rend karizmájában részesültek és saját ruházattal rendelkeztek (pl. bencés oblátusok). A XIX. századtól számuk jelentősen nőtt. *XIII. Leó pápa (1878–1903)* 1895/98-ban a régi rendek oblátusait/oblátáit a koldulórendek terciáriusaival egy szervezetbe tömörítette és jogi státusuk azonos lett. 1904-ben *X. Pius pápától (1903–1914)*, majd *XI. Piustól (1922–1938)* kaptak új konstitúciót.
5. Egyes újabb, főként *női kongregációk* elnevezése (pl. Szeplőtelen Szűz Oblatái).³³

Notter Antal művében a professiot a házassághoz hasonló jogügyletként értelmezi, miután az valójában a szerzetesi *stabilitas vitae jogalapja*. A *professio religiosa* a szerzetesélet nyilvános megvallása, „külső jel, mellyel valaki nyilvánosan bizonyítja, hogy a szerzeteséletre kötelezi magát.”³⁴ Ezzel szemben a *votum* (az analógia alapján nevezhetnénk belső jelnek is) olyan fogalom, amelyet Isten irányába tesznek le, mint az Istennek való önátadásként.³⁵

A *professio* fennállhat szerzetesi fogadalmak nélkül is, ha azt nem Isten, hanem a szerzetesi intézet, illetve az Egyház irányába teszik le. A történelmi fejlődés következtében a fogalmak sajnos összemosódtak, mégis fontos elhatárolni őket egymástól, hiszen csak ennek fényében érthető meg az egyes fogalomtétel közötti lényegi különbség, amelyet a magyar nyelv nem tud úgy kifejezni, mint a latin megfelelője. Fejtegetésünk alapján tehát a *professio* fennállhat szerzetesi fogadalmak nélkül, azonban a szerzetesi fogalom egyben *professio* is.

capulari. Hoc omnino deuitamus, quia nefas est, ut oblati a parentibus Deo filiis uoluptatis frena relaxentur. – C. 20 q. 1 c. 2, in *Corpus Iuris Canonici*, I., 844., de itt a szerző *III. Gergely pápa (731–741)* Ágostonnak írt levélként citálja. Az oblatio kötelező ereje csak a X–XI. században szűnt meg, amikor is a serdültkorú gyermek nyilatkozhatott arról, hogy a szerzetesi életet választja vagy kilép a kolostorból.

³³ LANCZKOWSKI, J., *Szerzetesség kislexikona*, Budapest 1999. 165–166.

³⁴ NOTTER A., *A szerzetesi professio*, 77–83. VÖ. HORVÁTH J., *A szerzetesrendek exemptiója*, 76–82.

³⁵ A *professio* jogi természetéhez lásd NOTTER A., *A szerzetesi professio*, 77–147.

Isten és az Egyház előtt nyilvános megvallása a három evangéliumi tanács (szegénység, engedelmesség, tisztaság) megtartásának, amelyet az Egyház nevében a törvényes előljáró fogad el és ez az aktus kölcsönös kötelezettséget teremt a szerzetes, illetve az intézmény között. A taggá vált személy köteles a szabályzat és a klauzúra szerint élni, de az intézménynek is gondoskodnia és segítenie kell a szerzetest küdetése teljesítésében.

A kongregációkban tett egyszerű fogadalom fentiek értelmében tehát professio volt, de nem valódi szerzetesi fogadalomtétel, hiszen tagjaik nem a szerzeteséletet vallják meg. A világi harmadrendiek a magyar terminológia szerint egyszerű fogadalommal vállalták a tökéletes életre való törekvést, amely szintén csak átvitt értelemben professio, hiszen nem a szerzetesi életmód folytatását és az evangéliumi tanácsok követését fogadták meg a belépők. Joghatását tekintve valójában egy *ígéret* arra vonatkozólag, hogy a tagok az Apostoli Szentszék által jóváhagyott szabályokat, illetve életrendet követik és megtartják, további jogi jellegű kötelezettségek azonban nem terhelték őket. A világi harmadrendek nem kerültek a szerzetesrendek joghatósága alá, csupán lelki közösségben voltak az első- vagy másodrendű szerzetekkel.

Ettől eltérően, már jóval szigorúbb a XIV. században megjelenő, kongregációkban élő, ún. *reguláris harmadrendiek* fogadalomtétele, akiket laza kapcsolat fűzött az exempt szerzetesrendekhez (*aggregatio*).³⁶ Szükséges tehát megkülönböztetni a közösségben élő harmadrendieket a világban élő társaiktól, hiszen a különböző professio miatt jogi helyzetük is lényegesen más.³⁷

Az egyes fogadalomtételek és ezáltal a tagok intézményesült közösségekben való részvétele a történelem folyamán fokozatosan alakult ki. A professio a világi jog hatása alatt állva folyamatosan töltődött meg jogi tartalommal és nyerte el jogügyleti jellegét.

A házasságkötés mintájára – amely a két házasulandó fél közötti jogi jellegű aktus³⁸ – fokozatosan alakszerűvé is vált, amelynek konkrét formáját az egyes konstitúciók eltérően szabályozták.

³⁶ HORVÁTH J., *A szerzetesrendek exemptiója*, 80–81. Az exemptio jogtörténeti okairól lásd még MITTÁK T., *A megszentelt élet intézményeinek alapítási joga*, 14–15.

³⁷ *Enchiridion iuris canonici*, 356. *Third Orders in The Oxford Dictionary of the Christian Church*, 1367. *Terz' Ordine Regolare in Dizionario degli Istituti de Perfezione*, IX., 1050–1063. *Der regulierte DO in Lexikon für Theologie und Kirche*, IX., 1986. 1377–1378. KAZALY I., *A katolikus egyházjogtan kézikönyve*, 345–346.

³⁸ Lásd CIC Can. 1055 – § 1. Matrimoniale foedus, quo vir et mulier inter se totius vitae consortium constituunt, indole sua naturali ad bonum coniugum atque ad prolis generationem et educationem ordinatum, a Christo Domino ad sacramenti dignitatem inter baptizatos evectum est. – § 2. Quare inter baptizatos nequit matrimonialis contractus validus consistere, quin sit eo ipso sacramentum. KUMNETZ G.,

Szűkebb értelemben természetesen a régi jog szerint is szerzetesi *professio* csak ünnepélyes fogadalommal történhetett és az egyszerű fogadalmak, még inkább a világi harmadrendekben tett fogadalmak csupán tág értelemben tekinthetők *professionak*. Mégis már a régi jogban kialakult a különböző fogadalomtételek szertartása, alakisága és a hozzá fűződő jogkövetkezmények rendszere.³⁹

Tekintettel arra, hogy nem csupán a világi harmadrendek kialakulásakor és történetiségének egyes fejlődési periódusaiban tapasztalható a már említett terminológiai összemosódás, hanem napjainkban is találkozhatunk ezen a téren fogalmi zavarral, fontosnak tartjuk, hogy munkánk során egyúttal részletes összehasonlítást is végezzünk, mind egyházi intézménytörténeti, mind pedig civiljogi szempontból.

A definitív kérdések tisztázása során alkalmazott methodust folytatva a következő fejezetekben mind a világi harmadrendek jogi helyzetét, mind a terciáriusok jogállását is megvizsgáljuk, összevetve az adott korban fellelhető szerzetesi életformát követőkre vonatkozó egyetemes egyházjogi és világi jogi szabályokkal.

Katolikus házasságjog, Budapest 2002. 38–52. CASTANO, J., *Il sacramento del matrimonio*, I., Roma 1991. 26–30. vö. „Jogi jellegét tekintve a házasság kétoldalú szerződés, mely szigorú alakiságok megtartásával jön létre, s melyből a felekre kölcsönös jogok és kötelezettségek keletkeznek.” in JOBBÁGYI G., *Személyi és családi jog*, Budapest 2005. 218. Csjt. 24. § – A házastársak hűséggel tartoznak egymásnak és egymást támogatni kötelesek.

³⁹ NOTTER A., *A szerzetesi professio*, 82–89. és 141–143. HORVÁTH J., *A szerzetesrendek exemptiója*, 73–82. vö. LANCZKOWSKI, J., *Szerzetesség kislexikona*, 184–185.

1.4. A jogi státus kérdése a *ius antiquum* korában

A világi harmadrendek és terciáriusok jogi helyzetét illetően elmondható, hogy az egyetemes egyházi szabályozás valójában csak a középkorban indult el, amelynek igényét nem csupán a kánoni jogrend hívta elő, hanem a világi jogi szabályozás fejlődése is. A kánoni, illetve a világi törvények a történelem során mindvégig egymás mellett léteztek és hatottak egymásra.⁴⁰ Nélkülözhetetlennek tartjuk ezért, hogy a harmadrendiek jogi helyzetének bemutatása során mindkét jogrend fejlődését nyomon kövessük.

A középkori államok és birodalmak civiljogát ekkor még a római jog jelentette. Már a iustinianusi kodifikáció előtti időben is megfigyelhető, hogy a két jogrend között hol szorosabb, hol lazább kapcsolat volt, attól függően, hogy az állam és az Egyház kapcsolata miként alakult.⁴¹ Az is megfigyelhető, hogy a jogrendek egymásra hatása kölcsönös volt, így nem csupán az egyházi szabályozás igazodott a világi joghoz, hanem a civiljog is követte az egyházi intézményi fejlődést. Különösen igaz ez a szerzetesség tekintetében. A kodifikáció eredményeképpen 534-ben kibocsátott *Codex Iustinianus repetitae praelectionis* és a későbbi *Novellae* például a monasztériumokat az universitasok közé sorolta, azaz – mai kategóriánk szerint – jogi személyi státust kaptak.⁴²

A római jog legtetemesebb részét kitevő magánjogi rész a középkorban szinte minden európai állam civiljogába átvételre került. Itáliában a római jog továbbélése a Szent Római Birodalom létrejöttével (962) és az észak-itáliai városok gazdasági fellendülésével vált lehetővé. A consiliatorok vagy kommentátorok munkájának köszönhetően a glosszált iustinianusi jog már számos kánonjogi elemet átvett.

Az Egyház részéről a római jog recepciója Itáliában a IX. századtól, Franciaországban a XI. századtól vált lehetővé. Szubszidiárius szerepét a kánonjogban már *Gratianus* is elismerte és a XII–XIII. századból több pápai nyilatkozat maradt fenn.⁴³

⁴⁰ FÖLDI A. – HAMZA G., *A római jog története*, 3–6. SCHANDA B., *Magyar állami egyházjog*, 67–79. UJHÁZI L., *A világi törvények átvétele a kánonjogba – a kanonizáció intézménye (22. kán.)*, in *Iustum Aequum Salutare* 6 (2010/3) 143–167.

⁴¹ Például a *Codex Theodosianusban* (438) megtalálhatók a sivatagba vonult szerzetességre vonatkozó szabályozások. Leó császár 471-ben a monasztériumok kiváltságáról rendelkezett. Mindkét rendelkezés még az *I. Iustinianus császár* (527–565) által kitűzött kodifikációt megelőzően keletkezett.

⁴² SZUROMI SZ. A., *Egyházi intézménytörténet*, 20–21. SZUROMI SZ. A., *A püspöki joghatóság, és a szerzetesi közösségek a VI. századig*, in KRÁNITZ M. (szerk.), *Az atyák dicsérete. A 60 éves Vanyó László köszöntése*, Budapest 2002. 229–242, különösen 234. FÖLDI A. – HAMZA G., *A római jog története*, 94–99. KECSKÉS L., *A polgári jog fejlődése a kontinentális Európa nagy jogrendszereiben*, Budapest 2009. 115–120. és 134–137.

⁴³ Gratianusról és a dekretalisztikáról bővebben lásd ERDŐ P., *Az egyházjog forrásai. Történeti bevezetés* (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae III), Budapest 1998. 165–204. KECSKÉS L., *A polgári jog fejlődése*, 125–131. SZUROMI SZ. A., *Törekvés a régi*

A természetes személyek és jogalanyisággal felruházott egyesülések fogalmi gyökereit is a római jogban találjuk. A polgári állapot ekkor közjogi és magánjogi kategóriát egyaránt jelentett. A *közjogi jogosultságok* közé tartozott a szavazati jog (*ius suffragi*), a tisztségviselési jog (*ius honorum*), a katonai szolgálat (*ius militiae*), vallási szertartásokon való részvételi jog (*ius sacrum*), büntetések elleni fellebezési jog (*ius provocationis*), halálbüntetés helyetti önkéntes száműzetésbe vonulás joga (*ius exulandi*) és a kivándorlás joga (*ius migrandi*). *Magánjogi jogosultság* volt a vagyoni jogképesség (*ius commercii*), családjogi jogképesség (*ius conubii*) és kereseti jog (*ius legis actionis*).⁴⁴

A magánszemélyek mellett a római jog jogalanyisággal ruházta fel a már említett személyegyesüléseket és két alaptípust különböztetett meg: jogalanyisággal felruházott személyegyesülést (*universitas, collegium, illetve corpus*), valamint a jogképeséggel felruházott célvagyont (*pia causa*).

Önálló személyegyesülések voltak ebben az időben a vallási testületek, a *sodalitates*. Kezdetben köztestületi jelleggel bírtak és csak később kezdett kialakulni a magánjogi képességük. Alapításuk eleinte semmiféle engedélyhez nem volt kötött, csak az volt az elvárás, hogy a kötelező alapszabályuk ne legyen ellentétes a fennálló törvényekkel. Később – valószínűleg a visszaélések és a gyülekezési szabadság megszorítása céljából – a létesítéshez már a senatus engedélye kellett (*lex Iulia de collegiis*). Az alapításhoz szükséges főbb kritériumok az alábbiak voltak:

- megengedett cél,
- legalább három tag,
- alapszabály (*lex collegii*) megléte.⁴⁵

A keresztény egyházat a római jog *I. Constantinus* (306–337) uralkodásától kezdve egyesületként ismerte el, és a keresztény hívők közösségei, a püspöki egyházak is jogalanyok voltak, mint személyegyesülések. A közösség intézményesült vagyona felett rendelkezési joga a közösség előljárójának volt.

egyházi kánonok összegyűjtésére, mint a középkori egyetemes kánonjog-gyűjtemények sajátossága (8–12. század) (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitas Catholicae de Petro Pázmány nominatae III/11), Budapest 2009. 21–28. VIEJO-XIMÉNEZ, J. M., *La composizione del Decreto di Graziano*, in SZUROMI SZ. A. (ed.), *Medieval canon law collections and european ius commune* (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitas Catholicae de Petro Pázmány nominatae III/8), Budapest 2006. 97–169. CONDORELLI, O., *Il Decretum Gratiani e il suo uso (secc. XII–XV)*, in SZUROMI SZ. A. (ed.), *Medieval canon law collections*, 170–206. DUGGAN, A., *Making the Old Law 'New', I. Problems of Authority and Interpretation in Gratian's Decretum*, in SZUROMI SZ. A. (ed.), *Medieval canon law collections*, 207–235.

⁴⁴ FÖLDI A. – HAMZA G., *A római jog története*, 207–208.

⁴⁵ FÖLDI A. – HAMZA G., *A római jog története*, 230–235.

A kánoni jog – miként a világi jogrendek is – kezdetől fogva természetes és jogi személyeket (*persona physica et persona iuridica seu persona moralis*)⁴⁶ különböztetett meg, jóllehet a terminológiai kifejezés és annak tartalma koronként változott.

Az egyházjog – a római jogi hagyományt alapul véve – a szerzeteket és kongregációkat jogképeséggel ruházta fel. A középkori szerzetesi mozgalom fellendülésében is nagy szerepe volt a római jogi hagyománynak azáltal, hogy a személyegyesülések szabályozásával lehetővé tette a világtól való elkülönülés intézményes formában való megjelenését.⁴⁷ Az akkoriban személyegyesülésnek számító kolostorok magánjogi képességének kifejlődése lassú folyamat volt, amelyet az tett lehetővé, hogy ezen intézményeknek önálló vagyonuk és szerzőképességük volt. A vagyon azonban az egyházé volt, így felette rendelkezési joggal a közösség elöljárója bírt.

Az érett középkorban (XI–XVI. század) különösen jellemző egyházi és állami jog közötti recipiatio főként a vagyoni kérdéseket illetően mutatkozott meg, azonban már ekkor is probléma volt, hogy a világi jog sokszor nem követte a kánonjogi fogalmakat. Különösen a szerzetesjog területén okozott ez problémát, mert nem fejezte ki azt a valóságot, amit az egyházjog például a szerzet alatt értett, hanem azt mondta meg, hogy hogyan kell az adott intézményről gondolkodni.⁴⁸

Mindez még a modernkori civil kodifikációk idején sem változott. Például véve néhány európai gyakorlatot, a felvilágosult abszolutizmusban keletkezett és 1794. június 1-jén hatályba lépett *porosz Landrecht* (Allgemeines Landrecht für die Preussischen Staaten – ALR)⁴⁹ részletesen szabályozta az egyházi személyek és intézmények jogait, kötelességeit. A meglehetősen kazuisztikus törvényt II. rész 11. titulus 12. szakasza alatt általában szól a jogalkotó az egyházi társulatokról. Az itt szereplő „*geistliche Gesellschaften*” kifejezés alatt a törvényhozó olyan intézményeket értett, amelynek tagjai valamely vallási társaság szervezetébe tartoztak, illetve abban tevékenykedtek, mint például az állam által elismert egyházi alapítványok, kolostorok, szerzetrendek.

⁴⁶ Vö. CIC Cann. 96–123 Alkotmány 60. § (3) bek. Ptk. 8. § és 28. § (4) bek. Lvt. 15. § (1) bek.

⁴⁷ Vö. SZUROMI SZ. A., *A püspöki joghatóság*, 241. FÖLDI A. – HAMZA G., *A római jog története*, 103–112.

⁴⁸ NOTTER A., *A szerzetesi professio*, 61.

⁴⁹ Unter *geistlichen Gesellschaften*, deren Mitglieder sich mit andern Religionsübungen, als der Seelsorge, hauptsächlich beschäftigen, werden die vom Staate aufgenommenen Stifter, Klöster, und Orden verstanden. – § 939. (ALR II. Theil 11. Titel, 12. Abschnitt) in *Allgemeines Landrecht für die Preussischen Staaten von 1794*, Berlin 1970. 574.

A fogalmak keveredését jól mutatja, hogy az ALR 940. §-ban citált utalás szerint a VI. cím alatt a jogalkotó valamennyi egyházi társulatnak, illetve közösségnek polgári jogügyletekben erkölcsi jogi személyiséget tulajdonít, miközben e tekintetben egyházjogi értelemben erkölcsi jogi személyiséggel a szerzetrendek és annak házai, illetve csupán egyes vallásos társulatok bírtak.⁵⁰ Kánonjogi szempontból maguk a világi harmadrendek nem voltak erkölcsi jogi személyek, ugyanakkor polgárjogilag az általános egyesületi szabályok érvényesültek rájuk is.

Hasonló meghatározással találkozhatunk a *Bajor Alkotmányban* is (hatályba lépett 1818. május 26-án), amely szerint az egyházi társulatok kivétel nélkül egyenlő polgári és politikai jogokat élveztek.⁵¹ Ugyanez a fogalom szerepelt a *német polgári törvénykönyvben* is.⁵²

A francia polgári törvénykönyv, a *Code civil des Français* (hatályba lépett 1804. március 21-én) is tévesen, egy jogi fogalomként értelmezte a kongregációkat és szerzeteket. Olyan egyesületeket értett a kongregációk alatt, amelynek „tagjai fogadalmat tettek s közös háztartásban, kánonjogilag jóváhagyott szabályok szerint, közösségben élnek.”⁵³ Megjegyzendő még, hogy a francia polgári törvénykönyv személyi jogi részében a jogalkotó csak a természetes személyeket nevesítette, a jogi személyekről egyáltalán nem beszélt. Így az egyházi jogban ismeretes erkölcsi jogszemélyiséggel rendelkező szerzetes intézmények és társulatok jogi státusáról a civiljogi szabályozás nem is tett említést. Ez logikusan következett a francia jogalkotás laicista jellegéből. Látható tehát, hogy a szerzetek tipizálása, jogi helyzete a világi jogban nem feltétlenül tükröződött vissza, azokat gyakran egy sorban említették más vallási társulatokkal és így a fogalmakat gyakorlatilag összemosták.⁵⁴

⁵⁰ Diese haben unter dem Namen der Capitel und Convente, mit andern Corporationen im Staate gleiche Rechte. – § 940. (ALR II. Theil 6. Titel, 12. Abschnitt) in *Allgemeines Landrecht*, 574. vö. Corporationen und Gemeinen stellen in den Geschäften des bürgerlichen Lebens Eine moralische Person vor. – § 81. (ALR II. Theil 6. Titel, III. Außere Recht) in *Allgemeines Landrecht*, 429.

⁵¹ (...) Die in dem Königreiche bestehenden drey christlichen *Kirchen-Gesellschaften* genießen gleiche bürgerliche und politische Rechte. (...) *Allen Religionstheilen*, ohne Ausnahme, ist das Eigenthum der Stiftungen und der Genuß ihrer Renten nach den ursprünglichen Stiftungs-Urkunden und dem rechtmäßigen Besitze, sie seyen für den Cultus, den Unterricht oder die Wohlthätigkeit bestimmt, vollständig gesichert. (...) in *Verfassung des Königreichs Bayern*, IV. Titel (Von allgemeinen Rechten und Pflichten) – § 9. forrás: <http://www.verfassungen.de/de/by/bayern18-index.htm>

⁵² NOTTER A., *A szerzetesi professio*, 61–62. A *Bürgerliches Gesetzbuch*-ról (BGB – hatályba lépett 1900. január 1-jén) bővebben lásd LÁBADY T., *A magyar magánjog (polgári jog) általános része* (Dialog Campus Szakkönyvek), Budapest – Pécs 2002.³ 65–70.

⁵³ NOTTER A., *A szerzetesi professio*, 62.

⁵⁴ *Notter Antal* tanulmányában a szerzetesi szegénység jogi tartalmát vizsgálva mutatja be az egyházjogi rendelkezések, valamint a magyar állami jog koherenciáját. Lásd NOTTER A., *A szerzetesi szegénység jogi tartalma* in *Hittudományi folyóirat* (1909) 430–448.

Ami az egyetemes egyházi szabályozást illeti, a cluny-i reform idején elharapódzott magántulajdon később számos visszásságot szült, ami ellen a pápák hosszú küzdelmet folytattak, hiszen a regulák szigora messzemenőkéig nem tükrözte a szegénységi fogadalom gyakorlatban történő megvalósulását.

III. Sándor pápának (1159–1181) az 1179. évi *III. Lateráni Zsinaton* kimondott törvénye például határozottan tiltotta a *szerezeti magántulajdont* és egyházi kiközösítéssel sújtotta azt a szerzetest, aki magántulajdonnal rendelkezett, de III. Kelemen ellenpápa 1190-ben kelt törvénye és III. Ince pápa decretálisa is erről tanúskodik.⁵⁵

Hasonló módon fellépett a tulajdonjog ellen a *Trienti Zsinat* is, amelynek vonatkozó rendelkezése előírta, hogy a szerzetes sem ingó, sem ingatlan vagyonnal nem rendelkezhet, tulajdonszerzési joggal nem bír (csak a monostor vagy konvent javára szerezhet), és a kolostor ingóságait is csak a szerzetesi szegénységnek megfelelő mértékben használhatja.⁵⁶ A szabályok megszegése az aktív és passzív szavazati jog két évre történő elvesztésével járt, továbbá a szerzetes regulája és konstitúciója szerinti büntetés volt kiszabható.⁵⁷ A tridentin jog jelentősége, hogy a katolikus tanítás megerősödését eredményezte és a zsinat nyomán továbbfejlődő szerzetesi élet nagyban előmozdította az Egyház belső megújulását. Az ekkor alapított szerzetesrendek már a kor igényeinek megfelelően pasztorációt és karitatív tevékenységeket folytattak.

A *szerezetrendek* ebben az időben *erkölcsi jogszemélyiséggel* (*persona moralis*) bírtak és szabályzatuk, alkotmányuk keretei között működtek. Mint testületeknek – hacsak a törvény által nem tiltott számukra, mint például a koldulórendeknek – vagyonszerzési és birtokjoguk volt.⁵⁸

⁵⁵ DUGGAN, C., *Lateran Councils in New Catholic Encyclopedia*, vol. VIII., New York 1967. 407–408. vö. *Magyar Katolikus Lexikon*, VII., Budapest 2002. 681–682. vö. SZUROMI SZ. A., *A IV. Lateráni Zsinat (1215) határozatainak jelentősége teológiai, jogi és történeti szempontból*, in *Teológia* 40 (2006/1–2) 85–95.

⁵⁶ NOTTER A., *A szerzetesi szegénység jogi tartalma*, 452–454.

⁵⁷ *Nemini igitur regularium, tam virorum quam mulierum, liceat bona immobilia vel mobilia, cuiuscumque qualitatis fuerint, etiam quovis modo ab eis acquisita, tanquam propria aut etiam nomine conventus possidere vel tenere, sed statim ea superiori tradantur conventuique incorporentur. Nec deinceps liceat superioribus bona stabilia alicui regulari concedere, etiam ad usumfructum vel usum, administrationem aut commendam. Administratio autem bonorum monasteriorum seu conventuum ad solos officiales eorumdem, ad nutum superiorum amovibiles, pertineat. Mobilium vero usum ita superiores permittant, ut eorum suppellex statui paupertatis, quam professi sunt, conveniat, nihilque superflui in ea sit, nihil etiam, quod sit necessarium, eis denegetur. Quodsi quis aliter quidquam tenere deprehensus aut convictus fuerit: is biennio activa et passiva voce privatus sit, atque etiam iuxta suae regulae et ordinis constitutiones puniatur. In Concilium Tridentinum, Sessio XXV (4 dec. 1563) *Decretum de regularibus et monialibus, Caput II.* (COD 752–753.)*

⁵⁸ *Concedit sancta synodus omnibus monasteriis et domibus, tam virorum quam mulierum et mendicantium (exceptis domibus fratrum sancti Francisci cappucinatorum et eorum, qui minorum de observantia vocantur), etiam quibus aut ex constitutionibus suis erat prohibitum, aut ex privilegio apostolico non erat concessum: ut deinceps bona immobilia eis possidere liceat. Quodsi aliqua loca ex praedictis, quibus auctoritate*

A férfi szerzetesek belső fegyelem (*disciplina*) tekintetében a rendfőnökük alatt álltak, de a lelkipásztorság gyakorlatát a megyéspüspök felügyelte, szemben az apácázárdákkal, amelyek teljesen a megyéspüspök joghatósága alatt álltak.⁵⁹

A szerzetrendekbe a belépők *ünnepélyes fogadalmat* tettek, amelynek joghatása a vagyonszerési és birtoklási jog elvesztése, illetve a házassági akadály ténye. Ezzel szemben a vallásos társulatokban tett *egyszerű fogadalom* csupán tiltó házassági akadályt képezett.

VIII. Kelemen pápa (1592–1605) 1594. június 19-én kelt apostoli konstitúciójával (*Religiosae congregationes*) külön rendelkezett a szerzetesrendek státusáról és az exemptióból fakadó függetlenségükről. A dokumentum kitér az egyetemes kongregációkra, a szerzetesrendek vagyonszerési és jogalkotói tevékenységére.

Az egyszerű fogadalmas kongregációkban a tagok birtoklási, - vagyonszerési joga és öröklési képessége megmaradt, de birtokhasználati jogukat és rendelkezési jogukat nem gyakorolhatták addig, amíg a társulat tagjai voltak (pl. angolkisasszonyok, irgalmas szüzek, iskola nővérek).⁶⁰

apostolica similia bona possidere permissum erat, eis spoliata sint: eadem omnia illis restituenda esse decernit. In praedictis autem monasteriis et domibus, tam virorum quam mulierum, bona immobilia possidentibus vel non possidentibus, is tantum numerus constituatur ac in posterum conservetur, qui vel ex redditibus propriis monasteriorum, vel ex consuetis eleemosynis commode possit sustentari. Nec de cetero similia loca erigantur sine episcopi, in cuius dioecesi erigenda sunt, licentia prius obtenta. In *Concilium Tridentinum*, Sessio XXV. (4 dec. 1563) *Decretum de regularibus et monialibus, Caput III.* (COD 753.)

⁵⁹ *Decretum secundum: super lectione et praedicatione* – C. 4.: In monasteriis quoque monachorum, ubi commode fieri queat, etiam lectio sacrae scripturae habeatur. Qua in re si abbates negligentes fuerint, episcopi locorum, in hoc ut sedis apostolicae delegati, eos ad id opportunis remediis compellant. – C. 5.: In conventibus vero aliorum regularium, in quibus studia commode vigere possunt, sacrae scripturae lectio similiter habeatur, quae lectio a capitulis generalibus vel provincialibus assignetur dignioribus magistris. In *Concilium Tridentinum*, Sessio V. (17 iun. 1546) – COD 644. *Decretum de reformatione* – C. 8.: Episcopi, etiam tamquam sedis apostolicae delegati, in casibus a iure concessis omnium piarum dispositionum, tam in ultima voluntate, quam inter vivos, sint executores, habeant ius visitandi hospitalia, collegia quaecumque ac confraternitates laicorum, etiam quas scholas sive quocumque alio nomine vocant, non tamen quae sub regum immediata protectione sunt, sine eorum licentia. Eleemosynas, montes pietatis sive charitatis et pia loca omnia, quomodocumque nuncupentur, etiam si praedictorum locorum cura ad laicos pertineat atque eadem pia loca exemptionis privilegio sint munita, ac omnia, quae ad Dei cultum aut animarum salutem seu pauperes sustentandos instituta sunt: ipsi ex officio suo iuxta sacrorum canonum statuta cognoscant et exsequantur. Non obstantibus quacumque consuetudine, etiam immemorabili, privilegio aut statuto. – C. 9.: Administratores tam ecclesiastici quam laici, fabrice cuiusvis ecclesiae, etiam cathedralis, hospitalis, confraternitatis, eleemosynae, montis pietatis et quorumcumque piorum locorum singulis annis teneantur reddere rationem administrationis ordinario, consuetudinibus et privilegiis quibuscumque in contrarium sublatis, nisi secus forte in institutione et ordinatione talis ecclesiae seu fabricae expresse cautum esset. Quodsi ex consuetudine aut privilegio at ex constitutione aliqua loci aliis ad deputatis ratio reddenda esset, tunc cum iis adhibeatur etiam ordinarius, et aliter factae liberationes dictis administratoribus minime suffragentur. In *Concilium Tridentinum*, Sessio XXI. (17 sept. 1562) – COD 716.

⁶⁰ CSIKY G., *Az egyházjog tankönyve*, III., 194–209. HORVÁTH J., *A szerzetesrendek exemptiója*, 73–82.

Ezen intézmények jogi helyzetét *XIII. Leó pápa* (1878–1903) rendezte az 1900. december 8-i *Conditae a Christo* apostoli konstitúcióval és 1901-ben a Szerzetesi Kongregáció 325 pontban összeállította azokat a Normákat, amelyeknek a szerzeteknek meg kellett felelni.⁶¹

Az I. Vatikáni Zsinat (1869–1870) után az egyszerű fogadalmas kongregációkra vonatkozó jogot *X. (Szent) Pius pápa* (1903–1914) a *Dei providentis* kezdetű, 1906. július 15-én kelt motu proprio-jában rendezte.

A szerzetesrendekhez aggregált harmadrendek lehettek kongregációkban élő terciáriusok/terciáriák, illetve világi harmadrendiek. Tagjaik szintén tettek egyszerű fogadalmat, amely azonban nem szerzetesi professio volt, így birtokhasználati- és rendelkezési joguk nem esett korlátozás alá. Az első- vagy másodrendű szerzetekkel való lelki közösség révén ugyanakkor részesültek azokban a kegyelmekben és búcsúban, amit azok nem „*communicatio privilegiorum*” alapján szereztek és nevüket, ruhájukat, valamint constitutiojukat is tőlük kapták.⁶²

A világi harmadrendbe való felvétel kérdésében a megyéspüspöknek volt kompetenciája. Ő ítélte meg, hogy a belépéshez szükséges feltételekkel az új tag rendelkezik-e. A habitus vagy a szerzetesrend jelvényének viselése tekintetében a szerzet adott engedélyt, azonban erre csak akkor volt módja, ha az Apostoli Szentszéktől privilégiumban részesült.⁶³

A már fentiekben említett VIII. Kelemen pápa nevéhez fűződik az első, társulatokra vonatkozó, 1604. december 7-én kelt egyetemes törvény megalkotása is.⁶⁴ A terciáriusokat érintő pápai megnyilatkozásokról és egyetemes szabályokról részletesen az egyes korok jogtörténeti vizsgálata során szólnunk.

⁶¹ SCHERMANN E., *Szerzetesjog*, 16. ERDŐ P., *Az élő egyház joga. Tanulmányok a hatályos kánonjog köréből*, Budapest 2006. 295–296.

⁶² S. Congr. Indulg. et Reliq. (28 Aug. 1903): Sanctitas Sua Patrum Cardinalium responsum approbavit et confirmavit, decrevitque: *primo*, ut Instituta Tertiariorum in communitate viventium et vota simplicia emittentium, dummodo ordinibus, a quibus nomen et habitum mutuatur, legitime sint aggregata, participant omnes Indulgentias a Romanis Pontificibus primis et secundis Ordinibus directe tantum concessas; *secundo*, ut eorumdem ecclesiae eisdem indulgentiis gaudent, quibus ecclesiae respectivi primi et secundi Ordinis fruuntur; *tertio*, ut aliae Indulgentiae huiusmodi Tertii Ordinibus antea concessa in posterum solis Tertiariis in saeculo viventibus sunt proprie.

⁶³ KAZALY, I., *A katolikus egyházjogtan kézikönyve*, 346.

⁶⁴ Cons. *Quaecumque* (7 Dec. 1604) in GASPARRI, P. (ed.), *Codicis Iuris Canonici Fontes*, vol. I., Roma 1921. 366–370. vö. Decr. S. Congr. Indulg. *Urbis et Orbis* (8. Ian. 1861) in SERÉDI, J., (ed.), *Codicis Iuris Canonici Fontes*, vol. VII., Roma 1921. 635–636.

1.5. Jogi szabályozás az 1917-es Egyházi Törvénykönyv idején

Az 1917-es kódex Személyekről szóló II. Rész bevezető kánonjaiban a jogalkotó még az erkölcsi személy (*persona moralis*) fogalmát használja és testületi (*personae morales collegiales*), illetve intézeti erkölcsi személyek (*personae morales non collegiales*) között különböztet.⁶⁵

Az előbbinél a célt és az akaratot a testület tagjai határozzák meg (pl. káptalan), míg az utóbbinál mindkettő külső tényező függvénye (pl. szeminárium).⁶⁶ Az erkölcsi személyiség Isteni jogon illeti meg az összegyházat és római szentszéket, minden más személyiség egyházi intézkedés alapján nyeri el.⁶⁷

A kódex szabályozása alapján a szerzetek lehettek *kongregációk*, valamint *rendek*, amelybe a belépni kívánók egyszerű, illetve ünnepélyes fogadalmának joghatásai között lényeges eltérés volt.⁶⁸ Az *egyszerű fogadalom* után – amely lehetett ideiglenes vagy örök – a szerzetes megtarthatta tulajdonjogát és vagyonszerzési képességét nem veszítette el, feltéve, hogy a konstitúciók erről másként nem rendelkeztek. A fogadalomtétel után azonban a vagyona feletti rendelkezési jogának gyakorlása előjárói engedélyhez volt kötve. A fogadalommal ellentétes cselekedetek csak tilosak voltak, de nem érvénytelenek.⁶⁹

⁶⁵ CIC (1917) Can. 99. In Ecclesia, praeter personas physicas sunt etiam personae morales, publica auctoritate constitutae, quae distinguuntur in personas morales collegiales et non collegiales, ut ecclesiae, Seminaria benefica, etc. vö. *La persona morale nel Codice del 1917*, in LOMBARDIA, P., *Lezioni di diritto canonico*. Milano 1984. 185–187.

⁶⁶ SIPOS I., *Az új egyházi törvénykönyv főbb vonásai és újításai*, Pécs 1918. 27–29. BÁNK J., *Egyházi jog. Az egyházi alkotmányjog alapjai*, Budapest 1958. 5–6. LANCKOWSKI, J., *Szerzetesség kislexikona*, 184–185.

⁶⁷ CIC (1917) Can. 100 – ° 1. Catholica Ecclesia et Apostolica Sedes moralis personae rationem habent ex ipsa ordinatione divina; ceterae inferiores personae morales in Ecclesia eam sortiuntur sive ex ipso iuris praescripto sive ex speciali competentis Superioris ecclesiastici concessione data per formale decretum ad finem religiosum vel caritativum.

⁶⁸ CIC (1917) Can. 492 – ° 1. Episcopi, non autem Vicarius Capitularis vel Vicarius Generalis, condere possunt Congregationes religiosas; sed eas ne condant neve condi sinant, inconsulta Sede Apostolica; quod si agatur de tertiariis in communi viventibus, requiritur praeterea ut a sempremo Moderatore primi Ordinis suae religioni aggregentur. – ° 2. Congregatio iuris dioecesiani, quamvis decusu temporis in plures dioeceses diffusa, usque tamen dum pontificae approbationis aut/laudis testimonio cornerit, remanet dioecesana, Ordinariorum iurisdictioni ad normam iuris plane subiecta. – ° 3. Nec nomen nec habitus religionis iam constitutae assumi potest ab iis qui ad illiam legitime non pertinent aut a nova religione. vö. SCHERMANN E., *Szerzetesjog*, Pannonhalma 1927. 45–57. NOTTER A., *A szerzetesi professio*, 281–285. BODA L., *Erkölcsteológia*, III., Budapest 1980. 45–47. CSERPES J. – SZEMÉLYI J., *Egyházjog*, II., Nyíregyháza in. 179–181. MITTÁK T., *A megszentelt élet intézményeinek alapítási joga*, 23–25.

⁶⁹ CIC (1917) Can. 580 – ° 1. Quilibet professus a votis simplicibus, sive perpetuis sive temporariis, nisi aliud in constitutionibus cautum sit, conservat proprietatem bonorum suorum et capacitatem alia bona acquirendi, salvis quae in can. 569 praescripta sunt. vö. CIC (1917) Can. 569 – ° 1. Ante professionem votorum simplicium sive temporarium sive perpetuorum novitius debet, ad totum tempus quo simplicibus votis adstringetur, bonorum suorum administrationem cedere cui maluerit et, nisi constitutiones aliud ferant, de eorum usu, et usufructu libere disponere.

A tisztaság evangéliumi tanácsának vállalása egyszerű fogadalom esetén is a tisztátalan cselekedetektől való tartózkodásra kötelezte a fogadalmast, azonban a házasságkötés csak tiltott volt, de ha megkötötték, nem járt érvénytelenséggel.⁷⁰

A fogadalomtétellel a szerzetes ugyanazokat a kiváltságokat élvezte, mint az ünnepélyes fogadalmas, kivéve három dolgot:

- a szerzetben előljárói tisztségre nem lehetett megválasztani,
- korlátozott szavazati joggal rendelkezett,
- felszentelési cím hiányában csak kisebb rendek felvételére volt jogosult.

Ezzel szemben az *ünnepélyes fogadalom* letétele – amely viszont élethossziglanra szólt – a tulajdonjog elvesztésével járt, ezért a fogadalomtétel előtt 60 napon belül a szerzetesnek le kellett vagyónáról mondania.⁷¹ Az ünnepélyes fogadalom által lehetővé vált a magasabb egyházi rendek felvétele is, hiszen az egyben szentelési címmel is járt. A tisztasági fogadalom tekintetében a házasságkötés nem csupán szigorúan tiltott volt, hanem megkötése esetén az érvénytelenséget is maga után vonta [CIC (1917) 579. kánon]. A fogadalommal ellentétes minden más cselekedet is érvényét veszítette.⁷²

A *világi harmadrendeket* a jogalkotó az egyesületi jog keretében szabályozta. A 17. fejezet 686. kánonja értelmében az egyház csak az egyházi felsőbbség által alapított vagy jóváhagyott egyesületeket ismerte el és az egyesület jogi személyiséget csak akkor nyert, ha alapító oklevéllel rendelkezett.⁷³

Az alapításhoz, illetve jóváhagyáshoz szükséges alapvető feltételek az alábbiak voltak:

- a) az Egyház lényegével összhangban álló célkitűzés és feladatok (685. kánon):
- a tagok lelki tökéletessége (*perfectio vitae christiane*),
 - jámbor cselekedetek és felebaráti szeretet gyakorlása (*opera pietatis et charitatis*),

⁷⁰ CIC (1917) Can. 579 – Simplex professio, temporaria sit vel perpetua, actus votis contrarios reddit illicitos, sed non invalidos, nisi aliud expresse cautum fuerit; professio autem sollemnis, si sint irritabiles, etiam invalidos.

⁷¹ CIC (1917) Can. 581 – ° 1. Professus a votis simplicibus antea nequit valide, sed intra sexaginta dies ante professionem sollemnem, salvis peculiaribus indultis a Sancta Sede concessis, debet omnibus bonis quae actu habet, cui maluerit, sub conditione secuturæ professionis, renuntiare. – ° 2. Secuta professione, ea omnia statim fiant, quae necessaria sunt ut renuntiatio etiam iure civili effectum consequatur.

⁷² LANCZKOWSKI, J., *Szerzetesség kislexikona*, 184–185.

⁷³ CIC (1917) Can. 686 – ° 1. Nulla in Ecclesia recognoscitur associatio quae a legitima auctoritate ecclesiastica erecta vel saltem approbata non fuerit. – ° 2. Associationes erigere vel approbare pertinet, praeter Romanum Pontificem, ad loci Ordinarium, exceptis illis quarum instituendarum ius, apostolico ex privilegio, aliis reservatum est.; Can. 687. Ad normam can. 100, tunc tantum fidelium associationes iuridicam in Ecclesia personam acquirunt, cum a legitimo Superiore ecclesiastico formale obtinuerunt erectionis decretum.

- nyilvános istentisztelet ápolása (*incrementa publici cultus*).
- b) az egyesületi jog szabályainak megfelelő szabályzat (689. kánon),
- c) legalább három hívő tag (100. kánon – ° 2.).

Bánk József a Kánoni jog című munkájában az egyesületek két formáját különböztette meg:

- a) egyházi egyesület (*associatio pia ecclesiastica*), amely létrejöhetett
 - az Egyház erigálásával (*per formale erectionis decretum*) és egyúttal jogi személyiséggé nyilvánításával – 102. kánon vagy
 - jóváhagyással (*per approbationem*), amely jogi személyiséget nem adott, de bizonyos lelki kezdeményekre jogosított – 686. kánon – ° 1.
- b) világi egyesület (*associatio laica seu non ecclesiastica*).⁷⁴

Az általános kánoni szabályok értelmében minden *associatio* a püspök joghatósága és felügyelete alatt állt, kivéve azokat, amelyeket apostoli privilégium alapján exempt szerzetesek alapítottak. Őket a püspök a belső fegyelem terén és spirituális kérdésekben nem vizitálhatta.⁷⁵ Az egyesületeknek a vagyonkezelésükről évente be kellett számolniuk a püspöknek.⁷⁶ Akatolikusokat, notorius cenzurába esőket, továbbá nyilvános bűnösöket érvényesen nem vehettek fel, és ha a már belépett tag később került ebbe a helyzetbe, előzetes figyelmeztetés után kizárták őket.⁷⁷ A tagsági jogok tekintetében bár a kódex kifejezetten nem mondta ki, a jogtudósok műveiből azonban kitűnik, hogy a tagok az egyesületekbe fogadalom nélkül kötelezték el magukat és nem éltek közös életet.

Ezzel szemben az egyházi egyesületekhez tartozó terciáriusok tagsági felvételét ruhafeladás (skapuláre vagy corda) előzte meg, amelyet az alapszabályok értelmében noviciátus, majd fogadalomtétel követett.

⁷⁴ BÁNK J., *Kánoni jog I.*, 443–446.

⁷⁵ CIC (1917) Can. 690 – ° 1. Omnes associationes, etiam ab Apostolica Sede erectae, nisi speciale obstet privilegium, iurisdictioni subsunt et vigilantiae Ordinarii loci, qui ad normas sacrorum canonum eas invisendi ius habet et munus. – ° 2. Associationes tamen, quae vi privilegii apostolici a religiosis exemptis in suis ecclesiis institutae sunt, Ordinariis locorum fas non est visitare quod attinet ad ea quae internam disciplinam seu spiritualem associationis directionem spectant.

⁷⁶ CIC (1917) Can. 691 – ° 1. Associatio legitime erecta, nisi aliud expresse cautum sit, bona temporalia possidere et administrare potest sub auctoritate Ordinarii loci, cui rationem administrationis saltem quotannis reddere debet, ad normam can.1525, minime vero parochi, licet in eius territorio erecta sit, nisi aliud Ordinarius ipse statuerit.

⁷⁷ CIC (1917) Can. 693 – ° 1. A catholici et damnatae sectae adscripti aut censura notorie irretiti et in genere publici peccatores valide recipi nequeunt.; Can. 696 – ° 2. Qui in casum inciderint, de quo in can. 693. ° 1, expungantur, praemissa monitione, servatis propriis statutis et salvo iure recursus ad Ordinarium.

A harmadrendiek – tekintettel arra, hogy fogadalmuk nem szerzetesi professio volt – jogaik gyakorlásában nem korlátozottak és mindazon személyhez fűződő jogokat élvezték, amelyek általában megillettek minden embert. A tagok különleges kedvezményben részesültek (*absolutio generalis*), a teljes búcsú elnyeréséhez azonban skapuláré vagy érem viselése volt szükséges.⁷⁸

Maga a világi harmadrend – szemben az alapszervvel, illetve szerzetesrenddel – nem volt jogi személy, azonban a testületi és általános egyesületi jogokat természetesen gyakorolhatta (szavazás, választás, szervezet, alapszabályzat, taggyűlés stb.). Ami a világi jogot illeti, elmondható, hogy a kodifikált egyházi jog a civil jogalkotásban is érezte a hatását. Az előző fejezetben ismertetett európai példák nyomán haladva, az 1946. december 2-án hatályba lépett *Bajor Alkotmány* 3. fejezete már jóval alaposabban foglalkozott a vallással és vallási közösségekkel, mint elődje. A korábbi alkotmányhoz képest általánosan meghatározott vallásos közösségek az új alkotmányban pontosabb felsorolást nyertek. A részletesebb meghatározás alapján a vallásos közösségek és társaságok, szerzetesrendek, szerzetesi kongregációk és más világnézeti közösségek tulajdonhoz való joga és más jogai – tekintettel a vallásgyakorlatra, oktatásra és egyéb jótékony cselekedetekre rendelt intézményekre, alapítványokra és vagyonra – törvény szerint biztosítottak.⁷⁹ A 143. cikkely értelmében a vallásos társaságok és más jótékony közösségek a polgári jog általános szabályai szerint jogképességgel rendelkeztek. Az egyház és elismert vallásos társaságok korábbi státusukat megtartották, míg más elismert vallásos társaságoknak és azokhoz hasonló jótékony közösségeknek – amelyek célja összhangban volt az általánosan érvényes törvénnyel és legalább öt éve fennálltak – az alkotmány értelmében ugyanazon jogokat kellett biztosítani.⁸⁰ Az 1848-as európai forradalmi események megrengették az érintett államokat és hatása szignifikánsan érezhető volt a jogalkotásban is.

⁷⁸ BÁNK J., *Kánoni jog I.*, 443. és 447.

⁷⁹ Das Eigentum und andere Rechte der Religionsgemeinschaften, religiöser Vereine, Orden, Kongregationen, weltanschaulicher Gemeinschaften an ihren für Kultus-, Unterrichts- und Wohltätigkeitszwecke bestimmten Anstalten, Stiftungen und sonstigen Vermögen werden gewährleistet. in *Verfassung des Königreichs Bayern*, 3. Abschnitt (Religion und Religionsgemeinschaften) – Artikel 146.; vö. Artikle 114 (3): Der Erwerb der Rechtsfähigkeit steht jedem Verein gemäß den Vorschriften des bürgerlichen Rechts frei. *Forrás: <http://www.verfassungen.de/de/by/bayern46-index.htm>*

⁸⁰ (1) Die Religionsgemeinschaften und weltanschaulichen Gemeinschaften erwerben die Rechtsfähigkeit nach den Vorschriften des bürgerlichen Rechts. – (2) Kirchen und anerkannte Religionsgemeinschaften bleiben Körperschaften des öffentlichen Rechts, soweit sie es bisher waren. Anderen anerkannten Religionsgemeinschaften sowie solchen weltanschaulichen Gemeinschaften, deren Bestrebungen den allgemein geltenden Gesetzen nicht widersprechen, sind nach einer Bestandszeit von fünf Jahren auf Antrag die gleichen Rechte zu gewähren. in *Verfassung des Königreichs Bayern*, 3. Abschnitt (Religion und Religionsgemeinschaften) – Artikel 143. *Forrás: <http://www.verfassungen.de/de/by/bayern46-index.htm>*

A porosz királyságban 1850. január 31-én megjelent új, oktrojált alkotmány egészen az első világháború végéig érvényben maradt.⁸¹ Az új alkotmány a római katolikus egyház számára garantálta a vallási, oktatási és egyéb jótékonyági célokat megvalósító intézmények, illetve vagyon birtoklási jogát, valamint biztosította az önálló egyházi igazgatást.⁸² Az első világháborút lezáró, 1920. június 28-án életbe lépett versailles-i békeszerződés értelmében Nyugat-Poroszországot Lengyelország kapta meg, míg Kelet-Poroszország – Porosz Szabadállam néven – a második világháborúig köztársasági formában továbbélt. A szövetséges Ellenőrző Bizottság határozata értelmében a porosz állam 1947-ben megszűnt, területei részben Lengyelországhoz, részben Szovjetunióhoz kerültek. Európa legdemokratikusabb alkotmánya az első világháború után a *Weimari Köztársaság* alkotmánya volt (hatályba lépett 1919. augusztus 24-én).⁸³ Az alaptörvény 3. fejezete szólt a vallásról és vallásos társulatokról, amely alapján a birodalom minden lakója számára biztosított volt a teljes vallás- és lelkiismeret szabadság és senkit nem lehetett kötelezni arra, hogy világnézeti hovatartozását illetően nyilatkozzon.⁸⁴ A vallásos társulatok szabadsága is érvényesült, amelyek az intézményeiket önállóan igazgathatták és a polgári jog általános szabályai szerint jogképességgel rendelkeztek.⁸⁵ A terjedelmi korlátok miatt, teljesség igénye nélkül ismertetett világi jogszabályok is jól mutatják a kánoni kodifikáció hatására bekövetkezett jogfejlődési folyamatot.

⁸¹ GÖNCZI K. – HORVÁTH P. – STIPTA I. – ZLINSZKY J., *Egyetemes jogtörténet I.*, Budapest 2001.⁵ 373–375. HERGER CS., *A vilmosi Németország és az Osztrák Császárság egyházpolitikája*, in *Miskolci Jogi Szemle* 4 (2009/2) 75–95, különösen 91–95.

⁸² HERGER CS., *A vilmosi Németország és az Osztrák Császárság egyházpolitikája*, 91–92.

⁸³ GÖNCZI K. – HORVÁTH P. – STIPTA I. – ZLINSZKY J., *Egyetemes jogtörténet I.*, 384–386. A témában lásd bővebben SZABÓ I., *Német alkotmányfejlődés*, Budapest 2002.

⁸⁴ Alle Bewohner des Reichs genießen volle Glaubens- und Gewissensfreiheit Die ungestörte Religionsübung wird durch die Verfassung gewährleistet und steht unter staatlichem Schutz. Die allgemeinen Staatsgesetze bleiben hiervon unberührt. in *Verfassung des Deutschen Reiches*, 2. Haupttel 3. Abschnitt (Religion und Religionsgemeinschaften) – Artikel 135.

Forrás: <http://www.verfassungen.de/de/de19-33/verf19-i.htm>

(...) Niemand ist verpflichtet, seine religiöse Überzeugung zu offenbaren. Die Behörden haben nur soweit das Recht, nach der Zugehörigkeit zu einer Religionsgesellschaft zu fragen, als davon Rechte und Pflichten abhängen oder eine gesetzlich angeordnete statistische Erhebung dies erfordert. (...) *Verfassung des Deutschen Reiches*, 2. Haupttel 3. Abschnitt (Religion und Religionsgemeinschaften) – Artikel 136. *Forrás:* <http://www.verfassungen.de/de/de19-33/verf19-i.htm>

⁸⁵ Die Freiheit der Vereinigung zu Religionsgesellschaften wird gewährleistet. Der Zusammenschluß von Religionsgemeinschaften innerhalb des Reichsgebiets unterliegt keinen Beschränkungen.

Jede Religionsgesellschaft ordnet und verwaltet ihre Angelegenheiten selbständig innerhalb der Schranken des für alle geltenden Gesetzes. Sie verleiht ihre Ämter ohne Mitwirkung des Staates oder der bürgerlichen Gemeinde.

Religionsgesellschaften erwerben die Rechtsfähigkeit nach den allgemeinen Vorschriften des bürgerlichen Rechtes. (...) *Verfassung des Deutschen Reiches*, 2. Haupttel 3. Abschnitt (Religion und Religionsgemeinschaften) – Artikel 137. *Forrás:* <http://www.verfassungen.de/de/de19-33/verf19-i.htm>

1.6. A társulások és világi harmadrendek jogi helyzete

A hatályos *Egyházi Törvénykönyv* a korábbi kódexhez képest már külön fejezetet szentel a jogi személyeknek és a *persona moralis* kifejezést a *persona iuridica* váltja fel. Erkölcsi személy jellegével rendelkezik a 113. kánonban foglaltak szerint a katolikus egyház és az Apostoli Szentszék. A kommentátorok szerint ez azonban nem taxatív felsorolás, hiszen az erkölcsi személyiség isteni rendelkezésen alapul és így például a püspökök testülete is annak tekinthető.⁸⁶

A jogi személyek felosztása is változott a korábbi szabályozáshoz képest. A testületi és nem testületi erkölcsi személy helyett a mai kategorizálás szerint a *persona iuridica* lehet:

- személyegyesülés (*universitas personarum*), amely lehet testületi vagy nem testületi, illetve
- dologegyesülés (*universitas rerum*).

Ezen túlmenően az egyházban betöltött szerepük alapján a jogi személyek lehetnek hivatalos (*persona iuridica publica*) vagy magán jogi személyek (*persona iuridica privata*).⁸⁷

A hatályos jog szerint a személy,- vagy dologegyüttesek a jogi személyiséget csak akkor kapják meg, ha az illetékes hatóság közigazgatási intézkedés keretében nemcsak megalapítja a vonatkozó, jogi személyiségért folyamodó intézményt, hanem egyidejűleg a szabályzatát is elfogadja.⁸⁸

A jogi személyiség alapvető ismérvei:

- megtalálható valamely anyagi elem (személyek vagy dolgok együttese),⁸⁹
- az egyház küldetésének megfelelő és az egyéni érdekeken túllépő cél (apostolkodás, irgalmasság, szeretetcselekedetek stb.),⁹⁰
- kötelező jogi elem (illetékes hatóság által történő engedélyezés vagy „ipso iure” elismerés).⁹¹

⁸⁶ *Código de Derecho Canónico*, 88. vö. CIC Cann. 330. és 336.

⁸⁷ CIC Can. 116 – § 1.

⁸⁸ CIC Can. 117 – Nulla personarum vel rerum universitas personalitatem iuridicam obtinere intendes, eandem consequi valet nisi ipsius statuta a competenti auctoritate sint probata. vö. *Commentato a Cann. 578–579*. in *Codice di Diritto Canonico Commentato*, 510–511.

⁸⁹ Személyegyesülés esetén legalább három főből kell állnia. vö. Can. CIC 115 – § 2.

⁹⁰ CIC Can. 114.

⁹¹ ERDŐ P., *Egyházjog*, 140.

A jogi személyiség elnyerése a jogban arra való képességet jelent, hogy valaki vagy valami kötelességek és jogok alanya lehessen.⁹² Cselekvése nem csupán az őt hivatalosan képviselni jogosult természetes személy által történhet, hanem a tagjai által is.

Így, ha a tagok a jogcselekményekben való részvétel során például döntéshozatali jelleggel vesznek részt – vagyis testületi jogi személyek –, akkor számos tevékenységük testületi úton történik (választás, egyéb ügyletek, mindenkit egyénileg érintő ügy).⁹³ A testületi cselekvés ezen szabályai azonban megfigyelhetők az ún. *jogi személlyé nem emelt testületek* ügyleteiben is, amelyeknek a szabályzatai tartalmazzák az erre vonatkozó részletes rendet.⁹⁴

A törvénykönyv 634. kánonja alapján a szerzetes intézmények, a tartományok és a házak „*ipso iure*” jogi személyek. A hivatkozott kánon részletesen kifejti ezen jogképesség tartalmát, amely szerint:

- képesek anyagi javak szerzésére, birtoklására, kezelésére és elidegenítésére,
- ezeket a képességeket szabályzat kizárhatja vagy korlátozhatja,
- általános kritérium a szegénységi fogadalommal ellentétes jogcselekmények tiltása.⁹⁵

A szerzetes intézmények anyagi javai az egyházi javak körébe tartozik, így a tulajdonszerzés, az azzal való rendelkezés, illetve elidegenítés tekintetében a kódex V. Könyve (*Az egyház anyagi javai*), illetve a saját jog szabályai irányadók.⁹⁶ Mindezek értelmében az intézmények jogi státusát illetően leszögezhető, hogy a szerzetes intézmények, tartományok és házak egyértelműen jogi személyek, szemben a világi harmadrendekkel, akik tekintetében a jogtudomány álláspontja már nem ilyen egységes.

⁹² Vö. Ptk. 28. § (4) – A jogi személy jogképes. Ha jogszabály eltérően nem rendelkezik, jogképessége kiterjed mindazokra a jogokra és kötelezettségekre, amelyek jellegüknél fogva nem csupán az emberhez fűződhetnek.

29. § (1) – A jogi személy létrejöttének és megszűntetésének feltételeit a jogszabály a jogi személy egyes fajtáihoz képest állapítja meg. Jogi személyt jogszabály is létesíthet.

(2) A jogi személy létesítéséről szóló jogszabályban, határozatban vagy okiratban meg kell állapítani a jogi személy nevét, tevékenységét, székhelyét és – ha erről külön jogszabály nem rendelkezik – képviselőjét.
(...)

⁹³ ERDŐ P., *Egyházjog*, 140–149.

⁹⁴ URRUTIA, F. J., *De normis generalibus*, Roma 1983. 79. vö. *Persona morale e persona giuridica nel Codice del 1983*, in LOMBARDIA, P., *Lezioni di diritto canonico*, 187–193.

⁹⁵ CIC Can. 634 – § 1. Instituta, provinciae et domus, utpote personae iuridicae ipso iure, capaces sunt acquirendi, posseidendi, administrandi et alienandi bona temporalia, nisi haec capacitas in constitutionibus excludatur vel coarctetur. – § 2. Vitent tamen quamlibet speciem luxus, immoderati lucri et bonorum cumulationis.

⁹⁶ CIC Can. 1255 – Ecclesia universa atque Apostolica Sedes, Ecclesiae particulares necnon alia quaevis persona iuridica, sive publica sive privata, subiecta sunt capacia bona temporalia acquirendi, retinendi, administrandi et alienandi ad normam iuris.

Ennek oka *Benedetto Lino OFS* szerint abban keresendő, hogy a harmadrendek jogi szabályozása a kódexben a társulásokra vonatkozó közös szabályok között nyert elhelyezést, így valójában egy *speciális társulási formát* képez, hiszen nincs kifejezetten besorolva sem a hivatalos, sem a magántársulások közé. Egyesek szerint a kódex nem határozza meg konkrétan a harmadrendek természetét, míg mások azt a következtetést vonják le, hogy implicite hivatalos személyeknek tekinthetők.⁹⁷

Ezen kategorizálás tisztázása azért fontos, mert a 313. kánon értelmében a hivatalos társulások az illetékes egyházi hatóság alapító határozatával egyben jogi személyiséget is nyernek. Ezzel szemben a magántársulások csak akkor lesznek jogi személyek, ha a megalapításukat követően az illetékes egyházi hatóság a szabályzatukat jóváhagyta és ezt a jogi státust formális határozatával kifejezetten megadja számukra (322. kánon).⁹⁸ A törvény értelmében tehát ez utóbbi társulások lehetnek magán jogi személyek, illetve jogi személyiség nélküli jogalanyok. A jogi személlyé nem vált társulások a 310. kánon alapján nem lehetnek kötelezettségek és jogok alanyai, a taggá váló krisztushívők azonban közösen vállalhatnak kötelezettségeket, rendelkezhetnek szerzési- és birtoklási joggal, amelyet képviselő útján gyakorolhatnak.⁹⁹

A hivatalos jogi személyiséggel rendelkező *hivatalos társulások*, illetve a magán jogi személyiséggel rendelkező *magántársulások* ezen elismerési procedúrán kívül – többek között – még abban is különböznek, hogy amíg az előbbiek a küldetésüket az egyház nevében teljesítik, addig az utóbbiak a feladatukat saját nevükben végzik. Mindezek alapján azt az álláspontot képviseljük, hogy a világi harmadrendek lehetnek hivatalos- és magántársulások egyaránt, és ez utóbbiak attól függően rendelkeznek jogi személyiséggel, hogy az illetékes egyházi hatóság formális határozatával megadta-e számukra ezt a státust.

A *szerves fogadalomtétel kánonjogi következményei* több kánon együttes értelmezéséből olvashatók ki:¹⁰⁰

- a személy Istennek szentelődik (consecratio),

⁹⁷ LINO, B., *A ferences világi rend természete*, in *Forma Minorum* 42 (2007) 2–15, különösen 7–10. vö. NAVARRO, L., *Diritto di Associazione e Associazioni di Fedele*, Milano 1991. 192–193.

⁹⁸ Vö. CIC Can. 116 – § 2. Personae iuridicae publicae hac personalitate donantur sive ipso iure sive speciali competentis auctoritatis decreto eandem expresse concedenti; personae iuridicae privatae hac personalitate donantur tantum per speciale competentis auctoritatis decretum eandem personalitatem expresse concedens.; CIC Can. 299 – § 3. Nulla christifidelium consociatio privata in Ecclesia agnoscitur, nisi eius statuta ab auctoritate competentis recognoscantur.

⁹⁹ NAVARRO, L., *Typical forms of the association of the faithful*, in *Philippine Canonical Forum* 5 (2003) 102–107.

¹⁰⁰ CIC Cann. 654., 659–662., 665., 667–668., 678., 1198., valamint III. Rész VI. Fejezet.

- az intézmény tagjává válik (*incorporatio*),
- *engedelmességi fogadalomból származó következmények*: elsődleges és másodlagos saját törvények, valamint klauzúra betartása, engedelmesség az előljáróknak és megyéspüspöknek, folyamatos szerzetesképzés, közös élet,¹⁰¹
- *tisztasági fogadalomból fakadó következmény*: coelibatus megtartása,
- *szegénységi fogadalomból megvalósuló következmények*: intézményenként változó, lehet csak szerzési, vagy birtoklási, vagy rendelkezési jog elvesztése, vagy ezek együttese, teljes javakról való lemondás stb.,¹⁰²
- tanúságtétel az apostoli tevékenység mellett,
- a szerzetesi fogadalométel előtt tett fogadalmak felfüggesztődnek mindaddig, amíg a fogadalmas a szerzetes intézményben marad.

A fogadalomtételből származó vagyoni jogi következmények a szegénységi fogadalommal függenek össze, mégis intézményenként meglehetősen eltérő kötelezettségeket kívánnak meg.¹⁰³ Jól mutatja ezt a „hacsak a saját jog/szabályzat másként nem rendelkezik” formula rendszeres citálása. Az egyetemes jog szabályai alapján az alábbi vagyoni jogi következmények vázolhatók fel:

a) általában a szerzetes

- az első (ideiglenes) fogadalomtétel előtt *engedje át vagyona kezelését* annak, akinek akarja, valamint a *vagyon használatáról és haszonélvezetéről* is szabadon intézkedjen,
- legalább az örök fogadalom előtt készítsen a világi jog szerint is *érvényes végrendeletet*,¹⁰⁴
- az intézkedések megváltoztatásához vagy az anyagi javakkal kapcsolatos bármilyen további jogügylethez az illetékes előljáró engedélye szükséges,
- amit a munkájával vagy az intézményre tekintettel szerez, azt az intézménynek szerzi,
- nyugdíj, segély, biztosítási díj címén való szerzés – hacsak a saját jog másként nem rendelkezik – szintén az intézményt illeti,

¹⁰¹ Vö. CIC Can. 705. – Püspökké kinevezett szerzetes egyedül a római pápának tartozik engedelmeskedni, és nem kötik azok a kötelezettségek, amelyek helyzetével összeegyeztethetetlenek!

¹⁰² Vö. CIC Can. 706. – Püspökké kinevezett szerzetes mentesül néhány olyan kötelezettség alól, amely feltételezi az intézményes gondoskodást, hiszen a püspök saját magát tartja el.

¹⁰³ Vö. PC, 328. A szegénységi fogadalom kánonjogi és civiljogi aspektusához lásd FERENCZY R. – SZUROMI SZ. A., *Mennyiben érinti kánonjogi, illetve polgári jogi szempontból, 77–86, különösen 80–84.* SCHERMANN E., *A magyar szerzetesek jogi helyzete*, 11–13.

¹⁰⁴ ANDRÉS, D. J., *Szerzetesjog*, 153–155. vö. Ptk. 623–649. §

- az *intézmény természetete szerint* javakról való kötelező és teljes lemondást az örök fogadalom letétele előtt kell megtenni,
- ahol ez nem kötelező, ott szintén az örök fogadalom letétele előtt mondhat le önkéntesen a javairól, amelyhez a legfőbb előljáró engedélye szükséges,
- a vagyronról való lemondás esetén elveszíti szerzési és birtoklási jogát is, így minden, a szegénységi fogadalommal ellentétes jogcselekménye érvénytelen lesz (CIC 668. kánon),
- a szerzetes intézményből való törvényes kilépése vagy elbocsátása esetén mindennemű követelési joga megszűnik (CIC 702. kánon).

b) püspökségre emelt szerzetes esetén

- a *tulajdonjog elvesztése* mellett is megmarad a használati, haszonélvezeti és kezelési joga a neki jutó javak felett,
- a szerzetes intézmény birtoklási jogától függően az intézmény vagy az Apostoli Szentszék részére történik szerzés, kivéve a megyéspüspököket és a velük egyenlő elbírálás alá eső tagokat, akik a részegyháznak szereznek tulajdont,
- *ha a tulajdonjogát nem vesztette el*, a vagyonát illetően a használati, haszonélvezeti és kezelési jogát visszanyeri, amihez pedig ezután jut hozzá, azt magának szerzi,
- a nem püspöki személyére tekintettel szerzett javakról azonban *mindkét esetben* a felajánlók szándéka szerint kell rendelkeznie (CIC 706. kánon).

Fontos megemlíteni, hogy vagyonjog tekintetében különösen érvényesülnie kell annak, hogy a rendelkezések és tett jognyilatkozatok mindig igazodjanak a polgári törvényekhez. Ellenkező esetben a jogügylet civiljogi értelemben semmis (*negotium nullum*).¹⁰⁵ Kánonjogi értelemben pedig a fogadalommal ellentétes cselekedetek érvénytelenek.¹⁰⁶ Mindezeknek a tisztázását azért tartjuk fontosnak, mert a gyakorlatban a fogadalom, illetve következményeinek a jogi megítélése közel sem mutat ilyen egyszerű képet.

¹⁰⁵ Lásd CIC Can. 1290 és CIC (1917) Can. 1529. vö. Ptk. 8. § (3) bek., 11. § (3) bek., 12/C. § (1) bek., 15/A. § (1) bek., 17. § (2) bek., 75. § (3) bek., 200. § (2) bek. vö. FÖLDI A. – HAMZA G., *A római jog története és intéstitúciói*, 386–399. LÁBADY T., *A magyar magánjog*, 299–300.

¹⁰⁶ LANCZKOWSKI, J., *Szerzetesség kislexikona*, 184–185.

A fogadalomtétel által ugyanis civiljogi értelemben – legyen az örök vagy ideiglenes fogadalom – ún. *naturalis obligatio* keletkezik, azaz bíróság által vagy más jogi úton ki nem kényszeríthető, olyan természetes kötelem, amely csupán erkölcsileg kötelez, mégis vissza nem követelhető.¹⁰⁷ A kötelem, illetve az általa keletkezett tulajdonjog tárgya szerint a tulajdonátruházás joghatásának megítélése az állam részéről természetesen eltérő lehet.¹⁰⁸ Ezzel szemben a világi harmadrendiek egyszerű fogadalmá még kevésbé fejt ki magánjogi értelemben vett joghatásokat, hiszen tartalmát tekintve valójában egy olyan ígéret, amely nem érinti sem a szerzőképeséget, sem pedig a jognyilatkozat tételi képeséget. Ezáltal a terciárius és a világi harmadrend közötti kapcsolat megítélésének kérdésében a legkevésbé merülhet fel konfliktus a világi jog, illetve kánonjog között. Problémát tulajdonképpen csak a hétköznapi gyakorlatban tapasztalhatunk, amely abból adódik, hogy az egyes szabályzatok a harmadrendiek ígéretét is ugyanazzal a fogadalom kifejezéssel illetik, mint a valódi, szerzetesek által tett votumot.

Míg a szerzetes az örök fogadalom révén önként és szabadon határoz az őt egyébként megillető jogok gyakorlásának korlátozásáról – így a szegénységi fogadalom által a szerzőképeségről és birtoklási jogról, az engedelmességi fogadalom során a jognyilatkozat tételi képeségről –, addig a terciáriusok egyszerű fogadalmá a jogcselekmények hatását egyáltalán nem érinti. Ebből következően az állami jog a modern korban is általában csak a szerzetesi örök fogadalomhoz fűz polgári jogkövetkezményeket, a harmadrendiek fogadalmá magánjogi értelemben irreleváns. A jogtechnikai megoldások persze országoként eltérőek lehetnek. Lehetséges, hogy az állam egyáltalán nem tulajdonít jogi jelleget a szerzetesi professioak (például a francia polgári törvénykönyvben vagy az Egyesült Államokban), vagy csupán az állam által is elismert szerzetesrendben tett professiot ismeri el (német jogterületen).¹⁰⁹ Az állami és egyházi jogrend közötti recipiált szabályok helyes értelmezése tehát sokszor csak mindkét jogrend, illetve jogtörténeti háttér ismeretében lehetséges.

¹⁰⁷ LÁBADY T., *A magyar magánjog*, 275–277. FÖLDI A. – HAMZA G., *A római jog története*, 383–384. *Naturalis obligatio* in *Jogi lexikon*, Budapest 2009. 486.

¹⁰⁸ FERENCZY R. – SZUROMI SZ. A., *Mennyiben érinti kánonjogi, illetve polgári jogi szempontból*, 77–84. SZUROMI SZ. A., *A tulajdon és a birtok kérdése a szerzetes intézményekben*, in *Jogtudományi Közlöny* 56 (2001) 487–490. CAMPBELL, P. E., *The New Code of Canon Law and Religious: Some civil law considerations*, in *Jurist* 44 (1984) 81–109.

¹⁰⁹ NOTTER A., *A szerzetesi professio*, 143–147. NOTTER A., *A szerzetesi szegénység jogi tartalma*, 430–459, különösen 455–459.

1.7. Részeredmény

Az 1983-as Egyházi Törvénykönyv személyi joga alapján a krisztushívőket kétféle szempont szerint csoportosíthatjuk.

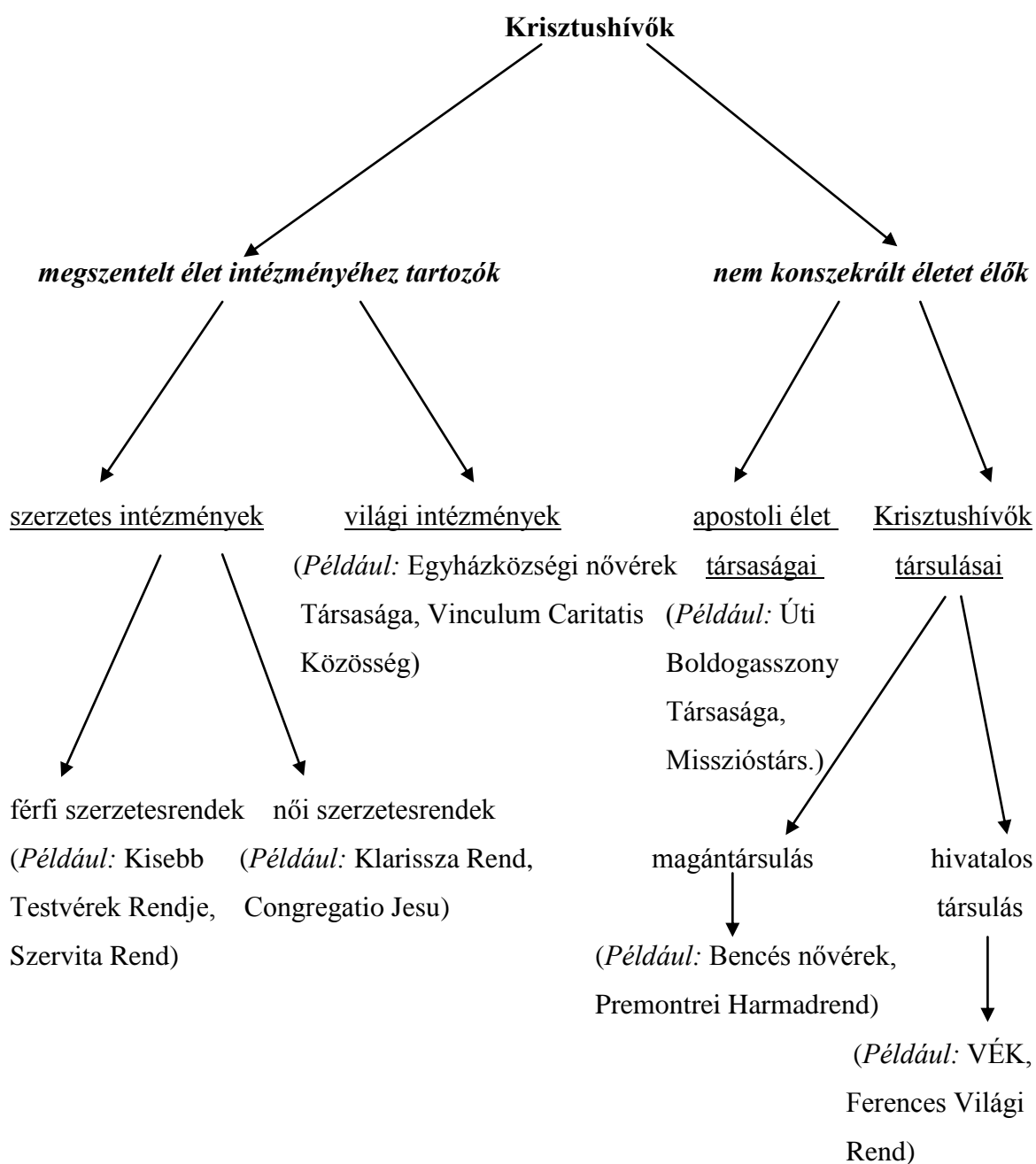
1. Az egyházi rend szentségében való részesedés alapján a krisztushívők lehetnek:
 - klerikusok vagy
 - laikusok.
2. A konszekrált élet választása szerint
 - vagy a megszentelt élet valamely intézményéhez tartoznak (így a szerzetes intézmények és világi intézmények),
 - vagy közösségben élnek, de szerzetesi fogadalmat nem tesznek (így például a megszentelt életet élőkhez hasonlatos apostoli élet társaságai vagy a reguláris harmadrendek).

Az egyetemes szabályozás vonatkozó részében – az állami jogrenddel szemben fordított jogtechnikai megoldást alkalmazva – részletes felsorolásra kerültek először is a krisztushívők kötelességei, majd a jogai. A közös szabályok után a világiakra, később a szent szolgálatot teljesítőkre vonatkozó rendelkezéseket találjuk és csak ezek után, az V. Cím alatt foglalkozik a jogalkotó a társulásokkal. Az 1917-es Codex Iuris Canonici szabályozásához képest a hatályos törvénykönyv a társulásokra már egységes terminológiát használ (*consociatio*). Az általános szabályok szerint a krisztushívőknek – legyenek akár klerikusok, akár laikusok – alapvető joga a társulási szabadság (CIC 215. kánon). Ezen jog alapján alkothatnak különböző közösségeket, amelyek lehetnek hivatalos vagy magántársulások. A kánoni jogrendben azonban csak azok a társulások nyernek egyházi elismerést, amelyek a törvényben meghatározott célok valamelyikének megvalósítására alakulnak és az egyház természetfeletti küldetésével kapcsolatosak (CIC 298. kánon).

A *harmadrendek* olyan társulások, amelyek nem tartoznak a megszentelt élet intézményeihez, azonban valamely szerzetes intézmény mellett és szellemében alakulnak meg. A világi terciáriusok, illetve terciáriák pedig – szemben a közösségi életet élő, de szintén nem a megszentelt élet intézményeihez tartozó apostoli élet társaságainak tagjaival – a világban élve törekszenek a tökéletesebb életre és élnek apostoli életet (CIC 303. kánon). Ennek értelmében harmadrend kialakulhat mind a férfi (régimen terminus szerint első), mind pedig a női (régimen második) szerzetesrend mellett, illetve az is előfordult, hogy a harmadrendből vált ki később egy második rend (például Szervita Nővérek).

Ennél jóval gyakoribb formula azonban, hogy a világi harmadrend tagjai alakítottak ki maguk közül egy kötöttebb életet élő közösséget, akik a világi rend szabályzatát betartva, de a *vita communis*-t megvalósítva teljesítik küldetésüket (*reguláris harmadrendek*).

A krisztushívők társulási jog szerinti tagozódását az alábbi ábra alapján összegezzük:

A jogi státus tekintetében elmondható, hogy a világi harmadrendek jogi természete a hatályos törvénykönyv egyetlen kánonja (CIC 303. kánon) alapján egyértelműen nem határozható meg, valójában sajátos társulásnak tekinthetők. A szövegösszefüggés értelmében és a jelenlegi gyakorlatot figyelembe véve megállapítható, hogy lehetnek hivatalos vagy magántársulások egyaránt. Jogi személyiséggel ez utóbbiak pedig attól függően rendelkeznek, hogy az illetékes egyházi hatóság formális határozatával megadta-e számukra ezt a státust vagy nem.

Fentiek értelmében a világi terciáriusok vagy terciáriák jogi helyzete is lényegesen más, mint a megszentelt élet intézményeinek tagjai vagy az apostoli élet társaságaihoz tartozók állapota, amelyet minden esetben az a kötelék határoz meg, amit *professio* keretében a taggá válni szándékozó személy ünnepélyesen vagy egyszerű formában tesz le. A *professio* természete tehát eltérő lehet attól függően, hogy a fogadalomtevő ezen cselekménye keretében mire, hogyan és hol tesz ígéretet.

A *professio religiosa* által a tagok Isten és a szerzetesrend irányában egyaránt elköteleződnek és nyilvánosan vállalják magukra a három evangéliumi tanács követését. Ezt a fogadalmat (*votum publicum*) Isten nevében az egyház, illetve törvényes előjárója fogadja el. Ezzel szemben, ha nincs jelen olyan illetékes hatóság, amely a fogadalmat elfogadhatná, vagy azt nem a törvényes előjáró fogadta, csupán magánfogadalomról beszélhetünk (*votum privatum*).

A nyilvános és egyszerű fogadalom közötti különbség a hatályos jogban joghatását tekintve irreleváns, jelentősége valójában az 1917-es Codex Iuris Canonici idején volt, amikor is a kongregációban élők egyszerű fogadalomtétellel vállalt kötelezettségei és jogai egészen mások voltak, mint a szerzetesi fogadalomtétel következményei.¹¹⁰

A világi harmadrendben *terciáriusok által tett fogadalom* csak a nevében mutat azonosságot a fogadalmakkal és igen tág értelemben tekinthető professionak. Joghatását tekintve valójában egy ígéret arra, hogy a belépett tag a harmadik rend szabályzatát betartva, a társulat céljait szem előtt tartva, saját életállapotában és a világban igyekszik apostoli életet élni. Az egyes kötelekeket és joghatásukat a következő oldalakon összefoglaló táblázatban mutatjuk be.

¹¹⁰ Az egyetlen joghatás, amely ma még érvényes, hogy az egyszerű fogadalmások házasságkötése tilos, de nem érvénytelen. Az 1088. kánon értelmében csak azok képtelenek a házasságra, akik szerzetes intézményben tettek nyilvános és örök fogadalmat. Ezek a feltételek konjunktívák, tehát amennyiben a fogadalomtétel nem szerzetes intézményben történt, illetve az nem nyilvános vagy nem örök, csak tilos a házasságkötés. Így például a világi intézményekben valamely szent köteléssel vállalt evangéliumi élet is csak tiltja a házasságkötést, de a megkötött házasság nem válik érvénytelenné.

Fogadalomtétel módja	Érvényességi feltételek	Jogkövetkezmények
<p><i>Ideiglenes szerzetesi fogadalomtétel</i> (CIC 654–657. k.)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – 18. életév betöltése, – érvényesen letöltött noviciátus, – az illetékes előljáró tanácsa szavazatával szabadon fogadalomra bocsássa, – a fogadalmat kifejezett és erőszak, súlyos megfélemlítés vagy megtévesztés nélkül tegyék le, – a fogadalmat a törvényes előljáró vegye ki, akár személyesen vagy más által. (CIC 656. kánon) 	<ul style="list-style-type: none"> – consecratio, – incorporatio, – elsődleges és másodlagos saját törvények, valamint klauzúra betartása, – engedelmesség az előjáróknak és megyéspüspököknek, – folyamatos szerzetesképzés, – közös élet, – coelibatus megtartása, – vagyoni jogkövetkezmények intézményenként változó,
<p><i>Szerzetesi örök fogadalomtétel</i> (CIC 654., 656–658. k.)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – legalább 21. életév betöltése, – legalább 3 év ideiglenes fogadalom, amelynek időtartama legfeljebb 3 hónappal csökkenthető (CIC 657. kánon 3. §), – az illetékes előljáró tanácsa szavazatával szabadon fogadalomra bocsássa, – a fogadalmat kifejezett és erőszak, súlyos megfélemlítés vagy megtévesztés nélkül tegyék le, – a fogadalmat a törvényes előljáró vegye ki, akár személyesen vagy más által. (CIC 656. kánon 3–5. pont, 658. kánon) 	<ul style="list-style-type: none"> – tanúságtétel az apostoli tevékenység mellett, – a szerzetesi fogadalomtétel előtt tett fogadalmak felfüggesztődnek.

Fogadalomtétel módja	Érvényességi feltételek	Jogkövetkezmények
<p><i>Szent köteléssel</i> vállalt tagság a megszentelt élet valamely intézményébe, amely lehet ideiglenes (CIC 723. k. 2. §) vagy örökös, illetve végleges (CIC 723. k. 3–4. §)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – legalább 18. életév betöltése és 2 év kezdeti próba az ideiglenes tagsághoz (CIC 722. kánon), – legalább 25. életév betöltése az örökös vagy végleges tagsághoz (az ideiglenes tagság tartama minimum öt év – CIC 723. kánon), – az intézmény sajátos életmódjának folytatásához szükséges érettség (CIC 721. kánon 3. §), – katolikus vallás, – helyes szándék, – akadályoktól és szabálytalanságoktól való mentesség (CIC 597. kánon), – a szabályzatok ezeken kívül más feltételeket is megszabhatnak (CIC 721. kánon 3. §). 	<ul style="list-style-type: none"> – consecratio ~ 710. és 573. kánon, – a világban élve az intézmény tagjává válik (saecularitas ~ 713. és 607. kánon), – szabályzat szerinti életmód, – testvéri közösség – apostoli tevékenység – engedelmesség az előjáróknak és megyéspüspököknek, – folyamatos képzés – klerikusi vagy laikusi kánoni helyzet megtartása (711. kánon ~ 599. kánon), – az intézményi vagyonkezelés az evangéliumi szegénységet tükrözi (718. kánon ~ 670. kánon).
<p><i>Világi harmadrendben</i> tett fogadalom (ígéret), amely lehet ideiglenes vagy örökös</p>	<ul style="list-style-type: none"> – az egyes világi harmadrendek szabályzatában rögzített életkor betöltése, – legalább egy éves kezdeti képzésben való tevékeny részvétel, – megelőzheti ideiglenes fogadalomtétel, amely évenként megújítható, – a helyi testvéri közösség tanácsának beleegyezése. 	<ul style="list-style-type: none"> – személyes elköteleződés a testvéri közösség felé, de nem consecratio, – a világban élnek, – életállapotuk nem változik, – apostoli életet élnek, de nem feltétlen követik a három evangéliumi tanácsokat, – vagyoni jogaik és birtoklási,- szerzési joguk nem korlátozott, – szabályzat betartása, – más harmadrend tagja nem lehet.

A fogadalomtétel felvázolt kánonjogi következményei az Egyházi Törvénykönyvből pontosan levezethetők, ennek világi jogi hatásai azonban már közel sem ennyire egyértelműek. Ahogyan azt az előzőekből láthattuk, a történelem során folyamatosan változott a professio megítélése, amely nemcsak időben, hanem területi szempontból is nyomon követhető. Míg a középkorban a szerzetes polgári halálát látták e cselekményben, addig a modern kor jogi kultúrája inkább a joglemondást, helyesebben valamely jog gyakorlásának az önként és szabad akaratból történő korlátozását látja benne.¹¹¹

Egyes országokban a fogadalomtétel megtörténtét világi jogkövetkezmények szempontjából az állami jog figyelmen kívül hagyja (például Franciaországban vagy az Egyesült Államokban), más országokban csupán a törvény által elismert szerzetesrendben tett professio bír relevanciával (például német jogterületen vagy hazánkban is). A két jogrend közötti hiátust, illetve recipiálás hiányát jól mutatja az a jogtechnikai megoldás, hogy az egyes országok milyen plusz civiljogi követelményeket írnak elő ahhoz, hogy egy szerzetesrend vagy egyházi társaság az állami jogban is elismerést nyerjen, mint jogi személy (például képviselő bejelentése, állami hatóság előtt is nyilvántartásba vétel, bejegyzés).

Témánk szempontjából a leginkább problémamentesebb a világi harmadrendekben tett fogadalomtétel civiljogi hatása, hiszen az egyházjogi terminológia szerint sem tekinthető valódi professionak. A terciárius/terciária a gyakorlatban ugyan ünnepélyes keretek között tesz „fogadalmat”, de ezt nem Istennek teszi és nem az evangéliumi életet vállalja általa, hanem ígéretet tesz a szabályzat betartására és a regula szerinti életmódra. Jogi értelemben tehát a leglényegesebb különbség a valódi, szerzetesi professio és a harmadrendiek fogadalma között az, hogy míg az előző olyan jogügyleti jelleggel bír, amelynek általában a világi jogban is van hatása, addig a terciáriusok fogadalomtételével státusuk nem változik és ígéretükhöz világi jogkövetkezmények sem fűződnek. Megjegyezzük, hogy a fenti fogalom meghatározások és joghatások tekintetében elsősorban a régi és a hatályos kánoni kódex rendelkezései alapján vizsgáltuk a harmadrendek intézményét, azonban pontos képet csak valamennyi, az 1983-as kódexet követő egyházi rendelkezés ismeretében lehet adni. Ezekre dolgozatunk további fejezeteiben mutatunk rá.

¹¹¹ NOTTER A., *A szerzetesi professio*, 135. és 144. FERENCZY R. – SZUROMI SZ. A., *Mennyiben érinti kánonjogi, illetve polgári jogi szempontból*, 80. CAMPBELL, P. E., *The New Code of Canon Law and Religious: Some civil law considerations*, in *Jurist* 44 (1984) 81–109, különösen 94. vö. NOTTER A., *A szerzetesi szegénység jogi tartalma*, 457–459.

2. A világi harmadrend kialakulása és története a II. Vatikáni Zsinatig

2.1. Az első világi harmadrendek alapításának kora

Ahogy arra az előző fejezetben is utaltunk már, a világi harmadrendek kialakulása és ennek folytán az egyetemes jogi szabályozása a középkorban indult el. A vallásos társulatok, illetve az első harmadrendek a XII–XIII. században jöttek létre, amelyet a kor történeti háttere is meghatározott. A terjedelmi korlátok miatt csak a témánk szempontjából fontosabb eseményeket emeljük ki oly módon, hogy főként a választott rendek fő helyszíneire és történelmi hátterére, különösképpen a *kontinentális jogrendű* országokra koncentrálunk, érintve természetesen az adott korban megjelent fontosabb új szerzetesirányzatokat.

Az investitúraharcból győztesen kikerülő Egyház akkoriban élte a fénykorát, amely a szerzetesi élet fellendülésében is nyomon követhető volt.¹¹² A XII. században Nyugaton a *szerezetesség új formái* alakultak ki, amelyek jelentősen különböztek a régi bencés modelltől, jóllehet a törekvés megvolt annak szigorú követésére.¹¹³ Ilyen volt a *ciszterci rend*, amely az érett középkorban, nyugaton az első *szerezetesrendnek* tekinthető. A *Harding Szent István* (1059–1134) által megalkotott és 1119. december 23-án pápa elé terjesztett alapokmány, a *Charta caritatis* ugyanis azáltal, hogy – a bencésektől eltérően – már nem önálló szerzetesházakból, hanem monostorok szövetségéből álló egyetlen családba foglalta össze a kolostorokat, a ciszterci szerzetességet renddé emelte.¹¹⁴

¹¹² Az investitúraharc előzményeit lásd a baccalaureátusi és licencia dolgozatokban. in MITTÁK T., *A megszentelt élet intézményeinek alapítási joga*, 16–18. MITTÁK T., *A szerzetesi fogadalomtétel és más szent kötelek*, 11–12. A II. Callixtus pápa (1119–1124) és V. Henrik (német király 1106–1125 és német császár 1111–1125) között 1122. szeptember 23-án aláírt *wormsi konkordátumban* különválasztották egymástól az egyházi és világi investitúrát. A császár ugyan a pápa- és püspökválasztás szabadságát tiszteletben tartotta, lemondott a „gyűrű és pásztorbot átadásáról”, de feudális hatalmát megőrizte a püspökök felett. A két hatalom közötti békét 1123-ban az I. Lateráni Zsinat (1123. március 18–április 6.) erősítette meg.

¹¹³ A bencés családhoz tartoznak a *bencés oblatások/oblaták*, akik – jogállásukat tekintve – a terciáriusokkal mutatnak rokonságot, azzal a különbséggel, hogy kifejezetten egy adott bencés kolostorhoz tartoznak. Nem általánosságban vannak lelki kapcsolatban a bencésekkel, hanem egy apátsághoz való tartozáson keresztül élük meg a bencés szellemiséget. A dolgozat későbbi részében erre a jogintézményre még külön kitérünk. Lásd in MAURUS K., *A bencés oblatások*, in *Obláció* 6 (2006/2) 5–6. SÁROSI A., *Bencés oblatáció*, in *Obláció* 6 (2006/2) 7–10. SÁROSI A. P., *A bencés oblatáció*, in *Vigília* 70 (2005/9) 720–722. PUSKELY M., *A keresztény szerzetesség történeti fogalomtára*, 535–538. *Oblátus, oblatá* in *Katolikus Lexikon*, III., 425.

¹¹⁴ ZAKAR F. P., *Momenti essenziali della storia costituzionale dell'Ordine Cistercense*, in *Analecta Cisterciensia* 53 (1997) 285–365. KING, P., *A monachizmus Nyugaton. A monasztikus szerzetesség története a Nyugati Egyházban*, Budapest 2007. 179–182. és 186–189. TÖRÖK J., *Egyetemes egyháztörténelem*, II., Budapest 1999. 16–20. LEMOINE, D. R., *L'époque moderne (1563–1789). Le monde des religieux* (Histoire

Legkiválóbb képviselője *Clairvaux-i Szent Bernát* (1090–1153), aki visszatérve a régi „Ora et labora!” alapelvhez, elrendelte, hogy a szerzetesek végezzenek fizikai munkát, megtiltotta a középkorban népszerű tized és földbér elfogadását, távol tartva ezáltal magukat minden haszonszerzéstől és emberi kizsákmányolástól. Ugyanakkor annak érdekében, hogy a kolostor ne a vándorlók és nemes urak szálláshelyeül szolgáljon, hanem a pusztai magány megtestesítője legyen, szándékosan elhagyatott, a társadalmi érintkezésre alkalmatlan helyekre építették kolostoraikat.

Valójában tehát a bencés regula szigorú megtartása és a *szegénységi fogadalom elsődleges megélése* által a ciszterciek egy új szerzetesirányzatot teremtettek. Ruházatukat is megváltoztatták, a fekete bencés öltözettől eltérő egyszerű, szövetből készült, szürke szerzetesi ruhát öltöttek magukra.¹¹⁵ Ők adtak végleges formát a *laikus testvérek* (akiket „szakállas konverzusok”-nak neveztek) intézményének, amelyet aztán később több szerzetesrend is átvett.¹¹⁶

Már a XI. század végén megfigyelhető, hogy a szerzeteseken kívül egyre több családos vagy egyedülálló városi és falusi ember a bűnbánó élet mozgalmát hirdelve (*vita poenitentiae*) közösségekbe tömörült. A világiak első ismert vallásos társulásának a legtöbb forrás a *Humiliates Harmadik Rendet* tartja (1201). Küldetésük abban nyilvánult meg, hogy vasárnaponként összegyűltek és az igaz keresztény életről tanítottak, vezetőjüket *ministernek* hívták.¹¹⁷ Ezzel szemben már *XI. Pius pápa* (1922–1939) is hivatalosan elismerte az 1923. március 30-án kelt bullájában, hogy a *legelső harmadrend a premontréi harmadrend volt*.¹¹⁸ A rendet a németalföldi származású *Xanteni Szent Norbert* (1082–1134), a későbbi Magdeburg-i érsek alapította.

du Droit et des Institutions de l'Église en Occident XV Vol. II), Paris 1976. 57–58. *Harding Szent Istvánról* lásd DIÓS I., *Szentelek élete*, I., Budapest 2009. 528.

¹¹⁵ ZARNECKI, G., *Kolostorok, szerzetesek, barátok*, Gyomaendrőd 1986. 67–89. NIGG, W., *A szerzetesek titkai*, Budapest 1984. 233–279. A ciszterci reformhoz és a rend konstitúciójához lásd KING, P., *A monachizmus Nyugaton*, 179–205. *Clairvaux-i Szent Bernát* életéhez lásd még DIÓS I., *Szentelek élete*, II., Budapest 2009. 155–164. TARCZAI GY., *A nagy rendalapítók*, Budapest 1918. 86–111.

¹¹⁶ A feljegyzések szerint *Clairvaux-i Szent Bernát* 1130-ban, Párizsból világi ifjakkal tért haza, akik egy része belépett a rendbe, mások világi segítőként maradtak a rend mellett. A *ciszterci oblátusok/obláták* – hasonlóan a bencés oblációhoz – egy meghatározott monostorhoz tartoznak, de a világban élnek, legfőbb előljárójuk az apát. Az oblációk a monasztikus közösséghez hasonló családba szerveződnek, konventeket alkotnak, amelyeknek saját lelki vezetőjük, spirituálisuk van. Működésükhöz lásd LÁSZLÓ Á., *A ciszterci obláció*, in *Vigilia* 70 (2005/9) 723–728.

¹¹⁷ *Ferences Világi Rend in Magyar Katolikus Lexikon*, III., 630–632. *Terziaren in Lexikon für Theologie und Kirche*, IX., 1374–1375. *Third Orders in New Catholic Encyclopedia*, XIV., 93. VÁRNAI J. (ed.), *Kézikönyv a Ferences Világi Rend életéhez*, Szeged 1992. 46–47. BALANYI GY., *Anima Franciscana*, Budapest 1930. 106. GEMELLI Á., *A franciskanizmus*, Budapest 1933. 85.

¹¹⁸ *Szent Norbert Világi Harmadrendje*, Csorna 1945. forrás: <http://www.opraem.hu/harmadrend.htm>.

A premontrei kanonokrend alapítója az 1115-ben való megtéréséig világiasan élt a Xanteni Szent Viktor Apátság káptalan kanonokjai között és már egész fiatalon kanonoki javadalmat kapott. A megtérés kegyelmét többen egy lovaglás közben elszenvedett balesetnek tulajdonítják, amely valójában inkább fordulópont volt a szent életében. Küldetését felismerve, 1115-ben egyszerre vette fel a diakonátust és papságot. Az esemény két okból is váratlan volt. Egyrészt mert nem lehetett egy napon kiszolgáltatni a két szentséget, csak rendkívüli engedéllyel, másrészt mert Szent Norbert a szentelési ünnepség közepette levette díszes öltözékét és báránköntöst öltött magára, amelyet ebben az időben a remeték és zarándokok viseltek. A meglepődött tömeg és egyházi képviselők előtt ezzel azt kívánta kifejezni, hogy magában már az evangéliumi élet követésére köteleződött el. Szentelését követően 40 napos lelkigyakorlatot tartott Siegburgban és csak ezután tért vissza Xantenbe. Miután azonban kanonoktársai nem mutattak hajlandóságot arra, hogy életmódját kövessék – mert azt túlságosan is rigorózusnak tartották –, elhagyta a káptalani közösséget. A fürstenbergi kápolnában töltött kétévi remeteség után, 1118-ban minden vagyonát a szegényeknek adta, majd vándor igehirdetőként járta be Németországot, Belgiumot és Franciaországot.¹¹⁹

Vándorútja során, néhány követőjével együtt 1120-ban alapította meg az első szerzetesközösséget Prémontré völgyében, ahonnan a rend elnevezése is ered. Jelentése az Istentől kijelölt mező (*Pratrum monstratum*). A renchez csatlakozók számára több helyen is kolostort alapított (1121 – Floreffe, 1122 – Cappenberg, 1124 – Antwerpen és Laon), neki köszönhető a vallásos mozgalom gyors elterjedése, és a koldulórendek megjelenése előtt száz évvel gyakorlatilag már egy centralizált szerzetesközösséget hozott létre. A hozzájuk később csatlakozó papokat, férfiakat és nőket ún. *kettős kolostorokba* gyűjtötte. A rendtagok számára – a IV. Lateráni Zsinat döntését szem előtt tartva – Szent Ágoston Regulájának követését írta elő. *II. Honorius pápától* (1124–1130) 1126. február 16-án kapott megerősítést a rend, ami a püspökök és más szabályozott kanonokrend ellenállását váltotta ki.¹²⁰

¹¹⁹ Szent Norbertnek ezt az elhatározását az 1118. július 26-án, Fritzlarban tartott zsinat váltotta ki, ahol elmarasztalták, mert ellentmondásosnak tartották életmódját és a magántulajdonnal való rendelkezését. in HORSTKÖTTER, L., *Xanteni Szent Norbert (+1134), elébb szerzetes, majd Magdeburg érseke*, Csorna 2008. 4–8. CAMPBELL, H., *Szent Norbert a premontrei rend alapítója, a béke apostola* (Premontrei Könyvek 1), Csorna, 1996. 30–52. vö. TARCZAI GY., *A nagy rendalapítók*, 80–81. *Szent Norbert Világi Harmadrendje*, forrás: <http://www.opraem.hu/harmadrend.htm>.

¹²⁰ HORSTKÖTTER, L., *Xanteni Szent Norbert*, 11–13. vö. *Premonstratensian canons in The Oxford Dictionary of the Christian Church*, 1119. *premontreiek in Magyar Katolikus Lexikon*, XI., Budapest 2006. 256. Ebben az időben ugyanis hasonlóan széles körben terjedtek el a különböző *szabályozott kanonokrendek* (pl. Lateráni Bazilika kanonokjai, Nagy Szent Bernát kanonokjai, ágostonos kanonok). SZUROMI SZ. A., *Egyházi intézménytörténet*, 135. CAMPBELL, H., *Szent Norbert a premontrei rend alapítója*, 128–136.

1123 körül alapította Szent Norbert az első női rendet (kettős kolostorban!). Kezdetben ezek az alapítások egyetlen konventbe tartoztak Szent Norbert vezetése alatt, azonban 1126-ban Magdeburg érsekévé választották és kolostorai irányítását azok saját előljáróira kellett bízni. A kettős kolostorok intézménye később pápai döntés alapján megszűnt és a női konventek önálló kolostorrá alakultak.¹²¹ A *világi harmadrend megalapítására* Szent Norbertnek *Teobald champagne-i gróf* kérése adott alkalmat, aki feltehetően 1124-ben az első rendbe szeretett volna felvételt nyerni. A rendalapító azonban úgy vélte, hogy helyesebb, ha a gróf inkább a világban marad és családot alapít. Teobald elfogadta a döntést, viszont szeretett volna szoros lelki kapcsolatban maradni a kanonokrenddel és irányelveket kért világi életére. Ekkor készítette el Szent Norbert a neki *szánt életszabályokat*, amit aztán egyre többen követni kezdtek. Az előírások értelmében a legfőbb feladatként a liturgia fényének emelését és az apostolkodást adta. A szabályzat quasi istentiszteleti forma volt, tartalmazta a Hiszekegyet, nagyszámú Miatyánkot és Üdvözlégyet, a legalább évi hét gyónást és áldozást, valamint pénteki napokon böjtöt írt elő. Ma már vitathatatlan, hogy a harmadrend gondolata Szent Norbertnek tulajdonítható és hogy a Premontrei Világi Harmadrend számára ő maga határozta meg a hármas célt, mint elvárást: az Eucharisztia imádását, a Boldogságos Szűz tiszteletét, a béke, a szeretet és az egyetértés előmozdítását.¹²² Az alapszabályokat első ízben II. Honorius pápa hagyta jóvá 1126-ban.¹²³

Szent Norbert halála után mintegy hetven évvel, az 1206-ban bekövetkezett megtérésétől kezdve *Assisi Szent Ferenc* (1181–1226) is a bűnbánat tartásán keresztül kereste az evangéliumi tanácsok tökéletes megélését. Assisi ebben az időben újra kiújuló, állandó ellentétben állt a német-római császárral szemben. *Hohenstauf Barbarossa Frigyes* (1152–1190) ugyanis arra törekedett, hogy a pápaságot ismét a világi hatalom alá rendelje és Itáliát Németországgal akarta egyesíteni. A német-római császárságra ő használta először a szent jelzöt (Szent Római Birodalom), hogy ezzel is az egyház feletti világi uralmat hangsúlyozza. A császár törekvése a pápaság mind lelki, mind világi szabadságát veszélyeztette, ezért a pápák mindent elkövettek annak érdekében, hogy Barbarossa Frigyest megállítsák.

¹²¹ *Szent Norbert Világi Harmadrendje*, forrás: <http://www.opraem.hu/harmadrend.htm>. vö. PUSKELY M., *Szerzetesek*, hn. 1990.² 86–89. CAMPBELL, H., *Szent Norbert a premontrei rend alapítója*, 119–123. és 140–151.

¹²² CAMPBELL, H., *Szent Norbert a premontrei rend alapítója*, 213–214. *Szent Norbert Világi Harmadrendje*, forrás: <http://www.opraem.hu/harmadrend.htm>. GRASSL, B., *A premontrei rend szentjei*, Budapest 1941. 7–27.

¹²³ *The Third Order of Norbertine in New Catholic Encyclopedia*, XIV., 96.

Főként miután a császár három év alatt leverte az 1174-es itáliai lázadást, La Rocca várába kormányzót helyezett és a város ezáltal császári ellenőrzés alá került, amely egészen 1197-ig állt fenn.¹²⁴ A feszült politikai helyzet az egyház reformintézkedéseit sürgette. *III. Ince pápa* (1198–1216) – kijátszva a németeket – megakadályozta, hogy a Róma melletti pápai területek az ellenség fennhatósága alá kerüljenek. A környező országok uralkodói szinte rettegtek a hatalmától, mert interdictum alá helyezte Angliát és János királyt is kiközösítéssel fenyegette. A Jeruzsálem visszaszerzéséért induló negyedik keresztes hadjáratban pedig kifosztották Konstantinápolyt és a pápa hatalma alá került a Római Birodalom keleti fele is.

A szerzetesi eszmék és lovagi ideál különös ötvözése eredményeképpen középkorban kialakult lovagrendek egyfajta sajátos szerzetesség megvalósítását képezték az egyháztörténelemben (például templomos lovagok, johanniták, Német Lovagrend).¹²⁵ Szoros értelemben nem is sorolhatók sem a világi intézmények, sem pedig a szerzetesrendek közé, hiszen a lovagok nem éltek kolostorokban. Ehelyett személyi szövetségekbe tömörültek és sikeres hadjárataik következtében a rendek egyre nagyobb vagyona tettek szert. Elterjedésük oka az iszlám fenyegető térhódításában keresendő, amely ellen a rendhez tartozó, nemesi származású urak igyekeztek úgy fellépni, hogy a három evangéliumi tanács (szegénység, engedelmesség, tisztaság) mellé negyedikként a *szentföldi zarándokok védelmére* tettek fogadalmat.

A lovagrendek elterjedését az is elősegítette, hogy a középkori pápaság hatalmának csúcspontján elszaporodott keresztes hadjáratok mind több egyházi és eszmei támogatást kaptak, ahogyan a már említett Clairvaux-i Szent Bernát is többször prédikált a hadjáratok mellett.¹²⁶ A későbbi visszaélések és anyagi, illetve politikai befolyások miatt azonban a lovagrendek közül többeket feloszlattak, vagy működésüket korlátozták.¹²⁷ Nem véletlen, hogy ezzel párhuzamosan, illetve ezt követően sorra alakultak olyan szerzetesrendek, amelyek az evangéliumi szegénységhez való visszatérést tűzték ki követendő életpéldaként és több *koldulórend* (így a franciskánusok, dominikánusok, szerviták) nyert pápai elismerést.

¹²⁴ SZÁNTÓ K., *A Katolikus Egyház története*, I., Budapest 1983. 114. GALLI, M., *Assisi Szent Ferenc és kora* (Vallástörténet), Budapest 2003. 20–21.

¹²⁵ PAPADAKIS, A. – MEYENDORFF, J., *A keresztény Kelet és a pápaság felemelkedése* (Bizánc Világa VI.), Budapest 2002. 91–103. PIERRARD, P., *A katolikus egyház története*, Szeged 1994.² 85–90.

¹²⁶ DIÓS I., *Szentek élete*, II., 157–164. *Szent Johanna* életéhez lásd DIÓS I., *Szentek élete*, I., 941–947. TARCZAI GY., *A nagy rendalapítók*, 106.

¹²⁷ Lásd *A templomosok* in *Dokumenta Vaticana*, Budapest 2009. NIGG, W., *A szerzetesek titkai*, 256–262. A középkori zsinatok szerzetesekre vonatkozó kánonjait lásd a baccalaureátusi dolgozatban – MITTÁK T., *A megszentelt élet intézményeinek alapítási joga*, 17–19.

A III. Ince pápa által 1215-ben összehívott XII. Egyetemes, *IV. Lateráni Zsinatnak* is kettős célja volt: új keresztes hadjárat indítása a Szentföld ügyeinek védelmében (*Expediatio pro recuperanda terra sancta*), illetve az egyház reformja.¹²⁸ Az agresszív német politika megfelelő alkalmat adott a belső viszályok kiéleződésének is, és az ekkor kirobbant itáliai felkelés kapcsán III. Ince pápa a *communék* harca mellé állt, hogy hatalmát még inkább megerősítse. Az állandó hadjáratok ellen sok arisztokrata család – így Szent Klára (Chiara di Favaronne) családja is – Perugiába menekült. Amikor 1202 novemberében az assisi katonák betörték a városba, a Folignóval szövetséget kötött perugiaiak lemészárolták őket és csak azokat hagyták életben, akikért váltságdíjat követelhettek. Így került börtönbe Assisi Szent Ferenc, Pietro Bernadone és Pica fia.¹²⁹ Az egyre elharapódzó külső és belső ellentétek nyomására 1217 elején III. Honorius pápa Ostia püspökét, Ugolino bíborost (az 1227-ben IX. Gergely néven megválasztott pápát) nevezte ki Észak-Itália legátusává, aki a következő keresztes hadjáratához toborozott önkénteseket.¹³⁰ A lovagi időszak, az értelmetlen öldöklés mély nyomot hagyott a fiatal, korábban katonáskodó Ferenc életében, és amikor édesapja Guido püspökhöz fordult, mert nem értette meg a fia általa fel nem ismert „tékozlásának” lényegét, meghozta végső elhatározását. A téren összegyűlt sokaság előtt meztelenre vetkőzött és nyilvánosan felvállalta az atyai házzal való szakítást.¹³¹

A szegénységet és megbékélést hirdetve városról városra járt, ahol prédikált és megtérésre buzdította az embereket. A *Három Társ legendája* című ferences forrás is arról tanúskodik, hogy példája nyomán néhányan elkezdtek bűnbánatot tartani és megtérése után két évvel már többen csatlakoztak is hozzá.¹³² A Szent Ferenc által alapított első koldulórendet és az 1208-ban megfogalmazott *Formula vitae*-t 1209-ben először szóban, ünnepélyesen erősítette meg III. Ince pápa. A *Kisebb Testvérek Rendjének* (Ordo Fratrum Minorum – OFM) elnevezett közösség számára 1221-ben írt első igazi regula a *Regula non bullata*, amely azonban még pápai jóváhagyást nem nyert.

¹²⁸ TÖRÖK J., *Egyetemes egyháztörténelem*, II., 66. SZUROMI SZ. A., *A IV. Lateráni Zsinat (1215) határozatainak jelentősége teológiai, jogi és történeti szempontból*, in *Teológia* 40 (2006/1–2) 85–95. vö. DUGGAN, C., *Lateran Councils in New Catholic Encyclopedia*, VIII., 407–408. *lateráni zsinat* in *Magyar Katolikus Lexikon*, VII., Budapest 2002. 681–682.

¹²⁹ GALLI, M., *Assisi Szent Ferenc és kora*, 20–21. JÖRGENSEN, J., *Der heilige Franz von Assisi*, München 1922. 7–28. TARCZAI GY., *A nagy rendalapítók*, 141.

¹³⁰ GALLI, M., *Assisi Szent Ferenc és kora*, 72–135.

¹³¹ GALLI, M., *Assisi Szent Ferenc és kora*, 20–41. Érdekesképpen megjegyezzük, hogy Assisi Szent Ferenc küldetése felvállalásának kezdete meglehetősen hasonlít Xanténi Szent Norbertnek a pappá szentelése során tanúsított magatartásához.

¹³² HIDÁSZ F. – VÁRNAI J. (ed.), *A három társ legendája* (Ferences források 4), Újvidék – Szeged – Csíksomlyó 1995. 35.

Csak a második szabályzatot (*Regula bullata*) erősítette meg írásban III. Honorius pápa 1223. november 29-én a *Solet annuare* kezdetű bullájával.¹³³

A ferences mozgalom női ágát, a *klarissákat*, mint második rendet, Szent Ferenc segítségével *Assisi Szent Klára* (1194–1253) alapította 1212-ben. Ő volt az első nő, aki szerzetes regulát készített a választott életmódját követő, szegénységben és szemlélődve élő nővéreinek, amelyet „*Formavitae Ordinis Sororum Pauperum*”-nak nevezett.¹³⁴ Minden pápai kísérletet megghiúsítva, az 1247-ben megfogalmazott szabályzatában a tulajdon teljes tilalmát írta elő és – nemesi származása ellenére – tökéletes szegénységben élt. Magukat – az elnevezés által is a Szent Ferenc rendjével való lelki közösséget tükrözve – *Szegény Nővérek Rendjének* nevezte.¹³⁵ IV. Ince pápa (1243–1254) 1253. augusztus 9-én, Szent Klára halála előtt a *Solet annuare* kezdetű bullájával hagyta jóvá a rendet, majd 1255-ben IV. Orbán pápa (1261–1264) – Klára szentté avatásakor – az *Ordo Sanctae Clarae* nevet adta nekik.¹³⁶

Szent Ferenc kora szinte minden társadalmi rétegét megérintette és az életrajzi írások is egyértelműen tanúsítják, hogy az 1220 körül szervezett, eredetileg ***Bűnbánók rendjének testvérei és nővérei*** elnevezésű harmadik rend a ferences család szerves része és a tagoktól megkövetelt életmód, illetve az azt rendező szabályzat a Szeráfi atyától származik.¹³⁷

¹³³ Lásd *ferences regula* in *Magyar Katolikus Lexikon*, III., 630. A középkori koldulórendekhez lásd KOWALSKI, J. W., *Szerzetesek, egyházak, társadalom*, Budapest 1975. 214–224. *Assisi Szent Ferenc* életéről DIÓS I., *Szentek élete*, II., 510–522. A „prédikáló barátokhoz” és *Szent Domonkosról* bővebben: KOWALSKI, J. W., *Szerzetesek, egyházak, társadalom*, 224–230. DIÓS I., *Szentek élete*, II., 81–87. TARCZAI GY., *A nagy rendalapítók*, 158. MITTAK T., *A megszentelt élet intézményeinek alapítási joga*, 18.

¹³⁴ A Szeráfi atya levélben áldotta meg őket és támogatását ígérte meg nekik: „Mivel a szent Evangélium szerinti tökéletes élet választásával sugallta a magasságbeli, fölséges király, a mennyei Atya leányaivá és szolgálóivá lettetek, és eljegyeztétek magatokat a Szentlélekkel, akarom, s ezennel magam és testvéreim nevében ígérem is, hogy éppoly szeretettel fogok rólatok gondoskodni, és éppoly odaadással törődöm veletek, mint övelük.” in GALLI, M., *Assisi Szent Ferenc és kora*, 108. vö. TARCZAI GY., *A nagy rendalapítók*, 154–155.

¹³⁵ Szent Ferenc a San Damiano-kápolna mellett szeretett volna otthont teremteni Szent Klárának és társainak. Emiatt az assisibeliak Damianitáknak, illetve a „San Damiano mellé zárkózott szegény hölgyeknek” hívták őket. A klarissza elnevezés csak Szent Klára halála után terjedt el. in PUSKELY M., *Kétezer év szerzetessége I.*, Budapest 1998. 653.

¹³⁶ DIÓS I., *Szentek élete*, II., 101–108. PUSKELY M., *Kétezer év szerzetessége I.*, 654–657. SABATIER, P., *Leben des Heiligen Franz von Assisi*, Zürich 1919. 147–163. GALLI, M., *Assisi Szent Ferenc és kora*, 102–114.

¹³⁷ LINO, B., *A ferences világi rend természete*, 5. VÁRNAI J. (ed.), *Kézikönyv a Ferences Világi Rend életéhez*, 46–48. Tagjaik közé olyan szentek tartoztak, mint Árpád-házi Szent Erzsébet vagy a vezeklő Cortonai Szent Margit, de a harmadrendhez tartozott például Dante, Columbus és Pasteur is. vö. SZÁNTÓ K., *Egyháztörténelem*, Budapest 2001. 120–122. NIGG, W., *A szerzetesek titkai*, 279–319. *Third Orders in New Catholic Encyclopedia*, XIV., 93–94. BALANYI GY., *Anima Franciscana*, 108–109.

A XIX. század végén nagy port kavaró, *Paul Sabatier* által Assisi Szent Ferencről írt önéletrajz azonban éles vitát indított el a ferences források megalapozottsága terén. Sabatier ugyanis azt állította, hogy „Szent Ferenc eredetileg nem gondolt hagyományos értelemben vett szerzetesrend alapítására, hanem egy olyan egyetemes jellegű társaság szervezését tervezte, mely minden megkülönböztetés nélkül magába fogadott volna férfiakat és nőket, egyháziakat és világiakat, szóval mindenkit, aki az általa célul kitűzött evangéliumi eszmény megvalósításában nyomdokaiba óhajtott lépni és csak jóval később törődött bele a hivatalos egyház nyomására, egységesnek szánt műve három részre tagozódásába...”¹³⁸ A mű nyomán megindult francescianus irodalom kutatásának eredménye ma már vitathatatlanul bizonyítja, hogy a harmadrend önálló alapítása Szent Ferenc műve és nem az egyház által „erőszakkal eltérített fejlődés csökevénye”.¹³⁹

Egy a nevét elrejtő szerző által *A ferences harmadik rend* címen írt munkában foglaltak szerint a Szeráfi atya „A Kisebb Testvérek szellemét úgy akarta a világra kiárasztani, mint azt szűkebb körben a XI. század néhány bencés kongregációja és a XII. század premontrei kanonokjai tették. E rendek helyhez kötött volta azonban akadályozta ezeknek a testvérületeknek széleskörű elterjedését. Ezért szükség volt egy olyan szervezetre, mely bár az Első Rend szellemét sugározza, ne legyen úgy a Rendhez kötve, hogy annak elterjedtségének hiánya a szervezet kárára legyen.”¹⁴⁰

A rendalapító először az „Epistula ad fideles” című dokumentumban körvonalazta a világiak számára ajánlott életmódot. Ez volt valójában a harmadrend szabályzatának alapja, amelyet a már említett Ugolino bíboros egészített ki és hagyott jóvá 1221-ben (*Memoriale Propositi*). Ezt 1284-ben *F. Caro* ferences vizitátor szerkesztette regulává, amelyet 1289-ben *IV. Miklós pápa* (1288–1292) hagyott jóvá (*Supra montem* – 18 Aug. 1289).¹⁴¹ A ferences krónikák alapján vélhetően a bullába foglalt regula első hat fejezetének második mondatáig bezáródó rész az eredeti memoriale szövegével egyezik, a további részek keletkezése időben már későbbre tehető.¹⁴²

¹³⁸ A hivatkozott mű: SABATIER, P., *Via de S. François d'Assisi*, Paris 1894. Lásd in BALANYI GY., *Anima Franciscana*, 104–105.

¹³⁹ BALANYI GY., *Anima Franciscana*, 104–107. vö. BALANYI GY. (ford.), *A tökéletesség tükré* (*Speculum perfectionis*), Budapest 1926. 5–23. *A ferences harmadik rend*, Budapest 1947. 18–31.

¹⁴⁰ *A ferences harmadik rend*, 18. vö. UNGHVÁRY A., *A harmadik rend történelmi méltatása*, in BUTTYKAY A. (szerk.), *Szent Ferenc nyomdokain (1226–1926)*, Budapest 1926. 375–381, különösen 376.

¹⁴¹ *Ferences Világi Rend in Magyar Katolikus Lexikon*, III., 631. *Third Orders in New Catholic Encyclopedia*, XIV., 94. VÁRNAI J. (ed.), *Kézikönyv a Ferences Világi Rend életéhez*, 48–50. BALANYI GY., *Anima Franciscana*, 110–114. *A ferences harmadik rend*, 36–40. A pápai bulla teljes szövegét lásd *Bullarium Franciscanum*, Tom. IV., Roma 1768. 94–97. Az összes híveknek írt levelet lásd *Fonti Francescane*, Padova 1983.³ 151–158.

¹⁴² BALANYI GY., *Anima Franciscana*, 128.

A források négy helyet jelölnek meg a Bűnbánók Harmadik Rendjének bölcsőjeként: Cannarát, Poggibonsit, Firenzét és Faenzát. Az 1370 körül íródott *Chronica XXIV Generalium Ordinis Fratrum Minorum* szerint az alapítás helye Poggibonsi lehetett és a hagyomány szerint *Luchsius Poggibonzi* és felesége, *Bonadonna* voltak az első terciáriusok, akiket maga Szent Ferenc fogadott a bűnbánók közé.¹⁴³

Még Szent Ferenc idején Itáliában egész helységek, városok terciáriusokká váltak, ahol a karitatív intézmények száma is egyre nőtt. A bűnbánó rend tagjai főként betegápolással foglalkoztak, de tartottak fenn menedékhelyeket, kórházakat, intézményesen felkarolták az elhagyottakat, árvákat és szegényeket. Az első ilyen példa a firenzei San Paolo-kórház, amelynek alapítói valószínűleg a világiak rendjébe léptek és az egyházi, illetve világi főhatóságok rájuk bízta az intézetet. Hasonló módon világiak vezették Imolában (Itália) is a városi kórházat.¹⁴⁴ Emellett a bűnbánóknak írt szabályzatban foglalt fegyverkezési és eskü tilalmak megfogadása által a Guelfek és Gibellinek harcának megtörésében is nagy szerepe volt a rendnek. Mindez hamarosan a világi hatóságok ellenszenvét váltotta ki, amelyek a legkülönbözőbb módon, így például külön adók sújtásával, illetve világi törvényszék elé állításukkal próbálták a bűnbánók rendjének terjedését megakadályozni.¹⁴⁵ Védelmükre számos pápai bulla született.¹⁴⁶

Az alapszabály a világi életben tökéletességre törekvő emberek számára egyszerű öltözködést, mérsékelt böjtöt és zsolozsmát írt elő, vezetőjüket pedig *ministernek* hívták. A miniszterek kezdetben az első rendből kerültek ki, majd később a világi tagok közül választották őket. Szintén laikusok voltak a vizitátorok, mígnem 1234. november 21-én *IX. Gergely pápa* (1227–1241) a püspökökre, majd 1247. június 13-án *IV. Ince pápa* a ferences első rendiekre bízta ennek gyakorlását.¹⁴⁷ Ez a rendelkezés jelenik meg a *IV. Miklós pápa* által jóváhagyott szabályzatban is.¹⁴⁸

¹⁴³ *Third Orders in New Catholic Encyclopedia*, XIV., 94. *A ferences harmadik rend*, 30–32. SARRANT, A., *Chronicle of the twenty-four Generals of Orders of Friars Minor (1369–1374)*, Tom. III., Malta 2010. 38.

¹⁴⁴ *A ferences harmadik rend*, 49.

¹⁴⁵ UNGHVÁRY A., *A harmadik rend történelmi méltatása*, in BUTTYKAY A. (szerk.), *Szent Ferenc nyomdokain (1226–1926)*, Budapest 1926. 375–381, különösen 379. *A ferences harmadik rend*, 48–50.

¹⁴⁶ Lásd például *IV. Sándor pápa – Pia desideria votorum* (27 Apr. 1255) in *Bullarium Franciscanum*, Tom. II., 42. és *VIII. Bonifác pápa – Devotionis vestrae* (28 Jul. 1296) in *Bullarium Franciscanum*, Tom. IV., 408–409.

¹⁴⁷ BALANYI GY., *Anima Franciscana*, 130–131. UNGHVÁRY A., *A harmadik rend történelmi méltatása*, 376–377.

¹⁴⁸ Quia vero praesens vivendi forma institutionem a Beato Francisco praelibato suscepit, consulimus, ut Visitatores, et informatores de Fratrum Minorum Ordine assumantur, quos Custodes, vel Guardiani eiusdem Ordinis; cum super hoc requisiti fuerint, duxerint assignandos. Nolumus tanem Congregationem huiusmodi a laico visitari. Huiusmodi autem visitationis officium femel exerceatur in anno, nisi necessitate aliqua suadente fuerit pluries facienda. in *Bullarium Franciscanum*, Tom. IV., 97.

Míg Szent Ferenc idején a közösséget a bűnbánók rendjének nevezték, addig erre az időre tehető a harmadik rend elnevezés elterjedése. Az új regula a tagokat megtérésre hívta fel, feladatul szabta a beteg testvérek gondozását, valamint a halottakért és a békéért való imádkozást.¹⁴⁹ Emellett előírta a szürke ruha és a korda viselését. A szabályzat értelmében a rend tagja csak az lehetett, aki az egyházi és rendi törvények megtartására „fogadást” tett, ellenségeivel kibékült, valamint a jogtalanul szerzett vagyont visszaadta annak, akit megilletett. Az asszonyok csak uruk engedélyével, de szabad akaratból léphettek be a harmadik rendbe.¹⁵⁰

A rendalapító a kolostori élet mindennapokba való átültetésével a család intézményét szerette volna erősíteni. A nagy szent ugyanis már ekkor felismerte, hogy a társadalom alapja és fenntartója a család. Az állam pedig akkor stabil, ha az azt alkotó legkisebb egységekben is tisztesség és becsület uralkodik.

A középkorban az első ferences harmadrendiek főként a kereskedők, kézművesek, értelmiségek és lovagok közül kerültek ki, akik egészen más életet vállaltak, mint világi társaik. Tartózkodtak a pénz rabságától, birtokukat a szegényekre vagy az egyházra hagyták és még lovagként sem foghattak fegyvert.¹⁵¹ A szabályzat a *XIII. Leó pápa* (1878–1903) által 1883-ban kiadott új reguláig (*Misericors Dei Filius* – 30 Mai. 1883) volt érvényben. (*A hivatkozott dokumentumok szabályainak összehasonlítását a Függelékben, az 1. számú táblázatban helyeztük el.*)

A IV. Lateráni Zsinatnak a ferences mozgalom fejlődésében is nagy szerepe volt. Ennek a zsinatnak a 13. kánonja megtiltotta az új szerzetesrendek alapítását, és az Apostoli Szentszék jóváhagyását az intézményalapítás kötelező formális feltételévé tette.¹⁵² Ennélfogva 1215 óta az újonnan alakuló rendek kötelesek voltak a négy ősi regula valamelyikét követni: Nagy Szent Vazul Reguláját, Szent Ágoston Reguláját, Nursiai Szent Benedek Reguláját vagy Assisi Szent Ferenc Reguláját.

¹⁴⁹ „A terciáriusok szerény öltözéket viseltek, és kerülniük kellett a lakomákat és táncmultságokat. Kétszer étkeztek naponta, és minden pénteken (néha szerdán is) böjtöltek. Jövedelmük tíz százalékát elajándékozták, kiegyenlítették tartozásaikat, és kárpótlást adtak minden jogtalanul szerzett vagyontárgy után. Betartották az imaórákra kiszabott napi zsolozsmát, vagy ha ez nem állt módjukban, helyette elmondtak 54 Miatyánkot és Dicsőséget. Minden este lelkiismeret-vizsgálatot tartottak, megvallották bűneiket, és évente három alkalommal áldoztak. Havonta egyszer a többi terciáriussal együtt imádkoztak.” in GALLI, M., *Assisi Szent Ferenc és kora*, 103. vö. VÁRNAI J. (ed.), *Kézikönyv a Ferences Világi Rend életéhez*, 48.

¹⁵⁰ TARCZAI GY., *A nagy rendalapítók*, 168. vö. *A ferences harmadik rend*, 56–59.

¹⁵¹ GALLI, M., *Assisi Szent Ferenc és kora*, 103. ROTZETTER, A. – VAN DIJK, W. C. – MATURA, T., *Assisi Szent Ferenc. A kezdet, és ami abból megmaradt*, Budapest 1995. ² 246.

¹⁵² „the Great Lateran Council” in *Lateran Councils in New Catholic Encyclopedia*, VIII., 407. vö. ULLMANN, W., *A Short History of the papacy in the Middle Ages*, London 1972. 221. KING, P., *A monachizmus Nyugaton*, 250–253.

Míg a XIII. századig a valódi szerzetesrendek alapításához az Apostoli Szentszék *hallgatólagos* beleegyezése, sőt a püspök engedélyezése is elég volt, addig a IV. Lateráni Zsinat rendelkezései óta *kifejezett jóváhagyás* vált szükségessé.¹⁵³ A zsinat évében *Szent Domonkos* (1170–1221) is a pápa jóváhagyásáért folyamodott, de III. Ince – hivatkozva a zsinati dokumentumra – az egyik, már létező Regula követését ajánlotta nekik. A *dominikánusok* így Szent Ágoston Reguláját követték, s az új koldulórendet III. Honorius pápa vette védelmébe, amelyet 1217-ben írásban is megerősített.¹⁵⁴ Szent Domonkos is alapított ugyanebben az időben harmadrendet, amelyet „Jézus Krisztus harcoshadseregének” nevezett. IX. Gergely pápa erősítette meg a szabályzatot 1227-ben.¹⁵⁵ A két harmadrend hivatásának lényegéről *Tarczai György* így írt: „Szent Domonkos az eretnokség leküzdésére s az egyház jogainak védelmére alapította harmadik rendjét. Szent Ferenc inkább a családi élet nemesítésére, mely mint a tiszta erkölcs alapja mindenkor az egyháznak és országoknak is támasza s talpköve volt. Mind a két harmadik rend tagjainak nagy száma nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a császárság és a pápaság közötti küzdelemben végezetül az egyház győzött.”¹⁵⁶ A két nagy koldulórend mellett, szinte velük egy időben keletkezett a **kármelita rend** a Szentföldön. Kezdetben remeték voltak, akiket *Berthold* (†1195) keresztes vitéz gyűjtött össze 1154-ben és utóda, *Brokard* (1195–1231) írt szabályzatot számukra, amelyet *Szent Albert* (1150–1216) jeruzsálemi pátriárka hagyott jóvá 1208-ban. A regulát szintén III. Honorius pápa erősítette meg 1226-ban. Az iszlám térhódítása idején, a mohamedánoktól elúzva a rendtagok Európába menekültek és szerzetesi életet kezdtek. A kármelita rendet *IX. Gergely pápa* (1227–1241) sorolta a koldulórendek közé 1227-ben.¹⁵⁷

¹⁵³ Concilium Lateranense IV (1215) – Can. 13. *De novis religionibus prohibitis*: Ne nimia religionum diversitas gravem in ecclesia Dei confusionem inducat, firmiter prohibemus, ne quis de caetero novam religionem inveniatur, sed quicumque voluerit ad religionem converti, unam de approbatis assumat. Similiter qui voluerit religiosam domum fundare de novo, regulam et institutionem accipiat de religionibus approbatis. Illud etiam prohibemus, ne quis in diversis monasteriis locum monachi habere praesumat, nec unus abbas pluribus monasteriis praesidere. COD 242. vö. ERDŐ P., *Az egyházjog forrásai*, 188–194. GARCÍA Y GARCÍA, A., *The Fourth Lateran Council and the Canonist*, Washington 1996. 8–12.

¹⁵⁴ *Szent Domonkos* életéhez lásd DIÓS I., *Szentek élete*, II., 81–87. TARCZAI GY., *A nagy rendalapítók*, 111–137.

¹⁵⁵ TARCZAI GY., *A nagy rendalapítók*, 169. A domonkos harmadrend működéséhez lásd MURÁNYI N., *Világi domonkos közösségek*, in *Vigilia* 70 (2005/9) 692–701.

¹⁵⁶ TARCZAI GY., *A nagy rendalapítók*, 169. vö. DEÁK V. H., *A ferences és a domonkos lelkiség összehasonlítása a korai rendtörténet alapján*, in ÓZE S. – MEDGYESY-SCHMIKLI N. (szerk.), *A ferences lelkiség hatása az újkori Közép-Európa történetére és kultúrájára* (Művelődéstörténeti Műhely, Rendtörténeti konferenciák 1/1), Piliscsaba – Budapest 2005. 63–77.

¹⁵⁷ TÖRÖK J., *Egyetemes egyháztörténelem II.*, 78. PUSKELY M., *Szerzetesek*, 61–64. TÖRÖK J., *Szerzetes- és lovagrendek Magyarországon*, Budapest 1990. 118–121. *Kármeliták* in *Katolikus Lexikon*, II., 496–497. *Kármeliták* in *Magyar Katolikus Lexikon*, VI., Budapest 2001. 214–217.

A IV. Lateráni Zsinat következtében megváltozott körülmények hatására a kármeliták is felülvizsgálták a szabályzatukat, amelyet IV. Ince pápa 1247-ben fogadott el. Ezt a módosított regulát nevezik a rendben *Eredeti Regulának*.¹⁵⁸

Stock Szent Simon (†1265), az angol rendi generális újrászervezte a rendet, az ő nevéhez fűződik a skapuláré (vállruha) rendtagok számára való előírása, amelyet a hagyomány szerint egy 1251-ben történt Mária-jelenés következtében vezetett be. A mai napig őt tekintik a *Kármelhegyi Boldogasszony Skapuláré Társulat* alapítójának.¹⁵⁹

Az egyházi reformokat követő XIII. századi pozitív változásokkal szemben a XIV–XV. században zajló *avignoni fogság* (1309–1377), illetve *nyugati egyházszakadás* (1378–1417) nagymértékben megrendítette az egyház egységét. *XI. Gergely pápa* (1370–1378) 1377. január 17-én – *Sziénei Szent Katalin* (1347–1380) közbenjárására – tért vissza Rómába, halála után *VI. Orbán pápa* (1378–1389) követte.¹⁶⁰

A bíborosi testület megreformálása miatt népszerűtlenné vált pápával szemben a francia bíborosok fellázdak és a genfi Róbert bíborost választották meg pápának *VII. Kelemen* (1378–1394) néven, aki Avignonban telepedett le. A bíborosok testülete azonban *VI. Orbán pápa* halála után sem ismerte el őt és *IX. Bonifác* (1389–1404) néven új pápát választottak. *VII. Kelemen* utóda *XIII. Benedek* (1394–1417) lett, aki teljesen kiszolgálta a francia politikai és gazdasági érdekeket. A kettős pápaválasztások következtében kialakult konciliarizmussal szemben a pápák úgy látták, hogy a szakadásnak csak egyetemes zsinat vethet véget. Az 1409. március 25-én tartott sikertelen *Pisai Zsinat* következtében az egyház három részre szakadt (*trializmus*). A szakadás megszüntetését a *XVI. Egyetemes Konstanzi Zsinat* (1414–1418) eredményezte.¹⁶¹

A történelmi események kedvezőtlenül hatottak nem csupán az egyház fegyelmi rendjére, hanem a társadalmi életben is éreztették hatásukat. A pápai primátusba vetett hit megingása, az eretnek tanok elterjedése kedvező talajt teremtett a széthúzásnak és a reformáció elterjedésének.

¹⁵⁸ *Kármeliták* in *Magyar Katolikus Lexikon*, VI., 214–215. *A Kármelhegyi Boldogasszony és Jézusról nevezett Szent Teréz Világi Rendjének Regulája, Konstitúciói, Tartományi Statutumok*, Budapest 2007. 4–8. O'DONNELL, C., *A modern presentation of Carmelite Spirituality: The 1995 Constitutions I.*, in *Carmel in the World* 40 (2001) 2–11.

¹⁵⁹ *Carmelite Order* in *The Oxford Dictionary of the Christian Church*, 240–241. *Kármelhegyi Boldogasszony* in *Magyar Katolikus Lexikon*, VI., 212–213. *Stock Szent Simon élete*, in *Kármel* 2 (1990) 7–8.

¹⁶⁰ *Sziénei Szent Katalin* már fiatal korában elkötelezte magát a *domonkos harmadrendiek*, mint bűnbánó nővérek mellett. 1376-ban az interdiktum alá helyezett Firenze és a pápa között közvetített, amelynek eredményeként végül 1377-ben megszületett a béke. Életét számos csoda, családi és politikai megbékülés, gazdag tanítás kísérte. Bővebben lásd DIÓS I., *Szentelek élete*, I., 705–712.

¹⁶¹ *Nyugati egyházszakadás* in *Magyar Katolikus Lexikon*, IX., Budapest 2004. 917–918. GERGELY J., *A pápaság története*, Budapest 1999. 108–134, különösen 121–134.

2.2. A választott rendek és terciáriusok első megjelenése Magyarországon

A dolgozatunk témáját adó három szerzetesrend közül sorrendben a premontreiek érkeztek elsőként hazánkba *II. István király* (1116–1131) hívására. A rend még Szent Norbert idején terjedt el az országban, az első prépostság 1130-ban alakult meg Váradhegyfokon. Főként az ország északi, észak-keleti részén tevékenykedtek, míg másutt inkább a bencések működtek.¹⁶²

Az Árpád-házi királyi család tagja, *Könyves Kálmán* (1095–1116) halála utáni Magyarországot a belső forrongások és külpolitikai viszályok egyaránt jellemezték, amely elsősorban a trónviszályokból és testvérharcokból eredt. A csupán 10-20 évig uralkodó, egymást váltó, rövid életű királyok ideje alatt mégis háborúmentes időszakról beszélhetünk, ami kedvezett a népesség demográfiai növekedésének, a bevándorlásnak és az uralkodó család letelepítési politikájának.

A XII. századi bevándorlási hullámmal érkeztek hazánkba a ciszterci rend szerzetesei is, akik a premontreikkel együtt a francia kultúra elterjesztésében nagy szerepet játszottak.¹⁶³ Mindezt csak erősítette *III. Béla király* (1172–1196) Margittal, a francia király lányával kötött házassága.¹⁶⁴

A történetírás szerint Csornán 1180-ban épült monostor és ez idő környékén egy újabb Jászóváron. A premontreiek megjelenése nagyban segítette az éppen kiépülő plébániahálózatban a lelkipásztorkodást és hatásukra a hívek buzgósága is fokozódott, amit a pasztorációjukban különös tiszteletet elfoglaló Oltáriszentség és Mária-kultusz még inkább erősített.¹⁶⁵ A XII. század végén már számos monostoruk (Csorna, Hatvan, Jászó, Lelesz, Ság, Turóc, Túrje, Váradelőfok) hiteles hely volt.¹⁶⁶

¹⁶² PUSKELY M., *Szerzetesek*, 86–89. TÖRÖK J., *Szerzetes- és lovagrendek Magyarországon*, 80–82. TARCZAI GY., *A nagy rendalapítók*, 81–82. HERMANN E., *A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig*, München 1973. 77–80.

¹⁶³ Az első ciszterci apátságot 1142-ben *II. Géza király* (1141–1162) alapította Cikádon (Bátaszék). in *Magyar Katolikus Lexikon*, II., Budapest 1993. 248. Zirc, Szentgotthárd, Pásztó és Pilis az első ciszterci monostorok közé tartoznak. in SZÁNTÓ K., *Egyháztörténelem*, 120. vö. KISS G., *Állam és egyház a 11–12. századi törvényalkotásban*, in FONT M. – KAJTÁR I. (ed.), *A magyar államiság első ezer éve*, Pécs 2000. 67–99, különösen 78. HERMANN E., *A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig*, 74–77.

¹⁶⁴ AAVV., *Az ezeréves Magyarország*, Budapest 1939. 264–268.

¹⁶⁵ SZÁNTÓ K., *Egyháztörténelem*, 129–130. *Szent Norbert Világi Harmadrendje*, forrás: <http://www.opraem.hu/harmadrend.htm>. Lásd *IV. Orbán pápa* (1261–1264) 1262-ben kelt bulláját: „a premontrei kanonok a mi különleges engedélyünkkel lelkipásztori feladattal egybekötött parochiális egyházakat kérhetnek és engedélyünkkel a vállaltakat elláthatják.” in HERMANN E., *A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig*, 78.

¹⁶⁶ *Premontreiek* in *Magyar Katolikus Lexikon*, XI., Budapest 2006. 259.

Szintén a rendalapító életében telepedtek le a Boldogasszony Leányainak elnevezett kanonisszák és több rendházuk is alakult (Ivanicson, Szegeden, Móríchidán, Somlóvásárhelyen).¹⁶⁷

A III. Béla halála utáni trónviszályoktól hangos időszakban hatalomra kerülő *II. Endre* (1205–1235) szinte teljesen kiürítette a királyi kincstárat és politikája erőteljes társadalmi devalválódást eredményezett. A hazánkba Németalföldről 1228 körül érkező ferences szerzetesekre így nem kis küldetés hárult. A rendtörténeti írások szerint az első kolostor 1229-ben alakult Egerben, azonban a legtöbb történeti feljegyzés az Esztergomban való első alapítást említi. *Török József* szerint ez utóbbi forráshelyek hitelessége a valószínűbb.¹⁶⁸ Az első magyar barátok jászkunokat, tatárokat térítettek és a magyar anyanyelvi kultúra megteremtéséért is sokat tettek. 1233-ban már önálló rendtartományuk volt. Az Ó magyar Mária Siralom valószínűleg egy ferences szerzetes alkotása, de több kézírásos kódex is az ő munkájuknak köszönhető.¹⁶⁹

II. Endre halála után *IV. Béla királyra* (1235–1270) az elmélyült gazdasági és társadalmi válság miatt nehéz időszak várt. Felülvizsgálta a tékozló adományozási rendszert és elkezdte újjáépíteni az országot. Munkássága azonban nem tudott beteljesedni, mert az 1241-ben betörő tatárok feldúlták az országot. Immár a lakosságnak nem csupán a hite, kereszténysége, hanem élete is veszélyben volt. Csak azok tudtak megmenekülni, akiknek sikerült a hegyekben, erdőkben vagy mocsaras területeken elbújni. Egy évi tatárjárás és Dzsingisz kán utódának halála után IV. Bélának szinte mindent újjá kellett építenie.¹⁷⁰

A legaggasztóbb a paphiány és az egyházi élet általános hanyatlása volt. A királynak az ország fellendítéséért vívott példátlan küzdelme nem maradt eredménytelen, amiben a már hazánkban letelepedett rendek is segítségére voltak. A tatárjárás a legkevésbé a ferences rendet érintette, így az újjáépítés időszakában is gyorsabban tudtak fejlődni. Ekkor alakult meg több klarissza közösség. A Nyulak szigetén 1266–1270 között Szent Klára tiszteletére templom és kolostor épült, majd 1297-ben Pozsonyban alakult meg a második klarissza kolostor.¹⁷¹

¹⁶⁷ *Premontreiek in Magyar nagylexikon*, XV., Budapest 2002. 104.

¹⁶⁸ TÖRÖK J., *Szerzetes- és lovagrendek Magyarországon*, 114–117. vö. PUSKELY M., *Szerzetesek*, 37–40. HERMANN E., *A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig*, 83. BALANYI GY., *Anima Franciscana*, 151–159. *Ferenc-rend, ferencesek in Magyar nagylexikon*, VII., Budapest 1998. 887.

¹⁶⁹ PUSKELY M., *Szerzetesek*, 37–40. TARCZAI GY., *A nagy rendalapítók*, 178. HERMANN E., *A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig*, 82–85. BALANYI GY., *Anima Franciscana*, 133–142.

¹⁷⁰ AAVV., *Az ezeréves Magyarország*, 273–276. SZÁNTÓ K., *Egyháztörténelem*, 131–132.

¹⁷¹ Az első klarissza kolostor Nagyszombaton épült, amelyet *IX. Gergely pápa* erősített meg 1239. május 20-án. A kolostort IV. Béla az ekkor már szentté avatott húga, a Németországban élt Erzsébet tiszteletére

Ebben az időben a környező országokban már kezdett a fegyelmi rend lazulni és heves viták folytak a szegénység vállalásának fokozatai között. Voltak, akik a szegénységi fogadalmat szigorúbban értelmezték teljes mértékben elutasították a szerzetesek tulajdonhoz való jogát. Később ők alkották az obszerváns ágat, míg az enyhébb irányzatot a konventuális ferencesek képviselték. Hazánkban ez az ún. „szegénység-vita” a XIII. században még csírájában sem jelentkezett.¹⁷²

Elmondható, hogy IV. Béla idejében hazánkban – amikor Európában már a *ferences harmadrend* is elterjedt – a ferences rend a virágkorát élte. A harmadik rend első magyarországi tagja IV. Béla húga, *Árpád-házi Szent Erzsébet* (1207–1231) volt. A szülei kívánságára fiatalkorától Wartburgban nevelkedett királylány tizennégy évesen lett a Thüringiai Lajos gróf felesége. Négy gyermekét maga nevelte, minta édesanya és minta feleség volt. Emellett rengeteget imádkozott, böjtölt, vezekelt, szegényeket ápolt és betegeket gondozott az általa alapított ispotályban. Lelki vezetője *Marburgi Konrád*, ferences szerzetes volt. A könyörületes apostolának nevezett szent a legveszélyesebb betegeket vitte a királyi házba és minden vagyonát a szegényekre költötte. Férjével a Németországba ekkor érkező ferencesek számára Eisenachban kolostort építettek és szívesen fogadták az első tanítványokat. A harmadrendbe csak Lajos gróf halála után, 1228. március 23-án lépett be. A hozományából Margburgban épített kórházban haláláig maga ápolta a betegeket.¹⁷³

Szent Erzsébet példájára a királyi családban később született Árpád-leányok közül többen harmadrendiek lettek vagy klarissza, illetve domonkos apácaként éltek. Így például IV. Béla 1235-ben született *Jolán* (1235/1239–1298) nevű lánya is ferences terciárius volt, akit az egyház boldogként tisztel. 1256-ban Jámbor Boleszláv, kaliszi-gnieznói herceghez ment feleségül és Nyugat-Lengyelországban élt példás keresztény házasságban. Három gyermeke mellett sokat imádkozott, vezekelt és jótékonykodott. Nagynénje, Szent Erzsébet példáját követve betegeket ápolt, árvákat és szegényeket gondozott. Férje halála után, 1279-ben vagyonát felosztotta és nővérével, *Árpád-házi Szent Kingával* (1234–1292) együtt klarissza apácaként élték hátralévő életüket.¹⁷⁴

alapította. vö. TÖRÖK J., *Szerzetes- és lovagrendek Magyarországon*, 117–118. TARCZAI GY., *Az Árpád-ház szentjei*, Budapest 1994. 128.

¹⁷² HERMANN E., *A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig*, 83.

¹⁷³ TARCZAI GY., *Az Árpád-ház szentjei*, 97–132. DIÓS I., *Szentek élete*, II., 846–852. ROTZETTER, A. – VAN DIJK, W. C. – MATURA, T., *Assisi Szent Ferenc*, 234. TARCZAI GY., *A nagy rendalapítók*, 169. Életéről bővebben lásd SZ. JÓNÁS I., *Árpád-házi Szent Erzsébet*, Budapest 1997.

¹⁷⁴ TARCZAI GY., *Az Árpád-ház szentjei*, 135–136. *Árpád-házi Boldog Jolánt* lásd DIÓS I., *Szentek élete*, I., 1063–1064. MITTÁK F., *Magyar történelmi események napról napra. Jeles évfordulók az ezeréves*

IV. Béla király – Erzsébet példája nyomán – maga is harmadrendi ferences volt, ugyanakkor a többi rendet is teljes mértékben támogatta, így például a premontreiek a legnagyobb pártfogójuknak tekintették.¹⁷⁵ A tatárjárás után két új prépostság alakult (Túroc, Csuta) és két régebbinek a helyreállítását segítette a király (Jászó, Nyulak-sziget), emellett Lelesz és Ipolyság kegyuraságát is átvette. Gondosan megkezdett restaurációs munkáját azonban az őt követő trónörökösök nem tudták folytatni. A megerősödött arisztokrata réteg ugyanis nem az ország sorsát tartotta szem előtt és mindemellett sokat ártottak az egyháznak is (különösen a csák nemzetség).

III. Endre (1290–1301) halála után kihalt az Árpád-házi dinasztia és a magyar trónt idegen uralkodók töltötték be. Pozitív irányú változás csak az Anjou-házból származó *Károly Róbert* (1308–1342) ideje alatt következett be. Újjászervezte a királyi jövedelmeket, megerősítette az ország külpolitikai kapcsolatait és fia, *Nagy Lajos* (1342–1382) ideje alatt Magyarország – világi és egyházi élet tekintetében egyaránt – az egyik legvirágzóbb időszakát élte. A magának Szent László királyt eszményképül választó lovagkirály újult erővel kezdett a vallási élet fellendítéséhez. Számos kolostor alapítását és templom építését támogatta. Külpolitikájában a hitterjesztésre is hangsúlyt fektetett, aminek érdekében nagyban támaszkodott a szerzetesekre.¹⁷⁶ Több ferences kolostort (Boszniában, Bulgáriában és Moldvában), illetve püspökséget (Viddin, Bákó) alapított.¹⁷⁷

1346-ban Óbudán, 1396-ban Sárospatakon jött létre klarissza kolostor. Az édesanyjával, Piast Erzsébet királynéval Mária-tiszteletéről ismert uralkodó örömmel fogadta az országba a kármelitákat, mint a „Szűz Mária testvéreinek rendjét” is. 1372-ben, Zollner Konrád tartományfőnöksége alatt a kármeliták Budán megalapították az Irgalmasság Anyjának szentelt kolostort, amelyet *XI. Gergely pápa* (1370–1377) hagyott jóvá 1372. július 28-án kelt bullájában.¹⁷⁸

Magyarország történetéből, Debrecen 2001. 15. MITTÁK F., *Híres nők a magyar történelemben*, Debrecen 1999. 21–24.

¹⁷⁵ A tatárjárás idején áldott állapotban lévő Laszkarisz Mária és IV. Béla 1241 tavaszán tettek fogadalmat, hogy születendő gyermeküket Istennek szentelik. Az oblata *Árpád-házi Szent Margit* (1242–1271) a Nyulak-szigetén alapított *domonkos* kolostorban tette le örök fogadalmát. Életéről bővebben lásd DIÓS I., *Szentek élete*, I., 129–132. Árpád-házi Szent Erzsébet és Thüningiai Lajos legkisebb gyermeke, *Árpád-házi Gertrúd* (1227–1300 körül) pedig már fiatalon *premontrei apátnő* volt, akit a rend boldogként tisztelt. Édesanyja példájára a kolostor mellé külön házat építtetett, ahol a betegeket és szegényeket gondozták. Életéről bővebben lásd DIÓS I., *Szentek élete*, II., 116–117. GRASSL, B., *A premontrei rend szentjei*, Budapest 1941.

¹⁷⁶ AAVV., *Az ezeréves Magyarország*, 274–276.

¹⁷⁷ SZÁNTÓ K., *Egyháztörténelem*, 140.

¹⁷⁸ PUSKELY M., *Szerzetesek*, 61–64. MÁTÉFFY J. B., *Karmelita rend története Magyarországon*, Székesfehérvár 1996. 11–13.

Még ugyanebben az évben – 1372. szeptember 30-án – engedélyezte „Illés prófétái” számára a pécsi kolostoralapítást.¹⁷⁹

Az 1350-ben Rómába zarándokló *Boldog Magyar Antal* (†1398) is ekkor kötelezte el magát a ferences szellemiség követésében. A XIV. század első felében magyar szülőktől származó szent Itáliában kapta a „Magyar” jelzőt, ahol zarándokként élt, mint bűnbánó ferences harmadrendi.

Mikor betegsége miatt kórházi kezelésre szorult, annyira meghatotta őt a gondozók felé irányuló szeretete, hogy elhatározta, ő is a beteg zarándokok ápolására szenteli életét. Fogadalomtétele után haláláig a betegek mellett volt, vigasztalta és segítette őket. Halála után 210 évvel történő exhumálása után testét épségben találták, ereklyéit a folignoi székesegyházban őrzik.¹⁸⁰

Nagy Lajos halála után ismét hanyatlás következett be az országban. A női királyi uralom alatt meggyengült hatalmat *Luxemburg Zsigmondnak* (1387–1437), a későbbi német-római császárnak sem sikerült megerősítenie. A császár által összehívott Konstanzi Zsinaton ugyanis 1417-ben elítélték Husz Jánost eretnek tanai miatt, akinek hívei ezután hosszú ideig dúlták Felső-Magyarországot. A másik nagy veszedelmet a déli országrészen a török terjeszkedés jelentette, amelyből a kiutat *Hunyadi János* (1446–1452) kormányzóként történő fellépése mutatta meg.¹⁸¹

Ami a XIII–XIV. századi hazai világi jogot illeti, elmondható, hogy az európai történelmi hagyományokhoz képest a magyar jogrend sajátosnak tekinthető. A rendi jog jellegének megfelelően a társadalom rendekbe tagozódott. Az első rend, amely kiváltságokkal rendelkezett a papság, a *praelati* volt. A papok és szerzetesek nemesi előjogokat élveztek, továbbá saját egyházi bíróságuk volt. Ennek törvényi alapja a II. Endre által 1222-ben kiadott Aranybulla, jóllehet már a kartális megjelenés előtt, mint korai rendiség jelen volt hazánkban.¹⁸²

Kiváltságaik közé tartozott az *immunitas* (az egyházi birtok királyi beavatkozástól való mentessége), a *manus mortua* (holt kéz – az egyházi tulajdonba került földek többé vissza nem követelhetők) és a *privilegium fori* (ítélkezési kiváltság).

¹⁷⁹ TÖRÖK J., *A tizennegyedik század magyar egyháztörténete* (Keresztény századok), Budapest 2004. 170. MÁTÉFFY J. B., *Karmelita rend története Magyarországon*, 47–48.

¹⁸⁰ DIÓS I., *Szentek élete*, I., 827.

¹⁸¹ AAVV., *Az ezeréves Magyarország*, 277–278. SZÁNTÓ K., *Egyháztörténelem*, 140–141.

¹⁸² MEZEY B. (ed.), *Magyar alkotmánytörténet*, Budapest 2000.³ 50–51. CSIZMADIA A. – KOVÁCS K. – ASZTALOS L., *Magyar állam- és jogtörténet*, Budapest 2000.¹¹ 43. és 52.

Az országban az uralkodó vallás a római katolikus, az egyház közjogi személynek számított, kodifikációs jogosultsággal.¹⁸³

Már Könyves Kálmán idejétől jelentkezik a királyi törvényekben a főpapi székek betöltése esetére az *electio canonica* (kánoni választás) elismerése, szemben a más európai államokban alkalmazott investitúrával.¹⁸⁴

Bár ekkor a királyi törvényekben a római jogi hatás még nem mutatkozott meg erőteljesen, jogrendszerünk a környező országokhoz képest mégsem mutatott lemaradást, az állam és egyház kompetenciahatárai szabályozottak voltak. Az egyházmegyei zsinatok felállítására is Kálmán király idején került sor Magyarországon. Az 1100 körül megjelenő királyi dekrétum első könyvének 2. fejezete rendelte el, hogy évente kétszer tartsanak zsinatot, amelyen nem csupán a püspököknek, hanem a királyi tisztviselőknek is részt kell venniük.¹⁸⁵

Az összehívásának pontos dátumát illetően bizonytalan *I. Esztergomi Zsinat* (1100 vagy 1104/1105) jogalkotása főként a német területen tartott szinodiális jogalkotással koherens, a gregoriánus reform hatását még kevésbé érzékelhetjük.¹⁸⁶ Ezzel szemben a *II. Esztergomi Zsinat* (1112) és a *III. Esztergomi Zsinat* (1196) már a reform jegyeit kifejezetten magán viseli.¹⁸⁷

Megfigyelhető az is, hogy az állami és világi jogalkotás valóban több területen illeszkedik egymáshoz. Így például a korra jellemző módon, hazánkban is hangsúlyozták a királyi törvények a papok és laikusok közötti alapvető különbséget.

¹⁸³ Lásd Aranybulla III. törvénycikkét a nemesek és egyházak jószágának szabadságáról: „Item, nullam collectam nec libras denariorum colligi faciemus supra praedia servientium. 1. § – Nec in domos nec villas descendemus, nisi vocati. 2. § – Super populos etiam ecclesiarum ipsarum nullam penitus collectam faciemus.” in KOLOSVÁRI S. – NAGY GY. – ÓVÁRI K. (ford.), *1000–1526. évi törvénycikkek*, Budapest 1899. 132. vö. MEZEY B. (ed.), *Magyar alkotmánytörténet*, 50–52. MEZEY B. (ed.), *Magyar jogtörténet*, Budapest 2001.² 79–81. KISS G., *Állam és egyház a 11–12. századi törvényalkotásban*, 74–75. és 81–89.

¹⁸⁴ CSIZMADIA A. – KOVÁCS K. – ASZTALOS L., *Magyar állam- és jogtörténet*, 43. és 111.

¹⁸⁵ „Quia populus noster magnis sepe tam vie, quam inopie laboribus pregravatus pro qualibet necessitate curiam regalem adire non potest, bis in anno, id est in festivitate apostolorum Philippi et Jacobi, et in octavis sancti Michaelis synodum in unoquoque episcopatu celebrari constituimus, in qua tam comes et comites, quam reliquorum magistratum potestas ad suum episcopum conveniant, ad quam quicumque etiam sine sigillo vocatus non venerit, reus iudici(i) erit.” in ZÁVODSZKY L., *A Szent István, Szent László és Kálmán korabeli törvények és zsinati határozatok forrásai*, Budapest 1904. 184. vö. KISS G., *Állam és egyház a 11–12. századi törvényalkotásban*, 81–82.

¹⁸⁶ SZUROMI SZ. A., *Esztergomi Zsinatok és kánongyűjtemények a XII. századi Magyarországon*, in *Iustum Aequum Salutare* 2 (2006/1–2.) 191–201, különösen 191–192.

¹⁸⁷ SZUROMI SZ. A., *Esztergomi Zsinatok és kánongyűjtemények*, 197–201.

Például Kálmán Király Dekrétumainak Első Könyve 65. fejezete kimondja, hogy az egyház belső ügyeiben csak a püspök illetékes. Ezzel összhangban rendelkeztek az egyházmegyei zsinatok is, amelyek a laikusok egyházban betöltött hatalmát cáfolták.¹⁸⁸

A XIII–XIV. századtól az európai események hatására Magyarországon is változás állt be. Az investitúraharc lezárulásával kialakult, a főpapi székek betöltését célzó pápai rezerváció sértette a magyar király jogkörét. Az ellentétek Nagy Lajos idején kezdtek kialakulni, mivel a pápai udvar inkább az Anjouk nápolyi ágát támogatta, ami veszélyeztette az egyházi birtokok magyar kézben maradását.¹⁸⁹

A nagybirtokos bárók követeléseiket a nyugati egyházszakadás után tudták igazán érvényesíteni, amikor a pápai hatalom már meggyengült. Ennek lett következménye a Luxemburg Zsigmond által 1404-ben kiadott rendelet, amely megszüntette a pápai rezervációs jogkör érvényesülését hazánkban és a *placetum regium*-ot (királyi tetsvényjogot) vezette be.

A királyi kegyúri jog vagy főkegyúri jog bíborosi testülettel való elfogadtatása végül a Konstanzi Zsinaton sikeres volt, ellenben a „konstanzi bulla” gyakorlatban való alkalmazása már kevésbé valósult meg, csak *Hunyadi Mátyás* (1458–1490) idején vezetett eredményre.¹⁹⁰

¹⁸⁸ „Nullus comitum vel militum in ecclesia presumpmat sibi vindicare potestam preter solum episcopum.” in ZÁVODSZKY L., *A Szent István, Szent László és Kálmán korabeli törvények és zsinati határozatok forrásai*, 191. vö. I. Esztergomi Zsinat 42–44. és 72. kánon, II. Esztergomi Zsinat 11. kánon. SZUROMI SZ. A., *Esztergomi Zsinatok és kánongyűjtemények*, 198–199. KISS G., *Állam és egyház a 11–12. századi törvényalkotásban*, 76.

¹⁸⁹ Vö. Nagy Lajos 1351. évi 20. törvénycikkét arról, hogy nem szerezhetnek birtokokat az egyházi férfiak három tanuvallató levéllel: „Episcopi quoque, capitula, abblates, conventus, praepositi, et caetera possessionatae personae ecclesiasticae, cum tribus literis inquisitoriis (nisi regia majestas, destinatis probis viris quos maluerit, experiatur, et informetur: inter nobiles, et ecclesiasticos super possessionibus aquirendis) possessiones, nec requirere, nec retinere possini. 1. § – Nisi eum literis privilegialibus regiis, vel reginalibus, aut iudicum, vicem gerentium rogiae majestatis.” KOLOSVÁRI S. – NAGY GY. – ÓVÁRI K. (ford.), *1000–1526. évi törvénycikkek*, 176.

¹⁹⁰ CSIZMADIA A. – KOVÁCS K. – ASZTALOS L., *Magyar állam- és jogtörténet*, 111–113. vö. MÁLYUSZ E., *A Konstanzi Zsinat és a magyar főkegyúri jog*, Budapest 2005. 143–162.

2.3. Történeti háttér az érett középkor végén Európában

A XV–XVI. században a Nyugati Egyház újabb kihívás elé került, a fiatal *Luther Márton* (1483–1546) nevével fémjelzett reformációval kellett szembenéznie.¹⁹¹ A vallási mozgalom nem csupán Németországban, hanem számos más európai országban is rohamosan meghonosodott.¹⁹² A tévtanok elterjedése idején az ellenreformációt a *Loyolai Szent Ignác* (1491–1556) által alapított, *Jézus Társasága* néven, 1540-ben pápai bullában (*Regimini militantes ecclesiae*) elismert, *jezsuita rend* jelentette.

A Jézus Társasága legfőbb sajátossága, hogy elfordult a régi szerzetességtől, amely a monasztikus élet elhagyásában és a szabályozott papi életideál megvalósításában nyilvánult meg. A jezsuita szerzetes nem viselt tonzúrát, nem öltött szerzetesi ruhát, öltözete nem különbözött a világi papságétól. A szabályzatban nincs szó se kolostorról, se konventről, csak rendházakról és kollégiumokról. A szemlélődő életet az *aktív életmód* váltotta fel, de a tagok tudatában voltak annak, hogy kizárólag a rendért élnek és dolgoznak, éppen ezért *tilos volt az egyházi méltóság vállalása*. A rendtagok a három evangéliumi tanács vállalása mellett egy negyedik fogadalmat is tettek, mégpedig *a pápának való feltétlen engedelmisséget* és a Szentatyának való állandó rendelkezésre állást. A taggá válást hosszú felkészülési idő előzte meg, a konstitúció szerint teljes jogú tag csak az lehetett, aki betöltötte negyvenedik életévét és az összes rendi vizsgán, illetve próbán megállta a helyét.¹⁹³

Az érett középkor végét jelentő viharos időszak történelmi eseményei több rend életében szakadást okoztak, voltak közülük olyanok is, amelyeket az egyház eretneknek nyilvánított. Ilyenek voltak például a Szent Ferenc halála után harminc-negyven évvel később Kisebb Testvérek Rendjéből kiváló *spirituálisok*, akik a szigorúan vett szegénység hívei voltak és önmegtartóztató remete életet kívántak folytatni, ezért a *Mark Ancona* sziklaüregbe vonultak vissza (pl. Angelus Clarenus †1337, Casalei Ubertino †1329).

¹⁹¹ A pápaság reformáció elleni harcához lásd GERGELY J., *A pápaság története*, 157–181. BERNHARD, J. – LEFEBVRE, C. – RAPP, F., *L'époque de la Réforme et du Concile de Trente* (Histoire du Droit et des Institutions de l'Église en Occident XIV), Paris 1990. 78–85.

¹⁹² Zürichben *Zwingli Ulrich* (1484–1531), Genfben *Kálvin János* (1509–1564) nevéhez fűződött a hitújítás. Franciaországban és Skóciában a kálvinizmus terjedt, a skandináv államokban a lutherianizmus államvallás lett. Angliában sajátos formát öltött a reformáció, amelynek nyomán a *Cranmer Tamás* által szerkesztett, kálvinista tanokat is tartalmazó hitvallást kellett gyakorolni mindenkinek és kialakult az anglikán vallás. Írországra a szakadást *VIII. Henrik* (1509–1547) erőltette rá.

¹⁹³ NIGG, W., *A szerzetesek titkai*, 409–461. KOWALSKI, J. W., *Szerzetesek, egyházak, társadalom*, 231–246. *Loyolai Szent Ignác* életéhez lásd DIÓS I., *Szentek élete*, I., 1364–1372.

Az egyház azonban ezt lázadásnak tekintette és 1317-ben eretneknek nyilvánította, majd kiátkozta őket.¹⁹⁴ Az 1330-as évektől kezdve újabb szétválások indultak a rendben, végül a XVI. század elejére a ferencesekből három ág alakult ki:

- Az elsők az *obszervánsok*, akik a ferences szellemiséget és regulát megőrizve, az evangéliumi szabadságot hirdetve kívántak továbbra is tökéletes szegénységben élni. 1517. május 29-én X. Leó pápa (1513–1521) az *Ite et vos in veniam meam* (Menjetek ti is a szőlőmbe) kezdetű bullájával rögzíti a ferences család két részre szakadását. Az obszerváns ágat nevezzük a *Kisebb Testvérek Rendjének*.
- A második a *konventuálisok* vagy *minoriták*, akik az új elvárások szerinti, klauzúrás kolostori életet választották és birtokkal bíró közösséggé alakultak. Hivatalos nevük a *Kisebb Testvérek Konventuális Rendje*. Az obszervánsoktól való végleges elválásukat szintén X. Leó pápa írta elő 1517-ben. A teljes függetlenedést V. Sixtus pápa (1585–1590) engedte meg.¹⁹⁵
- A harmadik ág Matteo da Basci (1495–1552) vezetésével az obszervánsokból vált ki ott, ahol mégsem tudták teljes mértékben megőrizni a rend eredeti alakját. Tovább akartak függetlenedni és remeteségekbe vonultak elmélkedni, de mérsékeltebb módon, mint az egykori spirituálisok. Magukat „Remete kisebb testvéreknek” nevezték, de a nép kapucinusoknak („csuklyások”) hívta őket, akiket hivatalosan a *Kisebb Testvérek Kapucinus Rendjének* nevezünk. Elnevezésük onnan ered, hogy szabályzatuk a hegyes csuklya, illetve hosszú szakáll viselését írta elő. Az elkülönülésüket VII. Kelemen pápa (1523–1534) hagyta jóvá 1527-ben.¹⁹⁶

Később az obszervánsok között három újabb reformmozgalom alakult ki, amelyet szigorú obszervanciának hívtak:

- 1532-től kezdve terjedtek el az itáliai „*riformatik*” Ausztriában, Magyarországon és Lengyelországban, majd 1639-ben már független provinciákat alkottak;
- az *Alkantarai Szent Péter* (†1562) alapította „*discalceatik*” (1557) vagy „*alkantarénusok*” Mexikóban és Brazíliában hoztak létre missziós provinciákat;

¹⁹⁴ ROTZETTER, A. – VAN DIJK, W. C. – MATURA, T., *Assisi Szent Ferenc*, 165–167.

¹⁹⁵ Az életüket tudományok szentelő konventuálisok megszervezése *Szent Bonaventúra* (1217/18–1274) nevéhez fűződik, szerepét a források Aquinói Szent Tamáséhoz hasonlítják. Az utókor méltán nevezi őt a második rendalapítónak. Életéről bővebben lásd DIÓS I., *Szettek élete*, I., 1269–1274.

¹⁹⁶ SZÁNTÓ K., *Egyháztörténelem*, 169–171. TÖRÖK J., *Szerzetes- és lovagrendek Magyarországon*, 156–158. vö. ROTZETTER, A. – VAN DIJK, W. C. – MATURA, T., *Assisi Szent Ferenc*, 165–170. *Franciscan Order in The Oxford Dictionary of the Christian Church*, 532–533. LEMOINE, D. R., *L'époque moderne (1563–1789)*, 88–92. és 252–253. TARCZAI GY., *A nagy rendalapítók*, 177–179.

- valamint a „*rekollektusok*” kontemplatív mozgalma, amely Franciaországban, Belgiumban, Hollandiában és Németországban terjedt el (1612-től ők is függetlenek lettek).¹⁹⁷

1538-ban váltak ki a klarisszákból a kapucinus apácák (*Clarisse Capucine*), akik Szent Klára eredeti reguláját és a férfi kapucinus rend szabályzatát követték. Az első alapítás *Maria Laurencia Longo* (1463–1542) nevéhez fűződött.¹⁹⁸

A XIV. században alakultak ki a *harmadik rendi kongregációk* azokból a ferences terciáriusokból, akik ugyan a világi harmadrend szabályzatát követték, de kolostorban kívántak közös életet élni. Az első ilyen, 1291-ben fogadalmat tett harmadrendi nővér *Boldog Folignoi Carbara Angéla* (1248–1309) volt.¹⁹⁹ A XV. században Szent Ferenc Szabályozott Harmadik Rendjének konstitúcióját 1413-ban XXIII. János pápa (1410–1415) erősítette meg.²⁰⁰ Itálián kívül főként Hollandiában, Spanyolországban, Lombardiában és Dalmáciában terjedtek el. A XVI. századi széthúzások a terciáriusokat is érintették, a ferences ágak mindegyike (minoriták, obszervánsok, kapucinusok és szerzetes harmadrendiek) felvehetett tagokat, mint saját világi harmadik rendjük tagjait.²⁰¹ *Gemelli Ágoston* erről az időszakról így ír: „A protestantizmustól elpusztított vidékeken a terciáriusok magukban és maguk körül megtartották Rómához való hűségüket, ha kellett a vértanusáig, mint ez megtörtént Gorcum hőseinél. Az újvilágban minden misszió körül ők képezték a segítséget, az apostolság, a jótékonyág magvát és a hitet sokszor vérükkel is bebizonyították, amint kitűnik a japán vértanuk esetéből.”²⁰²

Ebben az időben szervezte meg *Boldog Soreth János* (1394–1471) generális a kármelita apácákat (*Ordo Carmelitorum Discalceatorum*) azokból a beginákból, akik a kármelita rendhez szerettek volna csatlakozni. Számukra főként szemlélődő, vezeklő életszabályokat adott.²⁰³ A kármelita rend lelkiisége szintén kitűnt a hitújítási küzdelmekben.²⁰⁴

¹⁹⁷ ROTZETTER, A. – VAN DIJK, W. C. – MATURA, T., *Assisi Szent Ferenc*, 169–170. *Franciscan Order in The Oxford Dictionary of the Christian Church*, 532.

¹⁹⁸ PUSKELY M., *Szerzetesek*, 143.

¹⁹⁹ GEMELLI Á., *A franciskánizmus*, 115. KOVÁCS K., *Ferences szentek és boldogok az év minden napjára*, Veszprém 2002. 10–11.

²⁰⁰ LANCZKOWSKI, J., *Szerzetesség kislexikona*, 86–87. *Terziaren in Lexikon für Theologie und Kirche*, IX., 1377–1378.

²⁰¹ *A ferences harmadik rend*, 51–52.

²⁰² GEMELLI Á., *A franciskánizmus*, 161.

²⁰³ PUSKELY M., *Szerzetesek*, 144. *Boldog Soreth János* lásd in *Magyar Katolikus Lexikon*, XII., Budapest 2007. 270. *Kármelita apácák* in *Magyar Katolikus Lexikon*, VI., 214. WANAT, B. J., *Rendtörténeti összkép*, in *Kármel* 5 (1993/2) 8–9.

²⁰⁴ Bővebben lásd MÁTÉFFY J. B., *Kármelita rend története Magyarországon*, 75–77.

A rend belső reformját is – mind a férfi, mind a női ágban – a protestantizmustól való félelem indította el, amely *Avilai Szent Teréz* (1515–1582) és *Keresztes Szent János* (1542–1591) nevéhez fűződik és a rend kettészakadását eredményezte. A régi életmódot megtartókat „sarus kármeliták”-nak, míg a reformot követőket „sarutlan kármeliták”-nak nevezzük. A rend kettéválását és önálló sarutlan tartomány létrehozását *XIII. Gergely pápa* (1572–1585) engedélyezte 1580. június 22-én a *Pia consideratione* kezdetű bullájával.²⁰⁵ A *kármelita világi harmadrend* – a korábbi terciáriusokhoz képest jóval később – csak a XIV. században alakult meg, miután a rend Európában kezdett terjeszkedni.²⁰⁶ *Patrick Thomas McMahon* kármelita testvér a középkori Firenze tanulmányozása során megállapítja, hogy a világban élő kármeliták státusát meglehetősen nehéz meghatározni, hiszen ebben az időben a városban sokféle formában voltak jelen. Több olyan férfit is ismernek a krónikák, akik fogadalmat tettek és a testvérek klauzúrájában éltek, mint segítő testvérek, de nem harmadrendiek. Ugyanakkor egyre több nő is elkötelezte magát szerzetesek mellett, akik – bár ugyanúgy letették a hármast fogadalmat, mint a szerzetesek – saját otthonukban éltek vagy a kolostorok melletti házakban laktak közösségben. Ez utóbbiak a perjel felügyelete alatt álltak és vagyonukat a fogadalomtétel után a közösségre hagyták. A XIV. században őket hívták *világban élőknek*. A források alapján tehát megállapítható, hogy a világban élők fogalmát használták mind a harmadrendiekre, mind a segítő testvérekre, mind pedig azokra a nőkre, akik saját életállapotukban maradtak és otthonukban éltek meg az evangéliumi és a „boldogságok szerinti” életet. Ők többségükben özvegyek vagy hajadonok voltak, de előfordultak házasságok is, sőt a Kármel feljegyzései között szerepel *Fra Bonagiunta*, aki egyben világi ferences is volt.²⁰⁷ Előfordult az is, hogy a házastársak egy cselekmény keretében tettek fogadalmat. Így történt ez a *Salvino di Bartolo Armati* és felesége, *Bartolomea* esetében, akik 1343. május 20-án – mint Fra Salvo segítő testvér és Suor Bartolomea világban élő kármelita nővér – tettek fogadalmat a rendbe.

²⁰⁵ Az elnevezés onnan ered, hogy míg a nem reformált kármeliták cipőt hordtak, addig a terezián reform sarutlan kármelitái szandált viseltek, illetve a szabályzatuk előírta a mezítláb járást, amelynek elrendelését a *Mt 10,10* inspirálta. in *The Oxford Dictionary of the Christian Church*, 220. és 408. WANAT, B. J., *A sarutlan kármeliták rendje*, in *Kármel* 5 (1993/4) 9–10.

²⁰⁶ Megemlítjük, hogy az 1233-ban, Firenzében alakult szervita rend harmadrendje is ebben az időben jött létre. A szervita világi harmadrendet 1424-ben, *V. Márton pápa* (1417–1431) hagyta jóvá. Több Habsburg uralkodó, német-római, illetve osztrák császár is tagja volt. Az 1900-as évek elején már hazánkban is voltak csoportjaik.

²⁰⁷ Nem volt kizárt tehát, hogy valaki egyidejűleg ferences harmadrendi legyen és valamely skapuláris közösséghez is tartozzon. Ez a gyakorlat később sem változott, hiszen XII. Pius pápa – aki ferences terciárius volt – 1950. február 11-én kelt, a kármelita rend generálisaihoz írt levelében is megvallja, hogy gyermekkorától kezdve a Skapuláris Társulat tagja.

A világban élők jogait illetően elmondható, hogy a konvent káptalanján szavazati joggal nem bírtak és nem vették fel őket a necrologiumba sem. Habitusuk tekintetében valószínűleg fehér köpenyt viseltek és feltehetően tunika, skapuláré és fehér fátyol is része volt öltözetüknek. Ezen túlmenően már ekkor is megfigyelhető – különösen Itáliában – a *kármelitákat pártoló testvérületek* elterjedése. Firenzében két testvérület is működött ebben az időben. A *Kármelhegyi Boldogasszony- és Szent Ágnes-Társulat* imaszolgálatot végzett, továbbá havonta szentmisét és körmenetet szolgáltatott a békéért, míg az 1334-ben alapított *Szent Miklós-Társulat* nyilvános bűnbánatot és vezeklést tartott. Emellett a társulatok tagjai mind anyagilag, mind szolgálataikkal támogatták a rendet.²⁰⁸

Az intézményesült kármelita harmadrend a XV. században tűnt fel, megalapítása szintén Boldog Soreth János nevéhez fűződik. Szabályzatukat 1452. október 7-én V. Miklós pápa (1447–1455) hagyta jóvá, amelyet később IV. Sixtus pápa (1471–1484) az 1476-os *Mare magnum privilegiorum* kezdetű bullájával erősített meg.²⁰⁹ A szabályzatot követő harmadrendiek – akár a világban éltek, akár közösségben – a kármelita lelkiesség szerint imádkoztak, részt vettek a Szűz Mária tiszteletben, életrészüik volt a napi elmélkedés, rendszeres szentáldozás, továbbá szerdán és az adventi szombatokon való böjtölés.

A későbbi terezián reform a harmadrendiek életét is érintette, a sarutlan kármelitákhoz hasonlóan szabályzatuk szigorodott. *Theodor Stratius*, a sarus kármeliták generálisa adott új szabályokat a rendnek 1635-ben, amelyet 1678-ban módosítottak és amelyet mind a sarutlan, mind a sarus terciáriusok követtek. Az új szabályzat pontosan leírta az istentiszteleti gyakorlatokat, a Szűz Mária kis zsolozsmáját vagy helyette naponta 35 Miatyánk és Üdvözlégymondását, fél óra elmélkedést reggel és este, minden pénteken böjtölést, de szeptember 14-től Húsvétig szerdán és szombaton is, nagyböjt és advent alatt önmegtartóztatást, továbbá különféle karitatív, jótékony cselekedetek végzését.²¹⁰

A XV. századi hatások a premontrei rendet sem kímélték, a szerzetesi életben hanyatlást idéztek elő és itt is reformintézkedések váltak szükségessé. A belső viszályok, a világi hatalom erősödése, majd a huszita háborúk következtében a kolostorok feletti központi fegyelem meggyengült.

²⁰⁸ McMAHON, P. T., *Carmel and Laypeople – Medieval Florence*, in *Carmel in the World* 31 (1992/3) 247–255.

²⁰⁹ PUSKELY M., *Szerzetesek*, 61–64. és 144. PUSKELY M., *A keresztény szerzetesség történeti fogalomtára*, 757–758. *The Third Order of Our Lady of Mount Carmel* in *New Catholic Encyclopedia*, 96.

²¹⁰ *Kármelita harmadrend* in *Magyar Katolikus Lexikon*, VI., 214. *Third Order of Our Lady of Mount Carmel* in *New Catholic Encyclopedia*, 96.

Az újjáéledést 1498-ban *Jean de l'Ecluse* generális apát indította el, de a reformáció ismételt pusztítást okozott. A hitújítás kiirtotta a német, angol, holland és skandináv rendházakat. A női kolostorok egy része lutheránus közösségként élt tovább, 1573-ban számos kolostor elszakadt és saját kongregációt alkottak, különösen Spanyolországban. 1613-ban Lotharingiában reform kongregáció alakult.²¹¹

Az érett középkor végén – többek között a protestantizmus térhódítása miatt – *III. Pál pápa* (1534–1549) egyetemes zsinat összehívását tartotta szükségesnek, amelyre 1545. december 31-én, Trientben került sor. A tridentin jog az Egyház belső megújulását eredményezte. Az egyház belső megújulási folyamata valójában már a reformáció előtt megindult. *Szántó Konrád* a katolikus egyház történetét összefoglaló három kötetes munkájában erről így ír: „(...) kezdeményezői gyakran jámbor egyházi s világi emberek voltak, akiknek spontán és nemritkán minden központi irányítást nélkülöző tevékenységéből bontakozott ki az egész egyház gyökeres megújulása. (...)” „A Trienti Zsinat előtti időkben az egyház belső megújulásának főbb megnyilvánulásai közé tartozott pl. több laikus közösség és laikusokból, valamint klerikusokból álló testvérület létrejötte.”²¹²

A jámbor kezdeményezések hatásosnak bizonyultak, ugyanakkor az egész egyház megreformálását a Trienti Zsinat eredményezte. A zsinat három szakaszban folytatta működését:

- 1545. december 13-tól 1547. június 2-ig;
- 1551. május 1-jétől 1552. április 28-ig; és
- 1562. január 18-tól 1563. december 4-ig.

Témánk szempontjából érintőlegesen az V. sessio (17 iun. 1546) és az utolsó terminus a legjelentősebb, hiszen itt foglalkoztak a szerzetesi élet megújításával, a tanítással és prédikációval. A zsinatra és az annak nyomán született apostoli konstitúciókra a baccalaureátusi dolgozatban részletesen kitértünk.²¹³ A Tridentinum legfőbb eredménye a katolikus egyház belső megerősödése, a papképzés bevezetése, a szerzetesi életforma megújulása és a hívek hitéletének fellendítése.

²¹¹ *Premontrei kanonokrend* in *Katolikus Lexikon*, IV., Budapest 1933. 35–36. és *Magyar Katolikus Lexikon*, XI., 255–266. *Premonstratensian canons* in *The Oxford Dictionary of the Christian Church*, 1119.

²¹² SZÁNTÓ K., *A katolikus egyház története*, III., Budapest 1987. 647.

²¹³ MITTÁK T., *A megszentelt élet intézményeinek alapítási joga*, 20–21. A szerzeteseket érintő, fontosabb pasztorációt érintő rendelkezésekhez lásd *Concilium Tridentinum*, Sessio V (17 iun. 1546) *Decretum secundum: super lectione et praedicatione*, Can. 4–5. in *COD* 644., Can. 12–16. in *COD* 645–646. vö. KING, P., *A monachizmus Nyugaton*, 291–296. BERNHARD, J. – LEFEBVRE, C. – RAPP, F., *L'époque de la Réforme et du Concile de Trente*, 314–322. és 410–414.

Mindez olyan pozitív hatásokat váltott ki a lelkiségben, hogy a XVI–XVII. századot az egyház egyik virágkorának tekintjük.²¹⁴ A zsinat teológiai, dogmatikai kérdéseinek tisztázása és uniós, egyházszerkezeti intézkedéseinek érdemeivel ellentétben azonban egyes nemzetek továbbra sem túrték az egyház függetlenedését és egyetemességét, amely újabb és újabb kihívások elé állította az egyházi vezetést.

A tridentin jog negatívumai (centralizáció, merev elutasítás az ellentétes nézetekkel szemben, szigorú hierarchia) hamarosan éreztették hatásukat, amelyet a soron következő pápák igyekeztek újabb reformintézkedésekkel ellensúlyozni.

Először IV. Pius pápa (1559–1565) a *Nos nonnulas* kezdetű apostoli konstitúciójával hozott létre a Trienti Zsinat határozatainak értelmezésére kongregációt (*Congregatio S. Concilii*) és elrendelte az elfogadott dokumentumok végrehajtásának ellenőrzését, majd V. (Szent) Pius pápa (1566–1572) kezdett újabb reformintézkedésekbe.²¹⁵

Nem elhanyagolható ugyanakkor a zsinat nyomán fejlődő kánonjogi tudomány sem, amelynek legjelentősebb egyházzjogi tudományos gyűjteménye a korábbi dekretálisokból áll össze és – a *Corpus iuris civilis* mintáját alapul véve – *Corpus iuris canonici* néven XIII. Gergely pápa fogadta el, illetve adta ki 1582-ben. Emellett számos magángyűjtemény kiadására is sor került és az exegétikus struktúrájú művek mellett hamarosan megjelent az institútiós módszer alkalmazása az egyházzjog területén.²¹⁶

Az egyházfő legfőbb érdemének tekinthető az egyházi oktatás fellendítése. Munkássága és az őt követő reformpápák hatására a szerzetesi élet is újjáéledt, további rendek alakultak (például Irgalmasok betegápoló rendje, Piaristák). Nagy szerepet kaptak a reformok megvalósításában az egyes területi zsinatok is, amelyek eredményeképpen az 1580-as évekre a Trentói Zsinat határozatai a gyakorlati alkalmazásban beértek.²¹⁷

²¹⁴ GERGELY J., *A pápaság története*, 135. és 164–172. TÖRÖK J., *Egyetemes egyháztörténelem*, II., 176–179. SZÁNTÓ K., *Egyháztörténelem*, 166–168.

²¹⁵ SZÁNTÓ K., *A katolikus egyház története*, III., 655–666. SZUROMI SZ. A., *Egyházi intézménytörténet*, 173–182. GERGELY J., *A pápaság története*, 172. TÖRÖK J., *Egyetemes egyháztörténelem*, II., 179–180.

²¹⁶ ERDŐ P., *Egyházzjog*, 71–74. SZUROMI SZ. A., *Egyházi intézménytörténet*, 162–170. GERGELY J., *A pápaság története*, 172–176.

²¹⁷ SZÁNTÓ K., *Egyháztörténelem*, 169–171. SZUROMI SZ. A., *Egyházi intézménytörténet*, 175–182. TÖRÖK J., *Egyetemes egyháztörténelem*, II., 180–181.

2.4. Magyarország az érett középkor végén

A török veszedelem legyőzéséért a „nemzetmentő” jelzővel illetett *Hunyadi János* érdemeire való tekintettel a királyi trónt – V. László király 1457-ben bekövetkezett halála után – *Hunyadi Mátyás* (1458–1490) foglalta el. Uralkodása alatt a mintegy félévszázados hanyatlás után fellendítette az országot. Hadjáratai során jelentős külpolitikai sikereket ért el és megújította az államszervezetet. Felkarolta a kultúrát, a művészetet, udvara az egyik leggazdagabb könyvtárt tudhatta magáénak. Mindez jótékonyan hatott a teológiai és egyházi irodalomra, melynek művelői között ferences szerzeteseket is találunk (Temesvári Pelbárt, Laskai Osvát). A belpolitikai életben békét teremtett, az ország virágzásnak indult és a határokon túl is nagy tekintéllyel, hírnévvel bírt.²¹⁸

Mátyás politikája egyházfegyelmi téren már kevésbé nevezhető hatékonynak. Míg Luxemburg Zsigmond uralkodása alatt a főkegyúri jog (*ius supremi patronatus*) a gyakorlatban alig volt érvényesíthető, addig Mátyás a főpapi székeket a valóságban is maga töltötte be. Az általa kinevezett reneszánsz szellemű és főként idegen származású főpapok azonban nem mindig jártak élen a pozitív példamutatásban. Ennek oka abban is keresendő, hogy a király sokszor az egyházi jogi előírásokat figyelmen kívül hagyva, saját érdeke szerint nevezte ki a vezetőket. Volt olyan, aki nem is a papi rendből származott, sőt esztergomi érsekké még hétéves gyermeket is kinevezett. A kinevezések az ő ideje alatt elsősorban politikai lépések voltak, egyrészt a pápai hatalommal, másrészt az őt támadó prelátusokkal szemben.²¹⁹ Jogtörténeti szempontból Mátyás király uralma választóhatárnak tekinthető a patrimonális monarchia, illetve korai rendiség, valamint a rendi monarchia államszervezete között. Az erőteljes hatalmi centralizáció ugyanis a rendi jogkörök felett egy erőteljes uralkodói hatalmi túlsúlyt hozott létre.²²⁰

A trónörökös nélkül meghalt királyt a főurak által választott és „bábként” irányított *II. Jagelló Ulászló* (1490–1516) cseh király követte. A rendek folyamatos küzdelmet vívtak a jogaik érvényesítéséért és tágításáért, amit a gyengekező uralkodó mellett sikerre is vittek. Az ország rohamos hanyatlásnak indult, amelyet pénzügyi válság, parasztlázadások, német, majd török támadások követték.

²¹⁸ AAVV., *Az ezeréves Magyarország*, 278–281. SZÁNTÓ K., *Egyháztörténelem*, 141. TÖRÖK J., *A tizenötödik század magyar egyháztörténete* (Keresztény századok), Budapest 2006. 103–122.

²¹⁹ CSIZMADIA A. – KOVÁCS K. – ASZTALOS L., *Magyar állam- és jogtörténet*, 112–113. vö. MÁLYUSZ E., *A Konstanzi Zsinat és a magyar főkegyúri jog*, 143–162.

²²⁰ MEZEY B. (ed.), *Magyar alkotmánytörténet*, 52–56.

A II. Jagelló Lajos (1516–1526) uralkodása alatt 1526-ban bekövetkezett mohácsi csatavesztés után az ország két részre szakadt. A keleti részen Szapolyai János (1526–1540) erdélyi vajda, míg nyugaton I. Habsburg Ferdinánd (1526–1564) uralkodott. A két király viszálya, a belső pártharcok és megosztottság következménye a vallási zűrzavar, a 150 éves török hódoltság és a három részre szakadt magyar hon lett.²²¹

A XV. századi események kedvezőtlenül hatottak a hazánkban letelepedett rendekre. A szerzetesi fegyelmi rend meglazulása következtében hazánkban elindult a *ferences obszerváns mozgalom*, amelyet Hunyadi János is támogatott. Az első fővikárius 1433-ban *Bernardinus de Senis* volt. A magyar főurak a fegyelmi rend meglazulására hivatkozva elérkezettnek látták az időt arra, hogy megvonják az adományokat a kisebb testvérektől és házaikat az obszervánsoknak adják. Így került – az akkor hazánkban tartózkodó pápai legátus megfigyelése után – IV. Jenő pápa (1431–1447) 1444. január 29-én kelt rendeletére az obszervánsok birtokába a budai, pesti és marosvásárhelyi kolostor. Négy év múltán ismét pápai legátus érkezett az országba, ekkor az esztergomi, győri és sárospataki kolostorok kerültek átadásra.²²² IV. Sixtus pápa (1471–1484) azonban 1474-ben megtiltotta a *Dum singulos* kezdetű bullájában a konventuális ferencesek elűzését, ami a két ferences ág között békét teremtett hazánkban.

Erre az időre tehető a magyar *ferences terciáriusok virágzása*, különösen az obszerváns ág tekintetében. Török József a XV. század elejére teszi a ferences harmadrendek hazai megszervezését, amely *Jacobus de Marchia* nevéhez fűződik. Vikáriusként az eretneküldözést kapta feladatul, munkássága során sok huszita hívőt térített meg.²²³

A világi terciáriusok mellett megjelentek a közösségben élő harmadrendiek is, akik főként a ferences kolostorok közelében telepedtek le és a vezetésük mellett társadalmi tevékenységet végeztek (szegények ápolása, betegek gondozása, kórházak vezetése stb.). Hazánkban őket *begináknak* vagy *szesztráknak* nevezték és mintegy 32-33 helyen laktak ún. beginaházakban (így például Budán, Pesten, Kolozsváron, Székesfehérváron, Marosvásárhelyen, Gyöngyösön, Sárpospatakon).²²⁴

²²¹ AAVV., *Az ezeréves Magyarország*, 281–285. SZÁNTÓ K., *Egyháztörténelem*, 140–141.

²²² TÖRÖK J., *A tizenötödik század magyar egyháztörténete*, 155–162. TÖRÖK J., *Szerzetes- és lovagrendek Magyarországon*, 117. és 139–142. ROMHÁNYI B., *Ferencesek a késő középkori Magyarországon*, in ÖZE S. – MEDGYESY-SCHMIKLI N. (szerk.), *A ferences lelkiség hatása*, 116–122.

²²³ TÖRÖK J., *A tizenötödik század magyar egyháztörténete*, 156.

²²⁴ TAKÁCS I., *Assisi küldöttei*, Gyöngyös 1945. 258. KARÁCSONYI J., *Szt. Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig*, II., Budapest 1924. 539–558.

Az első begina szabályzat a XVI. századból való, amit a gyöngyösi ferencesek *Atyai konstitúciók* gyűjteményében található latin nyelvű kéziratröredék foglal magába. Megállapítható, hogy a begina nővérek számára írt életszabályok és konstitúciók számos ponton mutatnak egyezést a világi harmadik rend előírásaival.²²⁵

A *premontrei rend* tekintetében érvényesült hazánkban talán a legjobban a főkegyúri jog gyakorlása, ami vélhetően a rend hiteleshelyi tevékenységének fontossága miatt volt. Az 1400-as évek elején pedig egyre gyakoribbá vált a komenda rendszer és a magyar uralkodóval való jó viszony érdekében a pápa többször engedélyezte a kolostorok kommandába adását. A rendszer sokat ártott a rendnek, mivel a királyok főként világi papoknak, később laikusoknak adományozták az apátságokat, prépostságokat, akik nem törődtek a monostor belső életével. Mindez a fegyelmi rend lazulását és a rendtagok számának csökkenését eredményezte. A század közepére a premontreiek száma rohamosan csökkent Magyarországon, 1477-ben Zsámbékon meg is szűnt a premontrei monostor és helyüket a pálosok foglalták el. Ugyanakkor két női közösségforma alakult meg a férfi rendek mellett: a szoros klauzúrát követő kanonisszák és a kolostorok mellett élő *donáták társasága*. Ez utóbbiakat nevezik a források „prépostok szerzetének harmadszerzetbeli soror”-jának, akik közé főként özvegyek tartoztak.²²⁶

A protestantizmus hatására azonban a premontrei prépostságok mind megszűntek, 1553 és 1699 között még Jászón sem voltak rendtagok. Buda visszafoglalása után tértek vissza az országba, az ún. fegyverjog néven követelt adó megfizetése után. A premontrei kanonissza rend is teljesen megszűnt az utolsó perjelnö, Vásárhelyi Katalin 1594-ben bekövetkezett halála után. Csak jóval később, 1927-ben jött létre a premontrei harmadrendi nővérek számára az első rendház Külsővat községben.²²⁷

A *kármelita rendnek* a XV. század elején még csak Budán és Pécsen volt kolostora, amely utóbbit 1436-ban újjá kellett szervezni.

²²⁵ *Constitutiones Sororum Tertii ordinis de penitencia nuncupatorum* és *Modus vivendi Circa Regulam Tertii Ordinis* in KORÁNYI A., *Egy XVI. századi ferences beginaszabályzat*, in ÖZE S. – MEDGYESY-SCHMIKLIN. (szerk.), *A ferences lelkiség hatása*, 130–142.

²²⁶ HERMANN E., *A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig*, 175–177. és 198–202. TÖRÖK J., *A tizenötödik század magyar egyháztörténete*, 126–128. TÖRÖK J., *Szerzetes- és lovagrendek Magyarországon*, 137–138.

²²⁷ *Premontreiek* in *Britannica Hungarica*, XV., 147–148. *Premontreiek* in *Magyar nagylexikon*, XV., Budapest 2002. 104–105. KARÁCSONYI J., *Magyarország egyháztörténete főbb vonásaiban 970-től 1900-ig*, 183. *Szent Norbert Világi Harmadrendje*, forrás: <http://www.opraem.hu/harmadrend.htm>.

Mindkét kolostor a német tartományhoz tartozott, de a század közepére kibontakozó nemzetiségi kérdés következtében a pécsi magyarok elutasították a német nemzetiségű perjelt és a fegyelmi rend is erősen megingott. A forrástörténeti írások szerint az anyagi szemlélet is eluralkodott a rendtagok között, ezért vált szükségessé a pécsi rendház reformja. Emellett Európában egyre jobban megerősödött a rend, főként a cseh és lengyel kármeliták önállósodtak, majd elváltak a német tartománytól. 1411-ben hazánkban is két, a cseh rendi központhoz tartozó kolostor épült, Privigyén (1427) és Eperjesen (1431).²²⁸ A *kármelita harmadrendiek* megjelenéséről a források ebben az időben nem szólnak, ugyanakkor a *domonkos terciáriusok* és *rózsafűzér-konfraternitások* hazai elterjedését szintén a XV. századra teszik.²²⁹

A protestantizmus elterjedése hazánkban a török uralommal függött össze. Az ország törökök által megszállt területein az egyházszerkezet összeomlott. A tizedet nem szedő ferencesek és jezsuiták voltak azok, akik a katolikus lakosságot felkarolták, gondozták. A hódoltsági területeken ugyanakkor a protestánsok tevékenységét – akikben a törökök a Habsburgok ellenfeleit látták – nemcsak, hogy nem akadályozták, hanem a tanaik szabad terjesztését is megengedték. A királyi Magyarországon az uralkodók anyagi okokból nem töltötték be a megüresedett püspöki székeket, hanem a birtokok jövedelmeit hadi célokra fordították. Így számos egyházmegye – főpásztor hiányában – gazdátlan volt, ami a hívők szétszóródását és súlyos paphiányt okozott. Mindezek következtében az egyházi intézmények is vezetés nélkül maradtak és a hitújítók kezelésébe kerültek.

Az erdélyi fejedelemség területén a lakosság nagy része a kálvinizmushoz csatlakozott, *János Zsigmond* (1559–1571) trónra kerülésével pedig protestáns államhatalom lett. A magyarság protestáns hitre térése főként *I. Miksa király* (1564–1576) idején ment végbe, amelyben nagy szerepe volt a kegyúri jognak. A „*cuius regio, eius religio*” elve alapján a hitújítóknak behódoló földesurak jobbágysai is uruk vallását voltak kénytelenek követni, a földesurak rendelkeztek a területükhöz tartozó plébániák felől és töltötték be a vezetői tisztségeket.

²²⁸ TÖRÖK J., *A tizenötödik század magyar egyháztörténete*, 164–166. AZ eperjesi alapítás körül a történetírás nem egységes, amely sokáig megosztotta a tudósok véleményét. Korábban 1288 előtti időszakra tették és ehhez az időponthoz fűzték a kármeliták hazai letelepedését, de az újabb kutatások egyértelművé tették a kolostor későbbi alapítását. in TÖRÖK J., *Szerzetes- és lovagrendek Magyarországon*, 117–121. MÁTÉFFY J. B., *Kármelita rend története Magyarországon*, 51. A rend honlapja is ez utóbbi forrást igazolja: <http://www.karmelitarend.hu/mikarmelitak/rendtortenet/karmeltortmo>

²²⁹ HERMANN E., *A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig*, 177–178.

Így a lakosság nagy része és a plébániák vezetése protestantizálódott.²³⁰ Ez történt Pápán is, miután 1559-től az egész város a protestáns hitre tért át és mintegy 100 évig egyáltalán nem volt ferences élet.²³¹ A protestáns tanok terjedése következtében a hazai szerzetesrendek válságba kerültek. Az 1540–1560-as években a török hódoltsági területeken kolostorok pusztultak el, a veszprémi egyházmegyében például minden középkori kolostor megszűnt.

A viszontagságokat csupán a ferencesek, pálosok és azok az apácarendek tudták túlélni, akik Pozsonyba, illetve Nagyszombatba menekültek. Mindezek miatt a Trienti Zsinat rendelkezéseinek gyakorlatban való megvalósítása hazánkban különösen nehéznek bizonyult. A válságból való kiutat a legfontosabb világi méltóságokat betöltő főpapok tevékenysége, illetve a jezsuita rend támogatása jelentette. Emellett a katolicizmus megújulását hirdető ferencesek munkássága nyomán is egyre több konfraternitás alakult Magyarországon, ami kedvezett az alulról induló reform sikerének. Az államhatalom által támogatott ellenreformáció csak a századfordulón indult meg.²³²

A világi jogfejlődés tekintetében a korszak legkiemelkedőbb egyénisége *Werbőczy István* (1450 körül –1541) országbírói ítélőmester, aki a Szapolyai Jánost támogató nemesi párt egyik vezetője volt. Fő munkássága a hazai szokásjog első írásba foglalása, a Hármaskönyv volt (*Tripartitum opus iuris consuetudinarii in clyti regni Hungariae*). Noha a jogkönyv 1514-es országgyűlésen történő elfogadása ellenére mégsem került szentesítésre és kihirdetésre, három évszázadon keresztül a magyar bírósági jogalkalmazásban hivatkozási alap volt. Legfőbb jelentősége, hogy a hivatalos törvényt nem emelkedett mű a római jogi fogalmakkal és generál klauzulákkal operál, így egyértelműen nagy szerepet játszott a római jogi terminológia hazai bevezetésében. Másfelől azonban a fejlődés gátjává is vált, hiszen a szokásjogi hagyomány hosszas időszaka a jogtudomány megmerevedését okozta, a magánjog ilyen formájú egysége pedig megakadályozta a római jog és kánonjog recepcióját.

²³⁰ SZÁNTÓ K., *Egyháztörténelem*, 160–162. PÁLFFY G., *A tizenhatodik század története*, Budapest 2000. 190–193. ÖZE S., *A ferencesek és a reformáció kapcsolata a XVI. századi Magyarországon*, in ÖZE S. – MEDGYESY-SCHMIKLI N. (szerk.), *A ferences lelkiség hatása*, 157–175.

²³¹ MEZEI ZS., *A pápai ferencesek története a XV–XVIII. században*, in ÖZE S. – MEDGYESY-SCHMIKLI N. (szerk.), *A ferences lelkiség hatása*, 216–226, különösen 221.

²³² PÁLFFY G., *A tizenhatodik század története*, 190–213.

2.5. Történeti háttér a modern korban a II. Vatikáni Zsinatig

A XIII. Gergely és utóda, V. Sixtus pápa után megválasztott VIII. Kelemen pápa (1591–1605) az előtte rövid ideig uralkodó pápákhoz viszonyítva nem csupán hosszabb ideig vezette az egyházat, hanem hatékonyabb is volt a reformokat illetően. Az ő nevéhez fűződik a törvényes formában alapított vallásos társulatok, kongregációk elismerése (*Religiosae congregationes* – 19 Jun. 1594) és az első, társulatokra vonatkozó, 1604. december 7-én kelt, *Quaecumque* kezdetű egyetemes törvény megalkotása.²³³

A katolicizmus erősödését és a protestantizmussal szemben tanúsított türelmet a harmincéves háború törte meg (1618–1648), ami végül a westfáliai békével rendeződött. A XVII–XVIII. századi fejlődést további vallási viták (gallikanizmus, episzkopalizmus, jozefinizmus) és a keresztény közösséget belülről bomlasztó felvilágosult eszmék determinálták, amelyek a szekularizációs folyamatot egyre inkább elmélyítették. A laicizálódás erősen érintette a világi harmadrendeket is. Nem véletlen, hogy ebben az időben módosítottak több szabályzatot. A kármeliták terciáriusainak *Theodor Stratus*, a kármelita rend generálisa adott új szabályokat 1635-ben, amelyet aztán 1678-ban vizsgáltak felül.²³⁴ A Premontrei Világi Harmadrend szabályzatát 1686-ban hagyta jóvá a Szentszék, majd XIV. Benedek (1740–1758) pápasága alatt vizsgálták felül 1752 májusában.²³⁵ A ferences terciáriusok később, 1883-ban kaptak megújított regulát, amelyről még szólunk. Míg a Tridentinum alatt a jezsuiták az egyházban és világban egyaránt elismert szerzetesrendet jelentettek, addig a XVIII. században egyre kevesebb támaszt találtak. A Bourbonok idején a rendet kíméletlenül felszámolták, hiába állt ki mellettük XIII. Kelemen pápa (1758–1769) és adta ki védelmükben 1765-ben az *Apostolicum pascendi* kezdetű enciklikát, illetve 1768-ban az *Incaena Domini* bullát, utóda, XIV. Kelemen pápa (1769–1774) az 1773. július 21-én kiadott *Dominus ac redemptor noster* kezdetű bullájában feloszlatta a társaságot. Több országban azonban megtiltották a pápai bulla kihirdetését (így például Poroszországban és Oroszországban) és működésüket nem gátolták, ami lehetővé tette az 1814-es visszaállításukat (*Sollicitudo omnium ecclesiarum* – 7 Aug. 1814).²³⁶

²³³ Lásd in GASPARRI, P. (ed.), *Codicis Iuris Canonici Fontes*, vol. I., Roma 1921. 366–370.

²³⁴ *The Third Order of Our Lady of Mount Carmel* in *New Catholic Encyclopedia*, XIV., 96.

²³⁵ *The Third Order of Norbertine* in *New Catholic Encyclopedia*, XIV., 96. PUSKELY M., *A keresztény szerzetesség történeti fogalomtára*, 757–758.

²³⁶ TÖRÖK J., *Egyetemes egyháztörténelem*, II., 202–203. GERGELY J., *A pápaság története*, 204–207. SZUROMI SZ. A., *Egyházi intézménytörténet*, 193–196.

A francia forradalom győzelmeként kihirdetett polgári szabadságjogok tovább rontották az állam és az egyház viszonyának eddig is megingott helyzetét. *Bonaparte Napóleon* 1799-ben államcsínnel magához ragadta a hatalmat és 1801-ben konkordátumot kötött *VII. Pius pápával* (1800–1823). Bár a konkordátum bizonyos mértékben az egyháznak visszaadta a szabadságot, a szerzetesletről azonban tudomást sem vett. A forradalom semmisnek nyilvánította a vallásos fogadalmakat, államosította a kolostorokat, elűzte a szerzeteseket és számos rendi közösséget végleg leromboltak. Mindennek hatására a ferences rend tagjainak száma az 1700-as évek végéhez viszonyított adatokhoz képest 30%-ra zsugorodott. A század végén a Kisebb Testvérek Rendjének ágaiban ugyanis mintegy 130 ezer tag volt, de 1850-re alig 25 ezres tagság maradt.²³⁷

A papság polgári alkotmányának megszavazása végzetesen megosztotta a francia egyházat és a Rómával való diplomáciai kapcsolatok is teljesen megszakadtak. Napóleon 1808. február 2-án elfoglalta Rómát, az Egyházi Államot beolvasztotta a birodalomba és a pápát Savonába hurcolta.²³⁸ Az egyházfő fogságból való kiszabadulása (1814) és a Bécsi Kongresszussal (1815) záródó napóleoni háborúk után a legfőbb feladat az Egyházi Állam helyreállítása, a külpolitikai viszonyok konkordátumokban megtestesülő rendezése és az egyházi intézmények visszaállítása volt. Az 1815. szeptember 26-án – I. Sándor orosz cár, I. Ferenc osztrák császár és magyar király, valamint III. Vilmos porosz király által – Párizsban megkötött Szent Szövetség nagy befolyást gyakorolt Európa politikai helyzetére. Bár a szerződés alapvető célja a feudális monarchiák fenntartása volt, a polgárosodás folyamata az Európa-szerte kirobbanó forradalmi hullám következtében elkerülhetetlen volt. A megváltozott társadalmi, politikai, valamint gazdasági viszonyokhoz az egyház nehezen tudott alkalmazkodni és a vallási érdekek megvédése igencsak nehézségekbe ütközött.

A világnézeti liberalizmust és szabadságtörekvéseket elutasító *XVI. Gergely pápa* (1831–1846) után, *IX. Pius* pápasága alatt (1846–1878), a hit védelme és megerősítése érdekében tartották meg az *I. Vatikáni Zsinatot* (1869–1870).²³⁹ Az időközben kitört porosz–francia háború (1870. július 19.) miatt azonban a pápa kénytelen volt a zsinatot elhalasztani, az Egyházi Állam megszűnt és kikiáltották az egységes Olaszországot.

²³⁷ ROTZETTER, A. – VAN DIJK, W. C. – MATURA, T., *Assisi Szent Ferenc*, 170–172. és 292. vö. KING, P., *A monarchizmus Nyugaton*, 346–353.

²³⁸ TÖRÖK J., *Egyetemes egyháztörténelem*, II., 204–210. GERGELY J., *A pápaság története*, 207–219. SZÁNTÓ K., *Egyháztörténelem*, 198–200. KING, P., *A monarchizmus Nyugaton*, 354–355.

²³⁹ SZÁNTÓ K., *Egyháztörténelem*, 201–206. SZÁNTÓ K., *A katolikus egyház története*, III., 904–910.

Bár a zsinati eredmények kánonjogi és teológiai tekintetben nagy előrelépést jelentettek, az államok oldaláról sok visszaélésre adtak alkalmat.²⁴⁰

A IX. Pius pápát követő, a német kultúrharc (1871–1890) ellen eredményesen fellépő XIII. Leó pápa (1878–1903) a megváltozott gazdaságpolitikai körülményekre racionális és adekvát választ, bölcs tanítást nyújtott a katolikus hívőknek. Kevésbé járt sikerrel azonban Franciaországban, ahol továbbra sem sikerült visszaszerezni az elvesztett egyházi befolyást. A pápa legtöbb megnyilatkozása és körlevelei a társadalmi problémákkal kapcsolatosak (kultúrharc, szociális kérdések, társadalom vallásossá tétele). Ahogyan Szántó Konrád is írja művében: “(...) az egyház híveit többször s nyomatékosan buzdította a kulturális és társadalmi tevékenységbe való minél aktívabb bekapcsolódásra, mert ezáltal nagymértékben előmozdítják embertársaik földi és örök boldogulását.”²⁴¹

XIII. Leó nagy reménnyel fordult a harmadik rend felé, az apostolkodás és a keresztény lelki élet fellendülése terén nagy jelentőséget tulajdonított nekik. 1882. szeptember 17-én, Assisi Szent Ferenc születésének 700. évfordulója alkalmából enciklikájával meghirdette a Szent Ferenc évet (*Auspicato concessum*), ami a ferences lelkiség megújulását eredményezte. A ferences erők szétforgácsolódásának megakadályozása céljából 1897-ben egyesítette a négy ferences családot (obszervánsok, reformáltak, rekollektusok és sarutlanok). A *Felicitate quadam* (4 Oct. 1897) kezdetű apostoli konstitúció – az egész egyház megújulásának érdeke és egysége indokával – a ferences rend egyes irányzatainak kiváltságát eltörölte és egyazon fegyelmi törvények alá rendelte.²⁴² Bár a reformintézkedések a többi ágat nem érintették, de a lelki egységre törekvés és együttműködés jelentkezett a konventuálisok, minoriták, kapucinusok, klarisszák és világi rend különböző csoportjaiban is.²⁴³

A XIX. század közepétől több tényező játszott szerepet a harmadrendek fejlődésében. A ferences családban az első rend restaurálása minden rendi ágban éreztette hatását, gyakorlatiasabb és társadalmibb apostolkodás kezdődött el, tudatosodott a ferences életmód és az értelmiségi körökben nőtt a Szent Ferenc iránti rokonszenv. Az első lépés az volt, hogy folyóiratok elindításával is terjesztették a ferences ideált és hoztak létre kapcsolatokat a különböző testvériségek között.

²⁴⁰ A zsinat idő előtti befejezése miatt csak két hittani rendelkezést, dogmatikus konstitúciót dolgozott ki: 1870. április 24. – *Dei Filius*, 1870. július 18. – *Pastor Aeternus*.

²⁴¹ SZÁNTÓ K., *A katolikus egyház története*, III., 989.

²⁴² SZÁNTÓ K., *A katolikus egyház története*, III., 1023–1024. *A ferences harmadik rend*, 59–60.

²⁴³ ROTZETTER, A. – VAN DIJK, W. C. – MATURA, T., *Assisi Szent Ferenc*, 172–173. és 257–259.

A legrégebb ilyen folyóirat az *Annales Franciscaines* volt, amelyet a kapucinusok indítottak el 1861-ben. Kicsivel később a rekollektusok gondozásában jelent meg *L'Annie Franciscaine* című lap, majd szintén az ő kezdeményezésükre Belgiumban, 1867-ben egy flamand nyelvű folyóirat. 1870-ben a lombardiai kapucinusok indították el az *Annali Francescani* című folyóiratot, amelyet 1873-ban a nápolyi, majd 1877-ben az angliai *Franciscan Annals* követett.²⁴⁴ A premontrei és kármelita rendnek is számos folyóirata van – amelynek szerkesztésében a terciáriusok is tevékenyen részt vesznek –, de ezek jóval később, az 1900-as években indultak.²⁴⁵

A Szentatya minden lehetőséget megragadott arra, hogy a vallásos társulatok és a keresztény remény erősödését segítse szerte a világban. Ilyen szociokulturális és történelmi környezetben kaptak megújított regulát a ferences világiak, amelyet a pápa az 1883. május 30-án kelt *Misericors Dei Filius* kezdetű apostoli constitutióban hirdetett ki.²⁴⁶ A dokumentum három fejezetből és függelékből áll, amely a terciáriusok kiváltságainak és a búcsúk jegyzékét tartalmazza. A ferences harmadrendiek életmódját az új szabályzat oly módon rendezte, hogy a túlságosan szigorú vagy elavultnak tűnő rendelkezéseken enyhített, illetve – az ősi regula valódi lényegét megtartva – a megváltozott életkörülményekhez igazította.²⁴⁷ A legfontosabb rendelkezések az alábbiak voltak:

- a tagoknak skapulárét és kordát kellett hordaniuk a ruhájuk alatt,
- legalább egy évi noviciátust írt elő,
- a ruhájuknak egyszerűnek kellett lenni,
- távol kellett tartaniuk magukat profán dolgoktól,
- mérsékletet kellett gyakorolniuk az étkezésben,
- egy hónapban egyszer közösségben való imádkozás,
- naponta tizenkét Miatyánk, Üdvözlégy és a Glória mondása,
- mindennap lelkiismeret-vizsgálatot kellett tartaniuk,
- amikor lehetséges, naponta misehallgatás és havonta áldozás,
- önkéntes hozzájárulás fizetése a szegények életének könnyítése céljából,

²⁴⁴ CALLEJA, D., *Historical Outline of the Secular Franciscan Order*. forrás: <http://www.franciscan-sfo.org/p1/history2.htm>

²⁴⁵ Lásd például a premontreiek *Analecta Praemonstratensia* vagy *The Communicator* című lapjait, illetve a kármeliták *Carmel in the World*, *The Carmelite Review*, *Mount Carmel Magazine* című folyóiratait.

²⁴⁶ Ez a szabályzat a VI. Pál pápa által a *Seraphicus Patriarcha* kezdetű körlevéllel kiadott új reguláig (24 Jun. 1978) volt érvényben: „Ugyanezen levelünkkel apostoli hatalmunknál fogva érvénytelenítjük az előző regulát, melyet egykor Szent Ferenc III. Rendje Regulájának neveztek.”

²⁴⁷ Lásd in GASPARRI, P. (ed.), *Codicis Iuris Canonici Fontes*, vol. III., Roma 1921. 208–214.

- szeretet a rendtagok és mások iránt, viszályok elkerülése.

A szekularizáció a legerőteljesebb Franciaországban volt. 1879-ben egyházellenes támadások indultak, 1880-ban feloszlatták a jezsuiták kolostorait, az intézményeket államosították, az államot és egyházat radikálisan szétválasztották. Az egyházfő hiába szólalt fel az intézkedés ellen az 1880. október 22-én Guibert párizsi érseknek írt, *Perlectae a Nobis* kezdetű levélben, a Szentatya szavával mit sem törődtek. Az 1901. július 2-án meghozott egyesületi törvény megszavazásával a jogszabály által jóvá nem hagyott szerzetesközösségeket törölték.²⁴⁸ A francia forradalom a premontrei rend kolostorait is szétszórta és az utolsó generális apát 1834-ben bekövetkezett halála után csaknem ötven év telt el az új apát választásáig. Az újjáéledés csak a XIX. század második felében kezdődött el. Ekkor indultak meg az afrikai és amerikai missziók, Belgiumban 1835 és 1842 között öt újabb kolostort alapítottak, 1883-ban újjáélesztették az általános káptalant.

XIII. Leót a pápai trónon X. Pius (1903–1914) követte, aki már fiatalon belépett Szent Ferenc harmadik rendjébe és lelkesen terjesztette ferences lelkesítést a laikusok körében. Pápaként is többször méltatta a ferences rend világban betöltött küldetését.²⁴⁹ A terciáriusok tekintetében az 1909. április 25-én kelt, a Kisebb Testvérek Rendjének megalapítása 700. évfordulója alkalmából miniszter generálisnak írt levelében csodálatos cselekedetnek ismeri el a harmadrend megalapítását, amelynek szerepe a jó erkölcs és az életszentség előmozdítása a keresztények körében. A legőszintebben nyilatkozza, hogy ha a Szeráfí atya semmi mást nem tett volna, minthogy a Harmadik Rendjét megalapította, akkor ezért az egyetlen művéért is méltón sorolhatnánk az Egyház legnagyobb jótévközé.²⁵⁰ A pápát az egyház megszilárdításáért, világi hatalmak befolyása alól való mentesítéséért, belső reformért folytatott küzdelme mellett mély vallásossága, emberközelisége és maradandó reformtevékenysége emelte a szentek sorába.

²⁴⁸ SZÁNTÓ K., *A katolikus egyház története*, III., 1023–1024. SZUROMI SZ. A., *Egyházi intézménytörténet*, 208–209.

²⁴⁹ Lásd például *Lit. Ap. de Primo Ordine Sancti Francisci nonnulla in perpetuum statuuntur* in AAS 1, 1909. 725–738.

²⁵⁰ *Accessit huc sodalium Ordo tertius, mirifice factus ad sanctitudinem morum in universitate christiani generis instaurandum; quippe utrumque sexum recipiens, nec ullum vitae statum aut conditionem excludens. Quo quidem instituto commode iis consultum est omnibus, qui, quum non possent, utpote invocati divinitus, sequi Franciscum in coenobiis, vellent tamen, ipso duce, sua quisque officia servantes, ad caelum tendere. Enimvero Institutum huiusmodi ubi primum per Italiam regionisque finitimas propagatum est, brevi christianarum virtutum cultus privatim publiceque revixit; et deinceps, quotiescumque floruit, similes usquequaque provenere fructus: itaque, si nihil praeterea Franciscus egisset Ecclesiae causa, ipsum ob hanc unam rem in viris de Ecclesia singulariter meritis numerandum, verissime dixeris. – Epistolae ad R. P. Dionysium Schüler, Ministrum Generalem Ordinis Fratrum Minorum, ob septies centenaria ab ordine condito solemna* in AAS 1, 1909. 485–487.

1932-ben a római terciáriusoknak ezt mondta: „Milyen az az életmód, melyet egy jó terciárius fogadott? Lényege nem a fogadalmak betűjéhez való ragaszkodás, nem a közösségi szellem, nem szerzetes-élet folytatása, hanem a Regula szelleme szerinti élet! Ennek kell érvényesülnie a családban, a mindennapi életben s a világ külső körülményeiben... A te egyenruhád legyen a keresztény szerénység, kamrád az istenfélelem, kolostorod területe a szegények, betegek házai, a templom, a missziók ügyei..., megkülönböztető jeled pedig az, hogy a Nagy Király Követének hűséges tanítványa vagy.”²⁵¹ Az egyházfő legfőbb munkássága kánonjogi területen a kodifikációs munkálatok 1904. március 19-i *Arduum sane munus* kezdetű motu proprioan való elrendelése, amelynek vezetésével államtitkárát, *Pietro Gasparri* bíborost bízta meg. A hosszas munka után a törvénykönyvet azonban csak utódja, XV. Benedek pápa – aki 1882 óta volt a ferences harmadrend tagja – hirdette ki 1917. május 27-én, *Codex Iuris Canonici* címmel.²⁵²

A következő, egész világot megrázó esemény az első világháború kitörése (1914–1918), amelynek ideje alatt a pápaság nemzetközi tekintetben elszigetelt volt. XV. *Benedek pápa* (1914–1922) mindvégig a béke helyreállítását sürgette és a Szentszék semlegességét nyilvánította ki. A pápa a politikájával az antant és központi hatalmak között végig megőrizte a függetlenségét, amelynek köszönhetően az egyház a nemzeti változásokat komolyabb veszteségek nélkül átvészelte.²⁵³ Az egyházfő 1921-ben az epifánia ünnepén, a *Sacra propediem* kezdetű enciklikájában úgy nyilatkozott, hogy Szent Ferenc volt az első, aki Isten kegyelmével szerencsésen megalapította a világiak vallásos társaságát.²⁵⁴ Az 1917-es kódexhez és megváltozott körülményekhez igazították a harmadrendek szabályzatait is.

A kármelita terciáriusok szabályzatát 1921. március 6-án, a premontreiekét 1923-ban, majd végül 1949. június 6-án vizsgálták felül. Szent Ferenc világi rendjének új szabályzatát 1957. augusztus 25-én hagyta jóvá és erősítette meg a Szerzetesi Kongregáció.²⁵⁵ XV. Benedek pápa utóda XI. *Pius pápa* (1922–1939) szintén ferences terciárius volt 18 éves kora óta. Ő már hivatalosan is elismerte az 1923. március 30-án kelt bullájában, hogy a legelső harmadrend a premontrei harmadrend volt.²⁵⁶

²⁵¹ KOVÁCS K., *Ferences szentek és boldogok az év minden napjára*, 238.

²⁵² ERDŐ P., *Egyházjog*, 72–75. GERGELY J., *A pápaság története*, 249–258. *A ferences harmadik rend*, 66–68.

²⁵³ GERGELY J., *A pápaság története*, 259–263.

²⁵⁴ *Third Orders in New Catholic Encyclopedia*, XIV., 93–94. *A ferences harmadik rend*, 68–70.

²⁵⁵ *Third Orders in New Catholic Encyclopedia*, XIV., 94–96.

²⁵⁶ *Szent Norbert Világi Harmadrendje*, Csorna 1945. forrás: <http://www.opraem.hu/harmadrend.htm>.

A háború utáni újjáépítést feladatául tűző pápa nevéhez fűződik a Lateráni egyezmény megkötése. Az 1929. február 11-én megkötött, az olasz állam és az egyház kibékülését jelentő egyezmény ellenére azonban XI. Pius pápa totalitárius hatalmakkal (Olaszország, Szovjetunió, Németország) való kapcsolata egyre feszültebb lett. A fasizmus jogtalanságait és embertelenségeit elítélő pápa nyíltan tiltakozott a náci önkényuralom, valamint a nacionalista eszmény ellen. A világgazdasági válság (1929–1933) idején főként társadalmi kérdésekkel foglalkozó pápa fontosnak tartotta a karitatív tevékenységet. Az 1932. május 31-ei *Caritate Christi* kezdetű enciklikájában a szociális igazságtalanságok egyik megoldási lehetőségének a keresztény karitást tartotta. A szekularizált és laicizálódó világban meghirdetett *Actio Catholicanak*, mint Krisztus királyságának evilágban történő valóra váltásának lényege a világi hívek aktivizálása volt. Ennek hatására – bár a hívők társadalmi-politikai szervezetekben való tevékenysége (amit leginkább célzott volna a mozgalom) nem csökkent – Európa-szerte nőtt a hitbuzgalmi szervezetek száma.²⁵⁷ A második világháború alatt (1939–1945) XI. Piust követő XII. Pius pápa (1939–1958) – aki maga is ferences terciárius, illetve a Skapuláré Társulat tagja volt – már megfontoltabb és mértéktartóbb volt elődjénél, mindvégig semlegességet és tartózkodó politikát folytatott. A skapuláré 700. évfordulója alkalmából kármelita generálisokhoz 1950. február 11-én írt levelében a Szűz Anya és a Szent Skapuláré tiszteletére buzdított, továbbá kiemelte az összes kármeliták, így a világi harmadik rendben élők fontos szerepét.²⁵⁸ A pápa 1956. július 1-jén harmadrendiekhez intézett beszédében Szent Ferenc harmadrendjét úgy üdvözölte, mint a világi hívők békeszerető hadseregét, akik Krisztus királyságának a védelmére és a világon keresztüli terjesztésre kiválasztott társaság, amely úgy megerősödött, mint azelőtt soha.²⁵⁹ A háború után XII. Pius pápa elkezdte a korszerű reform kidolgozását, illetve egy új egyetemes zsinat előkészítését. A *II. Vatikáni Zsinatot* (1962–1965) azonban csak utóda, *XXIII. János pápa* (1958–1963) hívta össze.²⁶⁰ A zsinat előzményeire és a témánk szempontjából legfontosabb dokumentumaira dolgozatunk harmadik fejezetében részletesen kitérünk.

²⁵⁷ GERGELY J., *A pápaság története*, 263–275. *A ferences harmadik rend*, 71–74. XI. Pius pápa munkásságáról bővebben lásd GÁL F., *XI. Pius pápa teológiája* (Doktori értekezés), Kassa 1941.

²⁵⁸ *Omnes igitur Carmelitae, qui, sive in claustris primi et secundi Ordinis, sive in tertio Ordine regulari vel saeculari, sive in confraternitatibus, ad unam Beatissimae Matris familiam peculiari amoris vinculo pertinent, sibi habeant in memoriali ipsius Virginis speculum humilitatis et castitatis; habeant modestiae et simplicitatis breviarium in ipsa vestis ingenua structura; habeant potissimum in eadem veste, quam die noctuque induunt, eloquenti symbolo significatas preces, quibus divinum implorant auxilium; habeant denique illam consecrationem sacratissimo Cordi Virginis Immaculatae, quam nuper quoque impense commendavimus.* Lásd in AAS 42, 1950. 390–391.

²⁵⁹ *Third Orders in New Catholic Encyclopedia*, XIV, 94. *A ferences harmadik rend*, 75.

²⁶⁰ SZÁNTÓ K., *Egyháztörténelem*, 229–234. GERGELY J., *A pápaság története*, 275–288.

2.6. A modern kori Magyarország a XVII–XIX. században

A XVII. század elején az egyre jobban tért hódító protestantizmus következtében az ország nagy része a lutheránus, evangélikus és unitárius felekezetekhez tartozott. A lutheránus felekezet hívei főként az ország németlakta területein, a református egyház a török hódoltság területén, míg az unitárius vallás Erdélyben terjedt el.²⁶¹

A török uralom és protestantizmus ideje alatt a premontrei rend hazai működése szinte elenyészett, a XVIII. században birtokaik az ausztriai prépostságokba kerültek. Az önállóságot csak az 1760-as években nyerték vissza. A premontrei kanonissza rend teljesen megszűnt 1594-ben és csak 1927-ben éledt újjá, Külsővat községben.²⁶² Hasonló sorsra jutottak a kármeliták is, akiknek kolostorait a török támadások elsöpörték és csupán az eperjesi kolostor maradt meg. A ferencesek az üldözöttekkel próbáltak sorsközösséget vállalni, ekkortól kezdték őket barátoknak nevezni.²⁶³

A protestáns eszmék lelkes támogatójaként fellépő I. Miksát a trónon – az 1547. évi 5. törvénycikk értelmében, amely a Habsburg-ház fiági örökösödését elfogadta – *Rudolf császár* (1576–1608) követte, aki az ország rekatolizálásért szállt sikra és ebben a jezsuita rend is nagy segítségére volt.²⁶⁴ A katolicizmus újraéledésének Habsburg-dinasztia általi támogatását azonban a magyar nemesség sokszor illetéktelen beavatkozásnak tartotta. A *Bocskai István* vezette felkelés (1604–1606) sikerét a vallási ellentétek rendezésének a nemzeti érdekekkel való ütközése nagyban elősegítette.²⁶⁵ Az 1606-os bécsi békében Rudolf császár végül kénytelen volt a protestánsok vallásgyakorlásának szabadságát elismerni.²⁶⁶

²⁶¹ MEZEY B. (ed.), *Magyar alkotmánytörténet*, 190–191.

²⁶² *Premontreiek in Britannica Hungarica*, XV., 148. *Prémontreiek in Magyar nagylexikon*, XV., 104–105.

²⁶³ PUSKELY M., *Szerzetesek*, 37–40., 61–64. és 86–89. TÖRÖK J., *Szerzetes- és lovagrendek Magyarországon*, 149–152.

²⁶⁴ 1687-ben *I. Lipót császár* (1657–1705) a magyar királyi korona öröklése tekintetében a diétával elfogadtatta az elsőszülöttségi rendet, majd 1723-ban a fiági örökösödés elvét a leányágra is kiterjesztették. Ez a rendszer 1848-ig állt fenn. Bővebben in MEZEY B. (ed.), *Magyar alkotmánytörténet*, 83–89.

²⁶⁵ A magyar nemzet ugyanis a katolikus egyház jelenlétét a Habsburg-uralommal azonosította, így a protestáns eszmékhez való csatlakozás egyben az idegen dinasztia elleni tiltakozás megnyilvánulási formája volt. Bővebben in MEZEY B. (ed.), *Magyar alkotmánytörténet*, 190–194. PÁLFFY G., *A tizenhatodik század története*, 207–213.

²⁶⁶ Ad secundum (articulum): „2. § (...) összes karoknak és rendeknek az ő vallásuk szabad gyakorlata és használata megengedett legyen, de a római katolikus vallás sérelme nélkül és hogy a római katolikusok papsága, templomai és egyháza érintetlenül és szabadon maradjanak és a melyeket ezekben a zavaros időkben mindkét részről elfoglaltak, azokat kölcsönösen ismét visszaadják.” in KOLOSVÁRI S. – ÓVÁRI K. (ford.), *1526–1608. évi törvénycikkek*, Budapest 1899. 961. vö. AAVV., *Az ezeréves Magyarország*, 289. MEZEY B. (ed.), *Magyar alkotmánytörténet*, 192.

A hitújítás teljesen kipusztította a harmadrendeket és a XVII. században egyáltalán nem voltak ferences terciáriusok sem hazánkban. Az elsőként 1630-ban, Pozsonyban megalakult és *VIII. Orbán pápa* (1623–1644) által jóváhagyott *kordás testvérület* vagy *Szent Ferenc Társulat* pótolta hiányukat, akiknek ugyan nem volt annyi kötelezettségük, mint a terciáriusoknak, de búcsúban és kegyelmekben ők is részesültek.²⁶⁷

Bocskai – akit a bécsi békében fogadtak el fejedelemnek – Erdély történetében is maradandó változást ért el. Az eddig átmeneti alakulatként számon tartott fejedelemséget ugyanis első ízben ő szerette volna független országgént irányítani. A főként protestáns vallást befogadó Erdély *Bethlen Gábor* (1613–1629) fejedelemsége alatt már virágzó állam lett, ugyanakkor elindította nemcsak a magyar állam területi kettészakadását, hanem a vallási megoszlás miatti katolikus–protestáns ellentétet. Változás csak a Ferdinándok idején állt be (1619–1657), amiben *Pázmány Péternek* (1570–1637) volt kimagasló érdeme és a protestáns többségű országban hamarosan ismét a katolikus vallást követők száma lett magasabb.

Ezzel egyidejűleg fellendült a kolostoralapítási kedv is. A *sarutlan kármeliták* 1644-ben a győri egyházmegyében megalakították a Szent Anna Remeteséget, majd 1697-ben ugyanitt kolostort alapítottak, illetve 1699-ben Szokolcán zárdát. A *sarus kármeliták* 1692-ben Budán telepedtek meg, ezt követően Pécsen, Privigyén, Eperjesen, Podolinban és Székesfehérváron hoztak létre kolostorokat.²⁶⁸ A *premontreiek* 1697-ben – a fegyverjog néven követelt adó fejében – kiváltották a jászói, leleszi, váradelőhegyi, 1699-ben a türjei és 1702-ben a csornai monostorokat.²⁶⁹

A *ferencesek* mariánus tartománya mellett 1657-ben *VII. Sándor pápa* (1655–1667) bullában hagyta jóvá a ladislaita őrség felállítását, amely azután 1661-ben tartománnyá lépett elő. A minoriták 1617-ben jöttek először hazánkba és fokozatosan terjeszkedtek a Felvidéken (Sztropkó, Szepes, Eperjes, Lőcse és Eger). A tizenöt éves háború (1591–1606) idején megjelenő kapucínusok Budán telepedtek le 1688-ban, kolostoruk 1692-ben épült fel.²⁷⁰ A XVII–XVIII. századra tehető a ferences remeteség megújulása is.

²⁶⁷ TAKÁCS I., *Assisi küldöttei*, 259. KARÁCSONYI J., *Szt. Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig*, II., Budapest 1924. 543.

²⁶⁸ TÖRÖK J., *Szerzetes- és lovagrendek Magyarországon*, 160. KARÁCSONYI J., *Magyarország egyháztörténete főbb vonásaiban 970-től 1900-ig*, 182. MÁTÉFFY J. B., *Karmelita rend története Magyarországon*, 83–87.

²⁶⁹ KARÁCSONYI J., *Magyarország egyháztörténete főbb vonásaiban 970-től 1900-ig*, 307–308.

²⁷⁰ PUSKELY M., *Szerzetesek*, 61–64. TÖRÖK J., *Szerzetes- és lovagrendek Magyarországon*, 149–160. KARÁCSONYI J., *Magyarország egyháztörténete főbb vonásaiban 970-től 1900-ig*, 179–183. KÉRCSEI R.,

A *Remete Szent Antal Kongregáció* 1740-ben jött létre, tagjai Zichy Ferenc győri püspök dekrétuma értelmében *csak ferences harmadrendiek lehettek* és a kongregációt a mariánus rendtartomány alá rendelte. A legtöbb remeteség főként Somogy és Zala környékén volt.²⁷¹ Az apácászervezetek közül a premontreiek teljesen kihaltak, a klarisszák pedig csak Nagyszombaton, illetve Pozsonyban maradtak fent.²⁷²

A harmadrendek életében a fellendülés a XVIII. század elején következett be. Az első ferences harmadik rendi község 1724-ben Komáromban alakult, a második 1745-ben Győrben, a harmadik pedig Szombathelyen 1763-ban. A század közepére a kordás testvérületek is lassan beolvadtak a terciáriusok közé.²⁷³ A klarisszák mellett harmadrendként kifejlődött *Erzsébet-apácák* 1785-ben érkeztek Budára és az obszerváns ferencesekhez tartozó kongregációt alkottak hazánkban.²⁷⁴

Az ország helyzetét illetően a Buda töröktől való visszafoglalását (1686) és felszabadító háborút követő bécsi elnyomás során kirobbanó felkelések csak tovább növelték a Habsburg uralkodók hazánk ellen tanúsított ellenérzését.²⁷⁵ Emellett a helyzetet az is rontotta, hogy nem csupán a magyar feudális rendszer, a rendi-képviselési monarchia, hanem a szokásjogban megmerevedett jogrendszere is lemaradást mutatott a nyugati abszolút monarchiákkal szemben.

A Hármaskönyv gyakorlatban való alkalmazása még Werbőczy István életében elindult és hamarosan hiányosságai is megmutatkoztak. Az ennek következtében felmerült revízióra létrejött bizottság 1553-ban készítette el a Tripartitum bővített változatát, a Négyeskönyvet (*Quadripartitum*). Ez azonban még annyi figyelmet sem kapott, mint az előző jogkönyv és a legutóbbi forrásadatok szerint utoljára az 1608-as országgyűlésen tettek róla említést. Hasonló sorsra jutott az 1719-ben elkészített Új Hármaskönyv (*Novum Tripartitum*) javaslata is.

Kapucinusok Máriabesnyőn, in ÖZE S. – MEDGYESY-SCHMIKLI N. (szerk.), *A ferences lelkiség hatása*, 258–270.

²⁷¹ KISS T., *Adatok a győri egyházmegyei Remete Szent Antal Kongregáció történetéhez*, in ÖZE S. – MEDGYESY-SCHMIKLI N. (szerk.), *A ferences lelkiség hatása*, 295–308. DÉNESI T., *Ferences harmadrendi remeték a veszprémi egyházmegyében a XVIII. században*, in ÖZE S. – MEDGYESY-SCHMIKLI N. (szerk.), *A ferences lelkiség hatása*, 323–339.

²⁷² PUSKELY M., *Szerzetesek*, 61–64. TÖRÖK J., *Szerzetes- és lovagrendek Magyarországon*, 149–160. KARÁCSONYI J., *Magyarország egyháztörténete főbb vonásaiban 970-től 1900-ig*, 179–183.

²⁷³ TAKÁCS I., *Assisi küldöttei*, 259–260.

²⁷⁴ A rend terjedése a XVII. században különösen a német, majd cseh városokban figyelhető meg. Bővebben lásd BEKE M., *A budai Erzsébet-apácák megtelepedése és életük 1785-től*, in ÖZE S. – MEDGYESY-SCHMIKLI N. (szerk.), *A ferences lelkiség hatása*, 288–294. SZABÓ GY. P., *Ferencrendiek a magyar történelemben*, Budapest 1921. 450–452.

²⁷⁵ AAVV., *Az ezeréves Magyarország*, 289–298.

A XVI–XVII. században tehát továbbra is Werbőczy jogkönyve érvényesült a gyakorlatban, illetve nagy hatást fejtettek ki a jogalkalmazásban annak magyarázatai (*Directio Methodica* – 1619 és Szegedi Jánostól a *Tripartitum iuris Hungarici Tyrocinium* – 1733/1734). A magánjogi ítélkezésben pedig a *Mária Terézia* (1740–1780) által összegyűjtetett *Planum Tabulare* (1769) volt alkalmazásban.²⁷⁶

A keleti despotizmus államainak nyugati abszolút modellhez való felzárkózási kísérletei főként ideológiai téren valósultak meg. A Habsburgok felzárkózás érdekében tett modernizációs kísérleteinek sikerei a felvilágosodáshoz és főképpen *II. József* (1780–1790) uralkodásához köthetők, jóllehet már *Mária Terézia* idején elindult egyfajta fellendítési hullám az osztrák tartományokban.²⁷⁷ Mindez hazánkban kevésbé éreztette hatását, ugyanis a Habsburg-ház női uralkodója mindenféle tekintetben még önkényesebben járt el, mint a korábbi császárok. Megmutatkozott ez az egyházszerkezési kérdésekben is. A főkegyúri jog kiterjesztésével magához vonta az erdélyi püspök kinevezésének a jogát és a kanonoki kinevezési jogot is maga gyakorolta. 1770. október 17-én rendeletben parancsolta meg a szerzetesek összeírását, megtiltotta a tagfelvételt és a 24. életév előtti fogadalomtételt.²⁷⁸

Az alapvetően anyakirálynő művét folytató, magát magyar királlyá nem koronáztató és emiatt „kalapos királynak” nevezett *II. József* egységes államot szeretett volna, aminek érdekében hazánk különállását teljesen meg akarta szüntetni. Tízéves uralkodása alatt a nemzetnek semmilyen beleszólást nem engedett a közügyekbe, országgyűlést nem hívott össze, maga rendelkezett az ország közigazgatási felosztásáról, a jobbágyok sorsáról és a vallásszabadságról.

A jozefinizmusnak elnevezett rendszer a katolikus egyházat teljes mértékben az állam felügyelete alá kívánta helyezni és világi irányítás alatt álló államegyház megvalósítását célozta. A kontemplatívnak tartott szerzetesrendeket 1782. január 26-án feloszlatta, míg másoknak megtiltotta a római előjárókkal való kapcsolattartást. Így szűnt meg hazánkban – többek között – 1784-ben a sarus kármelita rend és 1786-ban a premonstreiek. A kalapos király rendelkezései ezzel egyidejűleg a remeteségeket, a társulatokat és testvérületeket is feloszlatta.²⁷⁹

²⁷⁶ BÉLI G., *Magyar jogtörténet*, Budapest – Pécs 1999. 27–30. MEZEY B. (ed.), *Magyar jogtörténet*, 28.

²⁷⁷ MEZEY B. (ed.), *Magyar alkotmánytörténet*, 57–64.

²⁷⁸ MEZEY B. (ed.), *Magyar alkotmánytörténet*, 187–188. KARÁCSONYI J., *Magyarország egyháztörténete főbb vonásaiban 970-től 1900-ig*, 301.

²⁷⁹ TAKÁCS I., *Assisi küldöttei*, 259–260. DÉNESI T., *Ferences harmadrendi remeték a veszprémi egyházmegyében a XVIII. században*, in ÖZE S. – MEDGYESY-SCHMIKLI N. (szerk.), *A ferences lelkiség*

II. József a ferences rendet ugyan nem számolta fel teljesen, de számos templomtól és házaiktól fosztotta meg őket a klarissza, kapucinus és ferences női zárdákat pedig feloszlatta. A rendek vagyonát a vallásalapba utalta, 1785-ben pedig egyházi bizottságot hozott létre (Geistliche Commission), amelynek feladata az egyházi javadalmak betöltésében volt. A császár hiába vonta vissza halálos ágyán rendelkezéseinek jó részét, az eredeti állapotot sok esetben már nem lehetett visszaállítani.²⁸⁰

A bécsi reformtörekvéseket a francia forradalom eseményei rendítették meg és I. Ferenc király (1792–1835) már egyáltalán nem folytatta a modernizációs folyamatot, hanem a magyar rendekkel együtt inkább a régi feudális rendiség korszakát igyekezett visszahozni. A szerzetesség kérdése az uralkodó számára az egyházpolitika részét képezte, külön figyelmet nem szentelt rá. Csupán császári pátensben rendelkezett 1802-ben arról, hogy három rend működésének teret biztosít annak fejében, hogy középiskolai oktatást vállalnak. Így adta vissza a bencéseknek a pannonhalmi főapátságot, a cisztercieknek a pilispásztói apátságot és a premonstreieknek a jászói, illetve csornai prépostságot. A három központhoz később – uralkodói kegy alapján – más apátságok és prépostságok is kapcsolódtak, hiszen a szerzetesi életben jozefinizmus alatt bekövetkezett törés igencsak megnehezítette az újrakezdést.²⁸¹

Ferenc király utódának, V. Ferdinánd királynak (1835–1848) az elavult rendszerhez való makacs ragaszkodása egyenesen vezetett az 1848-as forradalom kitöréséhez.²⁸² A forradalmi események megváltoztatták a magyar, szokásjogon alapuló jog folytonosságát is, amikor az áprilisi törvények az eddig fennálló, tradicionális magánjogi intézményeket rombolták le (úrbér, robot, dézsma, ösiség, adományrendszer eltörlése). Az új jogalkotási program a feudális-rendi monarchia gyakorlatával szakítva a polgári átalakulás és az alkotmányos monarchia alapjait fektette le.

Az 1848. évi 20. törvénycikk az országban jelen lévő felekezetek közül deklarálta a bevett vallások tökéletes egyenlőségét és viszonyosságát.

hatása, 323–339, különösen 337. KARÁCSONYI J., *Magyarország egyháztörténete főbb vonásaiban 970-től 1900-ig*, 307–308.

²⁸⁰ AAVV., *Az ezeréves Magyarország*, 301–302. MEZEY B. (ed.), *Magyar alkotmánytörténet*, 189. KING, P., *A monachizmus Nyugaton*, 342–343. TÖRÖK J., *Szerzetes- és lovagrendek Magyarországon*, 160. és 182. MÁTÉFFY J. B., *Karmelita rend története Magyarországon*, 88–91. KARÁCSONYI J., *Magyarország egyháztörténete főbb vonásaiban 970-től 1900-ig*, 302. *Premonstreiek in Magyar nagylexikon*, XV., 105. *Premonstreiek in Britannica Hungarica*, XV., 148.

²⁸¹ TÖRÖK J., *Szerzetes- és lovagrendek Magyarországon*, 179–182. KARÁCSONYI J., *Magyarország egyháztörténete főbb vonásaiban 970-től 1900-ig*, 302–303. *Premonstreiek in Magyar nagylexikon*, XV., 105. *Premonstreiek in Britannica Hungarica*, XV., 148.

²⁸² AAVV., *Az ezeréves Magyarország*, 298–308.

Más vallást vagy felekezeten kívüliséget a rendszer nem tűrt meg.²⁸³ Hasonló módon rendelkezett az erdélyi törvényhozás is.

Erdély egyesülése hazánkkal ugyanis nem szüntette meg a külön jogát, a külön törvényhozás gyakorlatilag a magyar polgári törvénykönyv életbelépésével szűnt meg.²⁸⁴

A kivított polgári szabadságjogok azonban csak rövid ideig diadalmaskodhattak és hazánk hamarosan ismét elnyomás alá került. A forradalmi történések sodrában megrekedt magánjogi kodifikáció és a szabadságharc bukása (1849. augusztus 13.) után az „újjászervezés” praktikusán az ország összbirodalmi beolvasztásában és a magánjog területén az Osztrák Polgári Törvénykönyv (ABGB) átvételében mutatkozott meg. A szuverenitását elvesztett országban az 1849. március 4-i oktrojált olmützi alkotmányt vezették be, az ABGB pedig 1853. május 1-jén, míg Erdélyben 1853. szeptember 1-jén lépett hatályba.²⁸⁵

A magyar nemzet és Ausztria közötti kiegyezés *Ferenc József* (1848–1916) uralkodása alatt történt meg 1867-ben, amely következtében az ország – ha nem is teljes, de az előző évekhez képest jóval nagyobb – függetlenséget ért el. A dualizmus megalakulását követően az országgyűlés két vallási tárgyú törvényt fogadott el:

- a törvényesen bevett keresztyén vallásfelekezetek viszonyosságáról szóló 1868. évi 53. törvénycikket²⁸⁶ és
- az izraeliták egyenjogúságáról polgári és politikai jogok tekintetében című 1867. évi 17. törvénycikket, amely csupán két szakaszból állt.²⁸⁷

²⁸³ „E hazában törvényesen bevett minden vallásfelekezetre különbség nélkül tökéletes egyenlőség és viszonyosság állapíttatik meg.” in MEZEY B. (ed.), *Magyar alkotmánytörténet*, 216. vö. MEZEY B. (ed.), *Magyar jogtörténet*, 31–32. CSIZMADIA A. – KOVÁCS K. – ASZTALOS L., *Magyar állam- és jogtörténet*, 296–297.

²⁸⁴ 1848. évi 9. cikkely: „A bevett vallások teljes jogegyenlőségéről – 1. § E hazában törvényesen bevett minden vallásfelekezetek (melyek közé a nemegyesült görög szertartásuak is értetnek), nemzetkülönbség nélkül teljes és tökéletes jogegyenlőséggel bírnak, mind vallásgyakorlási, mind vegyes házassági viszonyok, mind politikai igények tekintetében. – 2. § A hat heti oktatás és különböző vallásuaknak egymás iskoláiban tanulhatásuk iránt minden meg van szüntetve. Térítési izgatások és vallásbeli versengést előidéző tények, mint büntettek lesznek fenytendőek.” in KOLOSVÁRI S. – ÓVÁRI K. (ford.), *1540–1848. évi erdélyi törvények*, Budapest 1900. 10.

²⁸⁵ BÉLI G., *Magyar jogtörténet*, 307–310. MEZEY B. (ed.), *Magyar alkotmánytörténet*, 212–220.

²⁸⁶ 1868. évi 53. tc.: „Addig, míg a vallásfelekezetek egyenjogúsága törvény útján általánosan szabályoztatnék, az 1848-ik évi XX-ik tc. alapján a keresztyén vallásfelekezetek viszonyosságát illetőleg rendeltetik:

1. § A törvény által megállapított föltételek és formaságok megtartásával mindenkinek szabadságában áll más hitelfelekezet kebelébe, s illetőleg más vallásra áttérni. – 2. § Áttérni annak szabad, a ki életkora 18 évét már betöltötte. Azonban a nők férjhez menetelők után, ha e kort el nem érték volna is, áttérhetnek. – 3. § Az áttérni kívánó, bármely egyház tagja legyen, ebbeli szándékát önmaga által választott két tanu jelenlétében saját egyházközségének lelkésze előtt nyilatkoztatja ki. (...)”

²⁸⁷ „1. § Az ország izraelita lakosai a keresztyén lakosokkal minden polgári és politikai jog gyakorlására egyaránt jogosítottaknak nyilvánítatnak. – 2. § Minden ezzel ellenkező törvény, szokás vagy rendelet, ezennel megszünttetik.” vö. MEZEY B. (ed.), *Magyar alkotmánytörténet*, 237–238.

A vallásszabadság szabályozása tekintetében a következő nagyobb lépést a vallás szabad gyakorlásáról szóló 1895. évi 43. törvénycikk hatálybalépése jelentette, amely a hazánkban jelenlévő felekezetek két nagy kategóriáját állította fel. A római katolikus, a református, az evangélikus, az unitárius és az izraelita a *bevett vallások* közé tartozott, míg a mohamedán és baptista *elismert vallásnak* számított.²⁸⁸ A két csoportot megillető jogok tekintetében szignifikáns különbség mutatkozott, amelyet csak jóval később az 1947. évi XXXIII. törvény szüntetett meg. A két nagy kategóriába nem sorolható, ún. *el nem ismert felekezetek* jogállása (például Jehova tanúi, adventisták) meglehetősen szűkre szabott volt, rendőri ellenőrzés alatt álltak és rendezvényeiket be kellett jelenteniük.²⁸⁹ A kiegyezés folytán létrejött Osztrák–Magyar Monarchia sajátos államalakulat volt, a kompromisszumos megegyezések keserű ízével, s ha nem is zökkenőmentesen, de mégis egészen az első világháborúig működőképesnek bizonyult.

Az 1900-as évek magyarországi eseményeivel és a világi harmadrendek hazai működésével dolgozatunk harmadik részében részletesen foglalkozunk. Előljáróban a XIII. Leó pápa által 1879. október 4-én kelt, *Felicitate quadam* kezdetű konstitúció provinciában való alkalmazását említjük meg, amely a mai napig megosztja a jogtudósok véleményét tekintetben, hogy valóban reform volt-e a *David Fleming* definator által elrendelt általános konstitúciók azonnali bevezetése vagy sem. A Leó-féle unió ugyanis az obszerváns, reformált, alkantarénus és rekollektus ágak egyesítését eredményezte és egységes új, rendi törvénykönyvet vezetett be. Mindez a klerikus tagok rendből való kiválását és egyházmegyékbe történő inkardinálását idézte elő, aminek egyenes következménye volt, hogy – a nemzetközi tendenciával szemben – 1889 és 1903 között hazánkban a ferencesek száma 30%-al csökkent. Ugyanakkor a nevezett vizitátor a ferences harmadrendet újjáélesztette és a korábbiakban különböző ferences ágakhoz tartozó terciáriusokat Magyarországon is a *minister generális* alá rendelte.²⁹⁰

²⁸⁸ 1895. évi 43. tc.: „1. § Mindenki szabadon vallhat és követhet bármely hitet vagy vallást, és azt az ország törvényeinek, valamint a közerkölcsiség kívánalmainak korlátai között külsőképen is kifejezheti és gyakorolhatja. Senkit sem szabad törvényekbe vagy a közerkölcsiségbe nem ütköző vallási szertartás gyakorlásában akadályozni, avagy hitével nem egyező vallási cselekmény teljesítésre kényszeríteni. (...) 6. § A latin, a görög és az örmény szertartású katolikus, az evangélikus református, az ágostai hitű evangélikus, a görög-keleti szerb és görög-keleti román, valamint az unitárius egyházakra és hívekre, – nemkülönben az izraelitákra vonatkozó törvények és jogszabályok változatlanul fentartatnak.” in *Az 1895. évi törvények gyűjteménye*, Budapest 1895. 238–239.

²⁸⁹ MEZEY B. (ed.), *Magyar alkotmánytörténet*, 237–238. SCHANDA B., *Magyar állami egyházjog*, 156.

²⁹⁰ OROSZ A. L., *A ferencesek Leó-féle uniójának jogtörténeti elemzése az osztrák-magyar Kapisztrán Szent János provinciában (1897–1899)*, in ÖZE S. – MEDGYESY-SCHMIKLI N. (szerk.), *A ferences lelkiség hatása*, 364–374. MELHA Á., *Terciár emléksorok*, New York 1923. 59. UNGHVÁRY A., *A harmadik rend történelmi méltatása*, in BUTTYKAY A. (szerk.), *Szent Ferenc nyomdokain*, 375–381, különösen 378. *Franciscan Order in The Oxford Dictionary of the Christian Church*, 532.

2.7. A világi harmadrendek megalakulását és működését szabályozó fontosabb egyházi dokumentumok

A már sokat hivatkozott, VIII. Kelemen pápa által 1604. december 7-én kelt, *Quaecumque* kezdetű apostoli konstitúció fektette le először a társulatokra vonatkozó egyetemes rendelkezéseket annak érdekében, hogy a püspökök által megerősített és egyre jobban elterjedt *testvérületek*, valamint *világi kongregációk* céljuknak megfelelően működjenek, illetve az alapításukkal kapcsolatban felmerült rendezetlen gyakorlat törvény által rendeződjön. Ennek értelmében a *ius antiquum* idején a testvérületek és világi kongregációk becsatolhatók voltak (*aggregatio*) valamely szerzetesrendhez, szerzethez, azok intézményeihez, illetve világi krisztushívők főtestvérületeihez (*archiconfraternitas*). Ezek a társulatok vagy püspöki megerősítés alapján, vagy az egyház által alapítva (*erigálva*) és az Apostoli Szentszéktől elismerést nyerve működtek, azonban mind az alapításhoz, mind az aggregációhoz, mind pedig a privilégiumokba való részesüléshez a megyés püspök előzetes engedélye kellett, aki a társulatok szabályzatait – azok megvizsgálása és kiigazítása után – határozatban hagyta jóvá (*approbatio*). A több egyházmegyére kiterjedő testület megerősítéséért szintén az Apostoli Szentszékhez kellett fordulni.²⁹¹ Egy városban, vidéken vagy más helyen csak egy, ugyanazon nevű és célú testvérületet lehetett alakítani és az archiconfraternitas, illetve kongregáció is csak olyan szervezetet aggregálhatott, amely ugyanazzal a névvel és célkitűzéssel rendelkezett.

²⁹¹ Cons. *Quaecumque* (7 Dec. 1604) § 5. – Statuta autem pro regimine Ordinum, Religionum, et institutorum erigentum, et instituentium, ac communicantium, seu Archiconfraternitatum, et Congregationum aggregantium edita, Confraternitatibus, et Congregationibus erigendis, instituendis, et aggregandis, et quibus communicationes privilegiorum, et eliorum praedictorum fiunt, impertiri non possint, nisi ea prius ab Episcopo Dioecesano examinata, et pro ratione loci approbata fuerint, quae nihilominus eiusdem Episcopi decretis, ac moderationi, et correctioni in omnibus semper subiecta remanent. in GASPARRI, P. (ed.), *Codicis Iuris Canonici Fontes*, I., 367. vö. § 1 – Cum itaque a pluribus Romanis Pontificibus Preadecessoribus nostris, et forsitan etiam a Nobis, nonnullas regularibus Ordinibus, Religionibus, et institutis, ac etiam Christifidelium Saecularium Archiconfraternitatibus, et Congregationibus diversarum Nationum, nominum, et institutorum, tam in Alma Urbe nostra, quam in aliis Civitatibus, et locis Christiani Orbis institutis, facultas erigendi, et instituendi in eorum, et aliis Ecclesiis, et Collegiis, necnon etiam sibi aggregandi Confraternitates, et Congregationes in eadem Urbe, et in aliis locis existentes, eisque privilegia, indulgentias, facultates, alisque spiritualis gratias, et indulta sibi concessa respective communicandi attributa fuerint, ac nulla certa forma, vel ratio praescripta sit, quae in huiusmodi erectionibus, institutionibus, aggregationibus, et communicationibus faciendis servari debeat (...) in GASPARRI, P. (ed.), *Codicis Iuris Canonici Fontes*, I., 366. vö. CIC (1917) Can. 721 § – 1. Nulla associatio potest sine apostolico indulto alias sibi valide aggregare. – § 2. Archiconfraternitas vel primaria unio eas tantum potest confraternitates vel pias uniones sibi aggregare, quae sint eiusdem tituli ac finis, nisi indultum apostolicum aliud ferat.

Kritérium volt továbbá emellett, hogy a testvérület a helyi ordinárius engedélyével törvényesen alapított legyen, mégpedig a tanúsító levelében meghatározott ájtatosság és keresztény szeretetszolgálat céljából.²⁹² Az erigált, törvényesen megalapított vagy aggregált kongregációk és testvérületek részesültek mindazokban a búcsúknban, kiváltságokban, előjogokban és más lelki kegyekben, amelyeket a szerzetek, szerzetesrendek, erigált intézmények, illetve főtestvérületek nem kiváltságos módon, hanem kifejezetten szereztek.²⁹³ Ezeket a rendelkezéseket a búcsúkkal foglalkozó római kúria kongregációja 1861. január 8-án kelt, *Urbis et Orbis* határozatában megismételte és kiegészítette.²⁹⁴ Ugyanezen kongregáció az 1861. szeptember 18-án kelt határozatában kifejezetten rendelkezett *Szent Ferenc Harmadik Rendjéről*.²⁹⁵ A dokumentum értelmében a rend ebben az időben három különböző státusú társulatot foglalt magában:

- a Szabályozott vagy Reguláris Harmadrend, amelynek tagjai a Harmadrend reguláját követve fogadalommal kötelezték el magukat és a Kisebb Testvérek rendjének minden búcsúját elnyerték,
- a Világi Harmadrend, amelynek tagjai saját házaikban (azaz a világban) éltek és a privilégiumokban részesedtek, illetve
- a harmadik típusba azok tartoztak, akik monasztériumokban, félrevonulva, közösségben vagy más módon éltek, a világi papság vezetése alatt és állandó fogadalomtétel mellett.

²⁹² § 3 – Caeterarum vero Archiconfraternitatum, et Congregationum, in singulis Civitatibus, Oppidis, vel locis, unam etiam Confraternitatem, et Congregationem dumtaxat, quae Apostolica, vel Ordinaria auctoritate prius erecta, ac nulli alteri Ordini, Religioni, instituto, Archiconfraternitati, et Congregationi eiusdem, vel alterius Nationis, nominis, et instituti aggregata sit, praevio similiter loci Ordinarii consensu, et cum eius literis testimonialibus, quibus eiusdem Confraternitatis, et Congregationis aggregandae institutum, pietas, et Christianae caritatis officia, quae exercere consuevit, apud eos comendentur, sibi adiungere, et egregare possint. in GASPARRI, P. (ed.), *Codicis Iuris Canonici Fontes*, I., 367. vö. CIC (1917) Can. 723. Ad aggregationis validitatem requiritur ut:

1° Associatio iam fuerit canonice erecta nec alii archiconfraternitati vel primariae unioni aggregata;
 2° Fiat de consensu Ordinarii loci scriptis dato una cum eius litteris testimonialibus;
 3° Indulgentiae, privilegia et aliae gratiae spirituales quae per aggregationem communicantur, enumerentur in elencho, ab Ordinario loci in quo archiconfraternitas sita est, recognito et societati aggregatae tradendo;
 4° Aggregatio fiat formula in statutis praescripta et in perpetuum;
 5° Litterae aggregationis expediantur gratis omnino et nulla prorsus mercede etiam sponte oblata, exceptis necessariis expensis.

²⁹³ § 4 – Huic vero Confraternitati, et Congregationi erigandae, instituendae, seu aggregandae, ae tantum privilegia, indulgentias, facultates, alisque spirituales gratias, et indulta, quae ipsi Ordini, Religioni, instituto erigenti, instituenti, ac communicanti, seu Archiconfraternitati, et Congregationi aggreganti nominatum, et in specie, non autem quae per extensionem, vel communicationem sibi quovis modo concessa sunt, et illa quidem non sub generali forma verborum, vel ad instar, sed expresse, et in specie communicare valeant. in GASPARRI, P. (ed.), *Codicis Iuris Canonici Fontes*, I., 366.

²⁹⁴ Decr. S. Congr. Indulg. *Urbis et Orbis* (8. Ian. 1861), in SERÉDI, J., (ed.), *Codicis Iuris Canonici Fontes*, VII., 635–636.

²⁹⁵ Decr. S. Congr. Indulg. *Tertii Ordinis S. Francisci* (18. Sept. 1861), in SERÉDI, J., (ed.), *Codicis Iuris Canonici Fontes*, VII., 637.

A dokumentum többi része arról rendelkezik, hogy ez utóbbi intézményesült forma nem részesedik azokban a búcsúknak és kegyelmekben, amelyeket a Kisebb Testvérek Rendje „communicatio privilegiorum” alapján szerzett, illetve felsorolja a kivételes eseteket. (*A dekrétum szövegét a Függelékben közöljük.*)

XIII. Leó pápa szintén foglalkozott Assisi Szent Ferenc Harmadik Rendjével és 1882. szeptember 17-én, a rendalapító születésének 700. évfordulója alkalmából *Auspicato concessum* kezdetű enciklikájával meghirdette a Szent Ferenc évet, ami a ferences lelkiesség megújulását eredményezte.²⁹⁶ Az egyházfő enciklikájában hosszasan megemlékezett a szent munkásságáról, kiemelve, hogy lehetetlen kifejezni azt a lelkesedést, amivel a sokaság összesereglett Szent Ferenc mellett. Bárhova ment a Szeráfi atya, óriási tömeg követte, úgy a legnagyobb városokban, mint ahogy a legkisebbekben. Gyakori esemény volt, hogy különböző életállapotú emberek kéréssel fordultak hozzá, hogy vegye fel őket a tagjaik közé. Ilyen okok miatt határozta el Szent Ferenc, hogy megalapítja a harmadik rend testvériségét, amely nyitott volt minden társadalmi osztály és életkor, valamint mindkét nem számára, és még a legkevésbé sem követelte meg emiatt a családok vagy más szociális kapcsolatok törését.²⁹⁷ Szabályai csupán az Isten és az Egyház iránti engedelmisségben álltak, a veszekedés és viszályok kerülésére intett, elutasította mások becsapását, fegyverfogást csak a vallás és a haza védelméért fogadott el, továbbá az étkezésben és ruházatban való mértékletességre, a fényűzés kerülésére, a táncok és játékok veszélyes csábításaitól való tartózkodásra buzdított.²⁹⁸ A pápa 1883. május 30-án kelt *Misericors Dei Filius* kezdetű apostoli constitúciójáról a korábbiakban már szövegeztünk, ezért itt most külön nem térünk ki rá. (*Ez utóbbi dokumentum terciáriusok életmódjáról szóló három fejezetét a Függelékben idézzük.*)

XV. Benedek pápa az 1921. január 6-án kelt, *Sacra propediem* kezdetű enciklikájában szólt a ferences harmadrendiek küldetéséről és apostoli tevékenységéről.²⁹⁹

A szentatya a Szeráfi atyát minden kétséget kizáróan a harmadrend alapítójának és a legbölcsebb törvényhozónak tartja.³⁰⁰

²⁹⁶ Lásd in ASS 15, 1882. 143–153.

²⁹⁷ Assectabantur maximo concursu, quacumque ille ingrederetur: nec iare ex oppidis, ex urbibus frequentioribus universi promiscue cives homini erant supplices, ut se vellet in disciplinam rite accipere. Quamobrem caussa nata est viro sanctissimo, cur sodalitatem Tertii Ordi vis institueret, quae omnem hominum conditionem, omnem aetatem, utrumque sexum reciperet, nec familiae rerumque domesticarum vincula ambrumperet. Eam quippe prudenter temperavit nom tam legibus propriis, quam ipsis legum evangelicarum partibus: quae sane nomini christiano garviores. in ASS 15, 1882. 149–150.

²⁹⁸ Videlicet praeeptis Dei Ecclesiaeque obtemperetur, absint factiones et rixae: nihil detrahatur de aliena re: nisi pro religione, patriaque ne arma sumnatur: modestia in victu cultuque servetur: facessa et luxus: periculosa chorearum artisque ludicrae lenocinia vitentur. in ASS 15, 1882. 150.

²⁹⁹ Lásd in AAS 13, 1921. 33–41.

Felidézi, hogy ebben a munkában a rendalapítónak nagy segítségére volt Ugolino bíboros, aki szoros kapcsolatot tartott fent az Assisi Patriarchával. A visszaemlékezés mellett a pápa mindenekelőtt a harmadrend sajátos szellemiségét hangsúlyozza, amelyről úgy tartja, hogy a keresztény emberek számára az adott korban – amely éppúgy szembe helyezkedik az erényekkel és hittel, miként Assisi Szent Ferenc idején – különösen előnyös.³⁰¹ Az elődje által adott új szabályok említése után kiemeli, amit Szent Ferenc szeretett volna, mindenekfelett a terciáriusok életében karakterisztikus jelként megnyilvánulni, hogy a testvéri szeretet, a béke és egyetértés legbuzgóbb őrzői legyenek.³⁰²

XI. Pius pápa az 1926. április 30-án kelt, *Rite expiatis* kezdetű enciklikájában³⁰³ többször is hivatkozik elődjére, aki a szentet az Isteni Gondviselés által közénk küldött és a másokat buzgó hitre való térítés feladatával megbízottnak tartotta. Az egyházfő Szent Ferencet az *Actio Catholica* pártfogójának nevezte, aki nem csupán saját viharos századaiban élő emberekre, hanem minden idők keresztény társulataira nagy hatással volt.³⁰⁴ Az egyházfő elismeri, hogy Szent Ferencet küldetése teljesítésében és az egyetemes béke magvalósításában jelentős mértékben segítette az általa felállított harmadrend. A pápa valódi rendnek, mindazonáltal egy új típusú társaságnak titulálja a terciáriusokat, akiknek nem volt szükséges fogadalmat tenniük. A világban élő, mindkét nem számára ajánlott harmadrendet egy olyan útnak tartja, amely nemcsak az isteni törvények megtartásában, hanem a keresztény tökéletesség megvalósításában is segítséget nyújt.³⁰⁵ Az enciklika citálja a regula szerinti főbb szabályokat és követelményeket:

³⁰⁰ *Iam vero ut Ordinis Tertii, aequae ac primi et alterius, dubitare non licet quin auctor Franciscus exstiterit, ita eiusdem sine ulla dubitatione legifer sapientissimus ipse fuit.* in AAS 13, 1921. 35.

³⁰¹ *Yerum de his nihil attinet Nos plura, veneraniles fratres, addere: illud enim hic Nobis ante omnia faciendum est, ut ingenium propriusque spiritus, qui dicitur, instituti huius appareat, de quo, ut Francisci aetate, ita hisce temporibus quae virtuti Fideique tam inimica sunt, praeclaras in populum christianum utilitates sibi spondet Ecclesia.* in AAS 13, 1921. 35.

³⁰² *Etenim primum omnium is vult in Tertiariis suis eminere, tamquam insigne quoddam, fraternam caritatem, pacis concordiaequae studiosissimum.* in AAS 13, 1921. 36.

³⁰³ Lásd in AAS 18, 1926. 153–175. vö. *A ferences harmadik rend, 73–74.*

³⁰⁴ *Hominem, non tam turbulentae aetati suae quam christianae omnium temporum societati emendandae divinitus datum, cum Actioni catholicae, quam vocant, proximus decessor Noster caelestem Patronum attribuerit, eos sane decet filios Nostros, qui in ea provincia secundum praecepta Nostra desudant, ita, cum creberrima Francisci subole concinentes, eius et acta et virtutes et spiritum revocare atque extollere, ut, commenticia illa Seraphici viri specie reiecta, quae aut recentiorum errorum fautoribus aut urbanis lautisque hominibus ac mulieribus arridet, quam ipse in se rettulit sanctitatis formam, ad evangelicae castitatem simplicitatemque doctrinae compositam, christifideles omnes eandem imitentur atque induant.* in AAS 18, 1926. 153–154.

³⁰⁵ *Ad communem autem pacificationem emendationemque plurimum Ordo Tertius contulit, religiosus quidem Ordo at, novo ad eos dies exemplo, nulla votorum religione adstrictus, cuius erat cum divinae servandae legis, tum christianae perfectionis assequendae hominibus mulieribusque in saeculo viventibus offerre ac dare omnibus facultatem.* in AAS 18, 1926. 167.

- nem lehet tagként felvenni, akinek katolikus hite és egyház iránti engedelmessége vitatható;
- a befogadásra váró jelentkező (*candidatus*) egy év noviciátus után tehet fogadalmat (házastársak esetében a feleség a férje, a férj a felesége beleegyezésével);
- a tisztaság és szegénység szeretete, amely megnyilvánul különösen a ruházkodásban, a női ruházat szerénységében;
- elvárás a világias szórakozástól és szemérmetlen dolgoktól való tartózkodás;
- önmegtartóztatás és böjt parancsa, évente háromszor szentgyónás és szentáldozás;
- mindenkivel békében lenni és visszaadni mindenkinek, ami jog szerint neki jár;
- fegyverfogás tilalma, kivéve a Római Katolikus Egyház, a keresztény hit, vagy saját hazája megvédése érdekében vagy a saját ministere beleegyezésével;³⁰⁶
- elmélkedések és rendszeres ima végzése, meghatározott napokon a tagok összejövetele;
- a rendbe való belépés után három hónappal végrendelkezés;
- békében lenni a felebarátokkal és mindenkivel szemben, akik a renden kívül állnak;
- rendelkezések arról, hogy mi a teendő, ha a jogokat és rendi privilégiumokat sérelem éri;
- szeretetadományok nyújtása, valamint a lehetőségekhez képest a szegények és betegek segítése;
- elhunyt tagokért liturgikus szertartások végzése, beteg rendtagok gondozása és látogatása;
- kötelessége mindenkinek elfogadni a számára kijelölt szolgálatot és feladatokat;
- csillapítani kell minden veszekedést és vitát.

³⁰⁶ Az első, 1289-ben IV. Miklós pápa által jóváhagyott regula szerint (*Supra montem* – 18 Aug. 1289) ugyanis a tagoknak úgynevezett ünnepélyes esküt kellett tenniük arra, hogy nem végeznek katonai szolgálatot, nem mennek háborúba és nem fognak fegyvert. vö. GALLI, M., *Assisi Szent Ferenc és kora*, 103. ROTZETTER, A. – VAN DIJK, W. C. – MATURA, T., *Assisi Szent Ferenc*, 246.

Az említett küldetésvállalás fényében XI. Pius pápa Szent Ferenc harmadrendjére nem csupán úgy tekint, mint egy testvéri közösségre, amely a keresztény tökéletességre való törekvésen alapul, hanem – a hatalmasok és gazdagok visszaéléseivel szemben – a gyengék és szegények jogainak védelmezőire, amelyet előítélet nélkül tesznek, a jó és igazságos rend érdekében. A pápa különös tisztelettel fordul a rend felé, idézve elődei megnyilatkozásait (IX. Gergelyt, aki „Krisztus katonáinak és új Makkabeusoknak” nevezte a terciáriusokat, XIII. Leó *Auspicato* apostoli levelét, valamint XV. Benedek *Sacra propediem* kezdetű enciklikáját) és a jövőben is apostoli buzgóságra biztatja őket.³⁰⁷

XII. Pius pápa 1956. július 1-jén harmadrendiekhez intézett beszédében Szent Ferenc harmadrendjének működését jelentősnek és hatékonynak mondta, akik a viszályok és rettegések idején a béke és egyezségkötések támogatóivá váltak. Bölcs megfontoltsággal léptek fel a feudális urak visszaéléseivel szemben a leigázottak megvédése érdekében. Annak érdekében, hogy minél előbb megtörjék, illetve csökkentsék az eretnek és skizmatikus tanok hatását, kitartóan cselekedtek és prédikáltak. A pápa a terciáriusok küldetésének tartja, hogy a ferences lelkeség, a bátor és a buzgó cselekvés iskolái legyenek a világban, Krisztus testének felépítése érdekében.³⁰⁸

Megjegyzendő, hogy a vizsgált korban kiemelt pápai dokumentumok vagy általánosan rendelkeztek a világi társulatokról, vagy kifejezetten a Ferences Harmadrendről szóltak, aminek oka abban keresendő, hogy a ferences terciáriusok száma és így működési területe szignifikánsan magasabb, mint a másik két rendben élő világiaké. A közösség az évek során tovább tagozódott, ami szintén szükségessé tette, hogy a ferences családról újra és újra nyilatkozzanak a szentatyák, tisztázzák az egyes ágak és az amellettközöző tagok jogállását. Ezen túlmenően a társulás főként az elterjedtségének, ismertségének, stabil történelmi gyökereinek, illetve magas pozícióban lévő méltóságok ferences szellemiség iránti elköteleződésének köszönheti a világiak számára minden bizonnyal „legkedveltebb” jelzöt. Mindez természetesen nem csorbítja más világi harmadrendek jelentőségét és munkásságát, amelyről a későbbiekben még szólunk.

³⁰⁷ Tertiarios denique, sive in regulares familias coiverint sive in saeculo degant, appellamus, ut spiritualia christiani populi incrementa apostolatu quoque suo maturare studeant. Qui quidem apostolatus si dignos initio fecit, quos Gregorius IX milites Christi et Machabaeos alteros nuncuparet, at potest hodie haud minoris ad communem salutem momenti exsistere, modo ipsi, ut per totem terrarum orbem percrebruerent numero, sic, forma Francisci Patris induti, morum praeferant innocentiam atque integritatem. in AAS 18, 1926. 173–174.

³⁰⁸ *Speech of Pope Pius XII*, July 1, 1956. forrás: <http://www.ciofs.org>

2.8. Részeredmény

Jelen fejezetben a világi harmadrendek kialakulását, történetét oly módon kíséreltük meg bemutatni, hogy nem csupán a nevüket adó szerzetesrendek működésének kezdeteit kísértük végig, hanem megpróbáltuk beágyazni az adott kor egyháztörténeti és világtörténeti háttérébe. Tettük mindezt annak érdekében, hogy a terciáriusok jogállását, küldetését, világban betöltött szerepét – egészen a gyökerekig visszanyúlva és szem előtt tartva, hogy az adott korról csak az egyháztörténelem és a világtörténelem együttes ismerete ad valós képet – mind alaposabban feltárjuk. A vallásos társulatok, illetve az első világi harmadrendek a XII–XIII. században jöttek létre, ennek folytán az egyetemes jogi szabályozás is a középkorban indult el. Az alábbi táblázatban időrendben mutatjuk be a vizsgált rendek létrejöttének főbb mérföldköveit.

Rendalapítások	Premontreiek	Ferencesek	Kármeliták
Első rend alapítása	1120	1209	1154
Első rend <i>regulája</i>	II. Honorius pápa 1126. február 16. <i>Szent Ágoston Regulájának követése!</i>	<i>Formula vitae</i> 1209; <i>Regula non bullata</i> 1221; <i>Regula bullata</i> III. Honorius pápa 1223. november 29.	III. Honorius pápa 1226. <i>Eredeti Regula</i> IV. Ince pápa 1247.
Második rend alapítása	1123 körül	1212	1452
Második rend <i>életszabályai</i>	1131–1140 körül <i>Szent Ágoston Regulájának követése!</i>	1247 Megerősítve: IV. Ince pápa által 1253. augusztus 9.	1452 Megerősítve: V. Miklós pápa 1452. október 7.
Harmadik rend első alapítása	1124	1221	1452
Harmadik rend <i>életszabályai</i>	II. Honorius pápa 1126.	<i>Memoriale Propositi</i> 1221; <i>Supra montem</i> IV. Miklós pápa 1289. augusztus 18.	V. Miklós pápa 1452. október 7. Megerősítve: IV. Sixtus pápa 1476.

Fentiekből megállapítható, hogy a vizsgált rendek tekintetében a világiakból álló harmadik rend alapításának gondolata első ízben Szent Norbertnél jelentkezett és a XV. század közepére – amikor a kármelitáknál is létrejött ilyen közösség –, mind a ferences, mind a premontrei rend már az Apostoli Szentszék által megerősített szabályzattal és történelmi hagyománnyal rendelkezett. Az újabb típusú társulat létrejöttét a történelmi események indokolták. Egyrészt az érett középkorban zajló investitúraharc, lovagi eszmék és keresztes hadjáratok elterjedése, a világi, illetve egyházi hatalom szembenállása, másrészt pedig az ezzel erősen kontrasztot mutató szerzetesi életmód és evangéliumi élet hirdetésének fellendülése, valamint a szerzetesrendek elterjedése a világiak életében is igényt támasztott arra, hogy valamely rendhez kapcsolódva, de világi életállapotukban megmaradva bűnbánatot tartsanak.

Az említett rendalapítók viszonylag rövid idő alatt a kor szinte minden társadalmi rétegét megszólították és megérintették, ami az emberekben a bűnbánattartást és megtérést váltotta ki. Mindez azonban visszahatott az alapító szentek életére, gondolkodására is, hiszen – belátva, hogy nem mindenki lehet első,- vagy másodrendi szerzetes – feladatuknak érezték, hogy a világban élő, szerzetesi életideált valamilyen hasonló módon követni szándékozó házas, egyedülálló vagy özvegy krisztushívők számára is utat mutassanak. Ezekre a bűnbánó emberekre támaszkodva alapították meg az első harmadrendeket és fektették le az enyhébb, de mégis evangéliumi élet követésére szólító szabályokat. Emellett a XIV. században a harmadrendek is tovább tagozódtak és már nem csupán világban élő tagok voltak, hanem a terciáriusok számára felállított szabályokat követő reguláris vagy szabályozott harmadrendek, illetve szintén az e szabályzatot magukénak valló, de monasztériumokban élő, fogadalmat tevő újabb rendek is alakultak.

A kezdeti fellendülést követő, érett középkor végén jelentkező reformáció Németországból indult és hamarosan Európa-szerte meghonosodott. A tévtanok elterjedése, a világi hatalom erősödése, huszita háborúk az egyházi és szerzetesi életben egyaránt hanyatlást idéztek elő. A belső viszályok több rend életében szakadást okoztak, a fegyelmi rend meggyengült és egyre sürgetőbbé váltak a reformintézkedések.

Az egész egyházat megrendítő vallási viták következtében III. Pál pápa egyetemes zsinatot hívott össze, amelyre 1545. december 31-én, Trientben került sor. A tridentin jog az Egyház belső megújulását, a katolikus egyház megerősödését, a szerzetesi életforma reformját, a hívek hitéletének fellendítését eredményezte, aminek következtében a kereszténység a XVI–XVII. században ismét virágkorát élhette.

Mindez kedvezően hatott nem csupán a szerzetekre, hanem a harmadrendekre is. Több harmadrend szabályzatát ebben az időben, a kor igényeinek megfelelően megújították.

A XVII. század végén és a XVIII. században a fejlődést vallási viták (gallikanizmus, epizkopalizmus, jozefinizmus) és a keresztény közösséget belülről bomlasztó felvilágosult eszmék törték meg, amelyek a megindult szekularizációs folyamatot egyre inkább elmélyítették. A laicizálódás erősen érintette, mind a szerzetesi életet, mind a világi harmadrendeket is.

A francia forradalom, a német kultúrharc, az Egyházi Állam megszűnése, a világnézeti liberalizmus, szabadságtörekvések és az Európán végigsöprő forradalmi hullám az egyházi, illetve szerzetesi életben is nagy károkat okozott. Több rendet a világi uralkodók végleg eltöröltek vagy kitiltottak az országukból, monostorok szűntek meg, a szerzetesek menekülni kényszerültek. Mindezek fényében érthető, hogy ilyen történelmi háttérben a harmadrendek tevékenységéről is alig tesznek említést a források.

A megváltozott társadalmi, politikai és gazdasági helyzetből az egyház nehezen találta meg a kivezető utat és csak a XIX. század végén állt be rövid fellendülés. A világháborúk alatt mértéktartó vagy tartózkodó politikát folytató és semlegességet valló pápaság viszonylag nagyobb veszteség nélkül foghatott hozzá a második világháború után a korszerű reform kidolgozását. XII. Pius pápa kezdte el az újjáépítést és egy új, egyetemes zsinat előkészítését, amelyet utóda XXIII. János pápa hívott össze.

Az 1962–1965 között lezajló II. Vatikáni Zsinat új fejezetet nyitott az egyház életében és dolgozatunk témája szempontjából is igen releváns, ezért a zsinat előzményeiről és legfontosabb dokumentumairól a következő fejezetben részletesen kitérünk. Mielőtt azonban ezt megtennénk, fontosnak tartjuk – a világi történések vázlatos bemutatásához hasonlóan – röviden összegezni az ezideig hazánkban bekövetkezett, témaválasztásunk tekintetében lényeges történelmi eseményeket.

A vizsgált három szerzetesrend közül elsőként a premonstreiek érkeztek hazánkba, *II. István király* (1116–1131) hívására. A rend még Szent Norbert idején terjedt el az országban, az első prépostság 1130-ban alakult meg Váradhegyfokon és a Boldogasszony Leányainak elnevezett kanonisszák is hamarosan letelepedtek. Az ekkor uralkodó Árpád-házi királyok idején Magyarországot a trónviszályokból és testvérharcokból eredő belső forrongások, valamint külpolitikai viszályok egyaránt jellemezték.

A háborúmentességet megtartani tudó ország kedvező háttérrel teremtett a népesség demográfiai növekedésének és az Árpád-házi dinasztia letelepítési politikájának. A XII. századi bevándorlási hullámmal érkeztek hazánkba a ciszterci rend szerzetesei is, akik a premontreiekkal együtt a francia kultúra elterjesztésében nagy szerepet játszottak. Ez utóbbiak megjelenése nagyban segítette a lelkipásztorkodást, a hívek buzgóságának fokozódását és a XII. század végén már számos monostoruk volt, amelyek közül több hiteles helyként működött.

II. Endre király pazarló politikája erőteljes társadalmi devalválódást eredményezett. Ekkor, 1228 körül érkeztek hazánkba Németalföldről az első ferences szerzetesek. A rendtörténeti írások szerint az első kolostor 1229-ben alakult Egerben, azonban a legtöbb történeti feljegyzés alapján az esztergomi alapítás valószínűsíthető. A ferences barátok jászkunokat, tatárokat térítettek és sokat tettek a magyar anyanyelvi kultúra megteremtéséért. 1233-ban már önálló rendtartományuk volt.

IV. Béla az elmélyült gazdasági és társadalmi válságban, illetve a tatárjárás következtében lerombolt országot 1242-ben elkezdte ismét újjáépíteni, ami a paphiány és az egyházi élet általános hanyatlása miatt különösen nehéz volt. A tatárjárás a legkevésbé a ferences rendet érintette, így az újjáépítés időszakában is gyorsabban tudtak fejlődni. Elmondható, hogy hazánkban ebben az időben kezdődött a ferences rend virágkora, míg Európában már a *ferences világi harmadrend* is elterjedt és számos magyar származású tagja volt.

Az első magyar terciárius, *Árpád-házi Szent Erzsébet* példája nyomán a dinasztia több tagja csatlakozott a világi harmadrendhez, vagy apácaként a klarissza, illetve domonkos rend mellett köteleződtek el. Boldogként tiszteljük IV. Béla 1235-ben született *Jolán* nevű lányát, illetve a Magyarországon született *Boldog Magyar Antalt* is. Mindketten terciáriusként kezdték küldetésüket és csak később tettek szerzetesi fogadalmat.

Az ő életük bemutatásán keresztül betekintést nyerhettünk a világi harmadrendiek életébe és ráláthattunk küldetésük, szellemiségük lényegére. Természetesen rajtuk kívül több, más rendhez csatlakozó, szentként vagy boldogként ismert terciáriusról van tudomásunk, jelen dolgozatunkban azonban csak a magyar harmadrendiekre térünk ki.

Az Árpád-házi dinasztia kihalása után a magyar trónt idegen uralkodók töltötték be, magukkal hozva annak minden negatívumát.

Pozitív irányú változás csak az Anjou-házból származó Károly Róbert ideje alatt következett be, aki megerősítette az ország külpolitikai kapcsolatait és fia, Nagy Lajos uralkodása idején Magyarország az egyik legvirágzóbb időszakát élte. A király számos kolostor alapítását és templom építését támogatta, külpolitikájában nagy hangsúlyt fektetett a hittenjesztésre. Több ferences kolostort, illetve püspökséget alapított, de örömmel fogadta az országba a kármelitákat is, akik 1372-ben Budán megalapították az Irgalmasság Anyjának szentelt kolostort, majd nem sokkal később a pécsi kolostort.

Nagy Lajos halála után ismét hanyatlás következett be az országban. A női királyi uralom alatt meggyengült hatalmat Luxemburg Zsigmondnak sem sikerült megerősítenie. A helyzetet csak rontotta, hogy a Konstanzi Zsinaton elítélt Husz János hívei bosszúból hosszú ideig dúlták Felső-Magyarországot, illetve a déli országrészen a török terjeszkedés jelentette a legnagyobb veszedelmet.

A török veszedelem legyőzésében kiemelkedő Hunyadi János érdemeire tekintettel megválasztott Mátyás király a mintegy félévszázados hanyatlás után fellendítette az országot. Felkarolta a kultúrát, a művészetet, ami jótékonyan hatott a teológiai és egyházi irodalomra is. Egyházfegyelmi téren azonban már kevésbé nevezhető hatékonynak az általa képviselt politika. A Mátyás által valóságban is előszeretettel gyakorolt főkegyúri jog sokat ártott a klerikusoknak. Az általa kinevezett, főként idegen országbeli főpapok ugyanis sokszor csak a királyi és saját érdekeket tartották szem előtt, vagy nem is a papi rendből származtak. A kinevezések az ő ideje alatt elsősorban politikai lépések voltak, egyrészt a pápai hatalommal, másrészt az őt támadó prelátusokkal szemben.

A trónörökös nélkül meghalt királyt a gyengekezű II. Jagelló Ulászló követte, akit az ekkorra meggyengült rendek azért választottak, hogy jogaikat érvényesíteni és bővíteni tudják. Az ország rohamos hanyatlásnak indult, amelyet pénzügyi válság, parasztlázadások, német, majd török támadások követték, majd a mohácsi csatavesztés után az ország két részre szakadt. Az uralkodói viszálykodás, a belső pártharcok és megosztottság következménye a vallási zűrzavar, a 150 éves török hódoltság és az ország három részre szakadása lett.

A XV. századi események kedvezőtlenül hatottak a hazánkban letelepedett rendekre is. A szerzetesi fegyelmi rend meglazulása következtében hazánkban elindult a ferences obszerváns mozgalom, aminek következtében a magyar főurak – a fegyelmi rend meglazulására hivatkozva – megvonták az adományokat a kisebb testvérektől és házaikat az obszervánsoknak adták.

A konventuális és obszerváns ág közötti békét V. Sixtus pápa *Dum singulos* kezdetű bullája teremtette meg. A század elejére tehető azonban a ferences világi harmadrendek hazai megszervezése, amely *Jacobus de Marchia* nevéhez fűződik. Emellett a *domonkos terciáriusok* és *rózsafűzér-konfraternitások* hazai elterjedését a történeti források szintén a XV. századra teszik.

A premontrei rend tekintetében érvényesült a legjobban a főkegyúri jog gyakorlása, egyre gyakoribbá vált a kommanda rendszer, amely sokat ártott a rendnek. A királyok főként világi papoknak, később laikusoknak adományozták az apátságokat, prépostságokat, akik nem törődtek a monostor belső életével. Mindez a fegyelmi rend lazulását és a rendtagok számának csökkenését eredményezte.

A protestantizmus elterjedése, illetve a török uralom ideje alatt az ország megszállt területein az egyházszerkezet összeomlott és a szerzetesrendek helyzete is tovább romlott. Az 1540–1560-as években a török hódoltsági területeken kolostorok pusztultak el, a vizontagságokat csupán a ferencesek, pálosok és néhány apácarend tudta túlélni. A válságból való kiutat a legfontosabb világi méltóságokat betöltő főpapok tevékenysége, a jezsuita rend támogatása és a katolicizmus megújulását hirdető ferencesek munkássága nyomán kialakult konfraternitások alulról induló reformja jelentette.

Az ország rekatolizálása érdekében XVII. század elején fellépő Rudolf császár és a Habsburg-dinasztia protestantizmust gyengítő támogatását a magyar nemesség sokszor illetéktelen beavatkozásnak tartotta. A főként protestáns vallást befogadó Erdélyben, Bethlen Gábor fejedelemsége alatt elindult nemcsak a magyar állam területi kettészakadása, hanem a katolikus–protestáns ellentét is. Változás csak a Ferdinándok idején állt be és *Pázmány Péter* munkásságának köszönhetően a protestáns többségű országban ismét előtérbe került a katolikus vallás gyakorlása. Ezzel egyidejűleg fellendült a kolostoralapítási kedv is. A sarutlan kármeliták ebben az időben alakították meg a Szent Anna Remeteséget, illetve több kolostort is alapítottak. A sarus kármeliták Budán, Pécsen, Privigyén, Eperjesen, Podolinban és Székesfehérváron hoztak létre kolostorokat. A ferencesek mariánus tartománya mellett felállt a ladislaita őrség, amely később tartománnyá lépett elő és megjelentek a minoriták, illetve kapucinusok is.

A szerzetek és az egyház életében bekövetkező nagyobb hanyatlás a jozefinizmus jelzővel fémjelzett időszakban következett be. Az apácaszerzetek közül a premontreiek teljesen kihaltak, a klarisszák közül pedig csak Nagyszombaton, illetve Pozsonyban maradtak fent.

II. József egységes államot szeretett volna, uralkodása alatt a nemzetnek semmilyen beleszólást nem engedett a közügyekbe, a katolikus egyházat teljes mértékben az állam felügyelete alá kívánta helyezni és világi irányítás alatt álló államegyház megvalósítását célozta.

A kontemplatívnak tartott szerzetesrendeket 1782. január 26-án feloszlatta, míg másoknak megtiltotta a római előljárákkal való kapcsolattartást. Így szűnt meg hazánkban a sarus kármelita és a premontrei rend. II. József a ferences rendet ugyan nem számolta fel, de számos templomtól és házaiktól fosztotta meg őket, a klarissza, kapucinus és ferences női zárdákat pedig feloszlatta.

I. Ferenc király a szerzetességre külön figyelmet nem szentelt és az egyházi kérdésekben is csupán császári pátensekben rendelkezett. 1802-ben három rend működésének biztosított lehetőséget annak fejében, hogy középiskolai oktatást vállalnak. Így adta vissza a bencéseknek a pannonhalmi főapátságot, a cisztercieknek a pilispásztói apátságot és a premontreieknek a jászói, illetve csornai prépostságot.

Az 1848-as forradalom következtében kialakított új jogalkotási program szakított a feudális-rendi monarchia gyakorlatával és a polgári átalakulás alapjait fektette le. Az 1848. évi 20. törvénycikk az országban jelenlévő felekezetek közül deklarálta a bevett vallások tökéletes egyenlőségét, de más vallást vagy felekezeten kívüliséget a rendszer nem fogadott el. A szabadságharc bukása után az ország a szuverenitását elveszítette, oktrojált alkotmányt, a magánjog területén pedig az Osztrák Polgári Törvénykönyvet (ABGB) vezették be.

A kiegyezés folytán létrejött Osztrák–Magyar Monarchia sajátos államalakulat, amely egészen az első világháborúig állt fenn. Az ezt követő, 1900-as évek magyarországi eseményeivel és a világi harmadrendek hazai működésével dolgozatunk harmadik részében foglalkozunk. Előtte azonban a következő fejezetben bemutatjuk a II. Vatikáni Zsinat hatását Európában, a kiválasztott három világi harmadrend tekintetében.

3. A II. Vatikáni Zsinat és hatása a harmadrendekre

3.1. A II. Vatikáni Zsinat előzményei és előkészítése

A második világháborút követő időben megváltozott történelmi és politikai körülmények az egyházi életre is nagymértékben hatottak. A külső és belső helyzet megváltozása szükségessé tette a kánoni szabályozás reformját és az 1917-es Codex revízióját. XXIII. János pápa (1958–1963) felismerve a kor igényeit, 1959. január 25-én meghirdette a II. Vatikáni Zsinat összehívásának szándékát.³⁰⁹ Nagy tisztelője volt Szent Ferencnek és már tizennégy évesen belépett a ferences harmadik rendbe, a zsinatot pedig a Szűz Anyára és Assisi Szent Ferencre bízta.³¹⁰

Névválasztásával a pápa egyaránt jelezni kívánta a már korábbiakban említett Konstanzi Zsinaton lemondott XXIII. János törvénytelennek tartását, illetve, hogy elődeihez képest teljesen új egyházpolitikát kíván folytatni. A pápa kormányzati programja elsősorban a világbéke előmozdítása, a nem katolikusokkal folytatott párbeszéd és keresztények közötti egység megvalósítása volt oly módon, hogy nem csupán az egyház belső megújulását tűzte ki célul, hanem a világgal való hatékony együttműködést is. A meghirdetett *aggiornamento* első lépésének tekinthető, pasztorális indíttatású zsinat egyháztörténelmi léptékben minden bizonnyal az egyik leghatékonyabb és legátfogóbb egyetemes zsinatnak tekinthető.³¹¹

Mindennek kedvezett a nemzetközi légkör is, hiszen – szemben a korábbi egyetemes zsinatok történelmi háttérével – ebben az időben egészen más problémák hálózták be a világot. Az egyházi és a világi hatalom közötti versengés időszaka lezárult, a vallási megosztottság a Trienti Zsinatnak köszönhetően lecsitult és a szekularizációnak köszönhetően Európa-szerte lassan lezajlott az állam és az egyház szétválasztásának folyamata. Ugyanakkor egyre inkább terjedtek a modern kor újabb veszélyeket magában hordozó nacionalista eszméi, az újjászülető fajelmélet, a militarizmus. A kapitalista és gyarmati sorban lévő államok mellett megjelent új társadalmi rendszer, a szocializmus szintén megannyi visszasságot szült. A marxista-leninista eszmék által emberiségben kiváltott mentális és világnézeti változás jó háttérrel teremtett a profanizálódásnak.

³⁰⁹ KUTTNER, S., *The Code of Canon Law in Historical Perspective*, in *Jurist* 28 (1968) 129–148.

³¹⁰ *A XX. század próféta pápai. XXIII. János pápa (1958–1963)*, in *Kármel* 11 (1999) 20–22.

³¹¹ SZÁNTÓ K., *Egyháztörténelem*, 235. LUKÁCSI L., *A II. Vatikáni Zsinat a papságról*, in *Teológia* 41 (2007/1–2.) 54–63. DIÓS I. (szerk.), *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai* (Szent István Kézikönyvek 2), Budapest 2000. 12.

Az egyház kihívása ebben az időben tehát nem az identitástudat konfliktusainak feloldása, hanem a megváltozott világgal való megfelelő kapcsolat és egyetértés kialakítása volt.³¹² Az egyházfő 1959. május 17-én előkészítő bizottságot állított fel *Tardini bíboros* vezetésével, amelynek feladata az egyházi képviselők javaslatainak összegyűjtése és ezek összegzése volt. A bizottság 1960. május 1-jével fejezte be a vélemények összesítését és csak ezek után kezdődött meg a törvénytervezetek előkészítése, amelyet tíz bizottság, három titkárság és egy központi bizottság végzett. A zsinaton tárgyalandó témák meghatározása tekintetében nagyfokú szabadsággal bíró egyházfők temérdek javaslatot nyújtottak be (mintegy 2700 dokumentum), amelynek köszönhetően 16 kötet szöveg keletkezett. A hosszadalmas, három és fél éven keresztül zajló előkészület miatt XXIII. János pápa 1961 karácsonyán a *Humanae Salutis* kezdetű bullában 1962 októberére tűzte ki a zsinat megnyitását, majd a *Concilium diu* kezdetű, 1962. február 2-i motu proprioan konkretizálta a kezdő napot 1962. október 11-re. A nyár végén meghatározott működési szabályzat értelmében a tervezetek megfogalmazására szakbizottságok alakultak, a tervezeteket generális üléseken vitatták meg, majd a végleges szöveg elfogadására ünnepélyes üléseken, ún. sessiókon került sor a Szentatya jelenlétében.³¹³ A zsinat mindvégig szem előtt tartotta a pápa által kitűzött hármas célt, amely a kor társadalmi problémáira is igyekezett választ adni:

- az egyház belső életének megújítása (liturgikus reform),
- az elszakadt keresztények egyházba való visszahívása (megbékélés a keleti egyházakkal),
- párbeszéd kezdeményezése az egész világgal (hatékony együttműködés a világi krisztushívőkkel).³¹⁴

A II. Vatikáni Zsinaton tartott nyitóbeszédében a pápa úgy nyilatkozott, hogy a zsinatnak „(...) nem az Egyház alapvető tanait kell pontról pontra megfogalmaznia, ahogy azt a régebbi és újabb korok teológusai tanítják, mivel azok már »elterjedtek és közismertek«. (...) szükség van viszont az egyházi tanítás egészének ismételt, nyugodt és higgadt megszilárdítására illetve az egyes tanok pontosítására, amint az kiviláglott már a trienti és az I. Vatikáni Zsinat okmányjaiból is.”³¹⁵

³¹² VITÁNYI GY., *A II. Vatikáni Zsinat*, Budapest 1967. 7–12.

³¹³ SZUROMI SZ. A., *Egyházi intézménytörténet*, 210–216. VITÁNYI GY., *A II. Vatikáni Zsinat*, 19–20. WILTGEN, R. M., *A Rajna a Tiberisbe ömlött. A II. Vatikáni Zsinat története*, Budapest 1988. 15–20.

³¹⁴ DIÓS I. (szerk.), *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, 9–10.

³¹⁵ WILTGEN, R. M., *A Rajna a Tiberisbe ömlött*, 10.

3.2. Az egyetemes zsinat szakaszai, dokumentumai

A zsinati jogalkotás négy ülészakon folyt, amelynek keretében a püspökök 168 generális ülést és 10 pápai elnökség alatt álló nyilvános ülést tartottak. Az *első ülészak* 1962. október 11-étől 1962. december 8-áig tartott, de ez idő alatt egyetlen tervezetet sem fogadtak el a zsinati atyák. Valójában ekkor térképezték fel a világegyház helyzetét, ismerték meg a globális problémákat és készültek fel a következő üléseken való hatékony együttműködésre. A haladást célul kitűző püspökök, az ún. progresszista irányzat hívei vagy renovátorok – a konzervatív, integrista irányzattal szemben való – túlsúlyba kerülésével a zsinat végérvényesen elkötelezte magát az *aggiornamento* mellett. A törvényhozó munka folytatását XXIII. János pápa súlyos betegsége miatt, 1963. június 3-án bekövetkezett halála egy kis időre kérdésessé tette, de utóda, VI. Pál pápa (1963–1978) elkötelezte magát az ökumenikus zsinat lefolytatása mellett.³¹⁶

A *második ülészak* 1963. október 1-jén kezdődött és december 4-én zárult. Az új pápa több változást kezdeményezett: módosította a vezetőséget (négy moderátort nevezett ki, akik az üléseket vezették) és kiszélesítette a bizottságokat, továbbá laikus hallgatókat is meghívott a zsinatra. Az ülészak eredményeképpen végleges lezárásra került a szent liturgiáról szóló konstitúció (*Sacrosanctum Concilium*) és a tömegtájékoztatási eszközökről szóló határozat (*Inter mirificia*), amelyeket december 4-én hirdetett ki VI. Pál pápa.³¹⁷

A *harmadik ülészak* – amely 1964. szeptember 14-étől 1964. november 21-éig tartott – már jóval termékenyebbnek bizonyult a jogalkotás tekintetében. A zsinati atyák ekkor hagyták jóvá az egyik legfontosabb dokumentumot, az egyházzól szóló dogmatikai konstitúciót (*Lumen gentium*). A zsinati tanítás alapokmányának jelentősége, hogy új egyházképet teremt meg, amelynek meghatározója a misztérium és a közösségi jelleg egysége. Ugyanakkor a legtöbb vitát az *Isten népe* fogalmának bevezetése és értelmezése váltotta ki a zsinati atyák között.³¹⁸ A korábbi jogban ugyanis a klerikusok és laikusok közötti *distinctio* minőségében is sokkal élesebb volt. Jól mutatja ezt az 1917-es kódex felépítése, amelyben még az imént említett terminus technicus nem szerepelt.

³¹⁶ SZÁNTÓ K., *Egyháztörténelem*, 236–237. VITÁNYI GY., *A II. Vatikáni Zsinat*, 24–35. WILTGEN, R. M., *A Rajna a Tiberisbe ömlött*, 52–57.

³¹⁷ A II. Vatikáni Zsinat teljes tartama alatt 4 konstitúciót (hittani rendelkezés), 9 dekrétumot (határozat) és 3 deklarációt (nyilatkozat) fogadtak el a zsinati atyák.

³¹⁸ VITÁNYI GY., *A II. Vatikáni Zsinat*, 55–58. DIÓS I. (szerk.), *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, 13–19.

A Törvénykönyv 2. könyvének címét viselő *Személyek* tárgykörben az első rész a klerikusokról szól, a második rész a szerzetesekről és csak ezután, a harmadik részben következik a laikusokról szóló joganyag. A hierarchikus egyházképen és jogfelfogáson, az intézményes egyház hívektől való elszigeteltségén kívánt változtatni a jelen dokumentum azáltal, hogy világossá tette: az egyház nem csupán a papság intézménye, hanem minden megkeresztelt ember élő kegyelmi közössége. A keresztségek és a szentségek által Isten népének tagjává válik mindenki, függetlenül attól, hogy milyen szolgálatot teljesít, illetve milyen életállapotban van. A zsinati tanítás teológiai alapja mind az Ószövetségben, mind az Újszövetségben megtalálható, s a biblikus képre való utalás valóban egységet teremt a szent küldetést teljesítők és világi krisztushívők között.³¹⁹

Wright pittsburghi püspök az ülésen laikusokról folytatott vita kapcsán kifejtette: „»A laikusok 400 évet vártak arra, hogy valamelyik zsinat pozitívan nyilatkozzék a helyükről, méltóságukról és hivatásukról.« Bírálta és túl negatívnak nevezte a laikusságnak az egyházi törvényben definiált hagyományos fogalmát; eszerint a laikus »se nem klerikus, se nem szerzetes«. Mihelyt az egyház végre kinyilvánítja »a laikusság teológiai természetét, az egyház száraz jogi csontjai meg fognak elevenedni a teológia húsától és véréből.«³²⁰ (A dokumentum témánk szempontjából való további részletezését a következő fejezetben fejtjük ki, itt csak a főbb vezérmotívumokra kívánunk rámutatni.)

Ezzel a tanítással szoros összefüggésben a harmadik ülészakon még két határozatot véglegesítettek a zsinati atyák: az ökumenizmusról szóló (*Unitatis redintegratio*), illetve a keleti egyházakkal foglalkozó dekrétumokat (*Orientalium ecclesiarum*).

Az 1965. szeptember 14-étől 1965. december 8-áig tartó *negyedik ülészakon* volt a legtöbb feladatuk a résztvevőknek, hiszen ebben az utolsó szakban 11 zsinati dokumentum lépett hatályba.

Tematikusan és időrendi sorrendben ezek az alábbiak:

1. *Konstitúciók:*

- a) az isteni kinyilatkoztatásról (*Dei verbum*) – 1965. november 18.
- b) az Egyházzól a mai világban (*Gaudium et spes*) – 1965. december 7.

³¹⁹ Lásd például Kiv 19,5–6; Kiv 33, 13–15; Lev 26,12; Mtörv 26,18; Zsid 4,9; Zsid 8,8; Zsid 10,21; 1Pt 2,10; 1Pt 2,16; Jer 31,31–34

³²⁰ WILTGEN, R. M., *A Rajna a Tiberisbe ömlött*, 100.

2. *Dekrétumok:*

- a) a püspökök pásztori szolgálatáról az Egyházban (*Christus Dominus*) – 1965. október 28.
- b) a szerzetesi élet korszerű megújításáról (*Perfectea caritatis*) – 1965. október 28.
- c) a papképzésről (*Optatam totius*) – 1965. október 28.
- d) a világi hívek apostolkodásáról (*Apostolicam Actuositatem*) – 1965. november 18.
- e) az Egyház missziós tevékenységéről (*Ad gentes*) – 1965. december 7.
- f) a papi szolgálatról és életről (*Presbyterorum ordinis*) – 1965. december 7.

3. *Deklarációk:*

- a) a keresztény nevelésről (*Gravissimum educationis*) – 1965. október 28.
- b) az Egyház és a nem keresztény vallások kapcsolatáról (*Nostra aetate*) – 1965. október 28.
- c) a vallásszabadságról (*Dignitas humane*) – 1965. december 7.

Jelen disszertációban az egyes dokumentumok részletes elemzésére terjedelmi okokból nem térünk ki, jóllehet szinte mindegyikben találunk olyan utalást, amely a későbbiekben meghatározóvá vált a világi krisztushívők mind magán, mind pedig közösségi életében és nem utolsósorban a harmadrendek megújulásában, továbbfejlődésében is. Szükségesnek tartjuk ezért röviden összegezni a zsinati tanításokat olyan aspektusból, hogy milyen következménnyel hatottak a laikusok szerepének egyháztani felfogására, s az milyen változásokat indított el Isten népének világi tagjai körében, milyen hatással volt a keresztény társulatok, közösségek formálódására.

3.3. A világiakat érintő legfontosabb zsinati tanítások

A zsinati dokumentumok közül a legfontosabb a *Lumen gentium* (LG) kezdetű apostoli konstitúció, amelyben az Egyház megfogalmazza saját lényegét, feladatát, és amelynek fényében értelmezhető az összes többi jogszabály. Az Isten népe biblikus fogalmának bevezetése egészen más státust teremt a laikusok körében, hiszen valamennyi megkeresztelt ember istengyermekségére és legfontosabb szerepére, a világ megszentelésére (*consecratio mundi*) mutat rá. A keresztények közti egységet – függetlenül állapotbeli helyzetüktől – a Szentlélek folytonos működése biztosítja és teszi alkalmassá őket a tökéletesedésre.³²¹ A katolikus Egyházon kívüli, igazságot kereső közösségekkel való kapcsolat keresése az ökumenizmus első lépése, amely egyre jobban domborodik ki a későbbi szövegekben. A papságban való egyetemes részesedés gondolata még jobban megerősíti az Egyház küldetését és célját, hiszen minden embernek – még ha más módon is –, de megvan a krisztusi küldetése: a prófétaság (tanítás), a papság – (megszentelés) és a királyság (vezetés).³²² A laikusok feladata a világ belülről való megszentelése, a mindennapi feladatok evangélium szellemében történő elvégzése és a krisztusi lelkület sugárzása a közvetlen környezetbe.³²³ A dokumentum deklarálja, hogy vannak olyan területei az életnek, amelyeket például csak a világiak tudnak ellátni és ezért szerepük, fontosságuk a jövőben kiemelt elismerést és figyelmet igényel. Prófétaik küldetésük az Ige továbbadása, a hitvalló élet és a keresztény szeretet gyakorlása, míg Krisztus királyi hivatalát az alázatos szolgálaton keresztül tudják megvalósítani a hívők.³²⁴

³²¹ Can. 4 – Opere autem consummato, quod Pater Filio commisit in terra faciendum (cf. Io 17,4), missus est Spiritus Sanctus die Pentecostes, ut Ecclesiam iugiter sanctificaret, atque ita credentes per Christum in uno Spiritu accessum haberent ad Patrem (cf. Eph 2,18). Ipse est Spiritus vitae seu fons aquae salientis in vitam aeternam (cf. Io 4,14; 7,38–39), per quem Pater homines, peccato mortuos, vivificat, donec eorum mortalia corpora in Christo resuscitet (cf. Rom 8,10–11). Spiritus in Ecclesia et in cordibus fidelium tamquam in templo habitat (cf. 1Cor 3,16; 6,19), in eisque orat et testimonium adoptionis eorum reddit (cf. Gal 4,6; Rom 8,15–16 et 26). (...) in AAS 57, 1965. 6–7.

³²² Can. 10 – Christus Dominus, Pontifex ex hominibus assumptus (cf. Hebr 5,1–5) novum populum „fecit... regnum, et sacerdotes Deo et Patri suo” (Apoc 1,6; cf. 5,9–10). Baptizati enim, per regenerationem et Spiritus Sancti unctionem consecrantur in domum spiritualem et sacerdotium sanctum, ut per omnia opera hominis christiani spirituales offerant hostias, et virtutes annuntient Eius qui de tenebris eos vocavit in admirabile lumen suum (cf. 1Pt 2,4–10). (...) in AAS 57, 1965. 10.

³²³ Can. 31 – (...) Ibi a Deo vocantur, ut suum proprium munus exercendo, spiritu evangelico ducti, fermenti instar ad mundi sanctificationem velut ab intra conferant, sicque praeprimis testimonio vitae suae, fide, spe et caritate fulgentes, Christum aliis manifestent. Ad illos ergo peculiari modo spectat res temporales omnes, quibus arte coniunguntur, ita illuminare et ordinare, ut secundum Christum iugiter fiant et crescant et sint in laudem Creatoris et Redemptoris. in AAS 57, 1965. 37–38.

³²⁴ Can. 35 – (...) Proinde laici, etiam quando curis temporalibus occupantur, pretiosam actionem ad evangelizandum mundum exercere possunt et debent. Quodsi quidam eorum, deficientibus sacris ministris,

A II. Vatikáni Zsinat tehát szakított a korábbi hierarchikus, statikus egyházképpel és a klerikalizmus eszméjét elutasítva minden embert meghív az életszentségre. Ily módon már nem csupán a szerzetesek és az ordo szentségében részesülő krisztushívők számára adatott meg a tökéletesség, hanem mindenki számára, amelyre szüntelenül törekedni kell, akár magánemberként, akár közösségben megvalósítva a nekünk szánt küldetést.³²⁵

A keresztény egységtörekvés teljes egészében az *Unitatis redintegratio* (UR) kezdetű határozatban teljeseedik ki. Ennek a célnak a teljesítése minden keresztény hívő számára teljesítendő küldetés. Az ökumenikus dialógus annál inkább éri el a kívánt eredményét, minél inkább valósul meg az egyén életében a tökéletességre való törekvés.³²⁶

A szerzetesi élet korszerű megújításáról szóló *Perfectae caritatis* (PC) a *Lumen gentium* kezdetű dokumentumra való utalással kezdődik, kapcsolatot teremtve a minden embert meghívó, életszentségre való törekvés és az evangéliumi tanácsok követése között. Hangsúlyozza, hogy a korszerű megújulás csak akkor lesz eredményes, ha mindenki kiveszi a részét belőle. Bár külön a harmadrendekre a zsinati határozat nem tér ki, szól a laikus szerzetes intézményekről, kiemelve az ifjúság nevelésében, betegek ápolásában és egyéb szolgálatokban való életmódjuk prioritását.³²⁷

Kitér a világi intézményekre is, amelyek tagjai olyan laikusok, akik nem tesznek szerzetesi fogadalmat és a világban teljesítik apostoli küldetésüket. Ezt a különleges helyzetüket meg kell tartaniuk a jövőben is, de a megújulás számukra is fontos.³²⁸

vel iisdem in regimine persecutionis impeditis, quaedam officia sacra pro facultate suppleant; et si plures quidem ex eis totas vires suas in opere apostolico impendunt: universos tamen oportet ad dilatationem et incrementum Regni Christi in mundo cooperari. Quapropter laici sollerter in profundiorum cognitionem veritatis revelatae incumbant, et instanter a Deo sapientiae donum impetrent. in AAS 57, 1965. 40.

³²⁵ Can. 38 – Unusquisque laicus debet esse coram saeculo testis resurrectionis et vitae Domini Iesu atque signum Dei vivi. Omnes insimul et unusquisque pro sua parte mundum fructibus spiritualibus alere debent (cf. Gal 5,22), in eumque spiritum diffundere, quo animantur illi pauperes, mites et pacifici, quos Dominus in Evangelio beatos proclamavit (cf. Mt 5,3–9). Uno verbo, „quod anima est in corpore, hoc sint in mundo christiani” (120). in AAS 57, 1965. 43.

³²⁶ Can. 7 – Oecumenismus veri nominis sine interiore conversione non datur. Etenim ex novitate mentis, ex sui ipsius abnegatione atque ex caritatis liberrima effusione proficiscuntur et maturescunt desideria unitatis. Ideo a Spiritu divino imploranda nobis est gratia sinceræ abnegationis, humilitatis et mansuetudinis in serviendo, atque fraternæ in alios animi liberalitatis. (...) in AAS 57, 1965. 97.

³²⁷ Can. 10 – Vita religiosa laicalis, tam pro viris quam pro mulieribus, statum in se completum professionis consiliorum evangelicorum constituit. Quapropter illam, muneri pastoralis Ecclesiae in erudienda iuventute, in aegrotis curandis aliisque ministeriis explendis tam utilem, Sacra Synodus magni faciens, sodales in sua vocatione confirmat eosque ut hodiernis exigentiis vitam suam accommodent hortatur. (...) in AAS 58, 196. 706–707.

³²⁸ Can. 11 – (...) Proinde iisdem totalem sui ipsius Deo dedicationem in caritate perfecta praecipue intendant et ipsa instituta propriam ac peculiarem indolem, saecularem scilicet, servant ut apostolatam in saeculo ac veluti ex saeculo, ad quem exercendum orta sunt, efficaciter et ubique adimplere valeant. Probe tamen

A szerzetesi élet reformja természetesen kihat a terciáriusokra is, hiszen apostoli tevékenységüket az adott rend szellemiségét követve és közvetítve végzik világi testvéreik körében. A világi hívek apostolkodásáról egyebekben külön határozat szól, az *Apostolicam Actuositatem* (AA) kezdetű dekrétum. A dokumentum azért is figyelemre méltó, mert a II. Vatikáni Zsinat foglalkozott elsőként kiemelten a világi hívek Egyházban betöltött szerepéről, mégpedig oly módon, hogy erről *csak róluk szóló* határozat is született. Ahogyan az kitűnik a történeti részből, az ezideig született pápai megnyilatkozások mindig valamely társadalmi témán belül tértek ki a laikusokra, külön a világiak apostoli tevékenységéről jogszabályt nem hoztak.³²⁹ Jóllehet, ennek oka az új egyházképben és az Egyház feladatának újraértelmezésében keresendő. A határozat fontos tanítása, hogy nem csupán az Egyház és evangelizáció érdekében végzett munka tekintendő apostolkodásnak, hanem a krisztushívő minden olyan tette és megnyilvánulása, amit másokért és az evangélium szellemében tesz. Ebben a munkálkodásban mozgatójuk a Jézus Krisztussal való olyan bensőséges kapcsolat kialakítása kell, hogy legyen, amelyet a Szűz Anya alakított ki az istengyermekkel. Külön kiemeli a dokumentum, hogy a valamely társulatba vagy intézménybe belépett tagok törekedjenek a közösség lelkiségének bensővé tételére és minél mélyebb megélésére. Az egyházi közösségből és a liturgikus életben való részvétel által nyerjenek erőt apostolkodásukhoz, és ehhez kapják meg a kellő támogatást az Egyház részéről.³³⁰ A világi krisztushívők helyzetéről a II. Vatikáni Zsinat tanításai alapján megváltozott szemlélet nagymértékben meghatározta a klerikusok és laikusok közötti kapcsolat átalakulását is.

A *Christus Dominus* (CD) kezdetű határozat 17. pontja nyomatékosan ajánlja a papoknak, hogy a laikusokat vonják be az Actio Catholicába és támogassák azokat a társulatokat, amelyeknek természetfeletti célkitűzésük van, mint például a tökéletesebb életre való törekvés, az evangélium hirdetése, a keresztény tanítás, a nyilvános istentisztelet fejlesztése, szociális célok, szeretetszolgálat és egyéb jámbor cselekedetek gyakorlása.³³¹

sciant se tantum munus obire non posse, nisi sodales accurate in rebus divinis et humanis ita instituantur, ut revera fermentum sint in mundo ad robur et incrementum Corporis Christi. (...) in AAS 58, 1966. 707.

³²⁹ Lásd például XI. Pius – *Quadragesimo anno* (15 Mai. 1931) in AAS 23, 1931. 177–228 XII. Pius – *Mystici Corporis* (20 Jul. 1943) in AAS 35, 1943. 193–248. XXIII. János – *Humanae salutis* (25 Dec. 1961) in AAS 54, 1962. 5–27. vö. ApCsel 11, 19–21; Róm 16,1–16; Fil 4,3.

³³⁰ Lásd különösen AA 4., 7., 8., 10., 15., 18 és 20. pontok. in AAS 58, 1966. 840–855.

³³¹ (...) Sedulo urgeatur officium quo tenentur fideles ad apostolatam pro sua quisque condicione et aptitudine exercendum, atque ipsis commendetur ut varia opera laicorum apostolatus, et praesertim Actionem Catholicam, participant aut iuvent. Associationes quoque promoveantur vel foveantur quae finem supernaturalem directe aut indirecte prosequuntur, ad perfectiorem scilicet vitam assequendam, aut ad Christi Evangelium omnibus annuntiandum, aut ad doctrinam christianam vel incrementum cultus publici

A *Sacrosanctum Concilium* (SC) kezdetű apostoli konstitúció 30. pontja szorgalmazza a hívők tevékeny részvételét az Egyház liturgikus életében és a feladatvállalások kinek-kinek élethelyzetéhez illő megosztását.³³² A keresztény nevelésről szóló nyilatkozat, a *Gravissimum educationis* (GE) a család és a nevelők, oktatók szerepéről szól, akik felelősek a keresztény elvek és szemléletmód fiatalok számára való átadásában. A klerikusoknak ebben szintén a világiak segítségére kell lenniük, hogy ilyen irányú apostoli küldetésüket is teljesíteni tudják.³³³ Az *Ad gentes* (AG) kezdetű határozat kifejti, hogy a világi hívők feladata egyénileg is és társadalmi csoportban is a Krisztusról való tanúságtétel, akik nélkül az egyház missziós tevékenysége elképzelhetetlen. Éppen ezért a papok feladata a segítő nevelésük és irányításuk, hogy feladatukat minél hatékonyabban tudják ellátni.³³⁴ Az Egyház mai világban megnyilvánuló jelenlétéről szóló, *Gaudium et spes* (GS) kezdetű lelkipásztori konstitúció első fejezetében az ember hivatásáról, míg negyedik fejezetében az ember közösségben betöltött szerepéről szól. Kiemeli, hogy a papság és a világiak egymásra vannak utalva, csak közösen és egy cél felé haladva tudják beteljesíteni az Egyház fő célját, a lelkek üdvösségét.³³⁵ A citált zsinati kánonokból is jól látható, hogy a II. Vatikáni Zsinat fő célkitűzése az egész egyház megújítása volt (*Optata totius Ecclesiae renovato*).

Azt, hogy ezt hogyan is valósította meg az Egyház, illetve a zsinati eredmények miként kerültek átültetésre a gyakorlatba, a következő alfejezetben mutatjuk be.

promovendum, aut ad fines sociales persequendos aut ad pietatis vel caritatis opera exercenda. Apostolatus formae rite accommodentur necessitatibus hodiernis, attentis hominum condicionibus, non solum spiritualibus et moralibus, sed etiam socialibus, demographicis et oeconomicis. Ad quod efficaciter et fructuose assequendum, magnopere conferunt investigationes sociales et religiosas, per officia sociologiae pastoralis, quae enixe commendantur. in AAS 58, 1966. 681–682.

³³² Can. 28 – In celebrationibus liturgicis quisque, sive minister sive fidelis, munere suo fungens, solum et totum id agat, quod ad ipsum ex rei natura et normis liturgicis pertinet. Can. 29 – Etiam ministrantes, lectores, commentatores et ii qui ad scholam cantorum pertinent, vero ministerio liturgico funguntur. Propterea munus suum tali sincera pietate et ordine exercent, quae tantum ministerium decent quaeque populus Dei ab eis iure exigit. Ideo oportet eos spiritu Liturgiae, suo cuiusque modo, sedulo imbui, et ad partes suas rite et ordinate obeundas institui. Can. 30 – Ad actuosam participationem promovendam, populi acclamationes, responsiones, psalmodia, antiphonae, cantica, necnon actiones seu gestus et corporis habitus foveantur. Sacrum quoque silentium suo tempore servetur. in AAS 56, 1964. 107–108.

³³³ Lásd GE 3, 5 és 7. pontok. in AAS 58, 1966. 731–734.

³³⁴ Lásd AG 21. és 41. pontok. in AAS 58, 1966. 972–973. vö. *Presbyterorum ordinis* 9. pontja. in AAS 58, 1966. 1005–1006.

³³⁵ Can. 43 – (...) Laicis proprie, etsi non exclusive, saecularia officia et navitates competunt. Cum igitur, sive singuli sive consociati, ut cives mundi agunt, non solum leges proprias uniuscuiusque disciplinae servabunt, sed veram peritiam in illis campis sibi comparare studebunt. Libenter cum hominibus eosdem fines prosequentibus cooperabuntur. Agnoscentes exigentias fidei eiusque virtute praediti, incunctanter, ubi oportet, nova incepta excogitent atque ad effectum deducant. Ad ipsorum conscientiam iam apte formatam spectat, ut lex divina in civitatis terrena vita inscribatur. A sacerdotibus vero laici lucem ac vim spiritualem exspectent. (...) in AAS 58, 1966. 1061–1062.

3.4. A II. Vatikáni Zsinat hatása a harmadrendek fejlődésére

A zsinat befejeztével az Egyházban megindult a kihirdetett dokumentumok végrehajtása. A pápa már 1963. március 28-án bizottságot hozott létre az új törvénykönyv előkészítésére, de az igazi munkálatok csak 1965. november 20-án indultak meg, amikor is VI. Pál pápa ünnepélyes ülésen nyitotta meg az átdolgozási munkálatokat. Beszédében kinyilvánította, hogy a kodifikációs munkának a II. Vatikáni Zsinat szellemében kell történnie, majd az 1967-es püspöki szinóduson további tíz irányelvet határozott meg a kodifikátorok felé.³³⁶ 1982. március 22-ig az Egyházi Törvénykönyvet Átdolgozó Bizottságot *Pericle Felici*, majd halála után *Rosalio Castillo Lara* címzetes püspök vezette. Magyarországról *Bánk József* vett részt a bizottság tevékenységében.³³⁷

Emellett természetesen más területeken is igyekeztek minél hatékonyabban a gyakorlatba bevezetni a zsinati elveket. Számos pápai körlevél és egyházkormányzati intézkedés segítette elő a zsinati tanítás minél tökéletesebb megvalósítását.³³⁸ Mindez kihatott a szerzetesi élet területén folytatott revíziós munkákra is. A Szerzetes Kongregáció több utasítást is kiadott a *Perfectae caritatis* végrehajtására, így 1966-ban az *Ecclesiae Sanctae* kezdetű motu proprio, 1969-ben a *Renovationis causam* kezdetű instrukciót, 1970-ben a *Ratio Fundamentalis Institutionis*, ugyanakkor sor került a szerzetesi életet érintő rítusok átdolgozására is.³³⁹

A reformintézkedések nem kerültek el a szerzetesi regulákat és a világi harmadrendek szabályzatait sem. VI. Pál pápa az 1978. június 2-án kelt, *Seraphicus Patriarcha* kezdetű körlevelével jóváhagyta és megerősítette a zsinat szellemiségében átfogalmazott ferences harmadrend reguláját, és kimondta: „Ugyanezen levelünkkel apostoli hatalmunknál fogva érvénytelenítjük az előző regulát, melyet egykor Szent Ferenc III. Rendje Regulájának neveztek.” A megújított regula (*Regula rinnovata*) számos változást eszközölt a korábbihoz képest.

³³⁶ Lásd AAS 57, 1965. 985–989.

³³⁷ ERDŐ P., *Az egyházjog forrásai*, 240–244. ERDŐ P., *Bánk József érsek-püspök emlékére*, in *Kanonjog* 4 (2002) 73–77.

³³⁸ Például a családi élet védelmében nyilatkozott a pápa a *Humanae vitae* kezdetű enciklikában (25 Jul. 1968) in AAS 60, 1968. 481–503. az *Evangelii nuntiandi* kezdetű adhortatio az evangelizáció módszerét és feltételeit tekintette át (8 Dec. 1975) in AAS 68, 1976. 5–76. az Egyház belső életének megújítása szükségességét hirdette többek között a *Mysterium fidei* (3 Sept. 1965) in AAS 57, 1965. 753–774. a *Sacerdotalis coelibatus* (24 Jun. 1967) in AAS 59, 1967. 657–697. és a *Ministeria quaedam* (15 Aug. 1972) 64, 1972. 529–534.

³³⁹ Lásd például *Ordo Professionis Religiosae* (2 Febr. 1970) in AAS 62, 1970 553. *Ordo Benedictionis Abbatissae vel Abbatissae* (9 Nov. 1971) in AAS 63, 1971. 710–711. *Ordo Consecrationis Virginum* (31 Mai. 1970) in 62, 1970. 650.

Így például a szabályzat értelmében már nem helyi, hanem nemzetközi alapon, egyetlen rendként szerveződik a rend és helyi vezetői nem a ferences atyák, hanem világiak. A harmadrend helyi, regionális, országos és nemzetközi szinten működő *testvéri közösségekből* áll, a ferences rendtartományoktól független, a *minisztert* a rendtagok választják. A minisztert a *tanács* segíti a munkájában, akiket szintén a tagok közül választanak a fogadalmasok.³⁴⁰ A tagok számára az új szabályzat szerint az első rend *lelki asszisztenciát* nyújt, segíti őket a közösségépítésben, a tagok képzésében, szükség szerint a lelkiezésben és szentségi szolgálatban.

A világiak életében a hangsúly az áhítatgyakorlatokról a közösségi, apostoli életre helyeződött át. A regula 2. pontja a közösséget az alábbi módon definiálja: a ferences családon belül „az egész világon elterjedt, szervezett katolikus testvéri közösség, amely nyitva áll minden keresztény előtt, és amelynek testvérei és nővérei a Szentlélektől indítva saját világi állapotukban akarják megvalósítani a szeretet tökéletességét, és fogadalommal kötelezik el magukat arra, hogy az Evangélium szerint éljenek Szent Ferenc példájára és az Egyház által elismert Regula segítségével.”³⁴¹

Az életeszmény a 4. pontban nyert megfogalmazást: „A világi ferencesek Regulája és élete ez: megtartani a mi Urunk Jézus Krisztus evangéliumát, követve Assisi Szent Ferenc példáját, aki Krisztust választotta az Istennel és az emberekkel együtt élt életének központjául és inspirálójául. Krisztus – az Atya szeretetének ajándéka – az Út, mely az Atyához vezet, ő az igazság, melybe a Szentlélek vezet be minket, ő maga az Élet, s ő azért jött, hogy ezt az életet bőven adja. A világi ferencesek mindent megtesznek, hogy az Evangéliumot gyakran olvassák, és hogy az Evangélium igazságait az életbe ültessék át, mindennapi életüket pedig újra meg újra az Evangéliumhoz mérjék.”³⁴²

A taggá válás lépcsőfokai az alábbiak:

- a) *initiatio* (beöltözés),
- b) legalább egyéves képzés,

³⁴⁰ Regula 22. pont: „A helyi testvéri közösséget hivatalosan kell megalapítani, amely az egész Rend alapsejtje lesz, és látható jele az Egyháznak, amely szeretetközösség. Legyen ez a tagok számára az egyházas érzület elmélyítésének és a ferences hivatás kibontakoztatásának kiváltságos helye, és a világban való apostolkodásuk éltetője.” in *A Ferences Világi Rend Regulája, Általános Konstitúciói, Országos Statútumai és Szerartáskönyve*, Budapest 2002. 21–22. vö. LINO, B., *A ferences világi rend természete*, in *Forma Minorum* 42 (2007) 2–15, különösen 12. WOLSKY A., *A Ferences Világi Rend*, in *Vigilia* 9 (2005) 702–711.

³⁴¹ Lásd *A Ferences Világi Rend Regulája, Általános Konstitúciói, Országos Statútumai és Szerartáskönyve*, 13.

³⁴² Lásd *A Ferences Világi Rend Regulája, Általános Konstitúciói, Országos Statútumai és Szerartáskönyve*, 15.

- c) fogadalomtétel a regula szerinti életre (legalább egyszeri, egy évre szóló ideiglenes, majd örök fogadalom).

Összehasonlítva a XIII. Leó pápa által jóváhagyott regulát a ma hatályossal, elmondható, hogy a laikusok megváltozott egyházbeli szerepét deklaráló zsinati tanítás jól tükröződik a regulában. Míg az 1883-as szabályok szerint a tagok öltözetére, viselkedésére *előíró, tiltó rendelkezéseket* és főként az egyén oldaláról teljesítendő feladatokat határoztak meg, addig a megújított regula a habitus szabályozását a státútmokra bízta, a magatartás tekintetében inkább *buzdít*, mint parancsol és a másokkal való *párbeszédet* szorgalmazza az egyéni törekvések helyett.

A regula több helyen is támaszkodik a zsinati tanításra, így például a hivatás gyakorlásáról szóló 14. pontjának lábjegyzetében a Lumen gentium 31. és a Gaudium et spes 93. pontjára utal, ugyanakkor az Evangelii nuntiandi 70. pontjában világiakról továbbfejlesztett teológiai kép hasonló módon megjelenik. A regula már a címében tükrözi a világiakról megváltozott egyházképet, amikor is a Szent Ferenc Harmadik rendje helyett a *Ferences Világi Rend* terminológiáját vezeti be. Az új szabályzat szerint a rend nem oszlik négy ágra – korábban ismert volt ugyanis a Kapucinus Hamadrend, Konventuális Harmadrend stb. –, azonban kapcsolatban kell lennie a négy első rend valamelyikével.

Míg a Leó-féle szabályzat értelmezésében a harmadrend helyi egyesület volt, amely mindig valamely ferences ághoz tartozott, 1978-tól már egyre inkább az a felfogás uralkodott, hogy a Ferences Világi Rend több mint egyszerű confraternitas, *valódi rend*, hiszen saját szervezettel, illetve vezetővel bír, független az első rendektől és autonómiával rendelkezik.³⁴³ A regulát az 1983-as Egyházi Törvénykönyv néhány helyen pontosítja, így többek között a kánoni törvények alapján ma már egyértelműen a világiak nemzetközi nyilvános társulásai közé sorolódik.³⁴⁴

A régi regula a szerzetesrendtől való szorosabb függés miatt számos szerzetesi fogalommal operált. A tagokat *terciáriusoknak* nevezte, a taggá válás feltétele a *novíciátus* és fogadalomtétel volt. Fogadalomtételkor a tagok rendi nevet vettek fel, habitust viseltek (a Leó-féle regula szerint már csak skapulárét és kordát) és egymást testvérnek/nővérnek nevezték.

³⁴³ LINO, B., *A ferences világi rend természete*, in *Forma Minorum* 42 (2007) 2–15.

³⁴⁴ VÁRNAI J. (ed.), *Kézikönyv a Ferences Világi Rend életéhez*, 59–66.

Ezzel szemben az 1978-as szabályzat alapján a tagok megtartják a keresztségben kapott nevüket, akiket *világi ferenceseknek* nevez, illetve akik *bevezetés és egyéves képzés* után tesznek fogadalmat.³⁴⁵ (*A két regula összehasonlító táblázatát a Függelékben helyeztük el – 2. számú táblázat.*)

A II. Vatikáni Zsinat után változott meg a *kármelita harmadrend* elnevezése is. A zsinat előtt terciáriusok alatt értették ugyanis mind a harmadrendi regula szabályait követő, szerzetesi kongregációkban élőket, mind pedig a kármelita lelkiiséget követő világiakat is. A zsinati tanítások értelmében ez utóbbiak neve – hasonlóan a Ferences Világi Rendhez – *Világban Élő Kármelita Rend* (VÉK) lett.³⁴⁶ A társulás önmeghatározása szerint „lelkileg egységes hivatások megélése különböző életkörülmények között”, ami szintén a zsinati szellemiséget tükrözi vissza.³⁴⁷

Ugyanakkor tevékenységük kevésbé nyilvánul meg külsőleg, inkább a bensőséges, imádságos élet jellemzi életüket. Ahogyan az alapszabályban is olvasható hivatásukról: „A világban élő rendtagok a Rend Szent Alapítóinak tanítása és karizmái szerint különleges érzékenységgel hisznek Isten szeretetében, a szemlélődő imádság gyakorlása, és ennek következményeként a lemondás, nagylelkű testvéri szeretet és apostoli buzgóság gyakorlására vágnak, Jézus Anyjának, Kármel Királynéjának különleges segítségével és pártfogásában bizakodva.”³⁴⁸

A Teréziánus Kármel Világban Élő Rendjének 1979-ben megújított Konstitúciójának 11. §-a értelmében a fogadalomtételben megjelenik a tökéletességre való törekvés és az evangéliumi élet: „Én (...) a Szentlélek kegyelmének készítésére és válaszadásképpen Isten hívására, szívből ígérem a Teréziánus Kármelita Rend Elöljáróinak és nektek testvéreim, hogy az evangéliumi tökéletességre törekszem a tisztaság, szegénység és engedelmesség, valamint a boldogságok evangéliumi tanácsainak szellemében, a Sarutlan Kármeliták Világi Rendjének Regulája szerint egész életemre. Ígéretemet rábírom Szűz Máriára, Kármel Édesanyjára és Királynéjára.” A fogadalom szavai is jelzik a Szűz Anyának való átadottság rendtagok életében betöltött központi szerepét.³⁴⁹

³⁴⁵ VÁRNAI J. (ed.), *Kézikönyv a Ferences Világi Rend életéhez*, 67–78.

³⁴⁶ *Kármelita harmadrend* in *Magyar Katolikus Lexikon*, VI. 214.

³⁴⁷ VÉN E. T., *A Teréziánus Kármel Világban Élő Rendje*, in *Vigilia* 9 (2005) 712–719, különösen 714. vö. *LG*, 4 in *AAS* 57, 1965. 6–7. *SC*, 28–30 in *AAS* 56, 1964. 107–108. *GS*, 43 in *AAS* 58, 1966. 1061–1062.

³⁴⁸ VÉN E. T., *A Teréziánus Kármel Világban Élő Rendje*, 716.

³⁴⁹ VÉN E. T., *A Teréziánus Kármel Világban Élő Rendje*, 717. vö. BELLER P. T., *A Kármel útja: a szeretet útja*, Magyarszék 2007. 9–10.

A taggá válás feltételei az egyetemes jog értelmében:

- a) legalább hat hónap jelöltidő után beöltözés (initatio),
- b) képzési idő (általában két év),
- c) fogadalomtétel (három éves ideiglenes, majd végleges ígéret).

A VÉK tagjaira vonatkozó Konstitúciókat időről időre a kor követelményeinek megfelelően módosítják, újítják. A zsinati tanítás szellemében felülvizsgált szabályokat 1979-ben hagyták jóvá.

A legújabb approbatiót – az 1983-as Egyházi Törvénykönyv hatálybalépése után húsz évvel – a Megszentelt Élet Intézményeinek és Apostoli Élet Társaságainak Kongregációja kérte 2003. június 9-én és a jóváhagyás egy héten belül meg is érkezett. A határozat értelmében a módosított szöveg igazán hatásos eszköznek bizonyul arra, hogy a tagok a családi, a szociális, a világi és egyházi életben egyaránt mind jobban ki tudják fejteni megszentelő tevékenységüket.³⁵⁰

A Konstitúció 37. pontja az alábbi módon határozza meg a kármelita világiak jogállását: „A Kármelhegyi Boldogasszonyról és Jézusról nev. Szent Teréz Világi Rendje a világi hívek társulata, a Sarutlan Kármelita Rend szerves része. Lényegileg világi jellegű, bár egyházmegyés papság tagságára is számíthat.” A 40. pont értelmében „A Világi Rend alapvetően a helyi közösségre épül, amely az Egyház látható jele. A Világi Rend, mind tartományi, mind közösségi szinten, jogi személyiséggel bír.”³⁵¹

A rend jogilag a Sarutlan Kármelita Testvérektől függ, a helyi közösségeket az általános előljáró alapítja és ő végzi a lelkipásztori látogatásokat is. A világi rend területi és tartományi státútumait a rend generális definitóriumuma hagyja jóvá. A helyi közösség közvetlen vezetősége a háromévente megválasztott tanács, amely elnökből, három tanácsosból és képzési felelősből áll.³⁵²

A többi szerzetesközösséghez hasonlóan a premontréieknél is megfigyelhetők a II. Vatikáni Zsinatot követő reformhatások. A Szent Ágoston Reguláját követő kanonokokra vonatkozó életszabályok adott társadalmi viszonyokhoz való igazítását szintén a rendi szabályzatok részletezik.³⁵³

³⁵⁰ Lásd Prot. n. C. 228 – 1/2003.

³⁵¹ A Konstitúció lábjegyzetben hivatkozik az Egyházi Törvénykönyv 301, 303–306. és 313. kánonjaira, egységet teremtve a kódex szabályozásával. Lásd in *A Kármelhegyi Boldogasszony és Jézusról nevezett Szent Teréz Világi Rendjének Regulája, Konstitúciói, Tartományi Statutumok*, Budapest 2007. 22.

³⁵² *A Kármelhegyi Boldogasszony és Jézusról nevezett Szent Teréz Világi Rendjének Regulája, Konstitúciói, Tartományi Statutumok*, 22–25.

³⁵³ CAMPBELL, H., *Szent Norbert a premontréi rend alapítója*, 202–205. Szent Norbert harmadrendjének szabályzatait lásd a Premontréi Kanonokrend központi honlapján: <http://www.premontre.org>

A premontrei világi rend szabályzatának 1949 előtti felülvizsgálata előtt a tagok csak a 15. életévüket betöltött férfiak, illetve nők lehettek és nyilvános bűnösöket, illetve rossz hírben álló személyeket nem vehettek fel. A beöltözéskor az apát így szólta a jelölthöz: „A nekem adott meghatalmazás alapján felveszlek téged harmadrendi testvérnek (nővérnek) s kijelentem, hogy az Apostoli Szentszék kegyességéből szent Rendünknek engedélyezett valamennyi búcsuban (sic!) részesülsz. Ugyancsak Rendünkben végzett szentmiséknek, imádságoknak és egyéb lelki javaknak mind az életben, mind pedig a halálban részesévé teszek. Az Atyának és Fiúnak és Szentléleknek nevében. Amen”.³⁵⁴

A XII. Pius pápa által 1949. június 6-án megerősített új alapszabály már a 16. életév betöltését írja elő a felvételhez és 18. életév előtt fogadalom nem tehető. A jelenleg hatályos szabályok szerint is a társulatot meghatározott időközönként az apát vagy a megbízottja látogatja, aki emellett a tagok képzésében és hivatásuk teljesítésében is segíti a világiakat.³⁵⁵

A II. Vatikáni Zsinat nyomán a terciárius/terciária kifejezés fokozatosan tűnik el a szabályzatokból és a harmadrend helyett a Ferences Világi Rend, a Világban Élő Kármeliták Rendje, illetve a Premontrei vagy Szent Norbert Világi Rendje elnevezés válik elterjedtté. Ugyanakkor a zsinati tanítás új tartalma az egyes konstitúciókba és statútumokba még eltérő módon épült be. Így például, míg a világi ferenceseknél a testvér és nővér megszólítás, valamint rendi keresztnevek felvétele teljesen megszűnt, addig a kármelitáknál ez az ősi hagyomány továbbra is megmaradt.³⁵⁶ A vizsgált világi rendek hatályos szabályzatainak összehasonlításával és a magyarországi gyakorlattal dolgozatunk következő részében foglalkozunk.

³⁵⁴ *Szent Norbert Világi Harmadrendje*, forrás: <http://www.opraem.hu/harmadrend.htm>

³⁵⁵ A szabályzatot a kommentárral együtt lásd a Premontrei Kanonokrend központi honlapján: <http://www.premontre.org>

³⁵⁶ Lásd a Magyar Rendtartomány Statútumának 5. pontját. in *A Kármelhegyi Boldogasszony és Jézusról nevezett Szent Teréz Világi Rendjének Regulája, Konstitúciói, Tartományi Statútumok*, 31.

3.5. Részeredmény

Disszertációnkban a világi harmadrendek működésének, jelentőségének, egyházban betöltött szerepének feltérképezése céljából a II. Vatikáni Zsinatot tulajdonképpen viszonyítási pontként határoztuk meg, hiszen a zsinati dokumentumokban megfogalmazódó és világiakat érintő tanítások alapján véve irányt mutatnak arra, hogy miként tudjuk a lehető letökéletesebben megvalósítani a világ megszentelésére irányuló küldetésünket. A jobb áttekinthetőség érdekében a zsinat legfontosabb eseményeit és elfogadott dokumentumait a következő oldalon táblázatban foglaljuk össze.

A zsinat vezérdokumentuma a *Lumen gentium* (LG) kezdetű apostoli konstitúció, amely szakít a korábbi merev hierarchikus egyházzéppel és az Isten népének biblikus fogalma bevezetésén keresztül egész más módon közelíti meg a világiak apostolkodásban betöltött szerepét. A dokumentum tanítása, hogy Isten kivétel nélkül minden krisztushívőt meghív az evangéliumi életre és feladatául tűzi ki az evangelizációt, amit ki-ki a saját életállapotában teljesít. A laikusok küldetése a világ belülről való megszentelése, akik számára a zsinat külön határozatot is megfogalmazott, az *Apostolicam Actuositatem* (AA) kezdetű dekrétumot.

A II. Vatikáni Zsinat nyomán világiakról kialakított új kép teljesen átértékelte a laikusok egyházban és világban betöltött szerepét. Minőségileg változott

- a klerikusok és laikusok (*Christus Dominus, Ad gentes, Gaudium et spes*),
- a világiak és az Egyház (*Perfectae caritatis, Sacrosanctum Concilium*),
- továbbá a világiak és a világ (*Unitatis redintegratio, Gravissimum educationis*)

közötti kapcsolat, kifejezve azt a zsinati atyák által megfogalmazott szándékot, hogy a fő célkitűzés az egész egyház megújítása (*Optata totius Ecclesiae renovato*).

Már a zsinat ideje alatt felmerült az egyházi törvénykönyv revíziója is és ennek érdekében a munkálatok 1965. november 20-án indultak meg. Emellett az atyák feladatul tűzték a zsinati tanítások minél szélesebb körben való alkalmazását, az aggiornamentot és a valódi belső reformot. Mindez kihatott a szerzetesi élet területén folytatott revíziós munkákra is és a Szerzetes Kongregáció több utasítást kiadott a *Perfectae caritatis* végrehajtására.

Események	Egyházfők, dokumentumok	Időpontok
a II. Vatikáni Zsinat összehívásának meghirdetése	XXIII. János pápa (1958–1963)	1959. január 25.
előkészítő bizottság felállítása		1959. május 17.
a bizottság befejezi a vélemények összesítését, törvénytervezetek előkészítése		1960. május 1.
a pápa 1962 októberére kitűzi a zsinat megnyitását	<i>Humanae Salutis</i> (bulla)	1961 karácsonya
a zsinat kezdő napjának konkretizálása: 1962. október 11.	<i>Concilium diu</i> (motu proprio)	1962. február 2.
első ülészak		1962. október 11– 1962. december 8.
a törvénykönyv előkészítésére bizottságok létrehozása		1963. március 28.
XXIII. János pápa halála		1963. június 3.
második ülészak	VI. Pál pápa (1963–1978) <i>Sacrosanctum Concilium,</i> <i>Inter mirificia</i>	1963. október 1– december 4.
harmadik ülészak	<i>Lumen gentium,</i> <i>Unitatis redintegráció,</i> <i>Orientalium ecclesiarum</i>	1964. szeptember 14– 1964. november 21.
negyedik ülészak	<i>Dei verbum, Gaudium et spes, Christus Dominus, Perfectea caritatis, Optatam totius, Ad gentes, Apostolicam Actuositatem, Presbyterorum ordinis, Gravissimum educationis, Nostra aetate, Dignitas humane</i>	1965. szeptember 14– 1965. december 8.
a CIC átdolgozási munkálatainak megnyitása		1965. november 20.

A reformintézkedések érintették a szerzetesi regulákat és a világi harmadrendek szabályzatait is. VI. Pál pápa az 1978. június 2-án kelt, *Seraphicus Patriarcha* kezdetű körlevelével jóváhagyta és megerősítette a zsinat szellemiségében átfogalmazott Ferences Világi Rend Reguláját. A laikusok megváltozott egyházbeli szerepét hangsúlyozó zsinati tanítás hatása tükröződik az új regulában. A korábbi, XIII. Leó pápa által 1883-ban jóváhagyott regulához képest a jelenleg hatályos szabályzat szakít a szerzetesi fogalmakkal: a harmadrend helyett bevezeti a Ferences Világi Rend elnevezést, a habitus szabályozását a statútumokra bízva, a rendi nevek használatát elhagyja, buzdít és a másokkal való párbeszédet szorgalmazza.

A zsinati tanítások értelmében a kármelita harmadrendek neve is megváltozott, Világban Élő Kármelita Rend lett. Őket inkább a bensőséges, imádságos, szemlélődő élet jellemzi. A tagok a rend alapítóinak tanítása és karizmái szerint élik meg Isten szeretetét, Jézus Anyja, Kármel Királynéja különleges segítségével és pártfogásában bizakodva. Ígéretüket a Teréziánus Kármelita Rend előljárói előtt teszik le arra, hogy a Sarutlan Kármeliták Világi Rendjének Regulája szerint az evangéliumi tökéletességre törekcsenek, a tisztaság, szegénység és engedelmség, valamint a boldogságok evangéliumi tanácsainak szellemében. A zsinati tanítás szellemében felülvizsgált Konstitúciók 1979-ben nyert jóváhagyást.

A II. Vatikáni Zsinatot követő reformhatások a premontreieknél is megfigyelhetők. A Premontrei Harmadrend helyett a konstitúciókban egyre inkább a Premontrei Világi Rend elnevezés válik elterjedté.³⁵⁷ Szent Norbert Világi Rendjének jelenleg hatályos szabályzata a felvételt a betöltött 16. életévhez, míg a fogadalomtételt a 18. életévhez köti és a tagok a rendnek engedélyezett valamennyi búcsúban részesülnek. A rendtagok a szentmiséknek, imádságoknak és egyéb lelki javaknak mind az életben, mind pedig a halálban részesévé válnak.

A zsinati tanítás új tartalmának beépülése az egyes konstitúciókba és statútumokba azonban közel sem egységes. Jól jelzi ezt az is, hogy míg a világi ferenceseknél a testvér és nővér megszólítás, valamint rendi keresztnevek felvétele teljesen megszűnt, addig a kármelitáknál ez az ősi hagyomány továbbra is megmaradt.

³⁵⁷ Lásd például a *Constitutions for Third Order St. Michael's Abbey Orange, California* 1. pontját: „Members of the Lay Order of Prémontré, clerics or lay persons commit themselves to strive for Christian perfection, inspired by the canonical tradition which is lived out in the Order of Canons Regular of Prémontré and their desire to share with the evangelization of the world in union with the Order of Prémontré and under its direction (cf. Canon 303; S 40).” forrás: <http://www.premontre.org>.

III. VILÁGI HARMADRENDEK MAGYARORSZÁGON A XX–XXI. SZÁZADBAN

1. A magyarországi világi terciáriusok státusa a rendszerelváltás előtt

1.1. Történelmi háttér a XX. század első felében

Dolgozatunk történelmi részében a hazai történelmi és jogi háttérrel az Osztrák–Magyar Monarchia létrejöttéig kísértük nyomon. A kutatómunka elsősorban a tárgyban eddig publikált és könyvtárban fellelhető anyagokra épült. A disszertáció további fejezeteiben a munkát kibővítettük a levéltári anyagok vizsgálatával, azonban hamarosan kiderült, hogy a világi rendek mai működésének pontos feltérképezéséhez még ez sem elegendő, szükségessé vált az e társulatok vezetőivel való személyes kapcsolatfelvétel.

A rendszerelváltás (1989/1990) előtti időszakot tematikusan két szakaszban tárgyaljuk és a választóvonalat az 1950. szeptember 7-én kihirdetett 1950. évi 34. törvényerejű rendelethez kötjük. Magyarország, s ezen belül is a hazai szerzetesrendek történetében ugyanis ez az a jogi szabályozás, ami végérvényesen meghatározta a rendek sorsát és mintegy 50 évre hallgatásra kényszerítette a krisztushívők tevékeny működését.

A *Széll Kálmán* nevével fémjelzett korszak 1899. február 27-én kezdődött az ország életében. Az őt megelőző miniszterelnök, *Bánffy Dezső* kormányzása alatt már megszületett a vallás szabad gyakorlásáról szóló 1895. évi 43. törvénycikk, amelyről a korábbiakban írtunk. Bár az egyházpolitikai célkitűzések végrehajtása ekkorra nagyrészt megtörtént, a *Széll Kálmán*-korszak alatt a nemzetiségi kérdés felerősödése okozta a legnagyobb problémát. Az Ausztriával való kapcsolat kedvezőtlenül hatott a magyar ipar és mezőgazdaság fejlődésére, ami szintén az ellenzéki pártok támadását indította el. A viharos politikai helyzetben a miniszterelnök 1903. június 3-án lemondásra kényszerült, elindítva ezzel a kormánypárt lassú felmorzsolódását.

A válság után csak 1903. november 3-án tudott *Tisza Kálmán* kormányt alakítani, célul tűzve az 1867-es rendszer megerősítését és az obstrukció letörését. Tervét azonban beteljesíteni nem tudta és 1905. június 18-án, az ellenzék győzelmét követően lemondott.

A belpolitikai viszályokat csak súlyosbította Ferenc József kiáltványa, amelynek értelmében uralkodói jogait Bosznia és Hercegovina tartományaira is kiterjesztette.³⁵⁸ Az annexió válság 1913 nyarától egyre fenyegetőbb helyzetet teremtett és az első világháború kitörésekor, *Tisza István* vezetésével egyesültek a politikai erők. Az 1914. június 28-án Sarajevóban bekövetkezett trónörökös-pár meggyilkolása, mint casus belli elindította a történelem példátlan, egész világot megrendítő összecsapását. Az első világháborúban részt vevő központi és antant hatalmak összetűzései mögött természetesen széles politikai erők, revansvágy és hatalmi törekvések húzódtak. Hazánk csak sodródott a történelmi viharok között, hiszen a magyar miniszterelnök mindent megtett annak érdekében, hogy a háborús összetűzést a központi hatalmak oldalán elkerülje.

Az öt évig elhúzódó világháború, a belpolitikai helyzet háború alatti viszontagságai (a trónváltást követő bécsi ellenszenv, a monarchia felbomlása, az ún. „háttér szövetségek”, a győztes nagyhatalmak területfoglalását előíró Wyx-jegyzék, a Kun Béla nevéhez fűződő bolsevizmus és Tanácsköztársaság kikiáltása, majd azt követő ellenforradalom) hátrányos tárgyalási pozícióba sodorták az országot. 1920. június 4-én az akkori népjóléti miniszter, Bénérd Ágoston és Drasche Lázár Alfréd aláírták a méltánytalan országcsenkítő, földrajzi térképet átíró *trianoni szerződést*. Magyarország államformája ebben az időben még királyság, azonban a trón betöltését elhalasztották és *Horthy Miklóst* választották meg kormányzónak.³⁵⁹

A kényszerhelyzetben aláírt szerződési feltételek megismerése után kirobbanó magyar tiltakozás megfékezése céljából újabb politikai alkuk, gazdasági háború és nemzetközi ellenpropaganda sújtotta az országot. A történelmi színterek mögött megalakult ún. „kis-antant” csak a területszerzését szerette volna biztosítani, amelynek érdekében kihasználta a belső erők szétforgácsolódását és a magyar nép önrendelkezési jogának kísérletei ellen fenyegető magatartást tanúsított. A trianoni szerződésen és békét diktáló hatalmak ellenséges fellépésén *Bethlen István* miniszterelnöksége (1921–1931) és hajlékony politikája ütött rést, amely ha lassan is, de meghozta a gazdasági fellendülést és a nemzetközi megítélés pozitív irányú változását.³⁶⁰

³⁵⁸ AAVV., *Az ezeréves Magyarország*, 318–326.

³⁵⁹ AAVV., *Az ezeréves Magyarország*, 327–342. BÓDI CS., *A magyar köztársasági intézmény*, in *Rubicon* 8 (1997/72) 45–48.

³⁶⁰ ROMSICS I., *Bethlen István miniszterelnöksége*, in *Rubicon* 7 (1996/64) 12–17. ROMSICS I., *A Horthy-rendszer szociálpolitikája*, in *Rubicon* 1 (1990/6) 24–25. ROMSICS I., *A bethleni konszolidáció válsága és Bethlen lemondása 1930–1931*, in R. SÜLE A. R. (szerk.), *Varietas Historiae*, Budapest 1990. 173–189.

Az 1929-es gazdasági világválságot követően hatalomra kerülő Gombos-kormány mindent megtett annak érdekében, hogy csatlósokat keressen a trianoni szerződés revíziójának kieszközlése végett. Az ún. róma–berlini tengely kialakulásával egyértelművé vált az olasz és német szomszédokkal való kapcsolat keresése.

Gömbös Gyula 1932-ben *Mussolinivel*, 1933-ban pedig *Hitlerrel* folytatott tárgyalásokat, amely hosszú időre megpecsételte az ország külpolitikai irányultságát. A nacionalista eszmék, zsidóellenes politika és csehszlovákiai válság 1938-tól egyre jobban kiélezik az európai ellentéteket. Hitler a III. Birodalom élén anschlussra törekedett, majd 1938-ban bekebelezte Ausztriát. Ezzel egyidejűleg a tengelyhatalmak követelték Csehszlovákiától a szudétanémet, magyar, illetve lengyel lakosság önrendelkezési jogának biztosítását. 1939-ben Csehszlovákia összeroppan a nemzetközi nyomás alatt. A független Szlovákia első miniszterelnökének Tisot nevezték ki, Kárpátalját visszacsatolták Magyarországhoz, Csehország pedig, mint Cseh–Morva Protektorátus a német birodalom része lett. 1939. április 7-én hazánk – követve a német magatartást – kilépett a Nemzetek Szövetségéből és június 4-én új országgyűlés kezdte meg működését.³⁶¹

Ezzel egyidőben, 1939 nyarán Hitler a danzigi korridor miatt megtámadta Lengyelországot, amely a második világháború (1939–1945) kirobbanásához vezetett. A háború folyamán a magyar nemesség továbbra is a területi revíziót tartotta szem előtt, ezért Jugoszlávia megtámadásától kezdődően hazánk csatlakozott a német szövetséghez. Ugyanakkor már a *Kállay Miklós* által 1942 márciusától vezetett magyar kormány titkos diplomáciai kapcsolatokat igyekezett kiépíteni a nyugati hatalmakkal, egyelőre a németekkel való szakítás gondolata nélkül. Ez csak később – Románia háborúból való „kiugrása” után – merült fel, amelynek előkészítését Bethlen István sugallatára Horthy kormányzó *Sztójay Döme* lemondásával és *Lakatos Géza* új kormány alakításával való megbízásával készítette volna elő. A tervek azonban megghiúsultak, mert a Lakatos-féle katonakormány helyett egy vegyes összetételű, németbarát politikát folytató vezetés állt fel. Így sem a háborúból való kilépés, sem pedig a nyugati hatalmak által elítélt zsidóüldözés azonnali megszüntetése nem valósulhatott meg. Mindezen csak rontott Horthy Miklós háborút folytató, illetve fegyverszüneti tárgyalások kezdeményezését kérő billegő, bizonytalan politikai nézeteinek váltakozása, az adhoc és megalapozatlan döntések meghozatala.

³⁶¹ AAVV., *Az ezeréves Magyarország*, 342–374.

A tétova kiugrási kísérletek kedvezően hatottak a szélsőséges jobboldali elemek megerősödésének, illetve a nyilasok felülkerekedésének, amely végül 1944. október 15-én a *Szálasi Ferenc* féle puccshoz és Horthy Miklós kormányzói hatalmának megdöntéséhez vezetett.³⁶²

A totális diktatúra idején az országban anarchia és terror uralkodott. Zsidók ezreit deportálták koncentrációs táborokba, fogták kényszermunkára és mintegy 65 000–70 000 budapesti zsidó vesztette életét a halálmenetekben. Hiába tiltakozott a gettókba gyűjtés ellen *Angelo Rotta*, pápai nuncius és hiába emelt szót XII. Pius pápa az antiszemitizmus ellen, az egyház hatékony segítséget a zsidóknak csak az illegális bújtatásokban tudott nyújtani. Végül az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. április 4-én kiutasította az országból a pápai nunciust, amely később a Szentszékkal való diplomáciai kapcsolatok megszakadásához vezetett.³⁶³ Több szentet, illetve a szentség hírében meghalt szerzetest és világi keresztény nevét sorolhatnánk fel, akik életüket is kockára tették a zsidók megmentéséért, azonban a területi keretek erre nem adnak lehetőséget.³⁶⁴

A második világháború Magyarország számára végül a szovjet csapatok bevonulásával ért véget. A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1950. április 2-i 10. számú törvényerejű rendelete április 4-ét nemzeti ünneppé nyilvánította és egészen a rendszerváltásig erre a napra úgy emlékeztek, mint az ország felszabadulására, amelyet a szovjet katonáknak köszönhetünk. A felszabadulás fogalma azonban sokáig heves vita tárgyát képezte. Bár a történelmi események valóban a népirtás végét eredményezték, az ország lakosságának nagy része számára a háború borzalmainak elmélyülését és modern kori vallásüldözést jelentette. A szovjet győzelem után hazánkban megkezdődött proletárdiktatúra, majd a *Rákosi Mátyás-kultusz* kezdetén, 1949/50-es években zajló koncepciós perek újabb áldozatokat követeltek.³⁶⁵

³⁶² ROZSNYÓI Á., *A Szálasi-puccs*, Budapest 1977. 5–49.

³⁶³ SZABÓ CS., *A Szentszék és a Magyar Népköztársaság kapcsolatai a hatvanas években*, Budapest 2005. 28–29.

³⁶⁴ Lásd például *Boldog Maria-Elisabeth Hesselblad – Brigitta nővér* (1870–1957) életét in KOVÁCS K., *Ferences szentek és boldogok*, 204–205. *Márton Áron ferences harmadrendi püspököt* (1896–1980) in KOVÁCS K., *Ferences szentek és boldogok*, 245. a 2006-ban boldoggá avatott, Szociális Tetsvérek Társaságához tartozó *Salkaházai Sárát* (1899–1944) in HÍDVÉGI M. (szerk.), *Boldog Salkaházai Sára*, Budapest 2006.

³⁶⁵ A tavalyi év végén hét ferences mártír boldoggá avatását kezdeményezte a magyar katolikus egyház, akik a II. világháború végén, illetve a kommunizmus kezdeti időszakában vértanúként haltak meg.: *Károlyi Bernát* (1892–1954), *Kriszten Rafael* (1899–1952), *Lukács Pelbárt* (1916–1948), *Kiss Szaléz* (1904–1946), *Hajnal Zénó* (1900–1945), *Kovács Kristóf* (1914–1944) és *Körösztös Krizosztom* (1900–1944).

Meszlényi Zoltán – akinek boldoggá avatását Erdő Péter bíboros kezdeményezte – az első, akit a sztálinista egyházüldözés magyarországi áldozatai közül az egyház a boldogok sorába emelt. XVI. Benedek pápa a 2009. július 3-án jóváhagyott dekrétumban elismerte az esztergomi segédpüspök vértanúságát. Az 1937. október 28-án *Serédi Justinián* bíboros-hercegprímás által címzetes püspökké szentelt mártírt *Mindszenty József* minden hivatalában megerősítette. Az új bíboros-hercegprímás 1948. december 26-án történő letartóztatása és koncepciós perben való elítélése után, Drahos János kanonok halálát követően Meszlényi Zoltán lett az esztergomi érseki helynök.³⁶⁶ A kommunista hatalom azonban – miután a káptalan nem az ő szándéka szerint választott helynököt – 1950. június 29-én az Államvédelmi Hatóság (ÁVH)³⁶⁷ által elhurcoltatta a püspököt és a kistarcsai internáló táborba került. A nyilvános per és ítélet nélkül fogvatartott vértanú 1951. március 4-én halt meg. A 2009. október 31-én esztergomi bazilikában elhangzott boldoggáavatási szentmisén Erdő Péter homíliájában így emlékezett meg az 1950. évről: „A Püspöki Konferencia 1950 nyarán a szerzetesek elhurcolásának nyomása alatt rendkívüli ülést tartott. A kérdés a kormánnyal való megállapodás aláírása volt. Bár többen felvetették, hogy hivatalosan számon kellene kérni az államtól, mi történt a Püspöki Kar egyik tagjával, de a nagy politikai nyomás körülményei között ez a számonkérő levél sohasem íródott meg. Mélységes, hosszú hallgatás fedte el a vértanú püspök alakját sok-sok éven át. De «Isten oktalansága bölcsebb az embereknél és Isten erőtlensége erősebb az embereknél» (1Kor 1,25).”³⁶⁸

Az 1950-es és azt megelőző évek megrendítő eseményeit a magunk részéről csak történelmi távlatokban tudjuk szemlélni, de mindazon levéltári anyagok, amelyeket ezen időszak alatti időből gyűjtöttünk és a későbbiekben bemutatásra kerülnek, azt igazolják, hogy az adott helyzetben tanúsított egyházi magatartás a mérsékelt és konfliktust kerülő elképzeléseken alapult. Jelen dolgozat tárgya nem terjedhet ki a politikai lépések minősítésére, kutatásunk azonban megerősíti a hit és vallás emberiség életében betöltött olyan szerepét, amely valóban képes minden ellenségeskedésen és nehézségen – a lelkek üdvössége érdekében – felülemelkedni.³⁶⁹

³⁶⁶ Életről bővebben lásd MAGYAR E., *Ki volt Meszlényi Zoltán? Mozaikok egy vértanú püspök életéből*, Budapest 2009.

³⁶⁷ Lásd az Államvédelmi Hatóság szervezésével kapcsolatos egyes katonai igazságügyi kérdésekről szóló 1950. évi 5. törvényerejű rendeletet in *Törvények, törvényerejű rendeletek és minisztertanácsi rendeletek 1950*, Budapest 1951. 48–49., valamint az Államvédelmi Hatóság szervezése tárgyában hozott 4353/1949. (XII. 28.) MT rendeletet in *Minisztertanácsi és miniszteri rendeletek 1949*, I., Budapest 1950. 558.

³⁶⁸ *Magyar Kurir* – 2009. 10. 31.

³⁶⁹ CIC 1752. kánon. vö. MITTÁK T., *A vallás szerepe az egészséges és beteg emberek életében* (Szakdolgozat), Miskolc 1991. 8–36.

1.2. Magyarország jogrendszere 1900 és 1950 között

Hazánk osztrák örökös tartománysága idején az 1852. november 29-én nyílt paranccsal életbe léptetett Osztrák Polgári Törvénykönyv 1853. május 1-jétől volt hatályos az országban és az 1861. július 23-áig megtartott Országbírói Értekezletig maradéktalanul alkalmazásban is volt. Az ekkor „csonka országgyűlés” által elfogadott Ideiglenes Törvénykezési Szabályok (ITSZ) állandó zsinórmértékül szolgáltak a törvényes eljárásokban és az idegen jog mellett éltek. Valójában alkalmazását és jogi érvényességét tekintve hasonló szerepet tölthettek be a magánjog rendszerében, mint amelyet a középkorban a Hármaskönyv jelentett.

Mindez azonban csak az anyaország tekintetében volt igaz, ugyanis Erdélyben, Horvát–Szlavónországban, Fiumében és a katonai határőrvidékeken továbbra is az oktrojált jog volt érvényben.³⁷⁰ A mind történelmileg, mind jogilag megosztott ország így az 1900-as években egyáltalán nem mutatott egységes képet és nem véletlen a nemzetiségi kérdések Széll Kálmán-korszak alatti előtérbe kerülése.

A személyi jogok tekintetében a törvénykönyv első részének IV. fejezete szólt az erkölcsi személyi viszonyról.³⁷¹ A jogszabály értelmében az egyesületek jogi személyiséggel rendelkeztek, amelyet a törvény két kategóriába sorolt. A *megengedett társaságok* – másutt testületnek is nevezi őket a jogalkotó³⁷² – az egyes személyeket megillető jogokkal rendelkeztek, míg a *tilos társaságok* jogszerzésre képtelenek voltak.

Ez a szabályozás és a vele összhangban lévő, a vallás szabad gyakorlásáról szóló 1895. évi 43. törvénycikk az egyházi társulatok irányában is – a kánoni szabályozáson kívül – külön közjogi feltételeket kívánt meg. Így az egyesület célja nem ütközhetett jogszabályba (nem lehetett ellentétes az állam céljával és nem sérthette a közrendet vagy a jó erkölcsöt), továbbá alapszabályukat, alapító levelüket pártállami központi szervnek kellett írásban jóváhagynia.

³⁷⁰ MENYHÁRT G., *Az Osztrák Általános Polgári Törvénykönyv (jelenlegi érvényében)*, Budapest 1914. 6–20.

³⁷¹ ABGB 26. § – Valamely megengedett társaság tagjainak egymás közötti jogai szerződés, vagy a társaság célja és az ezekre nézve fennálló különös rendszabályok által határozatnak meg. Mások iránti viszonyban a megengedett társaságok rendszerint az egyes személyekkel való egyenlő jogokkal bírnak. Tilos társaságok, mint ilyenek, jogokkal nem bírnak, sem tagtársaik, sem mások irányában és jogok szerzésére nem képesek. Tilos társaságok pedig azok, melyek a közrendtartási törvények által különösen tiltatnak, vagy a biztonsággal, közrenddel és a jó erkölcsökkel nyilván ellenkeznek. in MENYHÁRT G., *Az Osztrák Általános Polgári Törvénykönyv*, 35–37.

³⁷² Lásd például a 13, 559, 1023, 1453. és 1472. §§-kat.

Mindez különösen fontos volt e társaságok tulajdonszerzési képességének megítélését illetően, hiszen a korábban érvényben lévő ún. *holtkézi törvényt* (manus mortua = forgalomképtelen birtok, azaz az egyház tulajonába juttatott világi földek többé vissza nem szerezhetők) hatályon kívül helyezték és a vagyonszerzési képességet korlátozták. A törvénykönyv 355. §-ában említett kizárás az alábbi személyekre vonatkozott:³⁷³

- aki a vagyonszerzési képességéről lemondott,³⁷⁴
- külföldi retorsio esetén,
- elismert vallásfelekezetek.³⁷⁵

Fentiek értelmében nem csupán az egyházi intézmények, hanem a szegénységi ünnepélyes fogadalmat tett szerzetesek is – akik vagyonszerzési képességükről a fogadalom révén általában mondtak le – abszolút képtelenek voltak vagyonszerzésre, illetve öröklésre képteleneknek tekintett rájuk a jog. A végrendelezési jogon belül külön szakaszban tért ki a törvénykönyv a szerzetesi fogadalomra, amelynek értelmében rendszerint a fogadalmasoknak végrendelezési joguk nincs, csak a törvényben meghatározott esetekben.³⁷⁶

Mindebből jól látható, hogy a vizsgált kornak már az elején is igen erőteljes volt a vallási életbe való állami beavatkozás, amely az évek során csak fokozatosan romlott. Az első világháborút követően az osztrák idegen jogot a német minta váltotta fel. A kiegyezés-kori kolduskérdés a háború után gazdaságilag is romokban heverő országban újra napirendre került.

³⁷³ ABGB 355. § – Általában minden dolgok tárgyai a tulajdonjognak és mindenki, akit a törvények világosan ki nem zárnak, jogosítva van, azt maga által, vagy más által a maga nevében megszerezni. – in MENYHÁRT G., *Az Osztrák Általános Polgári Törvénykönyv*, 162–163.

³⁷⁴ ABGB 538. § – Ki vagyonszerzésre jogosítva van, az rendszerint örökölhét is. Ha valaki a szerzési jogról általában, vagy valamely meghatározott örökségről érvényesen lemondott; ez által vagy az örökjogot általában, vagy valamely meghatározott örökségei jogát vesztette el. – in MENYHÁRT G., *Az Osztrák Általános Polgári Törvénykönyv*, 283–284.

³⁷⁵ ABGB 539. § – Mennyire képesek örökölni egyházi községek vagy azoknak tagjai, a közrendtartási rendszabályok határozzák meg. – vö. 1895. évi 43. törvénycikk „9. §: (...) A törvényesen elismert vallásfelekezeteknek ingatlan vagyonszerzési képessége imaházul, oktatási, nevelési és jótékonyági intézetül, egyházi vagy intézeti alkalmazottjainak részére lakházakul használandó épületeknek, az ezekhez szükséges telkeknek és temetőül szolgáló területeknek szerzésére van korlátozva. Az ingatlan szerzéséről kiállított okirat, az ingatlan rendeltetésének igazolása mellett, a törvényhatóság első tisztviselőjének bemutatandó, a ki azt ha a szerzési képesség korlátait megtartották, bemutatási záradékkal látja el. A megtagadó határozat ellen folyamodásnak van helye a vallás- és közoktatásügyi ministerhez. Az ingatlan tulajdonjogának telekkönyvi bejegyzése csak bemutatási záradékkal ellátott okirat alapján rendelhető el.”

³⁷⁶ ABGB 573. § – Szerzeteseknek rendszerint nincs joguk végrendelezni; de ha a szerzet azon különös kedvezést nyerte el, hogy tagjai végrendelezhessenek; ha szerzetesek fogadalmaitól feloldást nyertek; ha szerzetők, alapítványok vagy zárdák megszűntetése által rendjükből kiléptek; vagy oly viszonyban alkalmaztatvák, hogy a közrendtartási rendeleteknél fogva a szerzet-, alapítvány- vagy zárdához tartozóknak többé nem tekintetnek, hanem teljes tulajdont szerezhetnek; szabad arról végrendeletileg intézkedniök. – in MENYHÁRT G., *Az Osztrák Általános Polgári Törvénykönyv*, 311.

A korábbi szabályokhoz hasonlóan³⁷⁷ – Németország példáját követve – 1927-ben hazánkban is bevezették a szegénygondozás gyakorlatát a segélyezés mellett. A betegségi és baleseti kötelező biztosításról szóló 1927. évi 21. törvénycikk a munkások betegségi, baleseti és öregségi biztosításáról szólt, illetve a segélyezés révén igyekezett a szegénység kereteit szűkíteni. Az országos helyzethez hasonlóan Egerben is előtérbe került a koldusügy. A városról elnevezett ún. „Egri Norma” kidolgozója *Oslay Oswald* ferences házfőnök és *Csepely György*, a Népjóléti Minisztérium Közjótékonsági Ügyosztályának osztálytanácsosa volt. A szegénygondozási rendszer alapja az adománygyűjtések és a szegények állandó gondozása volt, amelyet Oslay Oswald hat ferences terciárius nővérré – köztük *Páhok M. Franciska* és *Krómann M. Magdolna* harmadrendiekre – bízott. A ferences tartományfőnök azonban a cél hosszabb távú megvalósítását női szerzetes kongregáció alapításával tervezte, amely 1927-ben *Szegénygondozó Nővérek Rendje* néven alakult meg. Szabályzatuk a ferences regulán és a XI. Pius pápa által szerzetes harmadrendeknek írt regulán alapult.³⁷⁸ Az Egri Norma hamarosan más városokban is meghonosodott (1929-ben Kecskeméten, Baján, Gyöngyösön és Esztergomban, míg 1930-ban Szombathelyen, Sopronban, Kaposváron, Pécsen, Szolnokon és Hatvanban).³⁷⁹

A szegénygondozás megvalósulását a Belügyminisztérium is – mint a társadalmi szerveket felügyelő hatóság – figyelemmel kísérte, s miután azt hatékonynak találta, az Egri Normát *Magyar Norma* néven kiterjesztette valamennyi városra.³⁸⁰ A karitatív szervezeteket arra utasította, hogy a gyűjtött adományokat a városi Szegénygondozó Hatóság rendelkezésére bocsássa. Mindez csupán a városokban volt kötelező, falvakban a helyi vezetőkre bízta a rendszer bevezetését.³⁸¹ A Szegénygondozó Nővérek Rendje 1945-ig dinamikusan fejlődött, s bár az Egri Norma jogi felszámolására nem került sor, az 1944/45-ös időszakban alkalmazása megszűnt.

³⁷⁷ Lásd a szegények segítését kötelezővé tevő, a községekről szóló 1886. évi 22. törvénycikket (21. § g) pont) in *Magyar Törvénytár 1884–1886. évi törvényczikkek*, Budapest 1897. 405–446. és a községi szegénykataszter felállításáról szóló 51.000/1899. belügyminiszteri rendeletet in *Magyarországi Rendeletek Tára 1899, I.*, Budapest 1899. 993–1000.

³⁷⁸ *Rerum condicio* kezdetű apostoli konstitúció (4 Oct. 1927) in AAS 19, 1927. 362–367.

³⁷⁹ HÁMORI P., *Az „Egri Norma”. A 75 éve alapított Ferences Szegénygondozó Nővérek Rendjének története*, in ÖZE S. – MEDGYESY-SCHMIKLI N. (szerk.), *A ferences lelkiesség hatása*, 422–437, különösen 422–429. KISS M., *A Szent Ferenc-rendi Szegénygondozó Nővérek Szombathelyen*, in ÖZE S. – MEDGYESY-SCHMIKLI N. (szerk.), *A ferences lelkiesség hatása*, 415–421. FERGE ZS., *A szegénység társadalmi megítélése Magyarországon, történelmi nézőpontból*, in *Valóság* 28 (1985) 30–42.

³⁸⁰ Lásd a könyöradománygyűjtésnek, koldulásnak, továbbá a munkaképtelen szegények és munkanélküli inségesek támogatásának szabályozásáról szóló 172.000/1936. belügyminiszteri rendeletet in *Magyarországi Rendeletek Tára 1936*, Budapest 1937. 760–765.

³⁸¹ HÁMORI P., *Az „Egri Norma”. A 75 éve alapított Ferences Szegénygondozó Nővérek Rendjének története*, in ÖZE S. – MEDGYESY-SCHMIKLI N. (szerk.), *A ferences lelkiesség hatása*, 422–437, különösen 430–432.

A kongregáció azonban folytatta megkezdett munkáját és még a szerzetesrendek működési engedélyének megszűnését kimondó 1950. évi 34. törvényerejű rendelet után is egy évig fennmaradtak. A szegénykérdés mellett a kor másik nagy, állami és egyházi jogot érintő kérdése a zsidóság státusa volt. Az *első zsidótörvény* a társadalmi és gazdasági élet egyensúlyának hatályosabb biztosításáról szóló 1938. évi 15. törvénycikk volt, amely még vallási alapon definiálta a zsidó fogalmát és a kereskedelmi, pénzügyi, ipari vállalatoknál foglalkoztatott zsidók arányát, illetve kamarai tagságát maximálta.

Ezt követte a zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról szóló *második zsidótörvény*, az 1939. évi 4. törvénycikk, amelynek 1. §-a már faji alapon határozta meg, hogy ki tekinthető zsidónak: „A jelen törvény alkalmazása szempontjából zsidónak kell tekinteni azt, aki ő maga vagy akinek legalább egyik szülője, vagy akinek nagyszülői közül legalább kettő a jelen törvény hatálybalépésekor az izraelita hitfelekezet tagja vagy a jelen törvény hatálybalépése előtt az izraelita hitfelekezet tagja volt, úgyszintén a felsoroltaknak a jelen törvény hatálybalépése után született ivadékait.” A törvény még tovább korlátozta a zsidók arányát a szellemi foglalkozásokban, valamint megtiltotta zsidók alkalmazását állami, közigazgatási, igazságügyi szerveknél és középiskolákban. Zsidót nem lehetett az országgyűlés felsőházának tagjává választani, akadályozták a magyar állampolgárság megszerzését és kötelezték őket a mezőgazdasági ingatlanjaik tulajdonul vagy haszonbérbe adására.

A *harmadik zsidótörvény* a házassági jogról szóló 1894. évi 31. törvénycikk kiegészítéséről és módosításáról, valamint az ezzel kapcsolatban szükséges fajvédelmi rendelkezésekről szóló 1941. évi 15. törvénycikk volt, amely zsidónak minősített mindenkit, akinek két nagyszülője az izraelita hitfelekezet tagjaként született. Megtiltotta a vegyes házasságokat, valamint a zsidó és nem zsidó közötti nemi kapcsolatot.³⁸² A tilalmi szabályok áthágásához a törvény külön szankciókat fűzött.³⁸³

³⁸² „9. § Nemzsidónak zsidóval házasságot kötni tilos. Zsidó nőnek külföldi állampolgárságú nemzsidóval kötendő házassága nem esik a jelen §-ban meghatározott tilalom alá. A jelen § alkalmazásában zsidó az, akinek legalább két nagyszülője az izraelita hitfelekezet tagjaként született, úgyszintén – tekintet nélkül származására – az, aki az izraelita hitfelekezet tagja. Az, akinek két nagyszülője született az izraelita hitfelekezet tagjaként, nem esik a zsidókkal egy tekintet alá, ha ő maga keresztény hitfelekezet tagjaként született és az is maradt, s e mellett mind a két szülője házasságkötésük idejében keresztény hitfelekezet tagja volt. Az ilyen személynek azonban nemcsak zsidóval, hanem olyan nemzsidóval is tilos házasságot kötnie, akinek egy vagy két nagyszülője az izraelita hitfelekezet tagjaként született. (...)” in *1941. évi törvénycikkek*, Budapest 1942. 63.

³⁸³ „14. § Az a magyar honos nemzsidó, aki zsidóval, az a zsidó, aki magyar honos nemzsidóval, úgyszintén az a magyar honos zsidó férfi, aki külföldi honos nemzsidó nővel a 9. §-ban foglalt tilalmat megszegve házasságot köt, büntetett követ el és öt évig terjedhető börtönnel, hivatalvesztéssel és politikai jogai gyakorlásának felfüggesztésével büntetendő. Ugyanígy büntetendő az a polgári tisztviselő, aki tudja, hogy a 9. §-ban foglalt házassági akadály áll fenn és a házasság megkötésénél közreműködik. Ha pedig a polgári

A zsidó lakossággal szembeni törvényes és törvénytelen eljárások tragikus következményeit számos esetben egyházi szolgálatot teljesítő papok, szerzetesek és világi segítők próbálták enyhíteni. A ferencesek különösen kivették részüket mind a zsidók megsegítésében, mind a börtönpasztorációban, vállalva az emiatt őket ért rendszeres támadásokat és megfélemlítéseket.³⁸⁴ A második világháború után a helyzet tovább romlott és a szeparációs törekvések az egész magyar egyházat súlyosan érintették. Az 1945. szeptember 16-án hatályba lépő földreform következtében a katolikus egyház több mint 800 ezer holdját kárpótlás nélkül kisajátították.³⁸⁵ A korábbiakban már említett, a vallás szabad gyakorlásáról szóló 1895. évi 43. törvénycikk által felállított háromfázisú rendszert (bevett vallások, elismert vallások és el nem ismert felekezetek) a bevett és az elismert vallásfelekezetek között az elismert vallásfelekezetek hátrányára fennálló különbségek megszüntetéséről szóló 1947. évi XXXIII. törvény törölte el.³⁸⁶

A hatályban maradó rendelkezések alapján a felekezetek státusa az *állam által elismert*, illetve *el nem ismert vallásfelekezet* lett, tehát elviekben biztosította a törvényesen működő felekezetek egyenlőségét. A törvényesen elismert vallásfelekezetté válás feltételei az 1895. évi 43. törvénycikk 7. §-a alapján az alábbiak voltak:

tisztviselő gondatlanságból működik közre az ilyen házasság megkötésénél, vétséget követ el és büntetése három hónapig terjedhető fogház (...)

15. § Vétséget követ el és három évig terjedhető fogházzal, hivatalvesztéssel és politikai jogai gyakorlásának felfüggesztésével büntetendő az a zsidó

– aki magyar honos tisztességes nemzsidó nővel házasságon kívül nemileg közösül, vagy

– aki magyar honos tisztességes nemzsidó nőt házasságon kívüli nemi közösülés céljára a maga vagy más zsidó részére megszerez, vagy megszerezni törekszik.

A cselekmény büntetése öt évig terjedhető börtön, hivatalvesztés és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztése, ha a tettes

1. a cselekményt családsággal, erőszakkal vagy fenyegetéssel követte el
2. a cselekményt hozzátartozója ellen vagy nevelés, tanítás vagy felügyelet végett reábízott vagy neki alárendelt személy ellen követte el
3. a cselekményt akkor követte el, amidőn a nő életének huszonegyedik évét még nem töltötte be
4. a cselekményt annak ellenére követte el, hogy ilyen vétség miatt megbüntették és büntetésének kiállása óta tíz év még nem telt el. (...)" in *1941. évi törvénycikkek*, Budapest 1942. 65.

³⁸⁴ Lásd KÁLMÁN P. P., *Két front között. A Kapisztrán Szent Jánosról nevezett ferences rendtartomány helyzete az 1944–48 közötti időszakban*, in ÖZE S. – MEDGYESY-SCHMIKLI N. (szerk.), *A ferences lelkiesség hatása*, 438–448.

³⁸⁵ GERGELY J. – KARDOS J. – ROTTNER F., *Az egyházak Magyarországon*, 209. Lásd a nagybirtokrendszer megszüntetése és a földműves nép földhözjuttatása tárgyában kibocsátott kormányrendelet törvényerőre emeléséről szóló 1945. évi VI. törvény 50. §-át: „Amennyiben az elkobzott vagy megváltott földbirtok egy része kegyúri jog alapján, vagy mint egyházi javadalmi birtok egyházi célokat szolgál, úgy erre a célra az illetékes egyházi főhatóság földingatlant igényelhet.” in *1943–45. évi törvénycikkek*, Budapest 1947. 89.

³⁸⁶ „1. § A törvényből vagy más jogszabályból eredő mindazokat a különbségeket, amelyek a bevett és a törvényesen elismert vallásfelekezetek jogállása között az elismert vallásfelekezetek hátrányára fennállanak, meg kell szüntetni.

2. § Az 1895. évi XLIII. törvénycikknek a törvényesen elismert vallásfelekezetté alakulás feltételeire vonatkozó 7., 8. és 18. §-a továbbra is hatályban marad.

3. § Ez a törvény kihirdetése napján lép hatályba; végrehajtásáról a vallás- és közoktatásügyi miniszter gondoskodik.” in *1947. évi országos törvénytár*, Budapest 1947. 308.

1. legalább egy egyházközség felállítása és fenntartása, továbbá a felekezetekhez tartozó gyermekek számára iskolai hitoktatás biztosítása;
2. a hitéletre vonatkozó összes rendelkezéseket magában foglaló szervezeti szabályzat vallás- és közoktatásügyi miniszter által történő jóváhagyása, amelynek tartalmaznia kell a hitelvi, az erkölcsi tanokra, az isteni tiszteletre, és egyéb vallási szertartásra, valamint a tisztviselők és más alkalmazottak felett gyakorolandó fegyelmi szabályokra vonatkozó rendelkezéseket.³⁸⁷

A jóváhagyást csak akkor lehet megtagadni:

1. ha a megalakulni kívánó vallásfelekezet állam- vagy nemzetellenesnek bizonyult;
2. ha a fent említett 1. pontban meghatározott alapítási feltételt nem teljesítették;
3. ha a hitelvek, tanok, isteni tisztelet és egyéb vallási szertartás, vagy a tervezett szervezet: *a)* a fennálló törvényekkel vagy közkerkölcsiséggel ellentétben állt; *b)* a már létező és törvényesen bevett vagy elismert vallásfelekezetek valamelyikével azonos volt, vagy attól csupán az isteni tisztelet és az egyházi kormányzat nyelvét illetőleg különbözött;
4. ha a megalakulni kívánó vallásfelekezet elnevezése: *a)* faji vagy nemzetiségi jelleggel bírt; *b)* a már bevett vagy törvényesen elismert vallásfelekezeteket sértette volna.

A kommunista éra berendezkedését követően a kormány minden eszközzel azon volt, hogy az egyházi befolyást visszaszorítsa. Az 1948. június 16-án kihirdetett, nem állami iskolák fenntartásának az állam által való átvétele, az azokkal összefüggő vagyontárgyak állami tulajdonbavétele és személyzetének állami szolgálatba való átvétele tárgyában hozott 1948. évi XXXIII. törvény államosította az egyházi iskolákat, napirendre tűzve az állam és egyház szétválasztásának gondolatát.³⁸⁸ Ekkor veszítette el iskoláit többek között a ciszterci és a premontrei rend. A Magyar Népköztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény deklarálta az állam és egyház különválasztását.³⁸⁹

³⁸⁷ Lásd in *Az 1895. évi törvények gyűjteménye*, Budapest 1895. 239–240.

³⁸⁸ „1. § (1) A jelen törvény hatálybalépésekor fennálló nem állami iskolák és a velük összefüggő tanulóotthonok, továbbá a kiseddóvódák fenntartását – a kizárólag egyházi célokat szolgáló tanintézetek (hittudományi főiskola, diakónus és diakonisszaképző stb.) kivételével – az állam veszi át.

(2) A kormány a vallás- és közoktatásügyi miniszternek, ha pedig az iskolára, illetőleg a kiseddóvódára nézve más az illetékes miniszter, ennek a miniszternek a vallás- és közoktatásügyi miniszterrel egyetértésben tett előterjesztésére az (1) bekezdés rendelkezése alól kivételt tehet.” in *1948. év hatályos jogszabályai*, Budapest 1949. 73.

³⁸⁹ „54. § (1) A Magyar Népköztársaság biztosítja a polgárok lelkiismereti szabadságát és a vallás szabad gyakorlásának jogát.

A vallásoktatás tárgyában hozott 1949. évi 5. törvényerejű rendelet értelmében megszűnt a kötelező hitoktatás,³⁹⁰ tovább mélyítve ezzel is a társadalmi feszültséget. A vallásoktatásról szóló 1949. évi 5. Népköztársaság Elnöki Tanácsi rendelet végrehajtása tárgyában hozott, 1101/1-1949. (IX. 6.) VKM rendelet értelmében az 1949/1950. tanévtől kezdődően a hitoktatás gyakorlatilag kiszorult az oktatási intézményekből,³⁹¹ hiszen a megfélemlítés, a burkolt szankció következtében számos család életében csak a titokban történő vallásgyakorlás vált lehetővé.³⁹² Végül a teljes egyházellenesség kibontakozása az 1950. szeptember 7-én kelt, a szerzetesrendek működési engedélyéről szóló 1950. évi 34. törvényerejű rendeletben testesült meg,³⁹³ amikor is „feloszlatták” a hazai szerzetesrendeket és csak azok működhetek tovább, amelyekkel az állam külön egyezményt kötött. Így kapták vissza intézményeiket a piaristák (Budapesten és Kecskeméten), a bencések (Pannonhalmán és Győrben), a ferencesek (Esztergomban és Szentendrén), valamint a Budapesten és Debrecenben tevékenykedő női tanítórend, a Miasszonyunkról Nevezett Szegény Iskolanővérek.³⁹⁴

(2) A lelkiismereti szabadság biztosítása érdekében a Magyar Népköztársaság az egyházat különválasztja az államtól.” in *Törvények, törvényerejű rendeletek 1949*, Budapest 1950. 8.

³⁹⁰ „1. § A Magyar Népköztársaság Alkotmányának 54. §-ában foglalt, az állam és az egyház különválasztására vonatkozó rendelkezésnek megfelelően a vallásoktatás az iskolákban nem kötelező.

2. § Ez a törvényerejű rendelet kihirdetésének napján lép hatályba; végrehajtásáról a vallás- és közoktatásügyi miniszter gondoskodik.” in *Törvények, törvényerejű rendeletek 1949*, Budapest 1950. 102–103.

³⁹¹ „A vallás- és közoktatásügyi miniszter a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1949. évi 5. törvényerejű rendeletében foglalt felhatalmazás alapján a következőket rendeli.

1. § Az 1949/50. tanévtől kezdődően a vallásoktatás nem kötelező.

2. § Azok a szülők, akik gyermekeik vallásoktatását kívánják, legkésőbb szeptember hó 15-ig szóban vagy írásban az iskolában ezt a szándékukat bejelentik.

3. § A vallásoktatás költségeinek fedezéséről a vallás- és közoktatásügyi miniszter gondoskodik.

4. § A jelen rendelet kihirdetésének napján lép hatályba.” in *Minisztertanácsi és miniszteri rendeletek 1949, II.*, Budapest 1950. 1260.

³⁹² A hitoktatásra való jelentkezések, illetve templombajárás statisztikai zuhanására vonatkozó adatokat és a megrázó körülményeit lásd NAGY P. T., *Hitoktatás az ötvenes években*, in *Iskolakultúra* 10 (2000/2) 40–46.

³⁹³ „1. § A Magyar Népköztársaság területén a szerzetesrendek működési engedélye ennek a törvényerejű rendeletnek hatálybalépésével megszűnik. Nem vonatkozik ez a rendelkezés a katolikus egyházi iskolákban a tanítás ellátására szükséges megfelelő számú férfi és női tanítórend működési engedélyére.

2. § Mindazok a szerzetesrendek, amelyek működési engedélyeinek hatálya az 1. § értelmében megszűnik, kötelesek működésüket a Magyar Népköztársaság területén ennek a törvényerejű rendeletnek hatálybalépésekor megszüntetni.

3. § A belügyminiszter a vallás- és közoktatásügyi miniszterrel egyetértésben állapítja meg azt, hogy az 1. § alapján mely tanítórendek folytathatják működésüket.

4. § Ez a törvényerejű rendelet kihirdetése napján lép hatályba; végrehajtásáról a belügyminiszter a vallás- és közoktatásügyi miniszterrel egyetértésben gondoskodik annak figyelembevételével, hogy azoknak a szerzetesrendeknek tagjai, amelyeknek a jelen rendelet értelmében a működési engedélye megszűnik, három hónapon belül a volt rendházakat elhagyják.” in *Törvények, törvényerejű rendeletek és minisztertanácsi rendeletek 1950*, Budapest 1951. 129–130.

³⁹⁴ CZENE –POLGÁR V., *Egyházpolitika az 1950-es években*, in ÖZE S. – MEDGYESY-SCHMIKLI N. (szerk.), *A ferences lelkiség hatása*, 460–468. NAGY P. T., *Hitoktatás az ötvenes években*, 38–46. BELICZAY A., *A magyarországi vallásoktatás története*, in *Theológiai Szemle* 35 (1992/2) 96–100.

A jogi szabályozás következtében a kármelita rend több tagját elhurcolták, a csornai prépostság kanonokjai szétszóródtak, többen külföldre menekültek.³⁹⁵ Az egyes házingatlanok állami tulajdonbavételéről szóló 1952. évi 4. törvényerejű rendelet alapján számos rendházat, noviciátust, internátust és zarándokházat államosítottak.³⁹⁶ (Az erre vonatkozó adatokat a Függelékben, a 3. számú táblázatban kivonatolva közöljük.) A törvényerejű rendelet 6. §-a értelmében a rendelkezések csak azokat a szerzetesi ingatlanokat nem érintették, amelyek fenntartói az állammal korábban megállapodást kötöttek, hogy működésüket kizárólag tanítórendként folytatják tovább. Mindezt azzal indokolták, hogy az alkotmányos jogok védelme érdekében szükséges a közérdeket sértő magántulajdon megszüntetése, továbbá a szocialista gazdasági rend felépítése és tőkés elemek kiszorítása, nem utolsósorban a dolgozó nép szabadságának és hatalmának biztosítása. A jogszabályi rendelkezések súlyát mutatja, hogy az állam számos büntetőjogi szankcióval sújtotta azokat, akik a rendeletet megszegték vagy kijátszották.³⁹⁷ A bemutatott 50 év távlatában elmondhatjuk, hogy a magyar katolikus egyház és szerzetesrendek küldetésének teljesítése – akár a történelmi, akár a jogi változásokat tekintjük – 1950 előtt valódi missziós tevékenység volt, 1950 után pedig egészen a rendszerváltásig a hallgatásra kényszerített megtűrték reményt vesztett küzdelme. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint a rendszerváltás után, 1990. március 31-én kihirdetett, az 1945 és 1963 közötti törvénysértő elítélések semmissé nyilvánításáról szóló 1990. évi XXVI. törvény.³⁹⁸

³⁹⁵ MÁTÉFFY J. B., *Kármelita rend története Magyarországon*, 95–100. *Premontreiek in Britannica Hungarica*, XV., 147–148.

³⁹⁶ „(...) A Népköztársaság Elnöki Tanácsa abból a célból, hogy:

– népgazdaságunkat megóvja a házingatlanok állagának romlásából eredő kártól;
– megszüntesse a volt uralkodó osztályhoz tartozó elemek házingatlanból eredő, munka nélkül szerzett jövedelmét,

Alkotmányunk 3. §-a, továbbá a 4. § (2) bekezdése és a 8. § (2) bekezdése rendelkezéseinek megfelelően a következőket rendeli:

1. § (1) A jelen törvényerejű rendelettel összes alkatrészeikkel és tartozékaikkal együtt állami tulajdonba vétetnek:

a) mindazok a magántulajdonban álló házingatlanok (lakóházak, villák, öröklakások, üzletházak, üzemházak, raktárak stb.), amelyeket vagy amelyeknek egyes részeit bérbeadás útján hasznosítják;

b) a tőkések, egyéb kizsákmányolók és a megdőntött társadalmi rendszer népelnyomó elemeinek házingatlanai, abban az esetben is, ha azokat nem bérbeadás útján hasznosítják. (...)

6. § Az állam és az egyházak között kötött egyezmények hatályát a jelen törvényerejű rendelet nem érinti.” in *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1952*, Budapest 1953. 84–85.

³⁹⁷ „15. § Aki a jelen törvényerejű rendelet rendelkezéseit megszegi vagy kijátssza, a társadalmi tulajdon büntetőjogi védelméről szóló 1950. évi 24. törvényerejű rendelet rendelkezései szerint büntetendő. A közlési kötelezettség (13. §) nem teljesítése 3 évig terjedhető börtönnel büntetendő.” in *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1952*, Budapest 1953. 86. Lásd még a tervgazdálkodás büntetőjogi védelméről szóló 1950. évi 4. törvényerejű rendeletet in *Törvények, törvényerejű rendeletek és minisztertanácsi rendeletek 1950*, Budapest 1951. 46–48.

³⁹⁸ Megjelent a *Magyar Közlöny* 1990/29. (III. 31.) és a *Belügyi Közlöny* 1990/9. (IV. 27.) számaiban.

1.3. Magyarországi harmadrendek a gyakorlatban 1950 előtt

Dolgozatunk jelen fejezetében a vizsgált harmadrendek hazai működését a gyakorlati oldalról kívánjuk bemutatni, amelyhez elsősorban levéltári kutatómunkát végeztünk. Természetesen módunk csak arra van, hogy egy átfogó képet adjunk a hazai helyzetről, a világiak rendben betöltött tevékenységének pontosabb és részletesebb feltérképezéséhez – a tapasztaltak tükrében – további kutatómunkára, illetve többéves forrásgyűjtésre van szükség. Ezt a meglátásunkat arra alapozzuk, hogy mind a kármelita rend, mind a premontrei rend levéltári anyagai jelenleg nincsenek kutatható állapotban, amelyet az 1950 után bekövetkezett tragikus történelmi fordulattal magyarázhatunk.

Így – ami az 1900–1950 közötti időszakot illeti – főként a *Magyar Ferences Könyvtár és Levéltárban* tanulmányozott iratokra támaszkodhatunk (1024 Budapest, Margit krt. 23.). A központi levéltárban fellelhető legkorábbi harmadrendi forrásanyag a *Budai Harmadrend előjárói üléseiről szóló jegyzőkönyv* (1911–1917), illetve a *Debreceni Ferences Zárda körzetközponthoz tartozó III. Rend nyilvántartási jegyzéke* 1919-ből, míg a legrégebbi az *Óbudai Assisi Szent Ferenc III. Rendi Közösség jegyzőkönyve* az 1942–1954. közötti időből. Ez utóbbi indokaként Fáy Zoltán levéltáros által elmondottak alapján két magyarázat adható. Egyfelől, hogy az Elnöki Tanács 1950-ben hozott rendelete után minden iratot a terciáriusok hazavittek és házaikban őrzik azokat, másfelől pedig, hogy a ma működő világi rendek anyagai is nyilván a helyi vezetőknél kereshetők fel. Az említett nyilvántartási jegyzéket 1919. november 25-én nyitották meg. Az ekkori statusquo alapján *az első harmadrendiek 1906. október 7-én tettek fogadalmat*. Ez a tény azért is figyelemre méltó, mert a források szerint a II. József császár által elindított abolíció több ferences rendtartományt nagymértékben sújtott.³⁹⁹ Így például az ekkor Szűz Máriáról nevezett ún. mariánus és a Kapisztrán Szent Jánosról nevezett rendtartományokat is.

Elsősorban ezen provinciák területén működő néhány harmadrend működését kísértük nyomon a levéltári kutatásunk alkalmával. A császári rendelkezés 1781-ben betiltotta a novíciusok felvételét és 1783-ban a mariánus rendtartomány növendékeit a budai általános szemimáriumba rendelte.

³⁹⁹ A rendnek több rendtartománya is működött hazánkban a középkortól kezdve. A XIII. Leó-féle unió egyesítette a rend különféle ágazatait, majd 1900-ban Kapisztrán Szent János neve alatt egyesült az addigi kapisztráni és az ún. szalvatori rendtartomány. A Kapisztrán Szent Jánosról nevezett rendtartomány 2006-ban egyesült a Szűz Máriáról nevezett rendtartománnyal, azóta Magyarország területén egyetlen ferences provincia van, Magyarok Nagyasszonya néven (Provincia Hungariae a Magna Domina Hungarorum).

A debreceni rendház feloszlataása következtében pedig a ferencesek 1788 húsvétján elhagyták a várost és csak 1942-ben telepedtek újra vissza. A domonkosokkal együtt 1950-ig, a szerzetesrendek betiltásáig működtek.⁴⁰⁰ A domonkosok a Szent László-templom és plébánia irányítását vették át, míg a Szent István-templom és plébánia a ferencesek vezetése alá került. Ez utóbbinak az első plébánosa volt *Kiss Szaléz*, azon hét ferences barát egyike, akiknek boldoggá avatását kezdeményezte a magyar katolikus egyház.⁴⁰¹ A harmadrendi nyilvántartásból következtethető, hogy bár a szerzeteseket elűzték Debrecenből, a terciáriusok – vélhetően titokban – folytatták működésüket. Mindez tapasztalható a II. József utáni időben és az 50-es években is.⁴⁰² A nyilvántartási jegyzék szerint az *első beöltözés* 1903. augusztus 31-én történt Vajdahunyadon (ma Erdély!). (*A nyilvántartási jegyzék ekkor kitöltendő rubrikáit a Függelékben, a 4. számú táblázatban tesszük közzé.*)

A jegyzék megnyitásakor a fogadalmat tett terciáriusok megoszlása az alábbiak szerint alakult:

- nős: 4
- férjes: 7
- hajadon: 4
- özvegy: 11
- nőtlen: 1

1919. november 25-én tehát a Debreceni Ferences Zárda körzetközpontához tartozó III. Rendnek 27 fogadalmas tagja volt. Közülük azonban az aktív tagok száma 13 volt, az alábbi családi állapotok szerint:

- nős: 1
- férjes: 5
- hajadon: 2
- özvegy: 4
- nőtlen: 1

⁴⁰⁰ *Mariánus Ferences Rendtartomány* in *Magyar Katolikus Lexikon*, VIII., 694–696 és *Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Ferences Rendtartomány* in *Magyar Katolikus Lexikon*, VI., 143–144. *Magyar Kurír*, 2010. 10. 07.

⁴⁰¹ Kiss Szaléz Debrecenben nemcsak a hitéletet, hanem a kulturális életet is felvirágoztatta: játszóteret építtetett, színházat, mozit, kultúrházat hozott létre. A fiatalok közötti közösségi élete szűrt a baloldali vezetőknek és 1944-ben Gyöngyösre helyezték. Itt hozta létre a Keresztény Demokratikus Ifjúsági Munkaközösséget (KEDIM), amiért sok támadás érte. 1946. április 28-án hurcolták el Gyöngyösről és az Andrassy út 60-ban hallgatták ki. Kegyetlen kínzások után a szovjet katonai bíróság golyó általi halálra ítélte. 1947 márciusában végezték ki Sopronkőhidán. Bővebben lásd VARGA K., *P. Kiss Szalézról szóló írások* (Kézirat), Gyöngyös 2001.

⁴⁰² CSÁKY K., „Szentasszonyok” egy faluközösség életében, in *Néprajzi látóhatár* 13 (2004/1–2) 137–157.

A nyilvántartás utolsó, „jegyzet” rovata szerint az ezidőben bejegyzett és aktív fogadalmas tagok közötti eltérés okai:

- elmaradt: 1
- meghalt: 8
- izolált: 4
- kizárva: 1

Az ugyanezen ideig fogadalmat nem tett, de beöltözött tagok száma 8. Ők családi állapot szerint az alábbi módon oszlottak meg:

- férjes: 3
- hajadon: 3
- özvegy: 2

Emellett négy név került még ezideig bejegyzésre, akik szintén magukra öltötték a vezeklő ruhát, azonban később nem tettek fogadalmat, mert a társulattól elmaradtak. 1919 novemberétől 1929 júniusáig a fogadalmat tett tagok száma az alábbi módon alakult:

Év	Új fogadalmat tevők száma
1921. december	18
1922. december	12
1923. december	47
1924. december	8
1925. december	11
1926. december	–
1927. március	6
1928. május	19
1929. június	7

A nyilvántartást 1919 novemberétől tehát egészen 1929 júniusáig vezették, majd hosszú évek elteltével 1947 júliusában jegyezték be újabb hat tagot. A Függelékben közreadott jegyzéknek azonban csak a név (mellette a születési hely megadásával), a családi állapot és a beöltözés időpontjának rovata (1947. február 23.) került kitöltésre. Ez a szigorú anonimitást és megkezdődött üldöztetést tükröző bejegyzés az utolsó, amit a levéltárba beadott nyilvántartási jegyzék őriz.

A nyilvántartásból az is megállapítható, hogy a harmadrend 1905-től folyamatosan működött, hiszen a tagok száma 1905 és 1913 között évente nőtt. Vélhetően tevékenységük még az első világháború alatt sem szűnt meg, mert 1917-ben és közvetlenül a háború után is tettek fogadalmat a rendben.⁴⁰³ Hasonló módon folyamatosan működött a háború alatt a Budai Harmadrend is, még ha a jegyzőkönyvek felvétele nem is történt mindig havonta:

Év	Jegyzőkönyvek felvételének napja	Beöltözések	Fogadalmat tevők száma
1914	február 22.		
1914	december 16.		
1915	március 28		
1915	április 13.		
1915	július 18.		
1915	augusztus 15.		
1915	november 6.		
1915. december		3 nő, 1 férfi	4 nő, 3 férfi
1916	január 30.		
1916	március 12.		
1916	április 9.		
1916	május 21.		
1916	június 11.		
1916	július 16.		
1916	szeptember 10.		
1916	október 8.		
1916	november 12.		
1916. december		20 nő, 6 férfi	3 nő, 2 férfi

⁴⁰³ Lásd *Debreceni Ferences Zárda körzetközpontoz tartozó III. Rend nyilvántartási jegyzéke* – Magyar Könyvtár Ferences Levéltár (1024 Budapest, Margit krt. 23.).

Év	Jegyzőkönyvek felvételének napja	Beöltözések	Fogadalmat tevők száma
1917	január 14.		
1917	február 11.		
1917	február 25.		
1917	március 18.		
1917	április 22.		
1917	május 13.		
1917	június 10.		
1917	augusztus 12.		
1917	szeptember 9.		
1917	október 14.		
1917	november 11.		
1917	december 8.		
1917. december		30 nő, 5 férfi	18 nő, 6 férfi

Az előzőekben írtakat erősíti meg a *Belvárosi Szent Ferenc III. Rend Jegyzőkönyve* is, amelyen keresztül rálátást kaphatunk a harmadrendek küldetésének lényegére és a jelen századunkban talán méginkább nélkülözhetetlen jelenlétük aktualitására.⁴⁰⁴

A jegyzőkönyv 1921. január 20-ai bejegyzéstől indul, amikor is *Horváth R. Péter* rendi igazgató a választmányi gyűlésen emlékezik vissza a harmadrend kezdeteire. Eszerint a belvárosi ferences harmadrend 1740-ben alakult meg, és „1912-ben már mint dolgozó testvérek tűnnek fel.” 1921-ben a rend 280 tagot tartott nyilván.

A ferences atya így buzdította a terciáriusokat: „Igyekezzenek a testvérek észlelhető öntudatos, productiv munkát végezni és ezt az öntudatot átvenni egymásba, felébreszteni a többi testvérekben, mert csak az lehet igazán terciárius, aki átérzi Szent Ferencz szellemét és azt mindenütt, kint a világban, a környezetébe, családjába, saját jó példájával, cselekedeteivel, belé tudja oltani. Családi tradícióvá kell fejleszteni Szent Ferencz szellemét.”

⁴⁰⁴ Lásd *Szent Ferenc III. Rendje, Budapest–Belváros községének Jegyzőkönyve* – Magyar Ferences Levéltár (1024 Budapest, Margit krt. 23.).

V. *Gizella* pénztári jelentése arra utal, hogy a harmadrend bőven kivette a részét a karitatív cselekedetekből is. 1920-ban a karácsonyi vásáron 900 korona tiszta jövedelem jött össze, amelynek „célja a III. rend által már régebb idő óta vezetett és a kommun közbejöttével félbemaradt szegényügy fellendítése volt. (...) Szegény ügyek rendezésének napja a kedd.” Emellett évente ruhákat is osztottak a szegényeknek.

Az 1922. augusztus 7-ei választmányi gyűlésen *Scheirich P. Bonaventura* rendi igazgató szintén méltatta a terciáriusok működését: „Elnök úgy érzi, hogy a bpesti belvárosi III. rend végre olyan átalakulás előtt áll, amelyen régen át kellett volna esnie, de amit különböző körülmények miatt csak most lehet teljességgel tető alá hozni.” A jegyzőkönyvből egyértelművé tehető, hogy a belvárosi harmadrend 1740. évtől való fennállása töretlen, ugyanakkor az első világháború, ha nem is szüntette meg, de gátolta a hatékony működést. A világháború befejezése után három évvel tapasztalható tehát az újabb fellendülés és a hazai rendi státútumok folyamatos reformját jelző rendelkezések, amit a fogadalomtételi szertartással kapcsolatos bejegyzések is jól mutatnak:

- „(...) e gyűlésen döntenek a rendi tanács tagjai (...) Szavazati joggal bírnak: az előljárónő, a tanácsosok, a pénztáros és a titkár. (...) kétes esetekben az Igazgató Atya dönt.”
„Igazgató Atya felolvassa a szigorú felvételre szóló részt, mely nagy körültekintést kíván s nem enged felvételre olyanokat, akiknek nincs biztos állásuk. Ide tartoznak a cselédek is, mert függő viszonyban állanak.”⁴⁰⁵
- „Igazgató Atya felhívja a tanácstagok figyelmét és egyben kötelességükké teszi, hogy a most beöltözöttekről és újonnan jelentkezetekről lelkiismeret szerint szavazatot kell adniok s ehhez okvetlen szükséges, hogy jól ismerjék őket. – Ezért állandóan figyelemmel kell kísérniök, hogy pontosan megjelennek-e a közös szentáldozásokon, a konferenciákon, valamint a hónap 4-ik vasárnapján számukra az újoncmester által tartandó újonc-, illetőleg jelölttanításokon? Az ezekről való 1-2 elmaradás, különösen ha nem kellően indokolt, ok arra, hogy visszamaradjon a fogadalomtól, ill. beöltözéstől. – De nemcsak a rendi otthonban való viselkedésüket kell figyelemmel kísérni, hanem az egyéni életüket saját otthonukban is, ezért meg kell őket néha-néha látogatni s az így szerzett tapasztalatok leginkább világot vetnek az illető lelki életére. (...)”

⁴⁰⁵ Lásd *Szent Ferenc III. Rendje, Budapest–Belváros községének Jegyzőkönyve – 1922. augusztus 7-ei bejegyzés.*

- Az újonnan jelentkezőket csak nagy körültekintéssel szabad elfogadni. Független viszonyban levő egyének /:cseléd:/ csak abban az esetben vehetők fel, ha 5-6 évig állandóan egy helyen vannak s akkor is csak 2-3 évi jelöltösködés után öltözhetnek be.⁴⁰⁶
- „(...) a rendi Igazgatók Országos Kongresszusának határozataiból a harmadik rendbe jövőben csak azok vehetők föl akiknél:
 - a.) megvan az erkölcsi és szellemi tartalom,
 - b.) akiknek van vagyonuk, vagy bár szerény, de biztos megélhetésük vagy mesterségük és akiknek van állandó lakásuk. Akiknek lealacsonyító mesterségük van föl nem vehetők.
 Alkalmazottak csak nagy körültekintéssel vehetők fel, ha t. i. 4-5 évig egy helyben szolgáltak és régibb időtől fogva lelki életet éltek.
 - c.) A jelöltségnek ideje legyen inkább hosszabb, mint rövidebb, de hat hónapnál kevesebb semmi esetre sem.
 - d.) A felvételi korhatár 15 és 50 év között.⁴⁰⁷
 - e.) A jelentkezőnek nem szabad semmi olyan organizált társulat vagy testülethez tartoznia, amely az imakötelezettségen kívül még külső működést is kíván tagjaitól. Így nem lehet a jelölt a Kongregáció vagy Oltáregylet tagja de tartozhat a »Jézus Szíve« vagy »Rózsafüzér« vagy más hasonló imatársulathoz.»⁴⁰⁸

A rend szervezeti változása is jól figyelemmel kísérhető a jegyzőkönyvből. Az 1925. november 29-ei rendi tanácsgyűlésen felvettek alapján a tanács tagjai ekkor:

- elnök (általában az igazgató vagy rendi előljáró),
- jegyző,
- pénztáros,
- könyvtáros,
- gondnok,
- rendi tanácsos testvérek.

1925. december 17-étől a rendi községben négy különböző szakosztály alakult:

⁴⁰⁶ Lásd *Szent Ferenc III. Rendje, Budapest–Belváros községének Jegyzőkönyve* – 1922. október 12-ei bejegyzés.

⁴⁰⁷ Ez a szűkítés azért is érdekes, mert az ekkor hatályban lévő Leó-féle Regula I. fejezet 1. pontja életkor tekintetében csak a 14. életév betöltését kívánta meg, felső korhatárt nem szabott meg.

⁴⁰⁸ Lásd *Szent Ferenc III. Rendje, Budapest–Belváros községének Jegyzőkönyve* – 1925. november 29-ei bejegyzés.

„I. Sajtó szakosztály, mely két alosztra oszlik u. m.

a) önképzőkör /házi ünnepélyek szereplői kiképzésére/

b) sajtó propaganda, amelynek a rendi testvéreken kívül mások is lehetnek aktív tagjai.

II. Karitatív szakosztály /szegény ügy és betegápolás stb./⁴⁰⁹

III. Eucharisztikus szakosztály /rendi templomok, oltárok karbantartása, imaórák rendezése stb./

IV. Missziós szakosztály, ennek ügykörét a főtisztelendő rendi Igazgató Atya a vasárnapi konferencián fogja ismertetni (...)”⁴¹⁰

A jegyzőkönyvben jól nyomon követhető az Egri Norma hatása is. A terciáriusok szervezésében ugyanakkor már a kezdetektől évente megrendezésre került a karácsonyi szeretetadományozás, a szegényügyek intézésére külön vezetőt választottak és minden héten egy napot szántak ezek rendezésére.⁴¹¹ A későbbiekben is szinte minden évben találunk bejegyzést szegényrendelkezésekre vonatkozóan. 1926-tól vezették az ún. *szegények névjegyzékét*, amely a rendi testvéreket kerületenként beosztotta oly módon, hogy a tanácsosok mellett mindig volt egy fogadalmas tag, egy ujonc, illetve jelölt.⁴¹²

A szegénygondozás mellett nagy hangsúlyt fektettek a harmadrendiek a *betegápolásra* is. Erre – ahogyan az a korábbiakból is kiderül – külön szakosztályt hoztak létre 1926-ban. „Igazgató Atya buzdítja a tanácsosokat a betegápolások megszervezésére és az ilyen látogatásoknál lelkük tehetségéből serkentsék testvéreiket szeretetre, kitartásra és jó életre, legyenek olyanok mint a régi keresztényeknél a diakonisszák voltak, akik az apostolok mellett azon munkát végezték, melyek ezeket nem végezhettek. Így igazán példás és buzgó Szent-Ferenc szerinti szellem fogja áthatni az összes terciárius testvéreket.”⁴¹³

⁴⁰⁹ „(...) a karitatív szakosztály teendője lesz a betegápolás munkaképtelenség és rokkantság s halálkozás esetére u. n. önszegélyező egyletek kérdésével behatóan foglalkozni, az ilyen meglévő egyletek, intézmények tevékenységét stb. tanulmányozni. S amennyiben ilyen segély egyletek a rendi község kebelében anyagi eszközök hiányában nem valósíthatók meg, úgy a már működő ilyen megbízható intézményeket felkarolni s a rendi testvérület tagjainak ajánlani szociális kötelességünk leendjen.” – 1926. január 14-ei bejegyzés.

⁴¹⁰ Ebbe a szakosztályba minden tagot beiktattak, míg a többibe a tagokat külön beosztották. A szakosztály nevét a rendi gyűlésen *Ferences Missziós Szövetségre* helyesbítették.

⁴¹¹ Lásd *Szent Ferenc III. Rendje, Budapest–Belváros községének Jegyzőkönyve* – 1921. január 20-ai bejegyzés.

⁴¹² Lásd az 1926. január 14-ei bejegyzést. Lásd még „Igazgató Atya indítványozza 100 Pengő összeg kiutalását a szegény gyermekek felruházására valamint megígéri, hogy az I. rendből a Szt. Antal perselyhozadékaiból e célra szintén kiutaltat 200 Pengőt. Bejelenti, hogy a Karitasz Központ felkérésére elvállalta a cipészüzemek megszervezését ahol a szegényeknek munkanélküli cipészek jó lábbeliket készítenek. Kéri a testvéreket ajánljanak megbízható cipészt vezetőnek.” – 1932. október 9-ei bejegyzés.

⁴¹³ Lásd *Szent Ferenc III. Rendje, Budapest–Belváros községének Jegyzőkönyve* – 1933. november 5-ei bejegyzés.

A harmadrendiek rendszeresen részt vettek a missziós munkákban, műsoros teaesték rendezésében, zarándoklatok és imaórák szervezésében is.⁴¹⁴ Érzékelhető, hogy az első rend mennyire odafigyelt a terciáriusok képzésére, segítő terelésére, útmutatásra és megannyi buzdítására: „Ha valaha igen, úgy a mai u.n. modern korban megokolt a kettőzött buzgalom, midőn Krisztus egyháza nagy harcát vivja egyrésről a pogánysággal s közöttük terjeszti a hitet, másrésről pedig a modern civilizáció hitehagyását és hithidegségét ostorozza.”⁴¹⁵ „(...) inti őket (ti. az igazgató a tanácsosokat) a Szent Szűz iránti különleges tiszteletre. A tanácsosok járjanak elől mindenütt jó példával, »Istenért mindent«, ez legyen a jelszavunk.”⁴¹⁶

Példamutató a rendtagok egymás irányába kimutatott gondoskodása, amelynek szívből jövő kötelességére az előljárók és rendi igazgatók folyamatosan emlékeztetik a híveket:

„A rendi tanácsos testvér kötelességére teendő, hogy a testvérekkel felvegye az érintkezést, betegség esetén meglátogassa, s a rendi község mozzanatairól idejében kiértésíteni. A közös szentáldozáson, valamint a havi konferencián való részvételét ellenőrizni illetve a rendi kötelezettségek betartására buzdítani. A rendi tanácsos kötelessége leendő a hozzá osztott testvérekről a havi értekezleten jelentést tenni. A rendi tanácsos testvérek egy kis füzetkével lesznek ellátva, amelyben az illető testvér neve, lakása, foglalkozása stb. be lesz vezetve (...)”⁴¹⁷

„Minden tanácsos jelentse be, hány tagot bír elvállalni ellenőrzés végett, hogy minden tag szem előtt legyen, továbbá beteglátogatókat kell kijelölni minden körzetbe, hogy így a tagok, egészségesek és betegek mindig érezzék, hogy törődnek velük.”⁴¹⁸

*Pusztay Gábor O.F.M. vizitátor 1948-ban tett beszámolója alapján a Mariánus Rendtartomány Világi Harmadrendjeinek statisztikai adatait kísérhetjük nyomon.*⁴¹⁹ A jelentés alapján 17 kolostor körül 17 körzet alakult ki.

⁴¹⁴ Bővebb adatokat lásd *Szent Ferenc III. Rendje, Budapest–Belváros községének Jegyzőkönyvének* 1925. december 25-ei és 1932. július 10-ei bejegyzéseit.

⁴¹⁵ Lásd *Szent Ferenc III. Rendje, Budapest–Belváros községének Jegyzőkönyve* – 1932. július 10-ei bejegyzés.

⁴¹⁶ Lásd *Szent Ferenc III. Rendje, Budapest–Belváros községének Jegyzőkönyve* – 1933. október 1-jei bejegyzés.

⁴¹⁷ Lásd *Szent Ferenc III. Rendje, Budapest–Belváros községének Jegyzőkönyve* – 1926. március 18-ai bejegyzés.

⁴¹⁸ Lásd *Szent Ferenc III. Rendje, Budapest–Belváros községének Jegyzőkönyve* – 1933. szeptember 10-ei bejegyzés.

⁴¹⁹ PUSZTAY G., *Beszámoló a Szűz Máriáról nevezett Ferences Rendtartomány kötelékébe tartozó Ferences Világi III. rendi községek életéről, működéséről, valamint a Vizitatori Hivatal működéséről*, Budapest 1948.

A legnépesebb a nagykanizsai, a kapuvári, majd később a zalaegerszegi körzet volt, a leglücketőbb harmadrendi közösségnek ugyanakkor a szintén népes budapesti rendközség bizonyult. Az önálló igazgató vezetése alatt álló körzeteket ekkor ún. fiókrendközségek alkották, amelyek a körzetigazgató joghatósága alá tartoztak. A rendtartományban 1948-ban 157 rendközség és 11.783 rendi testvér volt.⁴²⁰ (A rendtartomány 17 körzetét és fiókrendközségeket a beszámoló alapján a Függelékben mutatjuk be.)

A rendtartományban 1948-ban működő szakosztályok és működésük az alábbi módon valósult meg:

- „1. Eucharisztikus szakosztály a templomi ruhák gondozása, varrása, szentedényekről való gondoskodás és a templomok ujjáépítésének támogatásával mozdítja elő Isten országát itt a földön.
2. Hitbuzgalmi szakosztály a Mária kultusz élése és terjesztése révén apostolkodik. Szentségimádás, engesztelés, templomgondozás, missziós mozgalom, hitvédelmi előadások, katekizmus kurzusok révén fejti ki tevékenységét.
3. Sajtó szakosztály a katolikus sajtó, a jó könyv terjesztése, vallásos iratok továbbítása révén nyújt segédkezet az egyháznak és az egyháziaknak.
4. Karitás szakosztály a szegények felkarolása, adomány gyűjtés, segélyezés, ápolás, gyógyszerbeszerzés, temetőgondozás valamint állás szerzésben, lakásnyomor enyhítésében nyújt segédkezet. Tanácsadó osztálya lelki, egészségügyi és jogi kérdésekben mutat helyes irányt.
5. Kulturális szakosztály vezetőképző tudományos előadások és tanfolyamok rendezése, műsoros estek, díszgyűlések, műkedvelő előadások, énekkar szervezés és a sport támogatása körül serénykedik.
6. Propaganda szakosztály a helyi, országos és nemzetközi kapcsolatokat építi ki a rend kebelén belül. Célja a laikus apostol nevelés és így az egyházas és ferences szellem terjesztése.”⁴²¹

A rendtartomány legkorábbi körzetei a pápai (1716), székesfehérvári (1727), a budapesti (1741), a nagykanizsai (1887) és a szombathelyi (1898).

⁴²⁰ Beszámoló, 2–4.

⁴²¹ Beszámoló, 5–6.

Ezen provincia tagja volt a későbbiekben, II. János Pál pápa által 2003-ban boldoggá avatott *Batthyány Strattmann László* (1870–1931), illetve az életszentség hírében elhunyt *Bors János* és *Padányi Sándor* harmadrendi plébánosok.⁴²²

Boldog Batthyány Strattmann László főúri családban született Dunakilitiben, 1900-ban avatták doktorrá és először Köpcsényben (ma Ausztria!), majd pár év múlva Körmenden rendezett be és tartott fenn magánkórházat. A szegény betegeket ingyen kezelte, sokakat támogatott ruhával és pénzzel is. „A szegények orvosa” néven emlegették és már életében szentként tisztelték. Több tízezer szemműtétet végzett és betegeinek lelki támaszt nyújtott, jó példájával és írásaival is (például betegeinek osztotta ki a *Nyisd fel szemeidet és láss* című írását). A több mint tízgyermekes apa 1931. január 22-én bekövetkezett haláláig hősiessé lélekkel viselte rákbetegségét. Ő az első magyar boldog a XXI. században.⁴²³

A *Kapisztrán rendtartomány világi harmadrendjeinek* statisztikai adatait *P. Réz Márián* vizitátor készítette 1942-ben, illetve 1948/49-ben. Az adatok alapján a legkorábbi harmadrendi alapítás a Budapest II. körzetközponté volt 1741-ben, ezt követte a jászberényi 1757-ben. Pécsen 1884-ben, Szécsényben 1907-től ismert a ferences terciáriusok működése. A statisztika főként a nagyobb városokban mutat pontos képet, sok helyütt az első alapítás, illetve a harmadrendiek nemek szerinti megoszlása nem került bejegyzésre, így ebből még reprezentatív jellegű következtetések sem vonhatók le. (A *Függelékben a jelentősebb körzeteket és azok ismert adatait foglaljuk össze.*)

Ehhez a rendtartományhoz tartozott az *Óbudai Assisi Szent Ferenc III. Rendi Közösség*, amely jegyzőkönyvének bejegyzései az 1942 és 1954 közötti időszakban keletkeztek. A publikált forrásokból főként azt az információt szűrhattuk le, hogy a magyar történelem viharos évei alatt a rendek és így a harmadrendek működése is meglehetősen szakadozó volt. Ugyanakkor kijelenthetjük, hogy – csakúgy, mint az első, központi levéltárban megtalálható írásos dokumentum esetén – az óbudai ferences harmadrend tevékenysége szintén töretlen volt, még a második világháború ideje alatt is. A háború idején az eddigieken kívül az alábbi plusz küldetést teljesítették a terciáriusok:

⁴²² *Beszámoló*, 85.

⁴²³ KOVÁCS K., *Ferences szentek és boldogok*, 26–27. Életéről bővebben lásd PUSKELY M., *Nyisd fel szemeidet és láss! Dr. Batthyány-Strattman László élete*, Budapest 2003.

- részvétel a „nagy magyar engesztelés”-ben,⁴²⁴
- honvédek téli ruhájára gyűjtés és varrás, női munkaszolgálatra való toborzás,⁴²⁵
- csatlakozás a férfiak engesztelő társaságához.⁴²⁶

Az 1942. augusztus 9-étől 1944. szeptember 10-éig terjedő időszakban a rend havonta megtartotta a rendszeres tanácsulást és emellett többször rendkívüli ülést is tartottak. Mindvégig gondozták és segélyezték a szegényeket, új tagokat vettek fel, illetve tettek fogadalmat, szervezték a zarándoklatokat és imaórákat.

Nagy Bernardin rendi igazgató még a legnehezebb időszakban is vigaszt és erőt tudott nyújtani a harmadrendi híveknek, buzdítva őket a kitartásra:

„Igazgató Atya buzdít, hogy mindent a hit szemével nézzünk, mert minden az Isten dicsőségére van teremtve és ezt is kell szolgálnia, különben nem felel meg a céljának.”⁴²⁷

„Szeretettel kéri a testvéreket, hogy a légitámadásoknál különösen fogjanak össze és ha baj érne valakit értesítsék egymást, hogy azonnal segíthessünk (...) A szenvedések és megpróbáltatások tisztítják a lelket, egyéni békét adnak és függetlenítik a lelket. Kéri imádkozzunk ellenségeinkért és gyakoroljuk fokozottabban a felebaráti szeretetet.”⁴²⁸

„A mai világ forgatagában hitünknek olyan szilárdan kell helyt állni, mint a világító toronynak a tengerben, mely minden viharral dacolva szilárdan áll. A mi hitünket sem érintheti, s főleg nem ingathatja meg a világ folyása, ha igazán imádságos lelkek vagyunk.”⁴²⁹

A beszámolókból kitűnik a társaság pártatlan és imádságos, minden veszélyt vállaló bensőséges lelkülete, tanúságot téve a mérhetetlen erős rendi összefogásukról:

„Elöljáró testvér szeretettel figyelmezteti a testvéreket hogy a rend politikával nem foglalkozik tehát ne is tegyünk, hanem imádkozzunk, dolgozzunk és hallgassunk, de főképp engeszteljünk minden erőnkkel.”⁴³⁰

⁴²⁴ Lásd a jegyzőkönyv 1942. szeptemberi bejegyzését.

⁴²⁵ Lásd a jegyzőkönyv 1942. október 11-ei bejegyzését.

⁴²⁶ „(...) a Szervita atyák templomában egy mozgalom indult meg, hogy minden hónap első szombatjain kizárólag férfiak részére, éjjel szentségimádás tartassék, este 9 órától reggelig. Elöljáró testvérnek igen tetszik a gondolat és kéri a rendi testvéreket hogy a férfiak engesztelő társaságához csatlakozzanak minél nagyobb számban, lehetőleg valamennyien.” – lásd a jegyzőkönyv 1944. április 10-ei bejegyzését.

⁴²⁷ Lásd a jegyzőkönyv 1943. október 10-ei bejegyzését.

⁴²⁸ Lásd a jegyzőkönyv 1944. április 10-ei bejegyzését.

⁴²⁹ Lásd a jegyzőkönyv 1944. május 14-ei bejegyzését.

⁴³⁰ Lásd a jegyzőkönyv 1944. május 14-ei bejegyzését.

„Tudatja (ti. az előljáró), hogy jul. 2-án a kora reggeli Légió dacára 31-en voltak Mária-remetén engesztelni. A jó Isten a nagy veszélyben megsegítette és mind szerencsésen hazaértek, részben villamoson, részben gyalog. Együttal tudatja, hogy bombakárosultjaink is vannak. Segítsük és támogassuk egymást tehetségünkhöz képest.”⁴³¹

Az óbudai harmadrendbe 1942. december 8-án 12 új tag öltözött be, 1943 decemberében 10 fő öltözött be és ugyanekkor 11-en tettek fogadalmat. Velük együtt az 1943-as statisztika szerint összesen 98 fő rendtagot tartottak nyilván, amelyből 11 fő izolált, akik közül egy férfi és 10 nő terciárius volt.⁴³² Az 1944-es beöltözési szertartásról csak a későbbiekben került szó, mert 1944. szeptember 10. és 1945 márciusa között a jegyzőkönyvvezetés szünetelt. Ugyanakkor a rendi gyűlések ekkor is zavartalanul zajlottak. Az 1945 márciusi bejegyzés így emlékezik vissza az eltelt eseményekre: „Az Assisi Szent Ferenc óbudai harmadik rend 1944. okt. nov. és decemberi előljárósági értekezletein felvett jegyzetek a megszálló csapatok bevonulása alkalmából elkallódtak, ezért a részletes jegyzőkönyv pótlására a következőket emlékezetből megerősítjük. A gyakori és hosszú riadók és légitámadások miatt a december 8-ára tervezett beöltözés és fogadalomtétel, amely hagyományszerűen dec. 8-án volt, elmaradt és december 10-én délelőtt 10 órakor tartatott meg, ünnepélyes keretek között, zavartalanul.” Ekkor 4 férfi és 6 nő öltözött be. A háború utáni talán még borzongatóbb terror időszakát jelzi ez a jegyzőkönyv is – a debreceni nyilvántartási jegyzékhez hasonlóan –, miszerint 1946 decemberében mindössze egy fő öltözött be, 1947-ben a szertartás megtartására utaló adat nem került feljegyzésre, 1948-ban pedig hat új tag jelentkezett beöltözésre. A havi bejegyzések 1949. szeptember 12-ig voltak rendszerezsek, de tartalmuk meglehetősen lerövidült a korábbiakhoz képest és szinte csak a résztvevők, a pénzügyi jelentések, illetve néhány kevésbé lényeges adat került felvételre.

Ezt követően – nyilván a rendek működését korlátozó, majd megtiltó rendelkezések miatt – ismét szünetel a jegyzőkönyvvezetés és csak 1954 márciusában indult újra. Ekkor rövid összefoglaló készült az eltelt időszokról, amely szerint továbbra is havonta megtartották a rendi gyűléseket, sőt 1949 decemberében 2 új nő lépett be az óbudai harmadrendbe, akik 1950. december 17-én a fogadalmat is letették.

⁴³¹ Lásd a jegyzőkönyv 1944. július 9-ei bejegyzését.

⁴³² Megjegyzendő, az előljáró 1943-ban hirdette ki, hogy a jegyzet rovatban beírtak ellenére tudatosítandó: „(...) a rend senkit nem izolálhat, csak aki ezt kéri.” Így mindazok, akik nem kérik, csak törlendők a névsorból. – Lásd a jegyzőkönyv 1943. december 12-ei bejegyzését.

Ugyanezen a napon – tehát az Elnöki Tanács 34/1950. rendelete hatályba lépését követően! – 5 nő és 1 férfi öltözött be, akik 1952. január 13-án tették le a fogadalmat. Az utólagos jegyzeteből következtethető, hogy a harmadrend titokban folytatta működését, de legalábbis nem hagyott maga után írásos feljegyzést az ez idő alatt folytatott tevékenységükről. Az utolsó bejegyzés 1954. június 13-án történt meg, jelezve a rendi anyakönyv és okiratok elszállításának megtörténtét, illetve az új elöljáróságnak való átadását. Ezek nincsenek a levéltárban, tehát vélhetően a rendtagok őrzik otthonukban.

Lényegesnek tartjuk megemlíteni, hogy a jegyzőkönyv tükrözi az 1883-as regula laikus hívekről vallott felfogását és a nemzetközi gyakorlatot: „Főtisztelendő Igazgató a szabálykönyv »a harmadik rend keletkezése« című fejezetből felolvas részleteket, ismertetve a szentatyák véleményét a harmadik rendről, bizonyítva XIII. Benedek, XIII. Leó, és XV. Benedek pápának írásaiból, hogy a harmadik rend, igazi és valóságos rend, amit az is bizonyít, hogy jogi ügyeit a szerzetesek és püspökök kongregációja vezeti és szorosan összefügg az első renddel, annak egyik ága.»⁴³³

Juvenál a harmadik rend katekizmusában szintén arra utal, hogy nem társulatról, hanem valóságos rendről van szó, mert a ferences harmadrendnek a Szentszék által jóváhagyott szabályzata van, a tagok fogadalmat tesznek, szerzetesi ruhájuk van és kötelező az újoncidó. Ezzel szemben az egyszerű társulatoknak a szabályzatát nem a pápa hagyja jóvá.⁴³⁴

Bello M. Lénárt egyetemes rendfőnök 1939-ben körlevelében így ír Szent Ferenc Harmadik Rendjéről:

- „1. A Harmadik rend az új törvényhozás után is megtartja igazi világi szerzet voltát.
2. Az Első Rend elöljárói ugyanazt a joghatóságot gyakorolják a Harmadik rendre vonatkozólag, amellyel őket az előző pápák felruházták s amelyeket az egyházi törvénykönyv is megerősít.
3. A Harmadik Rend élete és apostoli tevékenysége ugyanaz marad, ami azelőtt volt.»⁴³⁵

⁴³³ Lásd a jegyzőkönyv 1943. február 14-ei bejegyzését. vö. „Tehát a Harmadik Rend, szemben a jámbor egyesületekkel és testvérületekkel, nem részletcélokra törekszik, mint pl. a felebaráti szeretet és az áhitat előmozdítása. A Világi Rend valóságos rend, amelyben a tökéletes élet összes alapvető és általános feltételei megvannak.” in *A ferences harmadik rend*, 223.

⁴³⁴ JUVENÁL, P. J. (szerk.), *Assisi Szent Ferenc Harmadik Rendjének Katekizmusa*, Budapest 1927. 6–7.

⁴³⁵ BELLO M. L., *Szent Ferenc Harmadik Rendjéről*, Budapest 1939. 17.

A rendfőnök itt az 1917-es törvényi szabályozásra utal, amelynek első részben ismertetett 702. kánonja szerint Szent Ferenc világi rendje is „azoknak a hívőknek a szervezete, akik a világban élve, önként a keresztny tökéletességre szentelik magukat az Első Rend vezetése mellett, a Szentszék által jóváhagyott Rendszabály szerint, Szent Ferenc szellemében.”⁴³⁶

A rendi felfogást tükrözi a terciáriusokról vallott, XIII. Leó pápa által elfogadott regula szerinti státusfelfogás is. Az óbudai jegyzőkönyvben külön felhívja az elöljáró a tagokat, hogy egymást testvéreknek és nővéreknek szólítsák.⁴³⁷ A debreceni rendi nyilvántartás szerint a tagoknak rendi nevük van, amelyen egymást szólítják. Ugyanez figyelhető meg a Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Ferences Rendtartomány Harmadik Rendjének külön a férfikat és külön a nőket nyilvántartó törzskönyvéből. *(A törzskönyvi táblázatot a Függelékben, az 5. számú táblázatban tesszük közzé.)*

A Budai Harmadrend jegyzőkönyvében részletes rendelkezést olvashatunk a rendi öltözetről: „A ruhákra való posztót gyárból hozatják, métere 5 k. Egy ruhára 4-4 ¼ m posztó kell.” A terciáriusok skapulárét hordanak fehér-barna szalaggal és kalapot vagy barna selyem kendőt viselnek.⁴³⁸ A beöltözendők kapnak: „skapulárét, kordát, Szerafi kalauzt, szabálykönyvet, jelvényt, gyertyát, igazolványt, ellenőrző számot, könyvjegyzéket.”⁴³⁹

Tréfán Leonárd a harmadrendiekről így vélekedik: „A harmadik rend tagja valóságos szerzetes, ki nem a kolostorban, hanem a világban él.”⁴⁴⁰ „Mert a terciárius életföladata az, hogy életében érvényt szerezzen az evangéliumi tanácsoknak. Hogy szent Ferenc atyánk szellemében szeresse a szegénységet, legyen alázatos és művelje a testi-lelki tisztaságot.”⁴⁴¹

A kármelita harmadrend működését illetően kevés használható forrást találtunk, így szükségessé vált az VÉK országos elnökével való kapcsolatfelvétel. Az írásos adatokból annyi bizonyos, hogy a magyar rendtartománynak 1950-ben hat rendháza volt, amelyekben mintegy százan éltek.

⁴³⁶ *A ferences harmadik rend*, 223.

⁴³⁷ Lásd a jegyzőkönyv 1943. december 12-ei bejegyzését.

⁴³⁸ Lásd a Budai Harmadrend jegyzőkönyvének 1911. június 27-ei bejegyzését.

⁴³⁹ Lásd a Budai Harmadrend jegyzőkönyvének 1911. november 30-ai bejegyzését.

⁴⁴⁰ TRÉFÁN L., *Mindent megújítani Krisztusban. De hogyan?*, Kolozsvár 1911. 9.

⁴⁴¹ TRÉFÁN L., *Mindent megújítani Krisztusban*, 12.

Elmer Istvánnak a Magyar Sarutlan Kármelita Rendtartomány vezetőjével folytatott interjújából megtudhatjuk, hogy a világban élő kármelitáknak 2003-ban tizenkét csoportja volt, akik szintén megszenvedték a szétszórátást, tehát minden bizonnyal az 50-es évek előtt ezek közül már több kármelita világi közösség is működött.⁴⁴² *Vén Emőke (Terézia n.) OCDS*, országos elnök tájékoztatása alapján az első hazai bejegyzett kármelita harmadrend a budapesti Keresztes Szent János közösség, amely már 104 éves. Az anyakönyv a kezdetek óta folyamatos használatban van, amely tartalmazza a vizitációs bejegyzéseket is. Az első időszak közösségének tagjai nagyrészt 1880-as években születtek. 1907 előtt kánonjogilag bejegyzett világban élő kármelita közösség Magyarországon nem volt. A világi kármeliták kezdeményező és szervező munkájának köszönhető például, hogy a kármelita szerzetesek 1940. június 22-én Kunszentmártonban, egy magánházaiban kialakított ideiglenes zárdában telepedhettek le. 2004. január 1-jén innen vált ki a Világban Élő Kármel Csongrádi Közössége.

A premontrei rendnek Magyarországon először 1943-ban kezdett szerveződni harmadrendje, azonban ez csak nagyon rövid ideig tarthatott, hiszen 1948-ban működésüket korlátozták, 1950-ben pedig betiltották. A premontrei szerzetesek menekülni kényszerültek, a rend feloszlott, így a fiatal terciáriusok sem tudták folytatni a megkezdett közösségi életet. Újraszerveződésük csak a rendszerváltozás után bontakozott ki.

Az említett kutatási tapasztalatokat megerősíti, hogy a *Magyar Katolikus Almanach* adatai szerint a vizsgált korszakban a hitbuzgalmi egyesületek gyors fejlődésnek indultak. Különösen a ferences rend széles körű elterjedése figyelhető meg, hiszen már az 1920-as évek végére mindegyik magyarországi ferences rendházban megalakultak harmadrendi közösségek, sőt később a ferencesek által vezetett plébániák mellett is működtek harmadrendek. Virágzó harmadrendek voltak Budán, Kolozsváron, Pécsen és Pozsonyban. A szegedi terciáriusok 1918 utáni fellendítése *Zadravetz István* rendi igazgató nevéhez fűződik. Az alsóvárosi harmadrend tagjainak száma ekkor 196 volt. 1927-ben az országban működő ferences harmadrendi közösségek száma 42, taglétszámuk 5200 volt.⁴⁴³

⁴⁴² ELMER I., *A várkastély kapuja*, in *Új Ember* 59 (2003) Fórum. vö. PÓKA GY., *Az egyházközségek és egyesületek*, in *Magyar Katolikus Almanach*, II., *A magyar katolikus egyház élete 1945–1985*, Budapest 1988. 285–287.

⁴⁴³ Lásd *Magyar Katolikus Almanach*, I., Budapest 1927. 267. SZÁNTÓ K., *A katolikus egyház története*, II., 604. MELHA Á., *Terciár emléksorok*, 57–60.

A rendszerváltás előtti *Magyar Katolikus Almanach* alapján 1942-ben az alábbi hét szerzetesrendnek működött harmadrendje hazánkban: bencések, piaristák, domonkosok, ferencesek, kapucinusok, kármeliták és szerviták. A tagok összlétszáma meghaladta a 30 ezer főt.⁴⁴⁴ *Melha Ármánd*, New Yorkban élő magyar plébános terciár emléksorai az ekkori harmadrendek tevékenységi körét az alábbiakban összegezte:

- szegények segélyezése,
- szegények természetbeni támogatása,
- gondoskodás a templomok ostyaszükségletéről (ostyasütés),
- oltárdíszítés,
- pasztorális segítségnyújtás,
- szegénylátogatás.⁴⁴⁵

Mindezekon kívül *Melha Ármánd* említést tesz az 1909. évben Budán tartott első országos terciár kongresszusról, amelynek eredményeképpen került kibocsátásra a harmadrendiek számára írt gyakorlati kézikönyv.⁴⁴⁶ A magyarországi rendi igazgatók országos kongresszusaira és a szabálykönyvek rendszeres használatára a levéltári anyagok között is találtunk utalásokat.⁴⁴⁷

Emellett megemlítendő az első világháború előtt elindított terciárius orgánus, a *Szent Ferenc Hirnöke*, amely a háború után ugyan megszűnt, de *Új Hirnök* néven újraindult Kolozsváron, míg Baján a *Terciár Közlöny* vált ismertté. A ferences lapok létezését és a világi harmadrendek által történő rendszeres megrendelését a levéltári kutatások is megerősítik.⁴⁴⁸

Látható tehát, hogy a harmadrendek működése hazánkban az 1900 és 1950 közötti időben – mégha a zavaros történelmi periódusokban titokban is –, de valójában folyamatos. Emellett nagy szerepük volt abban, hogy az üldöztetés idején életben tartsák a krisztushívők hitét és reményét, példát mutassanak az összefogásban, a keresztény, irgalmas szeretet gyakorlásában és saját életállapotukban segítsék a szerzetesrendek küldetésének teljesítését.

⁴⁴⁴ PÓKA GY., *Az egyházközségek és egyesületek*, 285–287.

⁴⁴⁵ MELHA Á., *Terciár emléksorok*, 64–122.

⁴⁴⁶ MELHA Á., *Terciár emléksorok*, 60.

⁴⁴⁷ Lásd például a *Szent Ferenc III. Rendje, Budapest–Belváros községének Jegyzőkönyve* –1925. november 29-ei bejegyzését, a *Budai Harmadrend jegyzőkönyvének* 1911. november 30-ai bejegyzését és az *Óbudai Assisi Szent Ferenc III. Rendi Közösség jegyzőkönyve* 1943. február 14-ei bejegyzését.

⁴⁴⁸ Lásd például a *Szent Ferenc III. Rendje, Budapest–Belváros községének Jegyzőkönyve* – 1922. december 14-ei és 1925. november 29-ei bejegyzéseit.

1.4. Történelmi háttér a XX. század második felétől a rendszerváltásig

A második világháború után kialakult szovjet nagyhatalom első megingását okozó nagy történelmi esemény, amelynek határainkon túlterjedő hatása vitathatatlan, az 1956-os forradalom és szabadságharc volt. A már említett koncepciós eljárások, illetve a *Rajk László* (1909–1949) elleni per kapcsán egyre inkább egyértelművé vált, hogy a sztálini politika hazugságokon alapul. Rákosi Mátyás lemondása után a Magyar Dolgozók Pártjának Központi Vezetősége (MDP) első titkára *Gerő Ernő* (1898–1980) lett, aki mindent elkövetett annak érdekében, hogy az egyre inkább elégedetlenkedő tömeget megfékezze. 1956. október 15-én Jugoszláviába utazott, hogy Titot maga mellé állítsa. A lengyelországi események hatására a magyar egyetemisták is elkezdték a diktatúra elleni tüntetés megszervezését. Az október 22-én este Műszaki Egyetemen szervezett nagygyűlésen mintegy ötezen vettek részt és az itt megfogalmazottak szerint követelték többek között a szovjet csapatok azonnali kivonását, a többpárti parlamenti választást, Nagy Imre miniszterelnöki kinevezését.

Az MDP vezetősége és a kormány 1956. október 23-án – a varsói történések megismétlődésétől félve – a tüntetés ellen voksolt és az esti órákban a rádió épületét ostromgyűrűbe fogó tömegbe lövett. A pártvezetők elutasító merevsége és ÁVH-s katonák bevetése az egyre inkább elkeseredő tömeg békés tüntetésének a fegyveres harcra való átcsapását váltotta ki. Hajnalra a tüntetők elfoglalták a rádiót és a tűzharc a főváros más pontjaira is kiterjedt. Az ennek következtében bevetett szovjet haderővel 1956. október 24. és 28. között elkövetett példátlan tömegmészárlás mellett politikai síkon megkezdődött a kompromisszumos utak keresése. Gerő Ernő helyébe *Kádár János* (1912–1989) lépett, *Nagy Imre* (1896–1958) október 29-én tűzszünetet kötött a felkelőkkel, az orosz csapatok pedig megkezdték a fővárosból való kivonulást.⁴⁴⁹

A magyarországi történések ellen többször felszólalt *XII. Piusz pápa*⁴⁵⁰ és az október 30-án fogságából kiszabadított *Mindszenty József* (1892–1975), aki 1945–1974 között volt esztergomi érsek, hercegprímás, 1946-tól pedig bíboros.⁴⁵¹

A bíboros november 2-án püspöki konferenciát szervezett és felszólította az egyházmegyei vezetőket az ún. békepapok kitiltására.⁴⁵²

⁴⁴⁹ SZÁNTÓ K., *Az 1956-os forradalom és a katolikus egyház*, Miskolc 1993. 5–58.

⁴⁵⁰ Lásd a *Lucrosissimi eventus* kezdetű enciklikát in AAS 48, 1956. 741–744. és a *Datis nuperrime* kezdetű enciklikát in AAS 48, 1956. 748–749.

⁴⁵¹ SZÁNTÓ K., *Az 1956-os forradalom és a katolikus egyház*, 98–104. GERGELY J. – KARDOS J. – ROTTLER F., *Az egyházak Magyarországon*, 215–227.

Ugyanezen a napon megalakult az „alkalmi” Nagy Imre-kormány, aki szívesen fogadta Mindszenty József ismételt bekapcsolódását a közéletbe. Újjászerveződtek a keresztény pártok, november 2-án megjelent *A Szív*, illetve 4-én az *Új Ember* című katolikus lapok, amelyek a forradalom vívmányait és a teljes vallásszabadság biztosításához szükséges vívmányokat hangoztatták. November 4-én azonban újabb szovjet csapatok érkeztek Budapestre, de Nagy Imre a védelmet nem tudta megszervezni és hiába szerveződött fegyveres ellenállás mind a fővárosban, mind vidéken, az intervenciós hadsereg hadműveletei november végére győzelemmel végződtek. Mindszenty József november 4-én kénytelen volt elmenekülni az országból és az Amerikai Egyesült Államok budapesti nagykövetségén kapott politikai menedékjogot. Nagy Imre társaival Jugoszláviában kért menedékjogot és nem volt hajlandó elismerni a november 4-én felállított, Kádár János által alakított ellenkormányt.⁴⁵³ A fegyveres harc leverését magyar nemzeti ellenállás, illetve a magyar katolikus egyháznak a kormányzati szabadság gyakorlásáért való további küzdelme követte. A kommunista kormány tétlenül nézte a békepapok egyházi funkcióból történő eltávolítását, majd december 18-án *Horváth János*, az Állami Egyházügyi Hivatal vezetője tárgyalást kezdeményezett *Grósz József* kalocsai érsekkel. Az érsek 1956. december 19-ei körlevelében tájékoztatta a magyar püspököket a tárgyalásról és álláspontjáról, amelyben – a disszertációnk tárgyát érintően – az alábbiak püspökkari konferencián való megvitatását kezdeményezte:

- „(...) b) az egyháziügyi egyesületek, vallási társulatok szabad működésének biztosítását, ha nem is a régi számban;
- c) a könyv- és lapkiadás szabadságát;
- d) a szemináriumok visszaállítását, teológiai előkészítő tanfolyamok (kisszemináriumok) létesítését, ahol erre megvannak az anyagi lehetőségek, s e célból a szemináriumi épületek visszaadását;
- e) a szerzetesrendeket feloszlató törvényerejű rendelet hatályon kívül helyezését, és lehetővé tételét annak, hogy a szerzetesi közösségek a megváltozott viszonyok között valami módon visszaállhassanak; (...)”⁴⁵⁴

⁴⁵² A békepapi mozgalom hazánkban szovjet mintára indult el 1950. augusztus 1-jén a *Katolikus Papok Országos Békebizottságának* létrehozásával, amelynek célja, elsősorban az egyház megosztása volt.

⁴⁵³ SZÁNTÓ K., *Az 1956-os forradalom és a katolikus egyház*, 58–93. SZABÓ CS., *A Szentszék és a Magyar Népköztársaság kapcsolatai a hatvanas években*, Budapest 2005. 33–35.

⁴⁵⁴ SZÁNTÓ K., *Az 1956-os forradalom és a katolikus egyház*, 103.

Az ezt követően Kádár-kormány által 1957. január 4-én közölt nyilatkozat viszont világossá tette, hogy a kormány tervei között az elmozdított békepapok visszaállítása és az egyház kormányzati szabadságának korlátozása szerepel.

A forradalmi helyzet következtében közel 250 ezer ember disszidált az országból, köztük civilek és egyházi emberek. 1957 januárjában megkezdődött az igazi megtorlás. Az ellenforradalomnak minősített ellenállás következtében kialakított rögtönítélő bíraskodás következtében számtalan ártatlant ítéltek halálra, amely nem kímélte a katolikus egyház vezetőit sem. Mellettük megannyi papot és szerzetest bélyegeztek ellenforradalmárnak, hurcoltak karhatalommal börtönbe, kínoztak, veréssel vallomásra kényszerítettek, illetve pédátlan módon meggyilkoltak. Voltak olyanok, akik bár megmenekültek, maradandó testi és lelki sebeket kaptak. Összesen 176 körül lehetett azon egyháziak száma, akiket ez idő alatt hurcoltak meg.⁴⁵⁵

A fizikai megtorlást lelki terror és megfélemlítés kísérte/követte egyaránt, aminek eredményeképpen restaurálták a békepapi mozgalmat, több papot besúgásra kényszerítettek. *Szántó Konrád* ferences teológiai tanár ez utóbbit a diktatúra legszomorúbb jelenségeként értékelte: „A hitleri nácizmus és a sztálini bolsevizmus tapasztalatait átvevő magyar titkosrendőrség hihetetlen kitartással leste a papok magánéletét. Ha egy letartóztatott lelkészből a nyomozók valamilyen komolyabb erkölcsi botlás bevallását ki tudták csikarni, vagy a szabadon működőknél valamilyen súlyosabb nemi, illetve gazdasági vétséget fel tudtak fedezni, azt a legtöbb esetben besúgásra kényszerítették. (...) A rendszer minden próbálkozása, hogy a papság gerincét megtörje, illetve az egyháziakat a rettegés állapotában tartsa, számos papnál nem vezetett eredményre. (...) Ezeknek a meghurcolás vállalására is kész hős egyháziaknak, továbbá a lelkészi hivatásukat becsületesen teljesítő papoknak köszönhető, hogy a magyar egyház szilárd maradt, élt és dolgozott, és sikerült a sötétség néhány évtizedét átvészelve egy új, a kommunista diktatúrát megelőző állapotnál is biztatóbb jövőt elkezdenie.”⁴⁵⁶

A kommunista diktatúra további éveiben, az 1960 és 1973 között zajló egyházüldözés gyakorlatilag kettéosztotta az országot és az ateista tanok hirdetése által sokan hitüket, reményüket veszítették. Az 1956-os forradalom kapcsán rövid időre felszabadult Magyar Katolikus Egyház és Szentszék közötti kapcsolat a diktatúra nyomása alatt 1957 és 1962 között ismét megszakadt, a kormány a magyar egyházi vezetést gyakorlatilag hermetikusan elzárta Rómától.

⁴⁵⁵ SZÁNTÓ K., *Az 1956-os forradalom és a katolikus egyház*, 94–146.

⁴⁵⁶ SZÁNTÓ K., *Az 1956-os forradalom és a katolikus egyház*, 172–173.

A nemzetközi kapcsolatokat illetően változás csak 1962-ben történt, amikor is *Nyikita Szergejevics Hruscsov*, a szovjet Kommunista Párt Központi Bizottságának első titkára elismerően nyilatkozott XXIII. János pápa 1961. május 15-én megjelenő *Mater et magistra* kezdetű enciklikájáról. A szovjet külpolitikai nyitás hatására – a keleti blokk más kommunista országainak egyházi vezetői mellett – néhány magyar főpapot is kiengedtek hazánkból a II. Vatikáni Zsinatra, utat nyitva ezáltal az Apostoli Szentszékkal való tárgyalási lehetőség felé. Az 1963-ban elkezdődött, hosszú évekig tartó magyar-vatikán tárgyalások alatt számos alkuhelyzet alakult ki, amelyből a szovjet vezetés utasításait követő magyar kormány szinte mindig jobban érvényre tudta juttatni akaratát.⁴⁵⁷

A másfél évig tartó tárgyalássorozat után az első egyezmény aláírására 1964. szeptember 15-én került sor, amely csupán részleges megállapodás volt és számos lényeges kérdés (így például a katolikus nevelés és hitoktatás biztosítása, a katolikus sajtószabadság helyreállítása, a papi békemozgalom felszámolása, a szerzetesrendek működésének elismerése) továbbra is rendezetlen maradt.⁴⁵⁸ Az 1965. december 30-án kelt, Állami Egyházügyi Hivatal elnöke által tett jelentés a II. Vatikáni Zsinaton részt vevő magyar főpapok tevékenységét és a zsinati eredményeket összességében pozitívan értékelte, eltekintve a békepapi mozgalmat elutasító merev vatikáni állásponttól. *Prantner József* elnök a tapasztalatok alapján az alábbi javaslatot tette: „A zsinati határozatok végrehajtása során biztosítani kell, hogy a püspöki kar és az egyes püspökök kérjék az Állami Egyházügyi Hivatal jóváhagyását. Gondosan ki kell munkálni, hogy a hitélet fokozására kapott vatikáni utasításokat hogyan lehet eredményesen ellensúlyozni. Különösen vonatkozik ez az ökumené, a vallásszabadság és az egyházkormányzat »szabadsága«, valamint a jövő évben tartandó »szentévi ünnepség« kérdéseire.”⁴⁵⁹

A folyamatos állami ellenőrzést, cenzúrát és megfélemlítést igazoló adatok ismeretében nem szorul magyarázatra, hogy a II. Vatikáni Zsinat magyarországi egyházi életben kifejtett hatása miért tudott csak nagyon lassan kibontakozni. A szerzetesrendek – a többszöri szentszéki kezdeményezés ellenére – még csak hallgatólagosan sem kezdhették el működésüket.⁴⁶⁰

⁴⁵⁷ SZABÓ CS., *A Szentszék és a Magyar Népköztársaság kapcsolatai*, 32–47. vö. MÉSZÁROS I., *Kimaradt tananyag. A hatalom (A diktatúra és az egyház 1975–1990)*, Budapest 1995. 9–49. VITÁNYI GY., *A II. Vatikáni Zsinat*, 349–364.

⁴⁵⁸ SZABÓ CS., *A Szentszék és a Magyar Népköztársaság kapcsolatai*, 207–214. VITÁNYI GY., *A II. Vatikáni Zsinat*, 371–372.

⁴⁵⁹ SZABÓ CS., *A Szentszék és a Magyar Népköztársaság kapcsolatai*, 292.

⁴⁶⁰ SZABÓ CS., *A Szentszék és a Magyar Népköztársaság kapcsolatai*, 259.

Köztudott az ún. B-listák vezetése, amelyre több világi harmadrendi is felkerült, megakadályozva ezáltal a közszférában való munkavállalásuk lehetőségét, illetve hivatalvesztésük kezdeményezését.

Az 1968. március 4-én MSZMP Politikai Bizottságának egyházpolitikai helyzetről és további feladatairól szóló határozata egyértelműen emellett foglalt állást, hogy az ún. katolikus egyházi reakció terjedését meg kell akadályozni, a működő szerzetesrendek tevékenységét fokozottan ellenőrizni kell, az egyházi szolgáltatások ellensúlyozására társadalmi szertartásokat kell kiépíteni és a különböző vallási csoportok erősödését vissza kell szorítani. Deklarálta, hogy a Vatikánnal való diplomáciai kapcsolatok fenntartása nem érdeke a magyar kormánynak, ezért a további tárgyalásokat késleltetni kell.⁴⁶¹ Nem véletlen, hogy a következő részleges megállapodás csak 1971 szeptemberében született meg.⁴⁶² A Mindszenty Józsefet érintő kérdésekben pedig csak 1973. december 18-án született végleges döntés, amikor is VI. Pál pápa az esztergomi érseki széket üresnek nyilvánította.

Az 1973–1988 közötti időszakot a későbbi kor ugyan a „puha” diktatúrával jellemezte, az állam vallás- és egyházpolitikájában lényeges változás nem történt, a vallást a szocialista-kommunista eszmékkel, illetve tudománnyal a vezetés összeférhetetlennek tartotta és fokozatos elhalását hirdette. Az Állami Egyházügyi Hivatal 1956/57-ben való szünetelése után folytatta működését és egészen 1989-ig a párt egyházüldözést, illetve az egyház kormányzati szabadságát korlátozó politikai szerve volt. A marxista-leninista tanítás intézményesítése, a vallásos családokat érintő presszúra és hátrányok kilátásba helyezésének hatására a társadalom folyamatosan szekularizálódott, a hitüket megvallók többsége csak titokban vette fel a szentségeket és a világi rendek is csak titokban működtek. Az oktatás minden szintjén törvényi úton bevezetett materialista-ateista világnézeti nevelés nem titkolt célja egy tudatos, hitnélküli és kizárólag természettudományos gondolkodású nemzedék kinevelése volt.⁴⁶³ A gazdasági válság mélyülése, illetve a szocialista rendszer eróziója 1989-ben ténylegesen meghozta a valóságos fordulatot, amely hazánkban békés átmenetként valósult meg.⁴⁶⁴

⁴⁶¹ A szigorúan bizalmas dokumentumot lásd SZABÓ CS., *A Szentszék és a Magyar Népköztársaság kapcsolatai*, 356–367.

⁴⁶² Az ezzel kapcsolatosan keletkezett szigorúan bizalmas dokumentumokat lásd SZABÓ CS., *A Szentszék és a Magyar Népköztársaság kapcsolatai*, 428–430.

⁴⁶³ MÉSZÁROS I., *Kimaradt tananyag. A hatalom*, 72–148.

⁴⁶⁴ GERGELY J. – KARDOS J. – RÖTTLER F., *Az egyházak Magyarországon*, Budapest 1997. 239–242. GERGELY J., *Magyarország a századfordulótól az ezredfordulóig*, Budapest 2004. 148–153.

1.5. A hazai jogalkotás 1950 és 1989 között

Az 1950 után bekövetkező történelmi eseményeket a magyar jogrendszer mindenben megerősítette. Az 1951. május 19-én kihirdetett, *az Állami Egyházügyi Hivatal felállításáról szóló 1951. évi I. törvény* (a továbbiakban: ÁEH-törvény) a vallás- és közoktatásügyi minisztérium vallásügyekkel kapcsolatos ügykörét ugyan megszüntette, felállított azonban helyette egy olyan szervet, amely csaknem 40 évig az egyház kormányzati szabadságának korlátozását, az egyházi ügyekbe való radikális beavatkozást, a kommunista politikai éra diktálásának megtestesülését jelentette.⁴⁶⁵

A törvény végrehajtása tárgyában még ugyanezen a napon meghozott *110/1951. (V. 19.) MT rendelet* 1-§-a a hivatal feladatkörét az alábbiakban határozta meg:

„a) az egyházakkal és vallásfelekezetekkel kötött egyezmények és megállapodások végrehajtása;

b) az egyházak és vallásfelekezetek állami támogatásával kapcsolatos személyi és dologi ügyek intézése;

c) a mentesített egyházi és vallásfelekezeti általános gimnáziumok fenntartására szolgáló személyi és dologi államsegélyek folyósítása;

d) az iskolai hitoktatás költségeinek biztosítása;

e) egyházi alapítványi és egyéb egyházi vagyoni jogi ügyek intézése;

f) az egyházi vonatkozású jogszabályok előkészítése és azok végrehajtásának biztosítása;

g) a lelkiismereti szabadsággal és a vallás szabad gyakorlásának biztosításával összefüggő kérdések intézése, az egyházi funkciók zavartalan menetének a biztosítása;

⁴⁶⁵ „1. § (1) Az állam és a vallásfelekezetek közötti ügyek intézésére, így különösen az egyes vallásfelekezetekkel kötött egyezmények és megállapodások végrehajtása és a vallásfelekezetek állami támogatása céljára Állami Egyházügyi Hivatalt kell felállítani.

(2) Az Állami Egyházügyi Hivatal a minisztertanács főfelügyelete alá tartozik. A minisztertanács főfelügyeleti jogát egyik tagja útján gyakorolja. (...)

3. § Az Állami Egyházügyi Hivatal felállításával a vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak a vallásügyekkel kapcsolatos ügyköre megszűnik, ennek megfelelően a minisztérium elnevezésében a vallási ügykörre való utalást mellőzni kell.” in *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1951*, Budapest 1951. 3. A disszertáció jelen fejezetét érintő részletes jogszabálygyűjteményt lásd BALOGH M. – GERGELY J., *Állam, egyházak, vallásgyakorlás Magyarországon, 1790–2005*, II., Budapest 2005. 939–1221. Az egyházak helyzetéről és statisztikai adatokról BALOGH M. – GERGELY J., *Egyházak az újkori Magyarországon 1790–1992. Adattár*, Budapest 1996.

h) mindazoknak a vallásügyi igazgatás körébe eső egyéb tennivalóknak ellátása, amelyekben az 1951. évi I. törvény hatálybalépéséig a vallás- és közoktatásügyi miniszter intézkedett;

i) a minisztertanács által az egyházak ügyeiben tett intézkedések végrehajtása és annak ellenőrzése.⁴⁶⁶

Emellett a keménydiktatúrát és az egyház politikai hatalom alá rendelését nem titkoló minisztertanácsi rendeletet követően szeptember 15-én kihirdetett, a *Vallásfelekezeti Alap létesítéséről szóló 170/1951. (IX. 15.) MT rendeletben* is meghatározott *kongrua* (engedéllyel működő papság díjazása) sajátos függő helyzetet teremtett. A rendelet az egyházak forrásainak és mezőgazdasági földterületeinek 1945 után történő megvonását tussoló 1–2. §-ai önmagukért beszélnek.⁴⁶⁷ A *Magyar Katolikus Almanach* adatai szerint mindennek ellenére az egyház összes bevételeinek csupán 25%-a származott az államtól, költségeik fedezését továbbra is a hívek adományiból (60%) és külföldi segélyekből (15%) kellett megoldaniuk.⁴⁶⁸ Az 1956-os események hatására december 29-én kihirdetett, *az egyes minisztériumok összevonásáról és megszüntetéséről szóló 1956. évi 33. törvényerejű rendelet* 1959. június 2-áig az Állami Egyházügyi Hivatalt a Művelődésügyi Minisztérium alá sorolta.⁴⁶⁹ Ezzel a látszólagos – magyar egyházi vezetést megnyerni kívánó – lépéssel azonban nem lehetett megtéveszteni a püspökséget, hiszen a hivatal főosztályként létezett a minisztérium keretén belül, folytatva korábbi, politikát kiszolgáló aknamunkáját. Végül az *1959. évi 25. törvényerejű rendelet* ismét felállította a hivatalt, amely egészen a rendszerváltásig önálló szervként, pártutasítás alapján működött tovább.⁴⁷⁰

⁴⁶⁶ Lásd in *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1951*, Budapest 1951. 234.

⁴⁶⁷ „1. § (1) A Magyar Népköztársaság minisztertanácsa az egyházi feladatok ellátásának anyagi biztosítására Vallásfelekezeti Alapot (továbbiakban: Alap) létesít.

(2) Az Alap az egyházak dologi és személyi kiadásainak fedezésére szolgál.

2. § (1) Az Alap jövedelme a vallásfelekezetek részére költségvetésileg biztosított állami támogatásból, az egyes egyházak részéről *önkéntesen felajánlott* mezőgazdasági ingatlanok ellenértékéből, valamint egyéb forrásból eredő jövedelmekből áll.

(2) Az Alapon belül az egyes *egyházak által felajánlott* mezőgazdasági ingatlanok ellenértékét egyházanként elkülönítve kell kezelni.

3. § (1) Az Alapot az Állami Egyházügyi Hivatal kezeli. (...)” in *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1951*, Budapest 1951. 272. vö. SZUROMI SZ. A., *Egyházi intézménytörténet*, 205–210.

⁴⁶⁸ CSERHÁTI J., *A magyar katolikus egyház anyagi helyzete*, in *Magyar Katolikus Almanach*, II., *A magyar katolikus egyház élete 1945–1985*, 678–696.

⁴⁶⁹ „3. § Az 1951. évi I. törvénnyel alapított Állami Egyházügyi Hivatal és az 1951. évi 2. törvényerejű rendelettel alapított Országos Testnevelési és Sportbizottság 1956. december hó 31. napjával megszűnik és feladatkörüket a Művelődésügyi Minisztérium veszi át. – Megjelent a *Magyar Közlöny* 1956/106. (XII. 29.) számában.”

⁴⁷⁰ „1. § (1) Az állam és a vallásfelekezetek közötti ügyek intézésére Állami Egyházügyi Hivatalt kell felállítani.

Az egyes egyházi állások betöltése módjáról szóló 1951. évi 20. törvényerejű rendelet az egyházi kinevezésekbe való beleszólást, a feudalista gyökerű főkegyúri jogot is visszahozta a rendszerbe.⁴⁷¹ Az állam ezen intézkedései egyértelműsítik, hogy az egyházat teljes mértékben a párt eszközévé kívánták tenni. A pártvezetés által módszeresen kiépített diktatúra nem csupán az egyházat sújtotta, hanem az egyes személyek irányában is példátlan erőszakszervezetként tűnt fel. Az 1956-os forradalom leverését követően a december 11-én kihirdetett, a *rögtönbíráskodásról szóló 1956. évi 28. törvényerejű rendelet* a Népköztársaság Elnöki Tanácsának szemében zavartkeltő egyének azonnali, fő szabályként katonai bíróság elé való állítását írta elő.⁴⁷² Az önmagában is visszaélésre okot adó rendelet december 13-án kiterjesztésre került oly módon, hogy az eljárás keretében akár halálbüntetés kiszabására is sor kerülhetett.⁴⁷³ A rögtönbíráskodás megszüntetésére csak a véres megtorlások után, 1957. november 3-án került sor az *1957. évi 62. törvényerejű rendeletben*. Az 1957. február 19-én kihirdetett, a *munkásőrségről szóló 1957. évi 13. törvényerejű rendelettel* új intézmény állt fel.

(2) Az Állami Egyházügyi Hivatal a Minisztertanács felügyelete alá tartozik. A Minisztertanács főfelügyeleti jogát egyik tagja útján gyakorolja.

4. § (2) Jelen törvényerejű rendelet hatálybalépésével az 1956. évi 33. törvényerejű rendeletnek az a rendelkezése, amely az Állami Egyházügyi Hivatal feladatkörét a Művelődésügyi Minisztérium hatáskörébe utalta, hatályát veszti.” – Megjelent a *Magyar Közlöny* 1959/61. (VI. 2.) számában.

⁴⁷¹ „1. § Érseket, címzetes érseket, püspököt, segédpüspököt, főapátot, apátot és szerzetesrendi tartományfőnököt Magyarország területére csak a Népköztársaság Elnöki Tanácsának előzetes hozzájárulásával lehet kinevezni.

2. § Az 1. § rendelkezését alkalmazni kell mindazokra a kinevezésekre, amelyek a felsorolt katolikus egyházi állásokra az 1946. évi január hó 1. napja óta történtek.

3. § A jelen törvényerejű rendelet kihirdetésének napján lép hatályba és rendelkezései mindaddig hatályban maradnak, amíg az említett egyházi állások betöltésére nézve kétoldalú szerződéssel megfelelő új rendezés nem jön létre.”

⁴⁷² „Az a körülmény, hogy nagymennyiségű lőfegyver van ellenforradalmi elemek, hivatásos bűnözők, felelőtlen zavartkeltők és fegyvertartásra nem jogosult más személyek birtokában, akadályozza a rend helyreállítását és veszélyezteti az állampolgárok személyi, valamint vagyónbiztonságát. Népköztársaságunk ellenségei fegyverek birtokában gyilkosságok elkövetésétől sem riadnak vissza és megfélemlítik azokat a becsületes dolgozókat, akik békés alkotó munkájukkal egész népünk érdekeit kívánják szolgálni. A becsületes dolgozók joggal követelnek hathatós intézkedéseket ennek a türhetetlen állapotnak megszüntetése érdekében.

Ennek megfelelően a Népköztársaság Elnöki Tanácsa az alábbiakat rendeli.

1. § A Népköztársaság Elnöki Tanácsa a rögtönbíráskodást 1956. évi december hó 11. napjának 18. órájától kezdődő hatállyal az ország egész területére az alábbi büntettek tekintetében elrendeli:

- gyilkosság,
- szándékos emberölés,
- gyújtogatás,
- rablás (fosztogatás),
- közérdekű üzemek vagy a közönség életszükségletének ellátására szolgáló üzemek szándékos megrongálásával elkövetett büntett (B. H. Ö. 73. pont és a B. H. Ö. 172. pont), ezeknek a büntetteknek a kísérlete lőfegyver, lőszer, robbanószer, illetőleg robbanóanyag engedély nélküli tartása.” – Megjelent a *Magyar Közlöny* 1956/100. (XII. 11.) számában.

⁴⁷³ Lásd az *1956. évi 28. törvényerejű rendelet kiegészítéséről szóló 1956. évi 32. törvényerejű rendeletet* a *Magyar Közlöny* 1956/102. (XII. 13.) számában.

Az önkéntes alapon szerveződő fegyveres testület kizárólag a párt érdekeit védte, amely a vizsgált korban szintén az önkényuralom jelképének tekinthető.⁴⁷⁴

Disszertációnk szempontjából különösen lényeges világi jogszabály az *egyesületekről szóló 1955. évi 18. törvényerejű rendelet* (a továbbiakban: Etvr.). Már a jogszabály címéből is kiderül, hogy itt nem az egyesülési jog biztosításáról van szó – ahogyan az majd a rendszerváltás után valósul meg –, hanem az egyesületek szabályozásáról. Az Etvr. 1. § (2) bekezdése értelmében: „Az egyesületnek (szövetségnek, társaságnak, társulatnak, körnek stb., a továbbiakban: egyesületnek) működésével a népi demokrácia társadalmi, gazdasági és kulturális célkitűzéseit kell szolgálnia. Az egyesület megalakítása és működése az Alkotmánnyal, illetőleg a jogszabályokkal nem ellenkezhetik.”

Létrejöttéhez tehát elsősorban a *népi demokráciának megfelelő célkitűzés* kellett, illetve a 2. § (1) bekezdése szerint további, konjunktív feltételei:

- legalább tíz személy önként és együttesen határozza el az egyesület megalakulását,
- megállapítja és írásba foglalja alapszabályát,
- ügyintéző és képviselő szerveit kirendeli és
- a működési köre szerint illetékes felügyelő szerv nyilvántartásba veszi.

Az egyesület felügyeletéről és ellenőrzéséről szóló 12–13. §-ok a szabadságjog teljes mértékű korlátozását valósították meg annak deklarálásával, hogy nem csupán az alapítás engedélyezése függött a pártállami központi szervektől, hanem a már működő egyesületek vagyonkezelését és az alapszabályban foglaltak betartását is ellenőrizték, illetve az általuk törvényellenesnek nyilvánított határozatokat megsemmisítették. Mindannak ellenére, hogy az Alkotmány 54. és 56. §-a kinyilvánította a gyülekezési szabadság és egyesülési jog biztosítását – csakúgy, mint a lelkiismereti- és vallásszabadságot –, a valóságban nem érvényesülhetett, hiszen egyrészt 1950 után egészen a rendszerváltásig hatályban maradt a szervezetek működési engedélyének megvonását kimondó 1950. évi 34. törvényerejű rendelet.

⁴⁷⁴ „A népi demokratikus államrend fokozottabb megvédése, a dolgozó nép nyugalmanak és a termelés zavartalanosságának biztosítása, továbbá az ellenforradalmi elemek restaurációs kísérleteinek hatékonyabb elhárítása érdekében – a dolgozók kívánságára – a Népköztársaság Elnöki Tanácsa az alábbiakat rendeli.

1. § A Magyar Népköztársaság és a népi demokratikus államrend fokozottabb védelme érdekében munkásörseget kell szervezni.

2. § A munkásörség feladata a szocializmus vívmányainak megvédése, a dolgozó nép nyugalmanak és a termelés zavartalanosságának biztosítása, továbbá az ellenforradalmi elemek restaurációs kísérleteinek megakadályozása, illetőleg ennek érdekében a fegyveres erők támogatása.” – Megjelent a *Magyar Közlöny* 1957/121. (II. 19.) számában.

Másrészről látható, hogy az alapítási engedélyhez szükséges feltételek is akként nyertek törvényi megfogalmazást, hogy minden új egyesületnek a pártideológián nyugvó, tervgazdálkodási alapon berendezkedő rendszer társadalmi és kulturális céljait kell szolgálnia. Így egyértelmű, hogy a vallást és Isten létét tagadó, a hitet primitív emberi gyengességként meghatározó szocialista állam a vallásos egyesületek, társulatok létrejöttét nem engedélyezte.

A század közepén bekövetkezett „szocialista fordulat” szükségessé tette a magánjogi kodifikáció megindulását is, hiszen a magántulajdon felszámolásával, a radikális államosítással az ország tulajdoni és társadalmi rendje teljesen átalakult.⁴⁷⁵ A *Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvényt* (a továbbiakban: Ptk.) 1959. augusztus 11-én hirdették ki, de hatálybalépéséről külön jogszabály rendelkezett. Az 1960. április 12-én beiktatott, a Polgári Törvénykönyv hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló 1960. évi 11. törvényerejű rendelet 1960. május 1-jével léptette életbe az első hazai, hivatalos magánjogi kódexet.

Az új törvény a társadalmi szervezeteket és egyesületeket a jogi személyekről szóló I. rész III. Cím alatt tárgyalja. A kódex 72. §-a gyakorlatilag megismétli az Etvr. 2. § (1) bekezdését, ugyanakkor további részletszabályokat fektet le. Ezek közül csak a témánk szempontjából legfontosabb rendelkezéseket emeljük ki:

- a nyilvántartásba vételnek akkor van helye, ha az alapítók a törvényes feltételeknek eleget tettek és az egyesület működésre képes,
- ha az egyesület határozata jogszabályba vagy az alapszabályba ütközik, az ügyész vagy bármely tag az állami felügyelő szervnél indítványozhatja a határozat megsemmisítését,
- az egyesületet a felügyelő szerve a Magyar Népköztársaság állami, társadalmi vagy gazdasági rendjét, illetőleg a tagok érdekét sértő vagy veszélyeztető működése miatt feloszlatja.

Mindezeket azért mutattuk be, mert ha valójában a fenti törvények nem egy ateista világnézeti ideológiát valló rendszerben fogalmazódtak volna meg, akkor a világi rendekre, mint – magánjogi kategória szerint – egyesületekre ezek a civil szabályok vonatkoztak volna. Tehát egyrészt az 1917-es Egyházi Törvénykönyv alapján a II. Vatikáni Zsinatig harmadrendeknek nevezett világi rendeket csak szerzetesrendek alapíthattak, amelyhez apostoli kiváltság és Szentszéki jóváhagyás volt szükséges.

⁴⁷⁵ LÁBADY T., *A magyar magánjog (polgári jog) általános része*, 118–125. ERDŐ P. – SCHANDA B., *Egyház és vallás a mai magyar jogban* (Egyház és jog I.), Budapest 1993. 20–52.

Másrésről ezen harmadrendek civiljogi értelemben csak akkor lettek volna jogi személyek, ha a magánjogi szabályok szerint alapítási engedélyt kapnak az állami szervtől és az illetékes felügyelő szerv is nyilvántartásba veszi őket. Minderről természetesen csak feltételes módon beszélhetünk, hiszen a vizsgált korban mindvégig érvényben volt a szerzetesrendek működését megszüntető rendelet és a már meglévő világi rendek is csak titokban tevékenykedhettek tovább. A kormány minden vallásos közösségi megmozdulást tudatosan gátolt, illetve a hitüket megvallókat nyíltan vagy burkoltan szankcionálta. Így vallásos egyesületek civiljogi értelemben vett elismeréséről ebben az időben nem is beszélhetünk. A szovjet típusú proletárdiktatúrában még később sem érvényesülhettek a szabadságjogok – különösen is a lelkiismereti- és vallásszabadság –, annak ellenére sem, hogy a „puha önkényuralom” idején, 1975. augusztus 1-jén, az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ) első konferenciáján hazánk is aláírta az ún. *Helsinki Záróokmányt*. A dokumentum három fő részben (kosárban) tartalmazta az eredményeket:

1. európai biztonsággal kapcsolatos politikai, katonai kérdések,
2. gazdasági, tudományos, technikai és környezetvédelmi problémák,
3. humanitárius együttműködés fő kérdései.⁴⁷⁶

Bár a záróokmány aláírása nem jogilag, hanem politikailag kötelezte az országot, a hazai jogalkotásban az 1970-es években elkészült új tantervek még ennek a vállalásnak sem tettek eleget. Mind a közoktatásban, mind a felsőoktatásban a fiatalok materialista-ateista nevelését tette kötelezővé a kormány.⁴⁷⁷ A hosszú évekre berendezkedett szocialista rezsim ugyanis csírájában kívánt eloltani minden vallásos megnyilvánulást, és a marxista-leninista ideológiát már kicsi kortól nevelte a gyermekekbe. Karácsony helyett fenyőünnep volt az oktatási intézményekben, Mikulás helyett a Téalapó hozott ajándékot, keresztelő helyett elterjedt a névadás, az egyházi esküvőt felváltotta a polgári házasság. A párttagoknak a családtagjai számára is tilos volt a templombajárás és egyházi temetés, a párttag vagy munkásőr szülők továbbtanuló gyermekei privilégiumokat élveztek. Mindezek a jogszabályokkal is alátámasztott politikai döntések egy nagyon tudatos és tervszerű, egyháznélküli, magántulajdonmentes, tökéletes egyenlőségen és kizárólag tudományos gondolkodáson nyugvó világot kívántak megteremteni. Egy olyan világot, amely valóban utópisztikus, és amelynek törvényszerű következménye lett 1989/90-ben a rendszerváltás. Ennek a témának dolgozatunkban külön fejezetet szenteltünk.

⁴⁷⁶ Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet és Helsinki Záróokmány, in *Jogi lexikon*, 296. MEZEY B. (ed.), *Magyar alkotmánytörténet*, 219–220. és 405.

⁴⁷⁷ MÉSZÁROS I., *Kimaradt tananyag. A hatalom*, 92–113.

1.6. A II. Vatikáni Zsinat hatása a Magyarországon működő világi rendekre

Disszertációnk II. részének 3.5. pontja alatt összefoglaltuk a II. Vatikáni Zsinat fontosabb eseményeit, továbbá az annak eredményeképpen hozott zsinati dokumentumokban megfogalmazódó és világiakat érintő tanításokat. Kitértünk arra, hogy a korábban világi harmadrendeknek nevezett társulatok működését meghatározó, saját jog részét képező törvények és intézményi alapfogalmak a zsinat hatására hogyan változtak.

Miután kutatásunk során az intézményi dokumentumok fogalmának gyakorlatban való használata tekintetében is bizonytalanságot tapasztaltunk az egyes működő közösségekben, fontosnak tartjuk tisztázni az alábbiakat.

A szerzetesjogban az egyetemes jog által meghatározott szabályokon kívüli, ún. belső, saját jogi szabályok is vannak. A saját jog két fő okmánytípusból áll:

- *alapvető, vagy elsődleges törvénykönyv* (Codex fundametalis vagy Codex praecipuus), más néven szabályzat (*constitutiones*) (CIC 587. kánon 1–3. §),
- *egyéb, vagy másodlagos törvények* (directoria, statuta, *regulae* stb.) (CIC 587. k. 4. §).⁴⁷⁸

Az egyes intézményekben a saját jogszabályoknak sokféle elnevezése lehet, így például egyes rendekben *regulának* nevezik az alapvető törvénykönyvet, míg a másodlagos előírásokat *constitutiones*-nak. Ez a különböző rendek vizsgálata tekintetében értelmezési problémákra vezethet, ezért mindenekelőtt azt kell meghatározni, hogy mit értünk regula, illetve konstitúció alatt.

Kánonjogi értelemben annak eldöntésére, hogy az adott intézmény szóban forgó szabálycsoportja az elsődleges vagy a másodlagos joghoz tartozik, az 587. kánon ad iránymutatást. Eszerint az alapvető törvénykönyvet az *illetékes egyházi hatóság*, azaz a Szentszék hagyja jóvá, míg a szubszidiárius jellegű, egyéb törvények elkészítése, jóváhagyása és kihirdetése az *intézmény illetékes hatósága*, azaz a belső irányító szerv jogköre. A saját jog mindkét csoportjába tartozó dokumentumok szintén jogerővel bírnak, amiket ugyanúgy be kell tartani, mint az univerzális szabályokat. A civiljogi terminológia tekintetében ez felfogható úgy is, miként az egyetemes egyházi jogszabályok az állami jog általános tartalmú jogszabályainak feleltethetők meg, míg az egyes intézményekre vonatkozó belső szabályok valójában a speciális jogszabályok csoportjához hasonlatosak.

⁴⁷⁸ ANDRÉS, D. J. *Szerzetesjog*, 23–25.

Ugyanakkor a saját jogon belül is meghatározható egyfajta hierarchia, hiszen a másodlagos törvények az elsődleges törvények által nem definiált, fontos, intézményes célt kiegészítő rendelkezéseket tartalmaznak, így azokhoz képest szubszidiárius jellegűek.

A saját jog szabályainak rendszerét azért tartottuk szükségesnek tisztázni, mert csak ennek ismeretében beszélhetünk arról, hogy a II. Vatikáni Zsinat hatására a munkánk során vizsgált rendekben milyen változások tapasztalhatóak. Fontos leszögezni, hogy minden világi rend *alaptörvénye* jogi tekintetben univerzális. A kármelita és ferences világiak ezt *regulának*, a premontreiek *alapszabálynak* nevezik. A konstitúciók és statútumok a másodlagos törvényekhez tartoznak. A konstitúciók a regulát, illetve alapszabályt kiegészítő rendelkezések az egyes rendi közösségek számára, szintén univerzális jelleggel, míg a statútumok a helyi közösségek számára egészítik ki a konstitúciókat. Az ősi regulák általában változatlanok, míg a szabályzatok, konstitúciók és statútumok a kor igényei szerint változhatnak, hiszen a rendtagok változó világban élnek meg ugyanazt a lelkiiséget, amelyet az alapító meghatározott. Tehát amikor a II. Vatikáni Zsinat hatásait vizsgáljuk a választott világi rendekben, valójában a szabályzatok, konstitúciók, illetve statútumok változását kell nyomon követnünk.

Kivételt képez jelen esetben a ferences rend, ahol a fentiekől eltérően minden egyes rendi közösségtípusnak külön regulája van. Szent Ferenc első koldulórendjének 1208-ban fogalmazott meg szabályokat a *Formula vitae*-t, amelyet *Protoregulának* is szoktak nevezni. Ezt erősítette meg 1209-ben először szóban III. Ince pápa, azonban ez a regula nem maradt fenn, értelemszerűen nem erre tesznek fogadalmat a szerzetesek. Szent Ferenc ma élő közösségeiben négy regula van érvényben:

- Kisebb Testvérek Rendjének Regulája (Regula bullata –1223. november 29.),
- Szegény Nővérek Rendje (Szent Klára Regulája – 1253. augusztus 9.),
- Ferences Reguláris Harmadik Rend Regulája (Franciscanum Vitae Propositum – 1982. december 8.),
- Ferences Világi Rend Regulája (1289. augusztus 18.; Megújítva 1883-ban és 1978-ban!).⁴⁷⁹

Míg az ősi regulák (ferenceseknél a Regula bullata, Szent Klára Regulája, kármelitáknál az Eredeti Regula, premontreikenél pedig Szent Ágoston Regulája) az idők során sem változnak, addig a Ferences Világi Rend Regulájában több ízben is történt módosítás, pápai megerősítés mellett.

⁴⁷⁹ DOBSZAY B. – GALAMBOSNÉ SZÁRAZ K. (szerk.), *Élhető regula a Ferences Családban* (Szent Ferenc Útja), Budapest 2009. 8–93.

Ezen túlmenően a II. Vatikáni Zsinat hatására kapott külön regulát a Ferences Reguláris Harmadik Rend. Míg a többi három rend regulájának eredete az alapító Szent Ferenc szavaira vezethető vissza, a Ferences Reguláris Harmadik Rend esetében ez nem volt elmondható. Miuán a *Perfectae caritatis* kezdetű zsinati dokumentum a szerzetesrendeket arra buzdította, hogy térjenek vissza a hiteles forrásokhoz, így az Evangéliumhoz és az alapító eszményéhez, karizmájához, ennek hatására a rendek fokozatosan megújították a konstitúciójukat (nem pedig a regulát!).⁴⁸⁰ A Ferences Reguláris Harmadik Rend egészen 1982-ig a világi rend regulája alapján, saját konstitúciójuk szerint működött. A zsinati felhívásra először a konstitúciójukat újították meg, amelynek érdekében 1976-ban nemzetközi konferenciát tartottak, majd 1979-ben a regula újrafogalmazását is elhatározták. Ezt a 2011. május 1-jén boldoggá avatott *II. János Pál pápa* hagyta jóvá 1982. december 8-án.⁴⁸¹

A II. Vatikáni Zsinat hatására regulákban és konstitúciókban bekövetkezett alapvető változásokat a nemzetközi részben már bemutattuk, így azt nem ismételjük meg. Előző fejezeteinkben pedig hosszasan taglaltuk azt a történelmi helyzetet, amelyben a hazai rendeknek a zsinati dokumentumok tanításait meg kellett volna élniük. Magyarországon azonban ez több okból sem valósulhatott meg:

- a szerzetesrendek működését betiltó 1950. évi 34. törvényerejű rendelet, illetve az állam és a magyar egyház közötti megállapodás alapján csak négy tanítórend működhetett tovább, korlátozott lehetőségek között;
- a dolgozat témája szempontjából a II. Vatikáni Zsinat idején csak a ferences rend tevékenykedett és hivatalosan csak tanítással foglalkozhatott, a premontrei és kármelita szerzetesközösségek szétszóródtak;
- Magyarországon a premontrei világi rend csak 1943–1948 között működött;
- a hazai sarutlan kármelita tartományban 1907-től ismertek a világi közösségek, az üldöztetés idején azonban csak titokban tevékenykedtek;
- a világi ferencesek több közössége is működött a vizsgált korban, amit a levéltári kutatásunk is igazol, azonban az 1954 utáni időből származó későbbi dokumentációt a központi levéltárban már nem találtunk;

⁴⁸⁰ PC, 2. pont in DIÓS I. (szerk.), *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, 322–323.

⁴⁸¹ DOBSZAY B. – GALAMBOSNÉ SZÁRAZ K. (szerk.), *Élhető regula a Ferences Családban*, 71–91. A *Franciscanum Vitae Propositum*-ot lásd in AAS 75, 1983. 544.

- a szétszórátás idején még működő világi rendek iratanyaga feltételezhetően megsemmisült vagy az egyes közösségeknél lelhető fel, ami a jövőt illetően további kutatást igényel;
- a II. Vatikáni Zsinat eseményeit, illetve a zsinaton részt vevő egyházi vezetőket a kormány állandó kontroll alatt tartotta és az Állami Egyházügyi Hivatal erről feljegyzésekben, szigorúan titkos jegyzőkönyvekben folyamatosan jelentést készített, számos esetben hangsúlyozva, hogy gátolni kell a zsinati tanítás hazai gyakorlatban való érvényesülését.⁴⁸²

Mindezeket alátámasztja az is, hogy csak a rendszerváltás után jelentek meg olyan írások, amelyek a rendek hazai reformját a II. Vatikáni Zsinatra hivatkozással hangsúlyozzák és sürgetik. Az 1950–1989 között illegálisan működő Ferences Világi Rend Regulája magyar fordításban első ízben a puha diktatúra idején, az 1980-as évek elején jelent meg, de csupán szamizdatként. Nyomatásban először csak 1988-ban adhatták ki, ekkor is kifejezetten belső használatra.⁴⁸³

A kármelita és premontrei rendek a négy évtizedes szétszórátás után 1989-ben kezdhették meg hivatalosan újraszerveződésüket. *Dr. Vén Emőke (Terézia n.) OCDS* elmondása alapján a VÉK budapesti közössége 1907-től folyamatosan működik. A Teréziánus Kármel Világban Élő Rendje Konstitúcióinak magyar fordítását a Magyar Sarutlan Kármelita Rendtartomány Provinciálisa, *Kovács Cs. Albert OCD* – a Megszentelt Élet Intézményei és Apostoli Élet Társaságai által⁴⁸⁴ 2003. június 16-án elfogadott spanyol eredetivel egybevetve – 2007. október 1-jén erősítette meg.⁴⁸⁵

A szétszórátást leginkább megsínylő premontrei rendben a világiak szervezése csak a századforduló után történt meg. Szabályzatuk a mai napig nem került magyar fordításra.

⁴⁸² SZABÓ CS., *A Szentszék és a Magyar Népköztársaság kapcsolatai*, 64–81, 200–201, 290–292.

⁴⁸³ *Magyar Umbria* ferences füzet 1988. évi 3. számában az első megjelenés. Javított kiadás 1989-ben *Kézikönyv a Ferences Világi Rend életéhez* című könyvben *Várnai Jakab OFM* szerkesztésében.

⁴⁸⁴ A kongregáció illetékességéhez és működéséhez lásd *PB*, 105–111. cikkelyei in *AAS* 80, 1988. 841–930. vö. SZUROMI SZ. A., *A Megszentelt Élet Intézményei és Apostoli Élet Társaságai Kongregáció illetékessége és működése*, in *Kánonjog* 13 (2011) 49–56.

⁴⁸⁵ Megjelent az Eredeti Regulával és Tartományi Statútumokkal egybeszerkesztve 2007-ben *Kovács Cs. Albert OCD* szerkesztésében.

1.7. Részeredmény

A hazai világi rendek működését a rendszerváltás előtt két szakaszban vizsgáltuk, amelynek fordulópontját az 1950. évben határoztuk meg. 1900 és 1950 között ugyanis – az Elnöki Tanács 1950. évi 34. törvényerejű rendeletének hatálybalépéséig – a szerzetesrendek folyamatosan működtek, terjedtek. Az említett jogszabály érvénybe lépését követően azonban Magyarországon olyan példátlan helyzet állt elő, ami még nemzetközi tekintetben is számos elítélést és támadást kapott.

Mindez két okból is különös figyelmet és jövőbeni kutatást igényel:

- a világi rendek tevékenysége és apostolkodása a két világháború alatt is kimutatható, ami jelzi azoknak a karizmáknak és lelkiiségnek a jelenlétét, amelytől valóban hatékonyak tudnak lenni, még a legnehezebb időkben is,
- a világiak erőszakkal és megfélemlítéssel szemben is vállalt kitartása, titokban való szüntelen tevékenysége az összefogásról és embertársi szeretetről való olyan tanúságtétel, amelyre napjainkban egyre nagyobb szükség van.

A korszak témánk szempontjából legfontosabb sarokpontjait a következő oldalon táblázatban foglaljuk össze. Már önmagából a kodifikációs gyakorlatból is látható, hogy az 1950-es évek után mennyi magas szintű jogszabály született, amelyek a szerzetesrendek működésének akadályozására, az egyesülési, a gyülekezési, a lelkiismereti és a vallásszabadság korlátozására irányultak. 1948-tól az 1960-as évek elejéig az Apostoli Szentszék és Magyarország között megszakadt a kapcsolat, a hazai egyház csak illegálisan tudott kapcsolatot tartani Rómával.

A másik kritikus időszak az 1956-os forradalom és szabadságharc, amelyet a rendszerváltásig az uralkodó kormány mindvégig ellenforradalomként értékelt, hazánk hercegprímását, Mindszenty Józsefet pedig a legfőbb ellenségként kezelt. A politikai rendszerváltás kezdeti szakasza Magyarországon 1988-ra datálható. Ekkor már oly mértékben megingott a szocialista rendszer, hogy az 1956-os események újraértékelésének harcosai megállíthatatlanul követelték az ellenforradalom szovjet elnyomás és diktatúra elleni forradalomként való elismerését. A zűrzavaros helyzetben a történelem órákon a tananyagot a 80-as évek végén csak 1956-ig tanították, az érettségi tételek Magyarország történetének csupán az 1956-ig tartó szakaszát tartalmazták.

Fordulópontok	Történelmi háttér	Jogi szabályozás	Világi rendek működése
1914–1919	I. Világháború	1927. évi 21. törvénycikk, Egri Norma, Magyar Norma, első zsidótörvény	folyamatos
1939–1945	II. Világháború	Második és harmadik zsidótörvények	folyamatos
1945–1949	Rákosi-kultusz, Népköztársaság kikiáltása	1945. évi VI. tv., 1947. évi XXXIII. tv., 1948. évi XXXIII. tv., 1949. XX. tv., 1949. 5. ET rendelet, 1101/1-1949. (IX. 6.) VKM rendelet, 4353/1949. (XII. 28.) MT rendelet	korlátozott
1950	Szerzetesrendek feloszlata	1950. évi 5. tvr., 1950. évi 34. tvr.	betiltva, illegális
1950–1989	Kemény, majd „puha diktatúra”	1951. évi I. tv., 110/1951. (V. 19.) MT rendelet, 1951. évi 20. tvr., 170/1951. (IX. 15.) MT rendelet, 1952. évi 4. tvr., 1955. évi 18. tvr., 1956. évi 28. tvr., 1956. évi 32. tvr., 1956. évi 33. tvr., 1957. évi 13. tvr., 1957. évi 62. tvr., 1959. évi 25. tvr., 1959. évi IV. tv., 1960. évi 11. tvr., 1964. évi részleges megállapodás az Apostoli Szentszékkal, Helsinki Záróokmány (1975)	betiltva, illegális

A fentiekben vázolt körülmények miatt a II. Vatikáni Zsinat hatása a világi rendek életében Magyarországon csak jóval később mutatkozhatott meg, jóllehet a liturgikus és egyházkormányzati reform már az 1960-as évek második felében a zsinati szándék szerint hazánkban is elindult.⁴⁸⁶

⁴⁸⁶ Bővebben lásd GERGELY J. – KARDOS J. – ROTTLER F., *Az egyházak Magyarországon*, 215–217.

2. A hazai világi rendek jogi helyzete és működése a rendszer váltás után

2.1. A fordulat éve – békés átmenet

A Magyarországon zajló történelmi események mellett természetesen sem a hazai, sem pedig az egyetemes egyház nem ment el szótlánul. *II. János Pál pápa* (1978–2005) 1991. május 2-án megjelent, *Centesimus annus* kezdetű körlevele – amely XIII. Leó pápa 1891-ben kiadott *Rerum Novarum* kezdetű enciklika 100 éves évfordulója alkalmából került kinyilatkoztatásra – foglalkozik az 1989., ún. fordulat évével, amely teljesen új helyzetet teremtett szerte Európában.⁴⁸⁷ A szocializmus és a marxista-leninista eszmék bukásának a rendszerben rejlő alaptévedésekkel való indokolását a pápai körlevél bölcs mérsékletességgel vallja meg. Az elkerülhetetlen összeomlás okai között említi többek között a hamis emberkép kialakítását és a személyiség természetfeletti vonatkozásainak tagadását, a tudományos életben, a művészetben és a gazdaságban rejlő szabad kezdeményezések elnyomását, a tulajdon, mint alapvető emberi jog iránti igényt, valamint az emberiség nemzeti, kulturális, szellemi törekvéseit, amely az Istennel való kapcsolatból ered.⁴⁸⁸

A magyarországi püspökök a II. Vatikáni Zsinat tanításait ugyan megpróbálták a gyakorlatba átültetni, ez a rendszerváltás előtt maradéktalanul nem valósulhatott meg. Ennek ellenére – a *Christus Dominus* és a *Perfectae caritatis* kezdetű zsinati dokumentumok végrehajtása céljából kiadott *Eccliesiae Sanctae* kezdetű motu proprio alapján – liturgikus téren már 1966 óta hazánkban is bevezették az anyanyelven és a hívekkel szemben fordulva történő misézést.⁴⁸⁹ Ugyanakkor egyház kormányzati tekintetben is fontos döntések születtek. Megalkották a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia (MKPK) ideiglenes szabályzatát, amelynek értelmében elnöke a mindenkori esztergomi érsek lett.⁴⁹⁰ Az MKPK az Apostoli Szentszék által jóváhagyott szabályzatot 1966. június 8-án léptette életbe.⁴⁹¹

⁴⁸⁷ Lásd (5 Jan. 1991) in AAS 83, 1991 793–867.

⁴⁸⁸ SZÁNTÓ K., *Egyháztörténelem*, 242–244.

⁴⁸⁹ Az ezzel kapcsolatosan 1966. szeptember 14-én kelt, a MKPK június 8-ai döntése értelmében kiadott körlevelet lásd VITÁNYI GY., *A II. Vatikáni Zsinat*, 411–422.

⁴⁹⁰ 1990. augusztus 6. óta az elnököt választják. Jelenleg az MKPK elnöke: *Dr. Erdő Péter*.

⁴⁹¹ VITÁNYI GY., *A II. Vatikáni Zsinat*, 403–406.

A minőségi változás azonban valójában csak a rendszerváltás után következett be Magyarországon. A negyvenévi elnyomás, kisémmizés és az egyház hallgatásra ítélese azonban meglehetősen mély nyomokat hagyott mind a papok, mind a szerzetesek, mind pedig a világi krisztushívők körében. Gyakorlatilag mindent újra kellett kezdeni és a romokban heverő anyagi, illetve lelki állapotból felrázni, felépíteni a hazai egyházat és híveket.⁴⁹² Mindez már *Németh Miklós* miniszterelnöksége alatt megindulhatott, miután 1989. június 30-án az Elnöki Tanács jogutód nélkül felszámolta az Állami Egyházügyi Hivatalt⁴⁹³ és augusztus 30-ától ismét lehetővé vált a szerzetesrendek működése.⁴⁹⁴

Fontos előrelépés volt, hogy 1989-ben a kormány bejelentette az iskolai nevelés kizárólagos állami kézben tartásának feladását és megkezdődtek a tárgyalások az Apostoli Szentszékkal a diplomáciai kapcsolatok helyreállításáról. Felülvizsgálatra került az 1964-ben kötött részleges megállapodás és a hazai egyházzal is párbeszéd indult a korábbi egyezmények felszámolása, illetve az egyházi ingatlanok visszaadása tárgyában.

A Németh-kormány demokratikus jogállam felépítésére irányuló törekvéseiben helyet kapó egyházpolitika eredményeképpen végül felszámolásra került minden, a hazai egyházat eddigiekben korlátozó intézkedés. A vallásszabadság nyílt megvallása, az ideológiai változás, az egyházüldözés felejthetetlen múltjának elítélése tette lehetővé, hogy a rendszerváltás után, 1991. augusztus 16–20. között II. János Pál pápa első ízben Magyarországra látogasson.⁴⁹⁵ A fordulat évét követően a II. Vatikáni Zsinaton meghirdetett *aggiornamento* gyakorlati alkalmazása a szerzetesrendek életében hazánkban is elkezdődött, de még ma sem fejeződött be. Az üldöztetés során ugyanis a betiltott szerzetesrendek nemcsak elöregedtek, hanem egy részük életképtelen is lett.⁴⁹⁶ A rendek újjászerveződését nagyban segítette *Agostino Casaroli bíboros*, vatikáni diplomata, aki már az 1960-as években folyt tárgyalások során is a Szentszéket képviselte.⁴⁹⁷

⁴⁹² Lásd bővebben GERGELY J. – KARDOS J. – ROTTLER F., *Az egyházak Magyarországon*, 239–242. VITÁNYI GY., *A II. Vatikáni Zsinat*, 324–339.

⁴⁹³ Lásd az egyes egyházi állások betöltéséhez szükséges állami hozzájárulásról és az Állami Egyházügyi Hivatal megszüntetéséről szóló 1989. évi 14. törvényerejű rendeletet. – Megjelent a *Magyar Közlöny* 1989/43. (VI. 30.) számában.

⁴⁹⁴ Lásd a szerzetesrendek működéséről szóló 1989. évi 17. törvényerejű rendeletet. – Megjelent a *Magyar Közlöny* 1989/60. (VIII. 30.) számában.

⁴⁹⁵ Az „utazó pápának” is nevezett egyházfő legközelebb Győrben tett főpásztori látogatást 1996. szeptember 6–7-én.

⁴⁹⁶ HERVAY F. L., *Szerzetesrendek Magyarországon egykor és ma*, in GESZTELYI T. (szerk.), *Egyházak és vallások a mai Magyarországon*, Budapest 1991. 44–53.

⁴⁹⁷ Az európai történelmi helyzetről maga a bíboros részletesen írt emlékirataiban: CASAROLI, A., *A türelem vértanúsága*, Budapest 2001.

A szétszórás után főként azok a rendek tudtak reorganizálódni, amelyek illegalitásban is tovább működtek. Igaz ez a világi rendekre is. Nem véletlen, hogy éppen ezért a Ferences Világi Rend tudott a leggyorsabban talpra állni.

Az egyházak életét szabályozó konkrét változások tehát 1989-ben kezdődhettek el. Míg negyven éven keresztül a szocialista típusú jogrend érvényesült, amelyben állami egyházjog – a marxista-leninista párteszmekből adódóan – valójában nem létezett, úgy 1988-tól már lehetővé vált a vallásszabadságról szóló törvény előkészítő munkája, és az 1989. október 23-án kihirdetett Alkotmány-módosítás lehetőséget teremtett az állami egyházjog jogrendszerbe való beépülésére.⁴⁹⁸

A modern kori, állam és egyház elválasztását célzó modellek közül a 20. századra Magyarországon az együttműködő vagy támogató típusú rendszer alakult ki.⁴⁹⁹ Jól mutatja ezt a megváltozott jogszabályi formula is. A Népköztársasági Alkotmány 54. § (2) bekezdése alapján: „A lelkiismereti szabadság biztosítása érdekében a Magyar Népköztársaság az egyházat különválasztja az államtól.” Az 1989-ben módosított alaptörvény 60. § (3) bekezdése ezzel szemben már nem a radikális szeparációt deklarálja, hanem azt a tényt, hogy a „Magyar Köztársaságban az egyház az államtól elválasztva működik.” Ennek legfontosabb elve a semlegesség, amelynek értelmében az állam nem csupán világnézetileg nem köteleződik el, hanem köteles tiszteletben tartani az állam által bejegyzett egyházak vallási cselekményeit és biztosítani a szabad működésüket.⁵⁰⁰

Ilyen történelmi múlttal, illetve körülmények közepette kellett és kell tehát kiutat találniuk a hazai világi rendeknek, illetve megvalósítaniuk a zsinati dokumentumok rájuk vonatkozó tanításait. Hogy ennek beteljesítése miként történik napjainkban, a jogalkotásban bekövetkezett változások bemutatása után vázoljuk fel.

⁴⁹⁸ ERDŐ P. – SCHANDA B., *Egyház és vallás a mai magyar jogban* (Egyház és jog I.), Budapest 1993. 20–52.

⁴⁹⁹ Az állam és egyház viszonyának modelljeiről részletesen SCHANDA B., *Magyar állami egyházjog*, 257–294. ERDŐ P. – SCHANDA B., *Egyház és vallás a mai magyar jogban*, 18–20. ERDŐ P., *A magyar elválasztási modell alapelvei a Katolikus Egyház szemszögéből*, in ERDŐ P. (ed.), *Az állam és az egyház elválasztása*, Budapest 1995. 112–126. SZUROMI SZ. A., *Megjegyzések az egyház és állam modern kori viszonyának változásaihoz*, in *Jogtörténeti Szemle* 4 (2003) 7–13. SZUROMI SZ. A., *Legal regulation of the religious sphere – notes on the development of Church and State relations in Central and Eastern Europe, mirrored by the recent two decades*, in *Iustum Aequum Salutare* 6 (2010/1) 211–218.

⁵⁰⁰ Lásd ezzel kapcsolatban a következő Alkotmánybíróági döntéseket: 4/1993. (II. 12.) AB határozat, ABH 1993, 48, 52, 53.

2.2. Jogalkotási program a rendszerváltás alatt és után

A politikai rendszerváltást jogalkotási dömping követte. „Az országgyűlés 1989-ben összesen 58 törvényt fogadott el, több mint tízszeresét az 1950 és 1985 közötti éves átlagnak, és az 1988-as számnak is több mint kétszeresét.”⁵⁰¹ Természetesen erre részletesen kitérni nincs módunk, csak a legfontosabbnak tartott jogszabályokat említjük meg.

Az Alkotmány módosításáról szóló 1989. évi XXXI. törvény az 1956-os forradalom és szabadságharc emlékére október 23-án lépett életbe, deklarálva az új államformát, a Magyar Köztársaság független, demokratikus jogállamiságát. A vallásszabadság most már nem üres frázisként töltötte be helyét a jogszabályban, hanem pontos megfogalmazást nyert a fogalmi tartalma. A módosított Alkotmány 60. §-ának (2) bekezdése értelmében: „Ez a jog magában foglalja a vallás vagy más lelkiismereti meggyőződés szabad megválasztását vagy elfogadását, és azt a szabadságot, hogy vallását és meggyőződését mindenki vallásos cselekmények, szertartások végzése útján vagy egyéb módon akár egyénileg, akár másokkal együttesen nyilvánosan vagy magánkörben kinyilváníthassa vagy kinyilvánítását mellőzze, gyakorolhassa vagy taníthassa.”

A vallásszabadság jogszabályi értelmezésének létjogosultságát jelzi, hogy bár az Alkotmány 1989. október 23. óta a mai napig mintegy 43 módosítást élt meg, ehhez a szakaszhoz a jogalkotó az eltelt idő alatt nem nyúlt.

A megindult alkotmányozási folyamat eredményeképpen új intézményként állt fel az Alkotmánybíróság, amelyről részletesen az *1989. évi XXXII. törvény* szólt. A 11 fős taláros testület 1990. január 1-jén kezdte meg működését *Sólyom László* elnökletével. Az *országgyűlési képviselők választásáról szóló 1989. évi XXXIV. törvény* szintén a demokráciát kívánta szolgálni, míg az *1989. évi XXXV. törvény* végre rendezte a köztársasági elnök választása körüli vitákat.

1989. szeptember 1-jén lépett hatályba az *1956-os népfelkeléssel összefüggő elítélések orvoslásáról szóló 1989. évi XXXVI. törvény*, amelynek értelmében az 1956. október 23. és 1963. április 4. között, a népfelkeléssel összefüggésben elkövetett politikai bűncselekmény, valamint az ezzel bűnhalmazatban elkövetett emberölés, rablás, közveszélyokozás vagy személy elleni erőszak miatti elítélések semmisnek tekintendők.

⁵⁰¹ ROMSICS I., *A Harmadik Magyar Köztársaság 1989–2009*, 12.

1989. október 21-étől az *1989. évi XXX. törvény* értelmében a munkásőrség megszűnt.⁵⁰² A történelmi események minősítése csak később, az *1956 októberi forradalom és szabadságharc jelentőségének törvénybe iktatásáról szóló 1990. évi XXVIII. törvényben* nyert jogszabályi megfogalmazást.⁵⁰³ A koncepciók perke áldozatait az 1990. március 31-én kihirdetett, az 1945 és 1963 közötti törvénysértő elítélések semmissé nyilvánításáról szóló 1990. évi XXVI. törvény restaurálta és elismerte az elmúlt évtizedek emberiség ellen elkövetett bűneit.⁵⁰⁴ Önálló jogvédelmet kapott a gyülekezési jog az *1989. évi III. törvény* beiktatásával és az *1989. évi II. törvénnyel* új egyesületi törvény született, amely már nem csupán az egyesületeket szabályozta, hanem az egyesülési jog érvényesülését is védte. 1990. február 12-én hatályba lépett a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvény (a továbbiakban: Lvt.), amely által az alábbi – korábbiakban már ismertetett – jogszabályok veszítették érvényüket:

- a vallás szabad gyakorlásáról szóló 1895. évi XLIII. törvény,
- a bevett és az elismert vallásfelekezetek közötti, az elismert vallásfelekezetek hátrányára fennálló különbségek megszüntetéséről szóló 1947. évi XXXIII. törvény,

⁵⁰² „A munkásőrség tagjai több, mint három évtizeden át becsülettel látták el önként vállalt szolgálatukat. A társadalomban bekövetkezett változások azonban ma már nem indokolják ennek a fegyveres testületnek a fenntartását. Ezért a többpárt rendszerű demokratikus jogállamba történő békés átmenet nemzeti ügyétől vezérelve, az Országgyűlés a következő törvényt alkotja:

1. § A munkásőrség megszűnik. (...)” – Megjelent a *Magyar Közlöny* 1989/73. (X. 21.) számában.

⁵⁰³ „A szabadon választott új Országgyűlés halaszthatatlan feladatának tartja, hogy törvénybe foglalja az 1956. októberi forradalom és szabadságharc történelmi jelentőségét.

Az újkori magyar történelem e dicső eseménye csak az 1848–49-es forradalomhoz és szabadságharchoz mérhető. 1956 őszének magyar forradalma megalapozta a reményt, hogy létrehozható a demokratikus társadalmi rend, és hogy a haza függetlenségéért semmilyen áldozat nem hiábavaló. A forradalmat követő megtorlás visszahelyezte ugyan a régi hatalmat, de nem volt képes kiirtani a nép lelkéből 1956 szellemét.

Az új Országgyűlés kötelességének tartja, hogy ébren tartsa és ápolja a forradalom és szabadságharc emlékét.

Az Országgyűlés kinyilvánítja, hogy 1956 szellemének megfelelően mindent megtesz a többpártrendszerű demokrácia, az emberi jogok és a nemzet függetlenségének védelme érdekében, ezért első ülésén elsőként a következő törvényt alkotja:

1. § Az Országgyűlés az 1956. évi forradalom és szabadságharc emlékét törvényben örökíti meg.

2. § Október 23-át, az 1956. évi forradalom és szabadságharc kezdetének, valamint a Magyar Köztársaság 1989. évi kikiáltásának napját nemzeti ünneppé nyilvánítja.” – Megjelent a *Magyar Közlöny* 1990/42. (V. 8.) és a *Belügyi Közlöny* 1990/12. (VI. 27.) számaiban.

⁵⁰⁴ „Az Országgyűlés fájdalommal emlékezik meg arról, hogy a második világháborút követően a Magyarországon létrejött sztálinista államhatalom – megfosztva az országot a függetlenségétől, megcsúfolva az emberiséget, az igazságot és a jogot – ártatlan állampolgárok százazreitől vette el a szabadságukat, sokaktól az életüket is. A börtönökből és internáló táborokból szabadultak számkivetettként éltek saját hazájukban. A törvénytelenül üldözöttek ügyeiben gyakorolt kegyelmi elhatározások alkalmatlanok voltak a sérelmek orvoslására, mert az el nem követett bűnök nem bocsáthatók meg.

Mindezekért az Országgyűlés megköveti a nemzetet, és fejet hajt a törvénysértések valamennyi áldozata előtt kinyilvánítva, hogy a bűnököt nem ők, hanem a sztálinista államhatalom követte el.

A nemzeti megbékélés előmozdításáért az Országgyűlés átérzi a felelősségét, és az elmúlt évtizedek bűneinek jóvátétele érdekében törvényt alkot.” – Megjelent a *Magyar Közlöny* 1990/29. (III. 31.) és a *Belügyi Közlöny* 1990/9. (IV. 27.) számaiban.

- a vallásoktatásról szóló 1949. évi 5. törvényerejű rendelet,
- az egyes egyházi állások betöltéséhez szükséges állami hozzájárulásról és az Állami Egyházügyi Hivatal megszüntetéséről szóló 1989. évi 14. törvényerejű rendelet,
- a szerzetesrendek működéséről szóló 1989. évi 17. törvényerejű rendelet,
- a vallásoktatásról szóló 21/1957. (III. 24.) Korm. rendelet és a végrehajtására kiadott 39/1957. (M.K. 5.) MM utasítás.

Az új jogszabályok alapján az egyesületek – így a vallásos társulatok, közösségek – létrehozására és jogi státusára vonatkozó hatályos jogot az alábbiakban foglaljuk össze. Az Lvt. 13. §-ának (3) bekezdése értelmében „Az egyház *vallásos célra létesülő önálló szervezete* (szerzetesi szervezet stb.) akkor válik jogi személlyé, ha – képviselőjének bejelentése alapján – a *bíróság* nyilvántartásba veszi. A bejelentésben közölni kell a szervezet székhelyét, ügyintéző és képviseleti szervét. A bejelentéshez csatolni kell az illetékes egyházi szerv nyilatkozatát arról, hogy *a szervezet az egyház szabályai szerint megalakult, és az egyház keretében működik.*”⁵⁰⁵

A törvény előtt hatályban lévő 1989. évi 17. törvényerejű rendelet a rendszerváltás kezdetén még így rendelkezett: „A Magyarországon működő *női és férfi szerzetesrend* (a továbbiakban együtt: szerzetesrend) jogi személy, ha a *művelődési miniszter* a szerzetesrendet – képviselőjének bejelentése alapján – nyilvántartásba veszi.

(2) A nyilvántartásba vételre irányuló bejelentéshez csatolni kell az illetékes egyházi szerv nyilatkozatát arról, hogy a szerzetesrend az egyház szabálya (törvénye) szerint megalakult, és az egyház keretében működik. Közölni kell továbbá a szerzetesrend székhelyét, ügyintéző és képviseleti szervét.

(3) A nyilvántartásba vétel akkor tagadható meg, ha a bejelentés nem felel meg a (2) bekezdésben foglalt előírásnak, illetőleg a szerzetesrend elnevezése már nyilvántartásba vett szerzetesrendével azonos.”⁵⁰⁶

Míg tehát 1989-ben csupán a szerzetesrendek működéséről és központi közigazgatási szerv által történő nyilvántartásba vételéről rendelkezett a jogszabály, úgy az Lvt. már szélesebb körben határozza meg az alanyi kört. A törvény az egyház vallásos célra létesülő valamennyi önálló szervezetére vonatkozik és a bírósági nyilvántartásba vétel által nagyobb függetlenséget, semlegességet, illetve objektivitást tükröz.

⁵⁰⁵ Megjelent a *Magyar Közlöny* 1990/12 (II. 12.) és a *Művelődési Közlöny* 1990/4. (III. 9.) számaiban.

⁵⁰⁶ Megjelent a *Magyar Közlöny* 1989/60. (VIII. 30.) számában.

Az egyházak nyilvántartásának ügyviteli szabályairól szóló 11/1990. (VI. 13.) IM rendelet 3. §-a alapján „(...) a törvényesen elismert egyházként, bejegyzett szerzetesrendként működő szervezetet a bíróság a Pk lajstromba bejegyzi, és az e rendelet szerinti nyilvántartásba bevezeti.”⁵⁰⁷

Fentiek értelmében tehát az állami jog elismeri az egyházi intézmények kánoni szabályok alapján elnyert jogi személyiségét, azonban emellett megköveteli a bírósági nyilvántartásba vételt is, amelyhez az illetékes egyházi szerv nyilatkozatát kéri be. A vallási közösség kritériuma az Lvt. 8. §-a alapján az azonos hitelveket követők vallásgyakorlásának célja, amely nem lehet ellentétes az Alkotmánnyal és nem ütközhet törvénybe. Az Lvt. 9. §-ának (1) bekezdése, valamint a 13. §-ának (3) bekezdése szerint az egyház, illetve a vallási célra létesülő önálló szervezete a Fővárosi Bíróság által történő nyilvántartásba vétellel hivatalosan is elnyeri jogi személyiségét. Ez egy konstitutív aktus, hiszen a bírósági határozat maga hozza létre a jogváltozást, tényálláselemül szerepel a jogi normában.⁵⁰⁸

Az 1990. február 9-én aláírásra került Megállapodás rendezte Magyarország és az Apostoli Szentszék közötti diplomáciai kapcsolatokat, kiemelve az Lvt. hazai jogban betöltött szerepét:

„Azzal a szándékkal, hogy hivatalosan helyreállítsák és fejlesszék a kölcsönös baráti kapcsolatokat, a Magyar Köztársaság és a Szentszék – az erre kellően felhatalmazott Képviselőik útján – megállapodtak az alábbiakban:

1. A mai napon helyreállítják a diplomáciai kapcsolatokat Magyarország és az Apostoli Szék között, a Magyar Köztársaság részéről Nagykövetség, a Szentszék részéről Nunciatura szintjén.
2. A Magyar Köztársaság az Apostoli Szék mellé rendkívüli és meghatalmazott nagykövetet akkreditál, míg a Szentszéket Budapesten Apostoli Nuncius képviseli.
3. Az utolsó hónapokban Magyarországon végbement mélyreható politikai és társadalmi fejlődés következtében az egyházat érintő kérdések ma már rendezettek, amelyeket egyrészt az új Kánonjogi Kódex, másrészt a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az Egyházakról szóló új Törvény rendelkezései szabályoznak.

⁵⁰⁷ Megjelent a *Magyar Közlöny* 1990/56. (VI. 13.) és a *Művelődési Közlöny* 1990/13. (VII. 20.) számaiban.

⁵⁰⁸ Lvt. 13. § (3) – Az egyház vallásos célra létesülő önálló szervezete (szerzetesi szervezet stb.) akkor válik jogi személlyé, ha – képviselőjének bejelentése alapján – a bíróság nyilvántartásba veszi. A bejelentésben közölni kell a szervezet székhelyét, ügyintéző és képviseleti szervét. A bejelentéshez csatolni kell az illetékes egyházi szerv nyilatkozatát arról, hogy a szervezet az egyház szabályai szerint megalakult, és az egyház keretében működik. A nyilvántartásba vételre egyebekben a 12. § (1)–(2) bekezdésében foglaltakat megfelelően alkalmazni kell. vö. Ptk. 61–64. §; LÁBADY T., *A magyar magánjog (polgári jog) általános része*, 310–313.

Ennek következtében, a két Fél túlhaladottnak tekinti az 1964. szeptember 15-én, Budapesten aláírt Okmányokban rögzített részleges megállapodásokat, a csatolt Jegyzőkönyvekkel és a két Melléklettel együtt, melyeket ezennel hatályon kívül helyeznek. A kölcsönös érdeklődésre számotartó egyedi kérdéseket, amelyek kétoldalú megegyezést kívánnak, a Felek a jövőben közös megállapodás útján oldják meg.”⁵⁰⁹

Ezt követően még két megállapodás született az Apostoli Szentszékekkel:

- 1994. január 10-én a Honvédségnél és a Határőrségnél végzendő lelkipásztori szolgálat tárgyában.⁵¹⁰
- 1997. június 20-án a Katolikus Egyház magyarországi közszolgálati és hitéleti finanszírozásáról.⁵¹¹

Ez utóbbi megállapodás aláírására a felhatalmazást a Kormány a 2138/1997. (V. 28.) Korm. határozatban adta meg azzal, hogy az alábbi javaslatokat kell kidolgozni:

„2. a) A Magyar Köztársaság és az Apostoli Szentszék közötti megállapodást figyelembe véve készüljön koncepcionális javaslat a magyarországi egyházak jövőbeni finanszírozási rendjére. A javaslat alapján a megfelelő egyeztetéseket az érintett egyházakkal le kell folytatni.

b) Ki kell dolgozni a magyarországi egyházak működésének pénzügyi feltételeiről szóló új törvényjavaslatot, illetve a megfelelő törvénymódosításokat az alábbiak szerint:

- Készüljön javaslat a volt egyházi ingatlanok tulajdoni helyzetének rendezéséről szóló, 1991. évi XXXII. törvény módosítására, egyrészt a tulajdonrendezési folyamat határidejének kiterjesztésére, másrészt a pénzbeli kártalanítás járadékká történő átalakításának lehetővé tételére, illetve a pénzbeli kártalanítás felhasználásának szabaddá tételére.

⁵⁰⁹ Sorszámozás nélkül jelent meg a *Magyar Közlöny* 1990/35. (IV. 23.) számában.

⁵¹⁰ A nemzetközi szerződésnek minősülő megállapodás 1994/19. szám alatt közzétéve a *Magyar Közlöny* 1994/84. (VIII. 12.), a *Belügyi Közlöny* 1994/14. (IX. 16.) és a *Honvédelmi Közlöny* 1994/19. (X. 12.) számaiban. A Szentszék részéről megjelent: AAS 86, 1994. 574–579. A *Tábori Lelkészi Szolgálatról* szóló 61/1994. (IV. 20.) Korm. rendelet 1994. április 28-án lépett hatályba. A megtámadására irányuló indítvány alapján indult utólagos normakontroll a jogszabályt nem találta alkotmányellenesnek – 970/B/1994. AB határozat. A Kormány a Magyar Köztársaság és az Apostoli Szentszék között 1994. január 10-én aláírt megállapodást, valamint az e tárgyban született megállapodás értelmezését célzó memorandumot a 290/2008. (XII. 9.) Korm. rendeletben, egységes szerkezetben hirdette ki.

⁵¹¹ A megállapodást megerősítette a 109/1997. (XII. 8.) OGY határozat, kihirdette az 1999. évi LXX. törvény. – Megjelent a *Magyar Közlöny* 1999/60. (VII. 5.) és az *Oktatási Közlöny* 1999/24. (VIII. 19.) számaiban. A Szentszék részéről megjelent: AAS 90, 1998. 330–341.

- Készüljön javaslat a személyi jövedelemadó meghatározott részének az adózó rendelkezése szerinti közcélú felhasználásáról szóló, 1996. évi CXXVI. törvény módosítására, lehetővé téve, hogy 1998-tól az állampolgárok az 1990. évi IV. törvény hatálya alá eső szervezetek számára egy külön 1 százalékos felajánlási lehetőséggel élhessenek.
- Készüljön javaslat a felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX. törvény módosítását tartalmazó 1996. évi LXI. törvény kismértékű módosítására.
- Készüljön javaslat a magyarországi egyházak működésének pénzügyi feltételeit szabályozó törvényre.”⁵¹²

A volt egyházi ingatlanok tulajdoni helyzetének rendezéséről szóló 1991. évi XXXII. törvény (a továbbiakban: Etv.) 23. §-a értelmében a részletes szabályokat az Országgyűlés az egyházak hitéleti és közcélú tevékenységének anyagi feltételeiről szóló 1997. évi CXXIV. törvényben határozta meg. Az egyházfinanszírozási törvény elfogadása után a Kormány több egyházzal is szerződést kötött, amelyeket kormányhatározat formájában hirdetett ki.⁵¹³

A Kormány új oktatáspolitikája és az Etv. lehetőséget adott arra, hogy egyházak, szerzetesintézmények ingatlanokat igényeljenek vissza nevelési-oktatási célból, az Lvt. elismerte az intézményfenntartási jogukat, így a rendszerváltás után ismét elindulhatott az országban a vallásilag elkötelezett oktatás.⁵¹⁴

Összegezve az eddigieket, a politikai rendszerváltást aktív jogalkotási program követte, amelyben az új vezetés az egyházi kérdések megoldását az első megoldandó feladatok közé sorolta. A demokratikus átalakulást követően jogilag is elismerést nyert a vallásszabadság, az egyházi oktatás, a szerzetesintézmények és vallási közösségek működése. A következő fejezetekben a hazai világi rendek működését mutatjuk be.

⁵¹² Módosította a 1130/1998. (X. 6.) Korm. határozat. A témában bővebben lásd ERDŐ P., *Megállapodás az Apostoli Szentszék és a Magyar Köztársaság között*, in *Távlatok* 35/36 (1997) 349–355.

⁵¹³ Így a Magyarországi Evangélikus Egyházzal 1998. december 7-én – 1056/1999. (V. 26.) Korm. határozat, a Magyarországi Református Egyházzal 1998. december 8-án – 1057/1999. (V. 26.) Korm. határozat, a Budai Szerb Ortodox Egyházmegyével 1998. december 9-én – 1043/2001. (IV. 20.) Korm. határozat, a Magyarországi Baptista Egyházzal 1998. december 10-én – 1044/2001. (IV. 20.) Korm. határozat, a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetségével 1998. október 1-jén, illetve 2000. december 21-én – közzétéve az 1058/1999. (V. 28.) Korm. határozatban és az 1045/2001. (IV. 20.) Korm. határozatban.

⁵¹⁴ Lvt. 17. § (1) – „Az egyházi jogi személy elláthat minden olyan nevelési-oktatási, kulturális, szociális, egészségügyi, sport, illetőleg gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenységet, amelyet törvény nem tart fenn kizárólagosan az állam vagy állami szerv (intézmény) számára. E tevékenységi körben az egyházi jogi személy intézményt létesíthet és tarthat fenn.

(2) Az egyházi jogi személy az állam által fenntartott nevelési és oktatási intézményekben – a tanulók és a szülők igényei szerint – nem kötelező jelleggel (fakultatív tantárgyként) vallásoktatást tarthat.” – Megjelent a *Magyar Közlöny* 1990/12. (II. 12.) és a *Művelődési Közlöny* 1990/4. (III. 9.) számaiban.

2.3. A vizsgált világi rendek hazánkban

Az eddigiek során azt a nemzetközi és hazai történelmi, illetve kánoni, valamint világi jogi környezetet igyekeztünk felvázolni, amelyben a Magyarországon működő világi rendek megkezdhették működésüket. Tudatosan választottunk ki olyan közösségeket, amelyeknek mind időbeni megalakulása, mind küldetése, mind pedig szervezete különböző. Ezen világi rendek rendszerváltás utáni működését a szerveződésük sorrendjében tárgyaljuk.

Mint ahogyan az a történelmi részből kiderül, a kutatásunk tárgyát képező rendek közül legkorábban a premontreiek és a ciszterciek érkeztek hazánkba, azonban körükben világiak működéséről – az ezideig hitelesként megismert források alapján – csak 1943 után van tudomásunk.

Az országba 1228 körül érkezett *ferences* szerzetesek körül csoportosultak először *terciáriusok*, elsőként az Árpád-házi királyi családból. Szervezett keretek között hazánkban azonban csak a XV. század elején jöttek létre jogi értelemben vett harmadrendek, *Jacobus de Marchia* tevékenységének köszönhetően. A XVI. században pedig megjelentek a közösségben élő harmadrendiek, a beginák. A Magyar Ferences Könyvtár és Levéltár csak az 1900-as évekből őriz jegyzőkönyveket, anyakönyveket, vizitációs jelentéseket, így a ferences világiak működését csak ettől az időtől tudjuk munkánkban nyomon követni, mélyre hatóbb kutatás jelen disszertáció keretein túlmutat.

A központi levéltári anyagok feldolgozásából megállapíthatjuk, hogy – az itt található források szerint – a legkorábbi harmadrendi alapítás a fővárosban a belvárosi ferences harmadrend 1740-ben, míg vidéken a kapisztrán rendtartományhoz tartozó jászberényi közösség jött létre 1757-ben. A harmadrendi nyilvántartásokból és forrásokból megállapítható, hogy bár a II. József által kiadott abolíciós rendelkezés és az 1950-ben szerzetesrendek működését megszüntető törvényerejű rendelet napvilágot látott, a terciáriusok több helyen titokban folytatták tevékenységüket.

A ferences világiak folyamatos, az illegalitás éveit alatti is kitartó működését igazolja, hogy a rendszerváltás után a közösségek hamar életre keltek, népszerűségük nőtt, igyekeztek és igyekeznek jelenleg is a II. Vatikáni Zsinat tanításai értelmében folyamatosan megújulni.

A Vigilia 2005. évi 9. száma *Harmadrendek – egykor és ma* cím alatt foglalkozott behatóan a témával, megszólaltatva a domonkos, ferences, kármelita közösségek, továbbá bencés és ciszterci oblációk képviselőit. *Wolsky Albert*, aki 1989 óta tagja a Ferences Világi Rendnek, 1998–2004 között volt országos miniszter, jelenleg 2013-ig a Régiós Tanács minisztere, az üldöztetés éveire így emlékezik vissza: „A kommunista terror 1950-ben a szerzetesrendektől megvonta a működési engedélyt, velük együtt természetesen Rendünkötől is. Deportálták a férfi és női szerzetesrendek tagjait, szétszórták és internáló táborba hurcolták a harmadrend tagjait is. 1989-ben az akkori kormány e tiltó rendelkezést visszavonta. Ettől kezdve a szerzetesrendek szabadon működhettek, így a Ferences Világi Rend is.”⁵¹⁵

A világi ferencesek életmódját a miniszter az alábbiakban foglalja össze: „Hogy az Evangélium szerint éljünk, naponta olvassuk, elmélkedjük az Evangélium szavait, amelyből Jézus szól hozzánk, és tanít bennünket. Igyekszünk Urunk szavait beépíteni az életünkbe, hogy ezek irányítsák tetteinket és gondolatainkat. Rendünk testvérei-nővérei hittal élnek meg minden nap azt a nagy adományt, amelyet Krisztus adott át nekünk: az Atya kinyilatkoztatását. E hitünkről gyakran teszünk tanúságot az emberek előtt, a családi életben, a munkahelyen, az emberekkel való találkozásban, sőt, az élet nehézségei, betegségek, szenvedés és üldöztetés közepette is. (...) Célunk, hogy az állandó megtérés szellemében éljünk. A megtérés nem lehet egyszeri esemény az életünkben. Lehet egy nagy esemény, amelyet azonban a gyakori szentségekhez járulással is állandóan ébren kell tartani magunkban.”⁵¹⁶

A cikk minden sora valóságos confessio, a szerző olyan ferences lelkiségről tesz tanúságot, amit csak szó szerinti idézéssel lehet visszaadni: „Fontos része életünknek a munka. A kapott munkáért naponta kell imádkozni és hálát adni. A világi ferences úgy tekintse a munkát, mint Isten adományát. A munka által a teremtésben mi is részt veszünk. Ennek szellemében végezzük a munkát a legnagyobb komolysággal és hozzáértéssel. A hozzáértés azt is megköveteli, hogy mindenki a maga szakmájában, a maga szakterületén képezze magát, hogy lépést tudjon tartani annak fejlődésével. Szeretnünk és gyakorolnunk kell a szív tisztaságát, amely az igazi testvériség forrása. Ez ismét ellenkezik a világ felfogásával.

⁵¹⁵ WOLSKY A., *A Ferences Világi Rend*, 707.

⁵¹⁶ WOLSKY A., *A Ferences Világi Rend*, 704.

A világi ferences engedelmissége a rendünkben, a testvéri közösségben is más, mind a Ferences Család többi ágában. Lelkiismeretünk szerint el kell végezni, amit a testvérek várnak tőlünk, de nem a család rovására. A családi élet, a házasság mindent megelőz, hiszen szentség.”⁵¹⁷

A rendszerváltás után a rend gyors fejlődésnek indult és a zsinati tanítás, valamint az ennek végrehajtására kiadott egyházi rendelkezések alapján 1990-ben megtartották az első országos konferenciát Esztergomban, ahol megalakult az első ideiglenes országos vezetőség. Szabályos káptalan 1992-ben jött létre, amelynek keretén belül öttagú tanács intézte az országos közösség ügyeit. 2005-ben Magyarországon 38 közösségen belül mintegy 550 világi ferencst tartottak nyilván.

A Ferences Világi Rend 2010-ben megválasztott országos minisztere *Dr. Horváth Éva*, akivel – a „fordulat éve” utáni források hiányában és a jelenkori működés pontosabb feltérképezésének céljából – személyesen is felvettük a kapcsolatot. Elmondása alapján életük fontos része a közösségben végzett lelkigyakorlat, a tagokat folyamatosan képezik és évente hat alkalommal jelenik meg képzési levelük, a *Forma Minorum*. A Ferences Világi Rend képzési levele 1996 júniusától nyújt segítséget a tagoknak biblikus, patrisztikus, teológiai és a rend történetét feltáró írásokkal.⁵¹⁸ A helyi közösségek tagjai rendszeresen, havonta legalább egyszer találkoznak közösségben, amikor lehetőség nyílik a közös imádkozásra, képzésre, elmélkedésre és a Szentírás tanulmányozására. A Ferences Világi Rend folyamatosan próbál megújulni. Jelenleg a legégetőbb probléma a képzési nehézségek leküzdése, illetve a fiatalok számára igyeksenek vonzóvá tenni a ferences életet, tekintettel arra, hogy a rend tagjainak nagy része még mindig az idős korosztályból kerül ki. Főként Észak-Magyarországon lenne szükség megújulásra és minél több fiatal bevonására. A tagok számának – a 2005. évi adatokhoz képest való – csökkenése is mutatja a közösségek elöregedését. Jelenleg a 38 közösségben 480 világi ferences van.

Az 1994-ben örök fogadalmat tett országos miniszter a ferences hivatás lényegét illetően elmondta: „Szent Ferenc nem határozta meg a világiak számára, hogy mi a küldetésük lényege. Elsősorban nyitottnak kell lenni a Szentlélekre, és azt kell tenni, ami a világiak üdvösségét szolgálja. Azt kell keresni, hogy miben áll az adott korban a Krisztus-követés.”

⁵¹⁷ WOLSKY A., *A Ferences Világi Rend*, 705.

⁵¹⁸ A lap elindítója és szerkesztője *Kauser Tibor*, aki abban az időben az FVR nemzetközi összekötője volt. 1999-től a lap szerkesztését *Komáromi János*, az FVR jelenlegi országos képzési vezetője vette át.

Ezt két szóban határozta meg az országos vezető:

- minoritas (ami alatt mások szolgálatát érti) és
- fraternitas (ami a testvériség, a testvérekhez való fordulás kifejezése).

Fontosnak tartja tudatosítani, hogy a mai értelemben vett világi rend a bűnbánók rendjéből fejlődött ki, így elsődleges feladat a tagok részéről készség szinten elsajátítani a napi megtérést. Erre kell a ferences világiakat folyamatosan képezni, tanítani, felkészíteni. A világi rend aktuális gondjaként említette azt is, hogy a zsinati szellem még mindig nem jutott el minden plébániára, ami megnehezíti a világiak királyi küldetésben való szerepvállalását. Ugyanakkor kétségtelen, hogy a mai nehéz helyzetben sokszor a kesergés üti fel a fejét a rendben, ahelyett, hogy a megújulásra irányítanák a figyelmet. Ehhez az első lépés a rendalapító eredeti akaratahoz, a rendi karizmához való visszatérés. A jövőben teljesítendő feladatokhoz ezért a következő jelmondatot választotta:

„Krisztus követése Szent Ferenc nyomán!”

Komáromi János, az FVR országos képzési vezetője is megerősítette, hogy a rendnek valóban szüksége lenne fiatalokra, hiszen a tagok mintegy 2/3 része nyugdíjas, a középkorúak száma országos szinten nem éri el a százat, a fiatalok pedig alig harmincan vannak. A rend igazi küldetésének a képzési vezető a missziót tartja, a ferences lelkiesség átadását a közvetlen és tágabb környezetben egyaránt.⁵¹⁹ Ebben van segítségére a tagoknak a lelki asszisztencia, amelyet a Kisebbségi Testvérek Rendje biztosít a világi ferenceseknek.⁵²⁰ Fontosnak tartja, hogy a rendtagok tevékenyen vegyék ki részüket a szociális kérdések megoldásában és a társadalmi mozgásokra való reagálásban, különösképpen az életvédelem és a családvédelem érdekében kell hatékonyan együttműködni. Kiemeli a *Christifideles laici* kezdetű apostoli körlevél aktualitását, amelyet nap mint nap újra kellene gondolni és eszerint végezni a küldetésünket.⁵²¹

A *kármeliták* Nagy Lajos uralkodásának idején érkeztek hazánkba és 1372-ben Budán alapították meg az első kolostorukat. A kármelita világiak közössége azonban Magyarországon csak az 1900-as évektől ismert. Ennek több oka is volt, egyrészt a protestantizmus pusztítása után a rend életében csak a Ferdinándok idején következett be fellendülés.

⁵¹⁹ A világi ferencesek aktívan részt vesznek ebben és támogatják a *Kárpátaljai Ferences Missziós Alapítványt*. Lásd: www.ferences.hu. A Braziliában tartandó októberi nagykáptalan fő témája is a misszió lesz.

⁵²⁰ 2009-ben fogadták el Rómában az ún. Asszisztensi Statútumot, amely iránymutatást ad a ferences lelkiesség világiak részére történő átadásához. Lásd *A Ferences Világi Rendnek nyújtandó lelki és lelkipásztori asszisztencia statútuma*, Róma 2009.

⁵²¹ II. János Pál pápa szinódus utáni apostoli buzdítása – (30 Dec. 1988) in AAS 88, 1996. 377–486.

Az első megreformált *sarutlan kármeliták* 1644-ben a győri egyházmegyében, a *sarus kármeliták* 1692-ben Budán telepedtek meg. A másik csapást a jozefinizmus mérte a rendre, amikor is a kontemplatívnak tartott szerzetesrendek 1782. január 26-án feloszlásra kerültek. Ekkor szűnt meg hazánkban 1784-ben a sarus kármelita rend, egyidejűleg II. József a remeteségeket, a társulatokat és testvérületeket is feloszlatta.⁵²² Értelemszerűen a kármelita harmadrendek ilyen körülmények között nem tudtak megalakulni hazánkban, erre csak 100 év elteltével kerülhetett sor.

A Magyar Sarutlan Kármelita Rendtartomány Budapesti Rendházában (1134 Budapest, Huba u. 12.) *Péceli Bence Imre OCD* nyújtott segítséget a téma szempontjából szükséges források felkutatásában, azonban a rendház levéltára – elmondása alapján – még nincs kutatásra alkalmas állapotban. A kármelita forrásokról megállapítható, hogy a világiak számára elérhető írások főként spirituális jellegűek, a rend lelkeségét, imádságos Szűz Mária tiszteletét mutatják be és igen kevés, a modernkor előtti egyháztörténeti tanulmány, illetve életrajzi monográfia használható.

A Teréziánus Kármel Magyar Rendtartományának VÉK közösségeiről tudományos igényű írás ezideig nem született, és arra utaló adatot sem találtunk kutatásunk során, hogy magyar világi kármelita a szentek vagy boldogok körébe felvételt nyert volna.⁵²³ A rendelkezésemre bocsátott *Kármel* című folyóirat teljes gyűjteményéből⁵²⁴ és a Világban Élő Kármeliták országos elnökétől, *Dr. Vén Emőke (Terézia n.) OCDS* világi nővértől összegyűjtött adatok alapján a világi kármelitákról röviden az alábbi összegzés tehető. *Aloysius Deeney OCD* a világban élő kármelita hivatásának hat megkülönböztető elemét emeli ki:

- a Katolikus Egyház gyakorló tagja,
- a Kármelhegyi Boldogasszony oltalma alatt él,
- Jézusról nevezett Szent Teréz és Keresztes Szent János ihleti életét,
- elkötelezi magát a Renddel szemben,
- hogy Isten arcát keresse,

⁵²² TAKÁCS I., *Assisi küldöttei*, 259–260. DÉNESI T., *Ferences harmadrendi remeték a veszprémi egyházmegyében a XVIII. században*, in ÖZE S. – MEDGYESY-SCHMIKLI N. (szerk.), *A ferences lelkeség hatása*, 323–339, különösen 337. KARÁCSONYI J., *Magyarország egyháztörténete főbb vonásaiban*, 307–308.

⁵²³ Természetesen nemzetközi téren ismert világban élő kármelita szent, mint például *Boldog Josefa Naval Girbes*, spanyol származású szűz (1820–1893), akit a rend az imádságos élet és az evangéliumi tökéletesség megtestesítőjeként tisztel. Lásd in *Kármel* 8 (1996/11) 22.

⁵²⁴ A folyóirat havonta jelenik meg 1989 óta. Kezdetben a VÉK Budai Munkás Szent József-Közössége szerkesztésében jelent meg, 2000-tól már a szerzetes atyák vették át a szerkesztést. Elődje a *Szent Terézke rózsakertje* című hitbuzgalmi ifjúsági folyóirat volt, amely 1928-ban jelent meg először Budapesten. Utolsó számai 1943-ból ismertek.

- az Egyház és az egész világ javára.⁵²⁵

Maria Lupi OCDS a világi kármelita hivatás időszerűségével kapcsolatosan az 1979-ben megújított Konstitúciókat a II. Vatikáni Zsinat *Lumen gentium* kezdetű dogmatikus konstitúciójával és az *Apostolicam Actuositatem* tanításával koherensnek tartja, amely a világban élő kármelita önazonosságát korszerűen rajzolja meg.⁵²⁶ Ezen kívül megfelel a zsinat utáni olyan dokumentumoknak is, mint az *Evangelii nuntiandi*,⁵²⁷ *Christifideles laici*⁵²⁸ és *Vita consecrata*.⁵²⁹

Hivatásukkal kapcsolatban elmondja „a laikus kármelita olyan keresztény, aki hétköznapjait Isten jelenlétében, vele együtt akarja élni. Istent hordozva önmagában meghosszabbítja Isten tevékenységét a világban, olyan világot épít, amely megfelel a teremtés céljainak, Isten gyermekére szabott világot.

Isten az emberre bízta azt, amit teremtett, és a laikusokra tartozik, hogy folytassák Isten művét a tárgyakon munkával és a személyeken szóval, tanúságtétellel, családban és iskolában a nevelés küldetésén át, hogy újabb személyeket formáljanak, akik, mint ők, arra törekednek, hogy a világot közelebb hozzák Istenhez.

Mindig azt mondom, hogy a keresztény ember küldetése az, hogy halálakor jobb világot hagyjon maga után, mint amilyet talált, olyat, amelyik több teret enged Istennek a működésre, mint az előző. (...)”⁵³⁰

Maria Lupi 1999-ben hosszasan taglalta a VÉK körüli problémákat. Meglátása szerint az a fajta önazonosságzavar, amivel meg kell küzdeni minden rendtartományban, több összetevőben mutatkozik meg:

- különböző felfogások terjedtek el a rendhez tartozást illetően (főként az idősebbek úgy élik meg hivatásukat, amely a *szerezetesi életstílushoz áll közel*, mások úgy közelednek a rendhez, mint egy *jámbor társulathoz* vagy éppen úgy tekintenek a tagságukra, mint *magánügyre*, amely a közösségben való részvétel nélkül is megélhető),
- elégtelen képzés,

⁵²⁵ ALOYSIUS, D., *A világban élő kármelita hivatásának megkülönböztető elemei*, in *Kármel* 15 (2003/3) 54–55.

⁵²⁶ LUPI, M., *A sarutlan Kármel Laikussága: Hivatás, önazonosság és együttműködés a renddel (2. rész)*, in *Kármel* 11 (1999/2) 8–10.

⁵²⁷ *Az Evangelii nuntiandi* kezdetű adhortatio az evangelizáció módszerét és feltételeit tekintette át (8 Dec. 1975) in AAS 68, 1976. 5–76.

⁵²⁸ II. János Pál pápa szinódus utáni apostoli buzdítása – (30 Dec. 1988) in AAS 88, 1996. 377–486.

⁵²⁹ II. János Pál pápa megszentelt élet kezdetű apostoli buzdítása – (25 Mar. 1996) in AAS 88, 1996. 377–486.

⁵³⁰ LUPI, M., *A sarutlan Kármel Laikussága: Hivatás, önazonosság és együttműködés a renddel (3. rész)*, in *Kármel* 11 (1999/3) 7.

- vallási, tanbeli és erkölcsi tudatlanság a belépők körében,
- hivatások válsága,
- fiatalság közömbössége a kármelita hivatás felé.⁵³¹

Hazai tekintetben *Takáts Erzsébet Julianna OCDS*, volt perjelnö így írt: „Világban Élő Kármelitának lenni szerintem tehát annyi, mint az állapotbeli körülmények mellett Istennek elkötelezett életet élni, Neki szenteltnek lenni! A mi Példaképünk Kármel Édesanyja, aki önátadását oly tökéletesen élte a fogantatás napjától kezdve egészen áldozatának csúcspontjáig, a kereszt lábánál.”⁵³²

A már említett Vigilia 2005. évi 9. számában a VÉK országos elnöke, *Dr. Vén Emőke (Terézia n.) OCDS* mutatta be a Teréziánus Kármel Világban Élő Rendjét. „A Kármelita Rend lelkiileg egységes hivatások megélése különböző életkörülmények között. A Rendnek vannak kolostorban élő (férfi és női) közösségei, és vannak világi körülmények között élő tagokból álló közösségei.

Ezek a világi közösségek alkotják a Sarutlan Kármeliták Világban Élő Rendjét (VÉK), amelynek lelkiisége, lelki öröksége, karizmája, hivatása, kegyelmei azonosak a rendházban élőkével, de a hivatás megélésének más a helyszíne, mások a körülményei és a formája.”⁵³³

Az életmóddal kapcsolatban pedig így ír: „Először is, aki nem él tisztességes, törvénytudó világi életet, nem lehet jó keresztény. Aki nem törekszik tisztán megélni kereszténységét, nem képzelhető el, hogy még szorosabb elkötelezettséget akarjon élni az egyházban, egy rendi közösségben. Rendi elkötelezettségünket a *Regula* és a *Konstitúció* szabályozza. Az eredeti *Regula* a Kolostori Rend és a Világi Rend számára ugyanaz. A Teréziánus Rend világban élő tagjai számára a *VÉK Konstitúciója* fogalmazza meg a világi életkörülmények között megélt rendi karizma szabályait. Ahhoz, hogy jól megértsük a hivatás lényegét, fontos tudni, hogy nem az lehet rendtársunk, aki – úgymond – teljesíteni tudja a *Regula* és a *Konstitúció* által előírt szabályokat, hanem az, akinek belső indíttatásait, életformáját fogalmazza meg a *Szabálykönyv*, aki „magára ismer” benne. A *Regula* úgy alakult ki, hogy Szent Albert jóváhagyta a Kármel hegyén élő remeték évszázados életmódját, törvénykönyvszerű megfogalmazásban, amit *Regulának* nevezünk.

⁵³¹ LUPI, M., *A sarutlan Kármel Laikussága: Hivatás, önazonosság és együttműködés a renddel (4. rész)*, in *Kármel* 11 (1999/4) 9–10.

⁵³² TAKÁTS E. J., *Istennek szentelt életünk a VÉK-ben*, in *Kármel* 13 (2001/4-5) 58–59.

⁵³³ VÉN E. T., *A Teréziánus Kármel Világban Élő Rendje*, in *Vigilia* 70 (2005/9) 714.

Ez a *Regula* állandó és változatlan, míg a folyamatosan változó életkörülmények között történő megvalósítás szabályait az időről időre a Generális Ház által újrafogalmazott és jóváhagyott *Konstitúció* határozza meg.⁵³⁴

Az eddigi ismeretek pontosítása céljából felkerestük a VÉK országos elnökét. Dr. Vén Emőke rendelkezésünkre bocsátotta a világi kármeliták részére összeállított, 2007-ben kiadásra került Regulát, Konstitúciókat és Tartományi Statútumokat, amit a rendtagok a belépésükkor belső használatra kapnak meg. Ennek első része az *Eredeti Regula*, amely az Avilai Szent Teréz által megújított Terézi Kármelita Rend minden ágának ún. *alapregulája*. Ez az Eredeti Regula az alapja – mint alaptörvény, amely nem változik – a Konstitúcióknak és Statútumoknak. A könyv második része (a Teréziánus Kármel Világban Élő Rendjének Konstitúciói) minden világban élő kármelitára vonatkozik, a Generális Ház jóváhagyásával készült, amelyhez a Megszentelt Élet Intézményei és az Apostoli Élet Társaságai Kongregáció is hozzájárulását adta. A harmadik rész a magyarországi VÉK Tartományi Statútumai, amely a Regulának és Konstitúcióknak már csak a hazai közösségekre kiegészített része.⁵³⁵ Az országos elnök elmondása alapján ezen kívül létezik minden közösségnek saját, úgymond hárszabálya (pl. melyik napokon vannak az összejövetelek, a képzés részletei, egyéb feladatok, kötelező háromnapos lelkigyakorlatok időpontjai, belső közösségi ünnepek, munkák, feladatok beosztása stb.), hiszen egészen más egy kis helységben működő közösség élete, mint a Budapesti közösségé. A különböző VÉK közösségek legfőbb hatalmi és irányító szervezete a Terézi Kármel Világban Élő Közösségeinek Országos Konferenciája, melynek összetételét és az előljárók megválasztásának szabályait a VÉK Konstitúciók és Statútumok részletezik. Ezen kívül létezik még a saját jogon belül a Szertartáskönyv, amelyben a beöltözések, ideiglenes ígéretek, végleges ígéretek, fogadalomtételek liturgiájának lehetőségei vannak leírva, igeliturgia, zsolozsma és szentmise keretében. „Mondhatni forgatókönyv, amely magába foglalja az elkötelezős szövegét. Itt szerepelnek a fogadalom és ígélet megújítás szövegei is, amelyek a Húsvéti időszakban történnek. Ezeket ugyancsak a Generális Ház és a Megszentelt Élet Intézményei és az Apostoli Élet Társaságai Kongregáció hagyta jóvá.”⁵³⁶

⁵³⁴ VÉN E. T., *A Teréziánus Kármel Világban Élő Rendje*, in *Vigilia* 70 (2005/9) 715–716.

⁵³⁵ A Tartományi Statútumok szabályozási körét a VÉK-Konstitúciók 58. pontja határozza meg és adja meg a felhatalmazást a saját jog – megadott kereteken belül történő – tartománykénti kidolgozására.

⁵³⁶ 1997-ben jelent meg magyarul a Szertartáskönyv, amelynek spanyol nyelvű változatát 1990. július 10-én hagyta jóvá az Apostoli Szentszék (Prot. N. CD 316/89.). Ennek olasz nyelvű fordítását 1990. december 10-én az Általános Definitorium a 229. ülésén hagyta jóvá (Prot. N. 658/90 DF). Az Istentiszteleti és Szentségfegyelmi Kongregáció 1991. február 22-én erősítette meg a Szertartáskönyvet (Prot. CD 894/90).

Az országos elnök elmondta még, hogy a budapesti Keresztes Szent János közösség – amelynek elöljárója – az idei évben már 104 éves (104 éve tették le az első örök fogadalmakat). Az anyakönyv folyamatos használatban van a kezdetek óta. „Valóságos történelem. Az első időszak közösségének tagjai nagyrészt az 1880-as években születtek. Nagy érzés forgatni ezt az anyakönyvet és látni a vizitációk bejegyzéseit. Római Generális vizitáció is volt, amelyet pecséttel ellátott aláírás és bejegyzés tanúsít. Ennél korábban kánonjogilag bejegyzett világban élő közösség Magyarországon nem volt. A többi egyháztörténeti kutatást igényel, bár számos könyv is van a Kármelita Rend történetéről, amely a mostani kutatások szerint az I. századig vezethető vissza, de akkor még nem volt Regula, és csak remetéik élték ezt a lelkiséget – egyébként Szent Illés prófétáig visszavezethető kapcsolódásokkal. Jeruzsálemi Szent Albert az ő általuk évszázadok óta megélt életformát fogalmazta meg az Eredeti Regulában. A muzulmán invázió elől kényszerültek azután a kármeliták Nyugat-Európába, és jutottak el egészen Angliáig, ahol Stock Szent Simonnak kellett aggódnia a fennmaradásukért. Ő kapta a Szűzanyától a Skapulárét, mint Mária ruháját.”

Magyarországon ma a Szent István Provincián belül az alábbi VÉK-közösségek működnek: Budapesten (3 közösség: a Kármelhegyi Boldogasszonyról nevezett, a Szent Családról nevezett és a Keresztes Szent Jánosról nevezett közösségek), illetve Győrben, Keszthelyen, Kunszentmártonban, Miskolcon, Attyapusztán, Sopronban, Székesfehérváron és Csongrádban. Ezen kívül Erdélyben is van még egy VÉK-közösség Csíkszeredán, akik 1993-tól működnek. A VÉK legfőbb hivatása az evangelizáció, amelynek még 1950 után is igyekeztek eleget tenni. Vén Emőke elmondása szerint ekkor is működött minden közösség, de titokban, mert még így is több világi kármelitát bántalmazott a hatóság világnézeti okokból. Az újraszerveződés még az 1990-es években is nehezen indult, mert a tagokban benne volt a 40 éves félelem, az üldöztetés, a besúgás gyakorlata, amin csak évek múltán tudtak felül kerekedni. 1995-ben lett annyi 70 éven aluli tag, hogy megtarthatták a VÉK-ben az első választásokat. Ezután indult csak meg a nemzetközi közösségekkel való kapcsolat felvétele. 2003-ban jutottak el odáig, hogy magyarul olvashatták a Teréziánus Kármel Világban Élő Rendjének Konstitúcióját és 2007-ben készült el az első, jelenleg hatályos Tartományi Statútum. Azelőtt csak szamizdat példányok voltak használatban, de az sem jutott el minden taghoz, illetve hazai szabályozás nem volt. Az említett példányok véleményünk szerint tudományos forrásnak nem tekinthetők, mert nem csupán az oldalszámokat, hanem a hivatalos okirati forma minden jellegzetességét nélkülözik, így eredetük további egyháztörténeti kutatást igényel.

Emellett az elnevezésük sem követi a kánonjogi terminusokat (Kiegészítés a Teréziánus Kármel Világban Élő rendtagoknak, Regula a Teréziánus Kármel Világban Élő magyarországi rendtagjai számára, Kiegészítés a Teréziánus Kármel Világban Élő magyarországi rendtagjainak regulájához).⁵³⁷ A statisztikai adatok alapján a VÉK-tagok száma Magyarországon 400 fő, az átlagéletkor – a Statútumban meghatározott életkori korlátozás miatt – negyven év. Vén Emőke a világi kármeliták hivatását abban látja, hogy – miután kontemplatív rendhez tartoznak – a belső csenden keresztül meg kell teremteni a békét magukban, és Isten jelenlétében élve kell minden nap a másik emberhez fordulni. A kármelita lelkiség lényege az imádság, illetve szemlélődés által a belső szabadság állapotának elérése, hogy aztán a személy teljes szeretettel tudjon fordulni a világ felé és megvalósítani evangelizációs küldetését.

A *premontreiek* még Szent Norbert idején érkeztek az országba, II. István király hívására. Első monostoruk 1130-ban alakult meg Váradhegyfokon és ugyancsak a rendalapító életében telepedtek le hazánkban a kanonisszák is. Az aktív premontrei nővérek 1927-ben költöztek Magyarországra Krakkóból és Külsővaton hoztak létre anyaházat, amelyet 2001-ben Zsámbékra helyeztek át. Premontrei harmadrend, illetve világi rend csak a XX. században alakult Magyarországon, amelynek működése 1949-ben megszakadt és 1950-ben megszűnt. A harmadrend újjászervezése illegálisan 1986-ban kezdődött meg *Tancsics J. Adorján O.Praem.* által, majd a rend helyreállításával 2001-ben *Horváth L. Ödön* csornai apát új tagokat vett fel – köztük világi papokat – a szerveződő harmadrendbe. 2010-ben a Csornai Kormányzó Perjel rendelkezésére új szabályzat készült a harmadrend számára, amelynek lelkipásztori gondozásával hivatalosan *Szár Gyula Gergelyt* bízta meg.⁵³⁸ A Szent Norbert által *Teobald champagne-i gróf* kérésére adott *életszabályokat* II. Honorius pápa hagyta jóvá 1126-ban, amely többször megújításra került. A protestantizmus után 1686-ban, XIV. Benedek pápasága alatt 1752 májusában, majd 1923-ban történtek módosítások. A legutóbbi felülvizsgálat 1949. június 6-án történt.⁵³⁹

⁵³⁷ Valójában a Regula alatt itt a Konstitúciókat kell érteni, míg a kiegészítések quasi Statútumoknak tekinthetők.

⁵³⁸ STACK, G., *A History of St. Michael's* (Doctorate Dissertation, Pepperdine University), 1997. 24–27. *Interjú Keresztesy Parker László apáttal* (1997. február 11), in *St. Michael's Abbey of the Norbertine Fathers*, Orange, CA USA, Hangarhívum

⁵³⁹ *The Third Order of Norbertine in New Catholic Encyclopedia*, XIV., 96. PUSKELY M., *A keresztény szeretesség történeti fogalomtára*, 757–758.

2.4. A hazánkban működő ferences világi rend statútumai a nemzetközi gyakorlat tükrében

A Ferences Világi Rend jelenleg hatályos Regulájának kialakulását dolgozatunk első részében már bemutattuk, a Regula megvalósításáról azonban még nem szóltunk. Az alaptörvény gyakorlatba vitelének irányelveit az *Általános Konstitúciók* mutatják meg, amelyet a rend – összhangban a hatályos Egyházi Törvénykönyvvel – 1999 októberében, a Madridban tartott Általános Káptalan alkalmával hagyott jóvá. A Megszentelt Élet Intézményeinek és az Apostoli Élet Társaságainak Kongregációja a 2000. december 8-án kelt dekrétumában hagyta jóvá és erősítette meg a szöveget, ami a levéltárban őrzött olasz nyelvű példánnyal egyező tartalmú.⁵⁴⁰ A saját jog részét képező másodlagos törvényekhez tartoznak ezen kívül még a részleges *Statútumok* és a *Szertartáskönyv*. Az országos közösségek saját Statútumokkal *rendelkeznek*, míg a regionális és helyi társulatok a felsőbb szint tanácsa által jóváhagyott Statútumokkal *rendelkezhetnek*.⁵⁴¹

Jelen alfejezetünkben csak a legfontosabb kérdések tárgyalását végezhetjük el, hiszen a teljes gyakorlat bemutatása meghaladná értekezésünk kereteit. Így alapvetően csak a szervezettel, annak jogi státusával, a taggá válás feltételeivel és lépéseivel, továbbá a fogadalomtétellel kapcsolatosan vetjük össze a hazai országos gyakorlatot a nemzetközi szabályokkal.

A Regula 1–2. pontja értelmében a tagok lehetnek laikusok, szerzetesek és papok egyaránt, akik „felismerik magukban a Krisztus követésére szóló hivatást Assisi Szent Ferenc nyomdokain. Különböző formákban és módokon, de egymásraható életközösségben óhajtják megtestesíteni ma a közös Szeráfi Atya karizmáját az Egyház életében és küldetésében. E családon belül sajátos helye van a Ferences Világi Rendnek, amely úgy mutatkozik be, mint az egész világon elterjedt, szervezett katolikus testvéri közösség, amely nyitva áll minden keresztény előtt, és amelynek a testvérei és nővérei a Szentlélektől indítva saját világi állapotukban akarják megvalósítani a szeretet tökéletességét, és fogadalommal kötelezik el magukat arra, hogy az Evangélium szerint éljenek Szent Ferenc példájára és az Egyház által elismert Regula segítségével.”⁵⁴²

⁵⁴⁰ T. 144-1/2000. iktatószám alatt.

⁵⁴¹ Az országos Statútumot a Ferences Világi Rend Nemzetközi Tanácsának elnöksége hagyja jóvá.

⁵⁴² A *Ferences Világi Rend Regulája, Általános Konstitúciói, Országos Statútumai és Szertartáskönyve*, 13.

A rend eltérő szintű testvéri közösségekből áll (helyi, regionális, országos és nemzetközi csoportokból), amelyek a Regulában és a Konstitúciókban előírt normák szerint kapcsolódnak egymáshoz és alkotnak egységet. Az *Általános Konstitúciók* 2. cikkelye kiegészíti az alaptörvényben foglalt tagsági feltételt, deklarálva a Ferences Világi Rend sajátos hivatását, amely „bensőleg alakítja tagjainak életét és apostoli cselekedeteit” és a taggá válást kizáró okokat. „Ezért nem lehetnek tagjai azok, akik végleges elköteleződés révén más szerzetescsaládhoz vagy a megszentelt élet egy másik intézményéhez kötelezték el magukat.” Tehát a tagok hivatása az evangéliumi élet testvéri közösségben való megélése (3. cikkely).⁵⁴³

A Ferences Világi Rend különböző szintű testvéri közösségeit a fogadalmas tagok által választott tanács és a miniszter (vagy elnök) vezeti. Az új testvérek felvételét illetően a tanácsnak van döntési kompetenciája. A *Regula* 23. pontja értelmében „A Rendbe való belépés lépcsőfokai: az *initiatio* (befogadás), azután a legalább *egyéves képzés ideje*, majd *ígérettétel* (fogadalom) a *Regula* szerinti életre.”⁵⁴⁴ Az ígérettételhez megkívánt korhatár tekintetében a *Regula* a helyi státútumokban rögzített normák megtartására utal. A Konstitúciók 43. cikkelye csak annyit korlátoz tekintetben, hogy a legelső korhatár nem lehet a betöltött 18. életév alatt. Magyarországon a Státútumok 10. cikkelye értelmében a fogadalomtétel legkorábbi időpontja a betöltött 25. életévben nyert meghatározást.

Az *Általános Konstitúciók* 38. cikkelye szerint „A Rendbe történő felvételi kérelmet megelőző befogadási időszak célja a hivatás tisztázása, és az, hogy a testvéri közösség és a felvételt kérő kölcsönösen megismerje egymást.”⁵⁴⁵ Ennek az előkészületi szakasznak az időtartamát és módjait az *Országos Státútumok* rögzítik. A hazai gyakorlat szerint ez az időszak legalább egy év.

A Konstitúciók 39. cikkelye alapján a rendbe való felvétel feltételei:

- a katolikus hit megvallása,
- közösségben élés az Egyházzal,
- jó erkölcsű életvitel,
- és a hivatás egyértelmű jeleinek felmutatása.

A fogadalomtételhez szükséges plusz követelményeket a Konstitúciók 41. cikkelye sorolja fel úgy, mint:

- az Országos Státútumok által rögzített életkor betöltése;

⁵⁴³ A *Ferences Világi Rend Regulája, Általános Konstitúciói, Országos Státútumai és Szerartáskönyve*, 32.

⁵⁴⁴ A *Ferences Világi Rend Regulája, Általános Konstitúciói, Országos Státútumai és Szerartáskönyve*, 22.

⁵⁴⁵ Régen ezt az időszakot *posztulátusnak* mondták. Lásd A *Ferences Világi Rend Regulája, Általános Konstitúciói, Országos Státútumai és Szerartáskönyve*, 55.

- a legalább egy éves kezdeti képzésben való tevékeny részvétel;
- a helyi testvéri közösség tanácsának beleegyezése.

A rendbe való felvételi kérelmet a jelentkező nyújtja be formális cselekménnyel, lehetőleg írásban, amelyről a testvéri közösség tanácsa dönt, és tájékoztatást nyújt a testvéri közösségnek. A felvétel szertartása a *Szertartáskönyvnek* megfelelően történik.

A Konstitúciók 40. cikkelye előírja, hogy a *kezdeti képzési idő* legalább egy év időtartamú, amelynél hosszabb intervallumot az Országos Statútumok rögzíthetnek.⁵⁴⁶ Ezen időszak célja a hivatás érlelődése, az evangéliumi életnek a testvéri közösségben való megtapasztalása és a Rend megismerése.⁵⁴⁷ Az *Országos Statútumok 7–8. cikkelyei* előírják: „A képzési időt megelőző befogadási időszak ideje legalább egy év. Az időszak célja az ismerkedés a testvéri közösség életével. A kezdeti képzési idő időtartama, az Általános Konstitúciók előírásaival összhangban, egy év. Ez szükség esetén legfeljebb még egy évvel meghosszabbítható. Erről a helyi testvéri közösség káptalanja illetékes dönteni.”⁵⁴⁸

A *Szertartáskönyv* III. részében, a 10–12. pontok foglalkoznak az initatio szertartásával, amely rendeltetése szerint egyszerű és szerény, azonban helyes, ha az igeliturgia keretében és a testvéri közösség jelenlétében történik. Ennek során a jelöltnek „kifejezésre kell juttatnia, hogy:

- a) kéri és kifejezi akaratát, hogy meg akarja próbálni az evangéliumi életet Assisi Ferenc szellemében;
- b) szándékában áll később fogadalmat tenni s ezt az életformát a testvéri közösség segítségével és az egész ferences család közösségében és együttműködésével szándékozik élni.”⁵⁴⁹

Ezt követően a helyi közösség tanácsának jóváhagyása után, a jelölt többnyire *egyéves – évenként megújítható – ideiglenes fogadalmat tesz.*

A Konstitúciók 42. cikkely 2. pontja értelmében az ideiglenes fogadalmak teljes ideje nem lehet több három évnél.

⁵⁴⁶ Az Általános Konstitúciók 41. cikkelyének 3. pontja értelmében a kezdeti képzés szükség esetén meghosszabbítható, de az nem lehet több egy évnél.

⁵⁴⁷ *Általános Konstitúciók* 40. cikkely 2. pont – „A jelölteket bevezetik a Szentírás olvasásába és az arról való elmélkedésbe, Szent Ferenc személyének és írásainak, valamint a ferences lelkiségnek megismerésébe, továbbá a Regula és a Konstitúciók tanulmányozásába. Az Egyház szeretetére és tanításának elfogadására nevelik őket. A világiak abban szereznek gyakorlatot, hogy világi elkötelezettségüket a világban evangéliumi módon élik meg.”

⁵⁴⁸ *A Ferences Világi Rend Regulája, Általános Konstitúciói, Országos Statútumai és Szertartáskönyve*, 107–108.

⁵⁴⁹ *A Ferences Világi Rend Regulája, Általános Konstitúciói, Országos Statútumai és Szertartáskönyve*, 129–130.

Csak ezek után tehető *örök fogadalom*, amely természetét tekintve az evangéliumi életre tett, életre szóló ígéret.⁵⁵⁰ A jelölt ezzel válik a rend teljes jogú tagjává.

A renchez való tartozás külső jele tekintetében a hatályos Regula csak azt írja elő, hogy a tagok a helyi Statútumokban rögzített normákhoz tartsák magukat.⁵⁵¹ Az Általános Konstitúciók 43. cikkelye a megkülönböztető jel választásához már alternatívát is nyújt: a „TAU” betű vagy más ferences jelkép viselését. Az Országos Statútumok 5. cikkelye a felsőbb szabályok figyelembevételével a TAU jel használatát írja elő jelvény formájában vagy nyakba akasztva.

A helyi közösségek háromévente választják meg a rendszerint öttagú helyi tanácsot, amely miniszterből, miniszterhelyettesből, titkárból, vagyonkezelőből és képzési felelősből áll. A helyi közösségek regionális testvéri közösséget alkothatnak, amelyet a Regionális Tanács vezet. E fölött áll az Országos Tanács. A világ összes világi ferences testvéri közösségének szerves egysége alkotja a nemzetközi testvéri közösséget, amelyet a Nemzetközi Tanács, annak elnöksége, valamint a Miniszter Generális vagy Nemzetközi Elnök vezet és segít. Ennek székhelye Rómában van. A hazai FVR tagozódását az Országos Statútumok 2–3. cikkelyei határozzák meg, amely szerint az országos testvéri közösségek székhelye Budapest és 6 regionális testvéri közössége van:

- Sarlós Boldogasszonyról nevezett nyugat-magyarországi regionális testvéri közösség,
- Dél-magyarországi regionális testvéri közösség,
- Páduai Szent Antalról nevezett délkelet-magyarországi regionális testvéri közösség,
- Szent Maximilian Kolbéról nevezett északkelet-magyarországi regionális testvéri közösség,
- Temesvári Pelbártról nevezett észak-magyarországi regionális testvéri közösség,

⁵⁵⁰ Regula 23. pont – „A fogadalom természeténél fogva örökös.” *Általános Konstitúciók* 42. cikkely 1. pont – „A fogadalomtétel az az ünnepélyes egyházi cselekmény, amellyel a jelölt a Krisztustól kapott hívásra emlékezve megújítja keresztségi ígéreteit, és nyilvánosan megerősíti egyéni elkötelezettségét, miszerint az Evangéliumot Szent Ferenc példája nyomán és a Ferences Világi Rend Reguláját követve éli a világban.” *Szertartáskönyv* I. rész 13. pont – „A fogadalom természeténél fogva nyilvános és egyházi jellegű, ezért a testvéri közösség jelenlétében kell megtartani. Lehetőleg szentmise keretében, vagy legalább igeliturgia keretében történjék.”

⁵⁵¹ Míg a kezdeti időkben a terciáriusok szürke posztóból készült, ún. vezeklő ruhát hordtak, addig XIII. Leó pápa már ezeken a szabályokon könnyített és habitus helyett csak a skapuláré, illetve korda felső ruházat alatti viselését írta elő. A VI. Pál pápa által jóváhagyott megújított regulával ez a szabályozás tovább enyhült, a helyi közösségekre bízva annak meghatározását. Így voltaképpen a regula, mint a saját jog elsődleges törvénye szabályozási körün kívülre, a másodlagos jog területére került az öltözet kérdésének rendezése.

- Angyalos Boldogasszonyról nevezett északnyugat-magyarországi regionális testvéri közösség.

A Regula 26. pontja alapján a különböző szintű tanácsok lelki asszisztenciát – az Általános Konstitúciók szerint – a négy ferences szerzetesrend előjáróitól kérhetnek. A Konstitúciók 1. cikkely 4. pontja, valamint 91. cikkelye ezt a lehetőséget a Ferences Első Rendre és a Reguláris Harmadik Rendre bízta.⁵⁵² Ugyanezen cikkely 5. pontja – összhangban a CIC rendelkezéseivel – deklarálja a Ferences Világi Rend nyilvános társulásként való definiálását és a különböző szintű testvéri közösségek önálló jogi személyiségét.

A jogi státus tekintetében a Regula 20. pontja értelmében a különböző testvéri közösségek az Egyházon belül erkölcsi személynek számítanak. Ez egyben koherens a CIC 313. kánonjával, amely szerint az alapító határozat illetékes egyházi hatóság által történő elfogadásával egyben jogi személlyé is válik. Az Általános Konstitúciók tovább részletezik a szabályt, miszerint a 29. cikkely 2. pontja értelmében a közösségek „(...) az Egyházban jogi személyi státusszal rendelkeznek, saját küldetésük legjobb betöltése érdekében szerezzék meg – amennyiben lehetséges – a polgári jogi státuszt. Az indokok és követendő eljárások irányelveinek meghatározása az Országos Tanácsokat illeti.”⁵⁵³

A fenti szabályrendszer áttekintése után megállapíthatjuk, hogy a megújított Regula valóban magán viseli a II. Vatikáni Zsinat agghiornamentot meghirdető tanításait, a világiakat érintő új felfogást és a legújabban felülvizsgált Általános Konstitúciókban már az 1983-as Egyházi Törvénykönyv, valamint zsinati dokumentumok végrehajtására vonatkozó egyházi rendelkezések hatása is megfigyelhető. A világi ferencesek számára belső használatra kiadott, az egyetemes szabályokkal egységes szerkezetbe foglalt Országos Statútumok és Szertartáskönyv koherens a felsőbb normákkal. A dokumentumok lábjegyzetekkel való ellátása nagyban segíti a hívők megértését, főként pedig a ferences lelkiség lényegének elsajátítását.

⁵⁵² Vö. CIC 303. kánon.

⁵⁵³ *A Ferences Világi Rend Regulája, Általános Konstitúciói, Országos Statútumai és Szertartáskönyve*, 50.

2.5. A magyarországi világban élő kármeliták statútumai és a nemzetközi gyakorlat

A Világban Élő Kármeliták számára belső használatra összeállított, a saját jog rendszerét egységes szerkezetben bemutató füzet tartalmazza az *Eredeti Regulát*, amelyet Jeruzsálemi Szent Albert pátriárka adott, és amelyet IV. Ince pápa erősített meg, továbbá a *Teréziánus Kármel Világban Élő Rendjének Konstitúcióit*, illetve a *Tartományi Statútumokat*. Ezen kívül szintén a saját jog részét képezik még a *Szertartáskönyv* és a *helyi statútumok* is. A jelenleg hatályos Konstitúciók a Megszentelt Élet Intézményei és az Apostoli Élet Társaságai Kongregációtól 2003. június 16-án nyert jóváhagyást, amely a Tartományi Statútumokkal együtt 2007-ben jelent meg. A statútumok területi hatálya a Teréziánus Kármel Szent István Királyról nevezett Magyar Rendtartománya.

Az Eredeti Regula mindössze 18 pontból áll, amely főként a testvérek életmódját és a szervezeti felépítést szabályozza. A közösségek vezetője a *perjel*, akit egyhangú vagy többségi szavazással választanak (1. pont), és akinek a tagok engedelmességgel, tisztelettel tartoznak (18. pont). Az alapító az életszabályokat szentírási idézetekre való hivatkozással írja elő. Ezek az alábbiak (világiak szempontjából fontos rendelkezéseket lábjegyzetben közöljük):

- állandó imádság (6. pont),
- zsolozsma (7. pont),⁵⁵⁴
- birtoklás tilalma és közös tulajdon (8–9. pont),
- kápolna és istentisztelet (10. pont),
- káptalan és a testvérek megintése (11. pont),
- böjt és hústól való megtartóztatás (12–13. pont),⁵⁵⁵
- munka (15. pont),⁵⁵⁶

⁵⁵⁴ „Akik a zsolozsmát a papokkal együtt el tudják mondani, végezzék azt a szentatyák törvényei és az Anyaszentegyház által szentesített szokás szerint. Akik pedig erre nem képesek, mondjanak minden nap matutinum helyett 25 Miatyánkot, kivéve vasárnap és ünnepnapokon, amelyekre vonatkozóan azt rendeljük, hogy a matutinumra a Miatyánk számát kétszerezze meg, és ezt ötvenszer imádkozzák el. Hétszer mondják el ugyanazt az imát laudesre. A többi órákra pedig hasonlóképpen hétszer végezzék el ugyanazt az imát, kivéve a vesperást, amelyre 15-ször lesznek kötelesek azt elimádkozni.” – in *A Kármelhegyi Boldogasszony és Jézusról nevezett Szent Teréz Világi Rendjének Regulája, Konstitúciói, Tartományi Statútumok*, 5.

⁵⁵⁵ „Tartsatok böjtöt a Szent Kereszt Felmagasztalásának ünnepétől Húsvét vasárnapig, a vasárnapok kivételével minden nap; hacsak betegség, testi gyengeség, vagy más megfelelő ok nem kívánja a böjt alóli felmentést, mert a szükség törvényt bont. A húsevéstől tartózkodjatok; kivéve, ha betegség, vagy gyöngeség esetén orvosságul szolgálna. Mivel pedig gyakran megesik, hogy utazás közben kéregetni kell, nehogy terhére legyetek annak, aki vendégül lát benneteket – zárdáitokon kívül vehettek a hússal főtt főzelékből, tengeren pedig a húst is meg szabad ennetek.” – in *A Kármelhegyi Boldogasszony és Jézusról nevezett Szent Teréz Világi Rendjének Regulája, Konstitúciói, Tartományi Statútumok*, 6.

- hallgatás (16. pont),⁵⁵⁷
- perjel figyelmeztetése az áldozatos szolgálatra (17. pont).

A VÉK-Konstitúciók a világ különböző régióiban működő VÉK-tagok számára írja elő az alapvető életszabályokat. A bevezetésben éppen ezért deklarálja, hogy „A Terézi Kármel sokféle formában van jelen a világban. Magva a Sarutlan Kármeliták Rendje, amelyet a szerzetes testvérek, a klauzúras nővérek és a világiak alkotnak. Ez egy és ugyanaz a Rend, ugyanazon karizmával. A Rend a Kármel hosszú történeti hagyományából táplálkozik, melyet Szent Albert Regulája, a kármelita egyházdoktorok és a Rend többi szentjének tanítása foglal össze. (...) Így módon – a törvény szövege által meghatározott alapvető egységen belül – a Konstitúciók nyitottak maradnak a konkrét megvalósítás többféle formája felé, amit az eltérő társadalmi-kulturális és egyházi környezet tesz szükségessé. Tehát amikor a jelenlegi Konstitúciók megengedik, egyedi Szabályokat lehet kidolgozni abból a célból, hogy azok kiegészítsék és alkalmazzák az általános előírásokat.”⁵⁵⁸

A Konstitúciók ezt követően 7 részre és azon belül 60 pontra tagozódik. Az I. rész az értékekről, kötelezettségekről és azonosságokról szól. Meghatározza, hogy a VÉK tagjai a szerzetesekkel és nővérekkel együtt ugyanabban a karizmában osztoznak, de azt ki-ki a saját életállapotának megfelelően éli meg.⁵⁵⁹ A 2. pont kifejezetten utal a II. Vatikáni Zsinat tanítására: „(...) A laikusoknak (világiaknak) az Egyházban betöltött helyéről és szerepéről szóló új teológia fényében, a világban élő kármeliták a Rendhez való tartozásukat: világos laikus önazonosságból kiindulva élik meg.”⁵⁶⁰

⁵⁵⁶ „Végezzetek valami munkát, hogy az ördög mindig elfoglalva találjon benneteket, és a tétlenség ne nyisson neki utat lelketekbe. Ott van előttem e tekintetben Szent Pál apostol tanítása, de egyúttal példája is; márpedig az ő szájából Krisztus szól (vö. 2Kor 13,3), őt Isten hit és igazság tekintetében a nemzetek apostolává és tanítójává tette (vö. 1Tim 2,7); ha tehát őt követitek, nem tévedhettek.” – in *A Kármelhegyi Boldogasszony és Jézusról nevezett Szent Teréz Világi Rendjének Regulája, Konstitúciói, Tartományi Statutumok*, 7.

⁵⁵⁷ „Az apostol tehát, amikor azt parancsolja, hogy csendben dolgozzunk (vö: 2Tessz 3,12), lelkünkre köti a hallgatást. A próféta pedig úgy nyilatkozik, hogy a hallgatás az igazság gyakorlása (vö. Iz 32,17). Majd pedig azt mondja: »hallgatásban, és reményben lesz a ti erősségetek« (Iz 30,17). (...)” – *A Kármelhegyi Boldogasszony és Jézusról nevezett Szent Teréz Világi Rendjének Regulája, Konstitúciói, Tartományi Statutumok*, 7.

⁵⁵⁸ *A Kármelhegyi Boldogasszony és Jézusról nevezett Szent Teréz Világi Rendjének Regulája, Konstitúciói, Tartományi Statutumok*, 10.

⁵⁵⁹ 1. pont – „Egy családról van szó, amely ugyanazokban a lelki javakban, ugyanabban az életszentségre szóló meghívásban és ugyanabban az apostoli küldetésben részesül.”

⁵⁶⁰ *A Kármelhegyi Boldogasszony és Jézusról nevezett Szent Teréz Világi Rendjének Regulája, Konstitúciói, Tartományi Statutumok*, 11.

Kihangsúlyozza a Szűz Anya különleges szerepét a tagok életében, aki példakép a szemlélődésben, az apostoli szolgálatban, a közbenjáró imádságban, és aki a rend édesanyja.⁵⁶¹ A Konstitúciók 6. pontja visszautal az Eredeti Regulára, amikor a Kármel lelkiségének főbb ismérveit határozza meg. Ezek pedig a következők:

- a) Jézus Krisztus követésében élni;
- b) buzgóság az Úr törvényén való elmélkedésben;
- c) időt szentelni a lelki olvasmányokra;
- d) az Egyház liturgiájában való részvétel, úgy az Eucharishtiában, mint az imaórák liturgiájában;
- e) törődni a közösségben mások javával és szükségével;
- f) felvértezni magunkat az erények gyakorlásával, miközben intenzíven hit, remény és szeretet életet élünk;
- g) keresni imaéletünkben a magányt és belső csendet;
- h) józan mértékletességet alkalmazni minden tevékenységünkben.

A Regulát kiegészítő, értelmező szabályok által ily módon a Konstitúciók meghatározza a kármelita élet irányító alapelveit. Ezt követően hosszasan említést tesz Szent Teréz karizmatikus személyére, Keresztes Szent Jánosra, majd összefoglalja a kármeliták hivatásának lényeges elemeit (9. pont). A Konstitúciók második része a Krisztus-követést körvonalazza, amely a keresztény élet középpontja, s amely a családi kötelek Isten országa ügyeinek való alárendelésben, a földi javaktól való elszakadásban és a kereszt viselésében kell, hogy megnyilvánuljon. Mindezt a világban élő kármelita azzal az ígérettel valósítja meg, amely révén a világi rend tagjává válik, és amelyet évente egyszer, húsvéti időben újít meg. A 11. pontja részletesen meghatározza az ígélet természetét: „Jézus követése a Világi Rend tagjai számára abban az ígéletben fejeződik ki, miszerint az evangéliumi tökéletességre törekszenek a tisztaság, szegénység és engedelmisség evangéliumi tanácsai, és a Boldogságok szellemében. Ezen ígélet által megerősítik a keresztési elkötelezettségüket a világban, Isten tervének szolgálatára. Ez az ígélet a személyes szentség záloga, amely szükségszerűen az Egyház szolgálatára való elköteleződéshez vezet el úgy, hogy közben hűségesek maradnak a terézi-kármelita karizmához. Az ígéletet a közösség tagjai, mint az egyetemes Egyház képviselői, valamint a Tartományfőnök egyik megbízottja előtt teszik le.”⁵⁶²

⁵⁶¹ Vö. Lk 2,51; Jn 2,5; Ap Csel 1,14.

⁵⁶² *A Kármelhegyi Boldogasszony és Jézusról nevezett Szent Teréz Világi Rendjének Regulája, Konstitúciói, Tartományi Statutumok*, 14.

A harmadik rész Isten megtapasztalásáról szól, a hivatás lényegéről, amely a Jézus Krisztus követésében való élet. Ez mindenekelőtt az imádságban, a Szentírás, egyházi dokumentumok és a kármelita szentek írásainak olvasásában, továbbá az elmélkedésben, szentségi, liturgikus élet megvalósításában áll. Fontos részét képezi a világi kármelita életének a képzésben való részvétel, amely nélkül a kármelita karizma és lelkiiség megélése elképzelhetetlen (Konstitúciók VI. rész).

A kármelita életbe való bevezetés lépései a Konstitúciók alapján (36. pont):

- legalább *hat hónapos időszak*, amelynek célja a jelölt közösséggel való kapcsolatfelvétele és egymás megismerése,
- *két évig tartó képzési idő*, amelynek elején a jelölt megkapja a skapulárét,
- a közösség tanácsának engedélyével *első ígéret* letétele, amelyben elkötelezi magát a *három évig tartó*, evangéliumi tanácsok és Boldogságok szelleme szerinti életre,
- a tanács engedélyével *végleges ígéret*.

A taggá válás szabályait a Statútumok pontosítják. Így a felvételre vonatkozó hazai saját jog szerint: „Az egyes közösségekbe való felvétel a közösség tagjaival, és tanácsával történt megfelelő kapcsolat után történik. Ennek ideje *minimum egy év*, maximum ennek felével *meghosszabbítható* (helyi sajátságos helyzet esetén az adott közösség lelki asszisztensével egyeztetve egy évnél rövidebb ideig is tarthat).”⁵⁶³ A jelöltidő megkezdésekor legalább a 25. életév betöltése szükséges, de a jelölt maximum 50 éves lehet. Ezen túlmenően további feltételek:

- emberi érettség és egészséges keresztényi lelkiület,
- a Katolikus Egyházhhoz tartozás,
- csak a Katolikus Egyház Tanítóhivatalának célkitűzéseivel összeegyeztethető célkitűzéseket hordozó csoportokban való tagság,
- a VÉK-közösség életében való részvétel valószínűsége,
- házasságban élők esetén házastárs írásbeli egyetértése,
- a tanács jegyzőkönyvben rögzített véleménye.

Nem lehet felvenni azt a jelöltet, aki:

- ígérettel vagy fogadalommal (akár ideiglenes fogadalom esetén is) más világi rendben vagy kongregációban tag,
- nem részesült a beavatás szentségeiben,

⁵⁶³ Kármelhegyi Boldogasszony és Jézusról nevezett Szent Teréz Világi Rendjének Regulája, Konstitúciói, Tartományi Statútumok, 30.

- az egyház hittani vagy erkölcsi tanításával nem ért egyet, illetve nem aszerint él,
- életstílusával másokat megbotránkoztat,
- ideggyenge vagy pszichés zavarokkal küzd.

A kétéves próbaidő vonatkozásában szintén tesz további kiegészítéseket a Tartományi Statútumok. Ennek megfelelően a beöltözés előtt a jelölt – a Szerartáskönyv szerinti – igeliturgia keretében kapja meg a skapulárét és a rendi jelvényt, továbbá a rendi nevet is. A közösség tanácsának döntése alapján a próbaidő maximálisan annak felével növelhető. Ehhez hasonlóan a Statútumok alapján az ideiglenes ígélet időtartama is meghosszabbítható, maximum 4 és fél évre. Amennyiben ez idő alatt az ideiglenes fogadalmas nem bizonyul alkalmasnak a világi kármelita hivatásra, a közösségből el kell bocsátani, a rendi jelvényt vissza kell adnia és a rendi nevet sem használhatja tovább. A döntés ellen a Tartományi Statútumok a VÉK Országos Elnökségéhez, ezt követően a provinciális atyához fellebbezési jogot biztosít. A Statútumok 41. pontja pontosan meghatározza a rendhez való tartozás jeleit. A hazai jog szerint a skapulárét a tagok a felső ruházat alatt, *nem látható módon* viselik. A kivándorolt közösségek megtartották ezt az előírást, és mind a mai napig így hordják a két zsinór által összekötött négyszög alakú skapulárét, amelyet a konkrét szerzetesrend nagyobb előjárója áld meg legfeljebb kétszer egy évben (augusztus 20. és december 24.), vesperás keretében. VÉK-hez tartozás *látható jele* a beöltözéskor kapott fából készült jelvény, amelyet közösségi alkalmakkor mindenképpen fel kell venni, de az állandó viselés is helyes lenne. Egyenruha, kendő nem engedélyezett, de nőknek barna-fehér civil ruha, férfiaknak sötét nadrág, fehér ing és rendi jelvény viselete ajánlott.

A Konstitúciók szervezettel és kormányzattal foglalkozó utolsó része – hasonlóan az FVR-Konstitúciókhoz – kimondja, hogy a VÉK a világi hívek társulata, amely lényegileg világi jellegű, de tagjai egyházmegyés papok is lehetnek (37. pont). A Világi Rend a *helyi közösségre* épül, amely – csakúgy, mint a *tartományi közösség* – jogi személyiséggel bír (40. pont).⁵⁶⁴ A helyi közösségeket az Általános Előjáró (Generális) alapítja és a lelkipásztori látogatásokat is ő végzi. A világi rend területi⁵⁶⁵ és tartományi statútumait azonban a Rend Generális Definitóriumuma hagyja jóvá (42. pont). A helyi közösségek lelki asszisztense általában szintén egy rendi szerzetes.

⁵⁶⁴ Vö. CIC 303–306. kánon.

⁵⁶⁵ Arra a nemzetre vagy földrajzi területre vonatkozik, ahol egynél több kármelita tartomány van.

A közösség vezetőségét az elnök és három tanácsosból álló tanács alkotja, akik megválasztják a képzés vezetőjét, majd kineveznek egy titkárt és egy pénztárost. A Statútumok 46. pontja alapján minden harmadik év februárjában zajlik a közösségi tanácsok választása. A választási eljárást és tanácsstagok feladatait a Tartományi Statútumok VI. része tüzetesen szabályozza.

Különleges tagsági viszonyt fogalmaz meg a Konstitúciók 56. pontja. *Szórványtagnak* nevezik azt a világban élő kármelitát, aki távolság, betegség vagy életkora miatt nem tud rendszeresen részt venni a közösség összejövetelein. Az elnöknek és a szórványtagnak kölcsönös kötelezettsége a kijelölt közösséggel való kapcsolattartás kiépítése. Az erre vonatkozó részletes szabályok a Statútumok V. részében találhatóak.

A Tartományi Statútumok értelmében a VÉK legfőbb szerve Magyarországon az Országos Konferencia. Az Országos Elnökség áll:

- az elnökből,
- a kelet-magyarországi tanácsosból,
- a nyugat-magyarországi tanácsosból,
- az országos titkárból és
- az országos pénztárosból.

Összegezve a fentieket – néhány régi hagyománytól, kifejezéstől eltekintve (mint például rendi név, szórványtagság) – a VÉK-re vonatkozó szabályok is az aggiornamento jegyében kerültek felülvizsgálatra. Összevetve az FVR Regulájával és a hazai szabályozásával, ami rögtön szembetűnő, az a taggá válás egyes szakaszainak időtartamában való eltérés. A világi kármelitáknál a próbaidő legalább két év, míg a ferenceseknél egy év képzési idő van. Az ideiglenes fogadalmi idő a kármelitáknál minimum három év, szemben a világi ferencesek egyéves időintervallumával.

Megfigyelhető, hogy míg az FVR-Konstitúciók és Statútumok főként a Regulát pontosítják, addig a VÉK Tartományi Statútumai számos szigorítást határoznak meg az egyetemes szabályokhoz képest (például a beöltözés előtti jelöltségi idő hat hónapos minimális tartama helyett legalább egy év ismerkedés, a jelöltidő megkezdéséhez 25–50. életév betöltése). Többek között ezek is alátámasztják azt a korábbi megjegyzésünket, hogy a hazai világi rendek közül azok tudtak a rendszerváltás után gyorsabban talpra állni és megújulni, amelyek a diktatúra ideje alatt is folyamatosan működtek. Mindazonáltal figyelemre méltó mindkét világi rend részéről az a törekvés, hogy szeretnének folyamatosan megújulni, és aktívan kivenni részüket a II. Vatikáni Zsinat által számukra is meghatározott hármaskrisztusi küldetésből.

2.6. A hazai premontrei világi rend szabályzata a nemzetközi gyakorlat tükrében

Ahogy azt a saját jogi rendszer és rendtörténet összegzése során már említettük, Xanteni Szent Norbert a premontrei kanonokok számára Szent Ágoston Regulájának követését írta elő. A rendalapító így a világi követői számára sem határozott meg külön regulát, hanem csupán életszabályokat fektetett le. A források a premontrei világi harmadrend tekintetében meglehetősen ellentmondásosak és tisztázatlanok. Emellett nem csupán a magyar nyelvű irodalom szűkös, hanem hazai tekintetben a nemzetközi joganyag is nehezen érhető el.

Père Petit szerint Teobald valószínűleg nem kötelezte el magát kizárólag a premontreiek mellett, amit az is bizonyít, hogy ciszterci habitusban és ciszterci apátságban temették el. Feltehetően skapulárét sem kapott Szent Norberttől. Az első írásbeli feljegyzések a harmadrendről a XVII. századból ismertek. *J. Le Paige* állítja először 1633-ban, hogy a gróf a rendalapítótól fehér skapulárét és életszabályokat kapott.⁵⁶⁶

Tekintettel arra, hogy a premontrei rend karizmáiban részesülő világiak hazai alapítása is igencsak fiatal, a jövőt illetően leginkább Szent Norbert Világi Rendje eredetének további feltárását és a nemzetközi gyakorlat vizsgálatát tartjuk fontosnak. Ezt támasztja alá, hogy még a világi rend elnevezése tekintetében is eltérő gyakorlatot tapasztaltunk. A Premontrei Világi Harmadrend mellett a nemzetközi gyakorlatban elterjedt a *Norbertine Associates* kifejezés is.⁵⁶⁷

A premontrei világiakra vonatkozó joganyag tárgyalásánál az angol nyelvű dokumentumokból dolgoztunk, amely az alapvető törvényt *alapszabálynak* nevezi (Statutes of Secular Teriaries of the Permonstratensien Order).⁵⁶⁸ Ez a szabályzat 1949-ben nyert megerősítést, tehát a II. Vatikáni Zsinat előtt módosították utoljára és így a kódex-hivatkozások alatt is az 1917-es Egyházi Tövénykönyvet kell érteni.

⁵⁶⁶ CAMPBELL, H., *Szent Norbert a premontrei rend alapítója*, 213–214.

⁵⁶⁷ *Heiter Robert* fordította 2007-ben először világi harmadrendként a közösséget *Communicantes*, 8, 1993 49–53.

⁵⁶⁸ www.premontre.org/Publica/Documents%20Page/Secondary/Doc-SEC-Third%20Ord%20TOC.htm

A szabályzat 10 részre oszlik, amelyek közül az első a rend természetével foglalkozik. A VÉK és FVR szabályzataival szemben a premontreiek esetében bevezetővel nem találkozunk és az életszabályok rövid, tömör cikkelyekre tagozódnak.

Az 1. cikkely kimondja, hogy a premontrei rendet Szent Norbert alapította, amelyhez a jelen alapszabály betartásával csatlakozhatnak világi közösségek.

A 2. cikkely értelmében a harmadrendiek mind egyénileg, mind közösségileg az első rend kanonokköziségéhez kötődnek, velük szoros kapcsolatot tartanak. A 3–4. cikkelyek határozzák meg a Premontrei Harmadrend célját, lelkiességét, miszerint a tagoknak a karizmákban való részesedés mellett törekedniük kell a keresztény tökéletességre és arra, hogy olyan életet éljenek, amely összhangban van a világgal. Életük fontos része a liturgikus áhítat, a Boldogságos Szűz Mária iránti mély szeretet és buzgó tisztelet, amit Szent Norbert bízott rájuk.

A harmadrendiek részesednek mindazokban a búcsúban és kiváltságokban, amelyeket közvetlenül a Szentszék adott nekik (5. cikkely). Az alapszabály megszegése nem kötelez a bűn terhe alatt, de ez a tény nem lehet ok arra, hogy azt a tagok megszegjék (6. cikkely). Ha bárki megszegi a szabályokat, azt a Moderatornak kell jelenteni és az ő utasításait kell követni (7. cikkely).

Az alapszabály 2–5. része tartalmazza a liturgikus életre, imádságra, illetve a bűnbánattartásra vonatkozó előírásokat, az alábbiak szerint:

- a gyakori, akár a napi miseáldozat,
- legalább részben zsolozsma, vagy Szűz Mária kis zsolozsmája,
- aki ezt sem tudja elmondani, imádkozzon öt tized Rózsafüzért, vagy Apostoli Hitvallást hét Miatyánkkal és Üdvözlégy Máriával, hozzátéve minden egyes alkalommal: „Áldott legyen a legméltóságosabb Oltáriszentség és Mária Szeplőtelen Fogantatása!”, ezt követően pedig előre meghatározott antifóna,
- havonta legalább kétszer a bűnök megvallása,
- javasolt egy lelki vezető megválasztása, akihez bizalommal tud fordulni,
- vasárnap és ünnepnapokon (de ha lehetséges, naponta) legalább negyedóra elmélkedő ima vagy lelki olvasmány,
- Szentírás, különösen az Újszövetség olvasása,
- mise felajánlása az elhunyt testvérekért.

A böjtre vonatkozóan az egyetemes egyházjog által előírt kötelező böjtkön túl, a Szent Norbert ünnepét megelőző napon írja még elő a húsételek fogyasztásától való tartózkodást, illetve ha a tag ezt nem tudja valamely okból betartani, más önmegtartóztatást vagy irgalmasság cselekedetét kell végezni.

Az öltözettel kapcsolatosan az alapszabály előírja a fehér skapularé felső ruházat alatti viselését, amely Szent Norbert követésének külső megnyilvánulása. A teljes habitus csak a helyi ordinárius engedélyével viselhető és ajánlatos az elhunyt teljes habitusban való eltemetése (8. rész). A taggá válás feltételei a 9. fejezetben találhatóak. A felvételhez szükséges:

- helyes élet,
- jó erkölcs,
- törekvés a keresztény tökéletességre,
- lelkipásztori vagy spirituális igazgató ajánlása,
- hat hónap jelöltségi idő,
- legalább egy év noviciátus a fogadalomtétel előtt.

Emellett a 38. cikkely kimondja, hogy nem lehet noiviciátus, aki nem töltötte be a 16. életévét és 18. éves kor alatt nem tehető fogadalom. A 41. cikkely értelmében pedig más harmadrendből való átlépés esetén a tagok elvesztik az előző harmadrendhez fűződő jogaikat és kötelezettségeiket, illetve fogadalomtétel előtt le kell tölteniük a teljes noviciátus idejét. A 45. cikkely szól a világiak támogatásáról. Apostoli és kormányzati hatalmánál fogva az apát jelöli ki azt a Moderátort, aki segíti a világiakat, és aki ezt a feladatot az ő nevében gyakorolja. A Moderátor mellé pedig annyi asszisztent ad, amennyi szükséges.

Magyarországon 2010-ben készült el a világiakra vonatkozó új szabályzat, amely azonban még megerősítést nem nyert. A hazai gyakorlat oldaláról ezt a tervezetet mutatjuk be röviden.⁵⁶⁹ A nemzetközi példákhoz hasonlóképpen a magyar szabályzat is bevezetéssel kezdődik:⁵⁷⁰ „Szent Norbert harmadrendjének fő célja a Legméltóságosabb Oltáriszentség imádásának és a Boldogságos Szűz Mária, különösképpen pedig az Ő szeplőtelen fogantatása tiszteletének az előmozdítása. Mindezen tisztelet alapján a harmadrendhez tartozók mind egyénileg, mind közösségekben törekszenek a béke, a testvéri szeretet és az egyetértés megerősítésére és elmélyítésére az emberek, kisebb és nagyobb közösségek és nemzetek között.

⁵⁶⁹ A tervezet az alábbi honlapon érhető el: <http://szgyg.uw.hu>.

⁵⁷⁰ A világi joggyakorlatban a törvényszöveg felvezetését *preambulumnak* hívják.

A Csornai Premontrei Harmadrendi Közösség vezetésében, lelki irányításában, lelkiségében és tevékenységében szorosan kötődik a Csornai Premontrei Prépostság férfi szerzetesi közösséghez, amely egyúttal felel a Harmadrend fent említett céljainak minél hatékonyabb megvalósításáért.” A felvezetés után 14 pontban következnek a részletes szabályok. Ezek közül most csak azokat emeljük ki, amelyek az 1949-es angol nyelvű szabályzathoz képest változást mutatnak.

Az első pont értelmében előírás, hogy a tagok – az Oltáriszentség tisztelete, a Boldogságos Szűz Mária iránti szeretetet ápolása, valamint imádságos tisztelet elterjesztése kifejezésére – legalább havonta vegyenek részt szentségimádási alkalmakon, naponta imádkozzák a rózsafüzért, és legalább hetente vagy a közösség számára, vagy más hívekkel együtt végezzék el a Szűz Mária tiszteletének szentelt valamely litániát. A liturgikus életre, imádságra, illetve a bűnbánattartásra vonatkozó előírások az új szabályzat alapján enyhültek, ugyanakkor részletesebben meghatározottak:

- legalább havonta szentgyónás,
- legalább minden vasárnap, illetve a következő ünnepeken szentáldozás: Húsvét vasárnap, Nagyboldogasszony, Szűz Mária születése, Szeplőtelen Fogantatás, Úrnapja, Szent Norbert és Szent Ágoston ünnepén (5. pont).
- félévente legalább egy közös lelkigyakorlat a Premontrei Kanonokrend Csornai Prépostsága szervezése alatt (6. pont).⁵⁷¹
- zsolozsma végzése: a felszentelt szolgálattevők egyetemes jog által előírt imaórák naponta történő elmondásával, míg a világi tagok legalább a reggeli (Laudes) és az esti (Vesperás) elimádkozásával tesznek ennek eleget (7. pont).⁵⁷²

A szabályzat 11. pontja a nemzetközi gyakorlathoz képest részletesebben határozza meg a tagok lelki vezetését is: „A Harmadrend tagjainak lelkigondozására a Csornai Premontrei Prépostság lelkivezetőt nevez ki a Prépostság örökfogadalmas felszentelt tagjai közül, meghatározott időre, melynek időszaka legalább 6, legfeljebb 12 év. A lelkivezető felügyeli a Harmadrend működését, gondoskodik a jelen szabályzatban nevesített lelki programok összehangolásáról, valamint a tagokkal való egyéni és közösségi lelki foglalkozásról, továbbá ő a félévente megtartott legalább egy saját közösségi lelkigyakorlat vezetője.

⁵⁷¹ Ennek a lelkigyakorlatos kötelezettségüknek a tagok más – egyházmegyei, szerzetesi közösségi, illetve egyéb katolikus szervezet által felkínált – lelkigyakorlaton való részvétellel is eleget tehetnek.

⁵⁷² Akik ezt betegség vagy súlyos ok miatt nem tudják elvégezni, ezen kötelezettség alól előzetes felmentést kérhetnek a lelkigondozásukkal megbízott premontrei szerzetesaptól.

A tagok beöltöztetését, azaz a megáldott skapuláré átadását a prelátus által vezetett ünnepi liturgia keretében kell megtenni, amely szentmisében, vagy vesperáson kell, hogy megtörténjen.”

A taggá válás feltételei a tervezet szerint:

- a bekerülést megelőző jelölt időszakra a prelátus, a lelkipásztor beleegyezését kikérve veheti fel a tagokat;
- meg kell vizsgálniuk a jelentkezők aktív katolikus életvitelét, tiszta erkölcsiségét és feddhetetlenségét, az Egyházi Tanítóhivatalhoz való hűségét;
- a jelentkezőnek legalább betöltött 17. életévűnek kell lennie.

A jelölt időszak egy év, amely legfeljebb egy évvel meghosszabbítható.

Külön figyelemre méltók a szabályzat emberi kapcsolatokat rendező 2–4. pontjai, amelyek a nemzetközi gyakorlathoz képest előremutatóak és a jelen történeti kor problémáira reflektálva igyekeznek példát adni:

- a személyes ellentétek és emberi viszályok képességekhez, a körülmények által biztosított lehetőségekhez mért enyhítése;
- ennek érdekében szelíden viselkedés mind a világi, mind az egyházi szolgálatok gyakorlásában és családi életben;
- a megbocsátás a kibékülés erényének folyamatos gyakorlása, különösen a Szentmisét, a Szentségimádást és a Szűz Máriának szentelt litániát megelőzően;
- a sértő megszólások, szitkozódások, az Isten személyét sértő szókapcsolatok és fordulatok, valamint a trágár beszéd kerülése;
- jóindulat és a másik személy tisztelete;
- a keresztény erkölcs előírásainak tiszteletben tartása.

A választott világi rendek saját jogi szabályozása áttekintése után megállapíthatjuk, hogy ahány rend, annyi múlt, annyi karizma és annyi hazai joggyakorlat. Ugyanakkor a fejlődési vonal egyértelműen látható és érzékelhető a folyamatos megújulásra való törekvés mindegyik társulat életében. Itt és már most teljes bizonyossággal leszögezhetjük, hogy a múlt ismerete nélkül lehetetlen a jelenben jó munkát végezni, és még nehezebb a jövőt építeni.

2.7. Részeredmény

Magyarország történelmében 1989. június 16. új helyzetet teremtett. Negyven év diktatúra után előtérbe kerültek az emberi és szabadság jogok, a váltógazdaság, illetve többpártrendszer lehetőséget teremtett a gazdasági fejlődésre, valamint demokratikus eszmék kibontakozására. A kettétört múlt azonban nem maradt következmények nélkül.

A magyarországi püspökök közül a II. Vatikáni Zsinaton részt vevő „kiváltságosok” már a zsinatot követő években megpróbálták eleget tenni a megújulási igénynek, azonban teljeskörűen ez csak a rendszerváltás után indulhatott el. Bár 1966 óta liturgikus téren és egyházkormányzati tekintetben születtek fontos döntések, elkezdhetette működését a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia, minőségi változás csak 1989 után következett be.

A fordulat évét követően újrászerveződni törekvő szerzetesrendeknek nehéz helyzettel kellett szembenézniük. A szerzetesek többsége megöregedett vagy olyan testi-lelki sérüléseket szenvedett, hogy aktív tevékenységére már a rend nem számíthatott. Az apátiás állapotból főként azok a rendek tudtak talpra állni, amelyek az illegalitás éve alatt is töretlenül folytatták tevékenységüket. Voltak olyan világi rendek, akik szerzetesrend feloszlata után is igyekeztek titokban működni. Akár önállóan, akár valamely szerzetesrend mellett teljesítettek küldetést, mindenképpen nagy szerepük volt abban, hogy a rendi hagyományokat megőrizték és támogatói legyenek a szerzeteseknek, papságnak.

Az országba 1228 körül érkezett *ferences* szerzetesek körül – szervezett keretek között – hazánkban a XV. század elején jöttek létre jogi értelemben vett harmadrendek. A közösségben élő ferences harmadrendiek a XVI. században jelentek meg, akiket begináknak vagy szesztráknak is neveztek. A Magyar Ferences Könyvtár és Levéltárban található jegyzőkönyvek, anyakönyvek, vizitációs jelentések alapján a világi ferencesek működésére vonatkozóan csak az 1900-as évekből származó forrásokat találtunk. A levéltári anyagok alapján a legkorábbi harmadrendi alapítás a fővárosban a belvárosi ferences harmadrend 1740-ben, míg vidéken a kapisztrán rendtartományhoz tartozó jászberényi közösség jött létre 1757-ben. A harmadrendi nyilvántartásokból megállapítható, hogy minden tiltás, korlátozás ellenére, továbbá még a két világháború alatt is a világi rendek közül többen folytatták a megkezdett apostoli munkát. Csak a kapisztrán provinciában például 157 rendiközség és 11.783 rendi testvér volt 1948-ban.

A Vigilia 2005. évi 9. száma *Harmadrendek – egykor és ma* cím alatt mutatta be először átfogóan a domonkos, ferences, kármelita közösségek, továbbá bencés és ciszterci oblációk lelkeségét és evangelizációs munkában betöltött szerepét. *Wolsky Albert*, Ferences Világi Rendi volt országos minisztere a memoriterében megemlékezett a kommunista terror harmadrendi áldozatairól, akiket 1950-ben internáló táborba hurcoltak vagy világnézeti okokból üldöztek. A rendszerváltás után gyors fejlődésnek induló világi rend 1990-ben tartotta meg az első országos konferenciát Esztergomban. 2005-ben Magyarországon 38 közösségen belül mintegy 550 világi ferencset tartottak nyilván. A jelenlegi adatok alapján ma 40 közösségben 480 tag él az FVR-Regula szerint. A csökkenés oka a közösségek előregedésében keresendő. A Ferences Világi Rend a megújulás jegyében tűzte ki elsődleges célként a ferences lelkeség fiatalok számára való vonzóvá tételét és ennek érdekében folyamatos missziós tevékenységet végez.

Hasonló történelmi múlt és közösségi problémák mutatkoztak a *Világban Élő Kármelita Közösségek* életében is. A Nagy Lajos uralkodásának idején hazánkba érkező kármelita szerzetesek körül kialakuló világi közösségek hazánkban csak az 1900-as évektől ismertek. Ennek okai a protestantizmusban, a jozefinizmusban és az 1950-ben történő teljes feloszlásban keresendők. Miután a kármeliták tevékenységei között a tanítás nem szerepelt, így mind a középkorban, mind pedig a XX. században sokkal nagyobb támadásnak voltak kitéve. Emiatt a világi rendek közösségei csak később tudtak kialakulni és a rendszerváltás utáni újraszerveződésük is jóval lassabban indult meg.

A világiak számára elérhető kármelita források főként spirituális jellegűek, a rend lelkeségét, imádságos Szűz Mária tiszteletét mutatják be, és csak elvétve található egyháztörténeti tanulmány, illetve életrajzi monográfia. Tudományos igényű munkát, amely kifejezetten a VÉK-közösségekkel foglalkozik, sem magyar, sem nemzetközi tekintetben nem találtunk. Ezen a területen még sok munka és tennivaló vár a kánonjogászokra, teológusokra.

A *Premontrei Világi Rend* tekintetében hazánkban első ízben 1943-ban kezdett szerveződni a világiak közössége, de csak igen rövid ideig működhetett, hiszen 1948-ban az oktatási intézmények államosítása a premontrei rendet is sújtotta, 1950-ben pedig az egész rend feloszlásra került. 1986-ban kezdődött meg – illegálisan – a világiak szervezése, majd 2001-ben *Horváth L. Ödön* csornai apát új tagokat vett fel a szerveződő harmadrendbe. 2010-ben a Csornai Kormányzó Perjel rendelkezésére készült el az új szabályzat.

Minden üldöztetés és hányattatás ellenére, ha lassan is és teljességgel csak a rendszerváltás után, mégis megindult a hazai világi rendek – II. Vatikáni Zsinat tanítása szerint való – megreformálása. A következő táblázatban röviden összefoglaljuk a rendek saját jogának helyi rendelkezései alapján megállapítható főbb ismérveket.

Szabályok	Világban Élő Kármeliták	Ferences Világi Rend	Premontrei Világi Rend
Szervezet	Sarutlan Kármelita Testvérektől függ.	Rendtartománytól független struktúra.	Csornai Premontrei Prépostság férfi szerzetesi közösséghez kötődik.
Státusa	Világi hívek társulata.	Nemzetközi nyilvános társulás.	Magántársulás.
Struktúra	Helyi közösségi és tartományi szinten.	Helyi, regionális, országos és nemzetközi közösségek.	Helyi közösség.
Ruházat	A Statútumok szabályozzák (skapuláré, rendi jelvény).	A Statútumok szabályozzák („TAU” betű vagy más ferences jelkép).	A hazai Szabályzatban (megáldott skapuláré).
Lelki asszisztencia	Általában rendi szerzetes (ritkán pap).	Ferences Első Rend vagy Reguláris Harmadik Rend tagja.	Csornai Premontrei Prépostság örökfogadalmas felszentelt tagjai közül.
Initáció	Minimum egy év.	Legalább egy év.	Legalább fél év.
Képzési idő/próbaidő	Két év.	Egy év.	Egy év.
Fogadalomtétel	Ideiglenes ígéret három évre, ezt követően végleges ígéret.	Legalább egyszeri egy évre szóló ideiglenes fogadalom, majd örök fogadalom.	Időben meghatározott személyes ígéretek (felső határ nincs megszabva).
Életkori határ	Jelöltidő megkezdésekor 25–50. életév között.	Jelöltidő megkezdésekor legalább betöltött 18. életév. Örök fogadalomhoz 25. életév betöltése.	Legalább betöltött 17. életév a jelöltségi idő megkezdéséhez.

A soron következő konklúzióban összefoglaljuk a szerzett tapasztalatokat, megválaszoljuk a bevezetésben feltett kérdéseket, és javaslatot teszünk arra, hogy a ma élő társaságok miként, hogyan fejezhetnék ki még jobban önazonosságukat.

KONKLÚZIÓ

Disszertációnk elején egy szentírási részre hivatkoztunk, amelynek üzenete mindvégig úgy kísérte végig kutatásunkat, mint egyfajta tökéletességre való törekvést segítő és előmozdító motivációs erő. Most, az eddig végzett munka értékeléséhez elérkezve, ismét a Szentíráshoz térünk vissza, a „könyvek könyvéhez”, mint minden tettünk és cselekedetünk elsődleges kiindulópontjához.⁵⁷³

Láthattuk, hogy az első szervezett világi rendek – mint a nagy rendalapítók körül kialakult harmadik rendek – az érett középkor végén jöttek létre, jóllehet már az ősegyház korában ismert volt a próféták felhívására vagy általuk a közösség nevében vállalt bűnbánattartás és engesztelés.⁵⁷⁴ Jézust és az apostolokat szintén megannyi világi, megtérésre vágyó ember követte, mégsem tekinthetők a mai értelemben vett vallásos társulatoknak.

A kereszténység első századaiban ugyan még a szerzetesi élet és a harmadrendek intézményes formája nem alakult ki, de már ebből az időből ismeretes a tökéletességre törekvő életmód egyéni megélése (*aszketák, remeték vagy anachoreták, szüzek*).⁵⁷⁵ Az ókeresztény korban a magántársulatok eleinte szerzetes testületek voltak, melyek létrejöttének igazi motivációja a hit és a szeretet, továbbá az Isten országának és az örök élet elnyerésének céljából való lemondás az anyagi javakról, földi örömeiről.

Az intézményesült szerzetesség középkori megerősödése és virágzása után merült fel az igény a világiak részéről, hogy a szerzetesekhez hasonló életet éljenek. Az első szervezett társulások azokból a követőkből álltak, akiknek a rendekben való felvétele valamely oknál fogva nem valósulhatott meg, azonban a rendhez való lelki-kapcsolódási szándékuk kitartó érvényesítése, illetve szerzeteseket követők létszámának növekedése következtében a rendalapítók nem hagyhatták figyelmen kívül őket. Így történt ez a kutatásunk tárgyául kiválasztott Premontrei és Ferences Világi Rend esetében is.

⁵⁷³ Tanulmányaink során az első tanóra keddenként általában Forrásolvasás volt. Az órák elején elmondott rövid ima kezdetben bosszúságot okozott nekünk, hiszen hiányos latin tudásunkkal olvasni is alig tudtuk, nemhogy elmondani. Ma már mosolygunk ezen, mert – hála a latin órákon és forrásolvasás órákon való részvétel kegyelmének, tanáraink gondos pasztorális tevékenységének –, ez az ima ma már életrészünké vált: „Actiones nostras, quaesimus Domine, aspirando praeveniri et adiuvando proseguere: ut cuncta nostra oratio et operatio a te semper incipiat, et per te coepta finiatur. Per Christum Dominum Nostrum. Amen.”

⁵⁷⁴ Lásd például 1Sám,7,6; Neh 1,6 és 9,2; Iz 63,7–64,12; Dán 9,4–19. Vö. *Bibliai Lexikon*, Budapest 1989. 205–207.

⁵⁷⁵ ÓRIGENÉSZ, *Az imádságról és a vértanúságról* (Ókeresztény írók 14), Budapest 1997. 164–219. vö. VANYÓ L., *Ókeresztény írók lexikona* (Szent István Kézikönyvek 10), Budapest 2004. 375–389. SCHERMANN E., *Szerzetesjog*, 2.

A források alapján megállapítható, hogy a világi harmadrendek gondolata már *Xanteni Szent Norbertben* felmerült, aki az őt követni szándékozó *Teobald champagne-i gróf* kérésére 1124 körül *életszabályokat* fogalmazott meg, és amit aztán egyre többen követni kezdtek.⁵⁷⁶

A jogtudósok álláspontja még a mai napig nem egységes abban a kérdésben, hogy a mai értelemben vett és jogilag szervezett *első világi rend* a premontrei vagy a ferences világi rend volt, hiszen a premontrei harmadrendről a XVII. századnál korábbi feljegyzések nem maradtak fent.⁵⁷⁷ Véleményünk szerint a jogi fogalmak pontos tisztázása, illetve történeti tényfeltárás útján lehetséges megválaszolni a nyitott kérdéseket.

Vitathatatlan tény, hogy Xanteni Szent Norbert Teobald számára életszabályokat adott és ez elindított egyfajta fejlődést a harmadrendek kialakulása felé. Ezen túlmenően a quasi istentiszteleti formában íródott alapszabályokat első ízben II. Honorius pápa hagyta jóvá 1126-ban.⁵⁷⁸ A Premontrei Világi Harmadrend megújított szabályzatát 1686-ban hagyta jóvá a Szentszék, majd XIV. Benedek pápasága alatt vizsgálták felül 1752 májusában.⁵⁷⁹ Ezt követően 1923-ban, majd végül 1949. június 6-án készült új szabályzat a terciáriusok számára.

Szent Norbert halála után mintegy hetven évvel, *Assisi Szent Ferenc* is a bűnbánat tartásán keresztül kereste az evangéliumi tanácsok tökéletes megélését. Kora szinte minden társadalmi rétegét megérintette és a források hitelesen tanúsítják, hogy 1220 körül az általa szervezett, eredetileg *Bűnbánók rendjének testvérei és nővérei* elnevezésű harmadik rend, illetve szabályzata a Szeráfi atyától származik.⁵⁸⁰ A rendalapító először az „Epistula ad fideles” című dokumentumban körvonalazta a világiak számára ajánlott életmódot,⁵⁸¹ amelyet Ugolino bíboros egészített ki és hagyott jóvá 1221-ben (*Memoriale Propositi*). Regulává 1284-ben *F. Caro* ferences vizitátor szerkesztette, amelyet 1289-ben IV. Miklós pápa erősített meg pápai bullában (*Supra montem* – 18 Aug. 1289).⁵⁸²

⁵⁷⁶ *Szent Norbert Világi Harmadrendje*, Csorna 1945. CAMPBELL, H., *Szent Norbert a premontrei rend alapítója*, 213–214. GRASSL, B., *A premontrei rend szentjei*, Budapest 1941.

⁵⁷⁷ CAMPBELL, H., *Szent Norbert a premontrei rend alapítója*, 213–214.

⁵⁷⁸ *The Third Order of Norbertine in New Catholic Encyclopedia*, XIV., 96.

⁵⁷⁹ *The Third Order of Norbertine in New Catholic Encyclopedia*, XIV, 96. PUSKELY M., *A keresztény szerzetesség történeti fogalomtára*, 757–758.

⁵⁸⁰ LINO, B., *A ferences világi rend természete*, 5. VÁRNAI J. (ed.), *Kézikönyv a Ferences Világi Rend életéhez*, 46–48. NIGG, W., *A szerzetesek titkai*, 279–319. *Third Orders in New Catholic Encyclopedia*, XIV., 93–94. BALANYI GY., *Anima Franciscana*, 108–109.

⁵⁸¹ *Fonti Francescane*, Padova 1983.³ 151–158.

⁵⁸² *Bullarium Franciscanum*, Tom. IV., Roma 1768. 94–97.

A szabályzat a XIII. Leó pápa által 1883-ban kiadott új reguláig volt érvényben. Mindezek alapján leszögezhetjük, hogy mindkét rendalapító körül még az életében kialakult a világiak olyan csoportja, akik hozzájuk hasonlóan szerettek volna élni. Miután mind Szent Norbert, mind Szent Ferenc fontosnak tartotta a családot és a világi küldetések teljesítését is, életszabályokat adott követőik számára, hogy a saját életállapotukban folytassák az evangelizációt, apostolkodást. Valójában mindketten egy szabályrendszert fektettek le, amely azonban csak később lett egységes regulává szerkesztve. Pápai megerősítést a premontrei harmadrend 1126-ban kapott II. Honorius pápától, míg a Szent Ferenc által alapított Harmadik Rend IV. Miklós pápától 1289-ben.⁵⁸³

Mindannak ellenére, hogy a premontrei harmadrend időben megelőzte Szent Ferenc Bűnbánó Testvérek Rendjének alapítását és pápai megerősítést is előbb kapott, mégis kétségtelen, hogy a legtöbb forrás a ferences harmadik rend tekintetében maradt fenn, illetve a működésükre vonatkozóan is a leggazdagabb ismeretekkel róluk rendelkezünk. Még Szent Ferenc idején Itáliában egész helységek, városok terciáriusokká váltak. A bűnbánó rend tagjai már ebben az időben is tartottak fenn menedékhelyeket, kórházakat, intézményesen felkarolták az elhagyottakat, árvákat és szegényeket. Az első ilyen példa a firenzei San Paolo-kórház volt, de világiak vezették Imolában (Itália) is a városi kórházat. Emellett a rend társadalmi jelentősége egyértelműen minden korban kimutatható, akár a hitélet alakító ereje, akár a mások közötti viták enyhítése tekintetében. A rendalapító a Kisebb Testvérek szellemét úgy akarta terjeszteni a világiak körében, amely másként kötődik az első rendhez, mint azt néhány bencés kongregáció, illetve a premontrei kanonokok tették. Olyan szervezetet szeretett volna, amely bár az első rend szellemét sugározza, de kevésbé függ tőle.⁵⁸⁴ A Bűnbánó Testvérek Rendjének elnevezése első ízben a *Supra montem* kezdetű bullában változott Szent Ferenc Harmadik Rendjére.

A XIV. században megindult a harmadrendek tagozódása abból az igényből fakadóan, hogy egyesek szerettek volna közösségi életet élni, de mégsem szerzetesként. Így jöttek létre a reguláris vagy szabályozott harmadrendek, amelyek a terciáriusok számára felállított szabályokat követték, de a világtól elkülönülve éltek.

⁵⁸³ A *Memoriale Propositi* 1221-ben csak szóbeli megerősítést kapott III. Honorius pápától.

⁵⁸⁴ *A ferences harmadik rend*, 18. vö. UNGHVÁRY A., *A harmadik rend történelmi méltatása*, in BUTTYKAY A. (szerk.), *Szent Ferenc nyomdokain (1226–1926)*, Budapest 1926. 375–381, különösen 376.

A *kármelita világi harmadrend* – a korábbi terciáriusokhoz képest jóval később – csak a XIV. században alakult meg, miután a rend Európában terjeszkedni kezdett. Így abban is különbséget fedezhetünk fel, hogy a világi kármeliták számára nem a rendalapító fogalmazta meg az életszabályokat. Az intézményesült harmadrend a XV. században tűnt fel, amelynek megalapítása *Boldog Soreth János* nevéhez fűződik. Szabályzatukat 1452. október 7-én *V. Miklós pápa* (1447–1455) hagyta jóvá, amelyet később *IV. Sixtus pápa* (1471–1484) az 1476-os *Mare magnum privilegiorum* kezdetű bullájával erősített meg.⁵⁸⁵ A kor igényeihez alkalmazkodva a kármeliták terciáriusainak *Theodor Stratius*, a rend generálisa adott új szabályokat 1635-ben, amelyet aztán 1678-ban vizsgáltak felül.⁵⁸⁶ A kármelita terciáriusok szabályzatát 1921. március 6-án, majd a II. Vatikáni Zsinati tanítás szellemében 1979-ben újíttották meg. A legújabb approbatiót – az 1983-as Egyházi Törvénykönyv hatálybalépése után húsz évvel – a Megszentelt Élet Intézményeinek és Apostoli Élet Társaságainak Kongregációja kérte meg 2003. június 9-én.

Ezen túlmenően láthattuk, hogy a történelem folyamán sokat változott a státusuk is. *Patrick Thomas McMahon* kármelita testvér a középkori Firenze tanulmányozása során megállapítja, hogy a világban élő kármeliták státusát meglehetősen nehéz meghatározni, hiszen ebben az időben a városban sokféle formában voltak jelen:

- segítő testvérek, akik fogadalmat tettek és a testvérek klauzúrájában éltek, de nem harmadrendiek,
- saját otthonukban élők, akik ugyanúgy letették a hármast fogadalmat, mint a szerzetesek,
- a kolostorok melletti házakban közösségben élő harmadrendi nővérek.

A XIV. században őket hívták *világban élőknek*. A források alapján tehát megállapítható, hogy ez alatt értették mind a harmadrendieket, mind a segítő testvéreket, mind pedig azokat a nőket, akik saját életállapotukban maradtak és otthonukban éltek meg az evangéliumi és a „boldogságok szerinti” életet.

Ugyanakkor számos *kármelitákat pártoló testvérület* is működött ebben az időben, amelyek szintén a kármelita lelkeséget követték, és időben megelőzték a harmadrendeket.⁵⁸⁷

⁵⁸⁵ PUSKELY M., *Szerzetesek*, 61–64. és 144. PUSKELY M., *A keresztény szerzetesség történeti fogalomtára*, 757–758.

⁵⁸⁶ *The Third Order of Our Lady of Mount Carmel in New Catholic Encyclopedia*, XIV., 96.

⁵⁸⁷ Ilyen volt például Firenzében a *Kármelhegyi Boldogasszony- és Szent Ágnes-Társulat*, illetve a *Szent Miklós-Társulat*. Lásd bővebben MCMAHON, P. T., *Carmel and Laypeople – Medieval Florence*, in *Carmel in the World* 31 (1992/3) 247–255.

A II. Vatikáni Zsinat után a reformintézkedések nem csupán a szerzetesi regulákban és világi harmadrendek szabályzataiban eredményeztek változást, hanem kihatott a világi rendek működésére, a tagok szemléletére is. VI. Pál pápa az 1978. június 2-án kelt, *Seraphicus Patriarcha* kezdetű körlevelével jóváhagyta és megerősítette a zsinat szellemiségében átfogalmazott ferences harmadrend reguláját (*Regula rinnovata*).

Összehasonlítva a XIII. Leó pápa által jóváhagyott regulát a ma hatályossal, elmondható, hogy már nem helyi, hanem nemzetközi alapon, egyetlen rendként szerveződik a rend és helyi vezetői nem a ferences atyák, hanem világiak. A harmadrend helyi, regionális, országos és nemzetközi szinten működő *testvéri közösségekből* áll, a ferences rendtartományoktól független.⁵⁸⁸ A világiak életében a hangsúly az áhítatgyakorlatokról a közösségi, apostoli életre helyeződött át. A regula 2. pontja a közösséget olyan, az egész világon elterjedt, szervezett katolikus testvéri közösségként definiálta, amelynek testvérei és nővérei a saját világi állapotukban akarják megvalósítani a szeretet tökéletességét, és fogadalommal kötelezik el magukat az Evangélium szerinti életre.⁵⁸⁹ A zsinati tanítás és a világiakról továbbfejlesztett teológiai kép jól tükröződik a megújított regulában. Míg az 1883-as szabályok főként *előíró, tiltó rendelkezéseket* tartalmaztak, addig a megújított regula inkább *buzdít* és a másokkal való *párbeszédet* szorgalmazza az egyéni törekvések helyett. A regula több helyen is támaszkodik a zsinati tanításra⁵⁹⁰ és már a címében is tükrözi a világiakról megváltozott egyházképet, miként a Szent Ferenc Harmadik Rendje helyett a *Ferences Világi Rend* terminológiáját vezeti be. Míg a Leó-féle szabályzat értelmezésében a harmadrend helyi egyesület volt, 1978-tól már egyre inkább az a felfogás uralkodott, hogy a Ferences Világi Rend több mint egyszerű confraternitas, *valódi rend*, hiszen saját szervezettel, illetve vezetővel bír, független az első rendektől és autonómiával rendelkezik.⁵⁹¹

A regulát az 1983-as Egyházi Törvénykönyv néhány helyen pontosítja, így többek között a kánoni törvények alapján ma már egyértelműen a világiak nemzetközi nyilvános társulásai közé sorolódik.⁵⁹² A régi regula a szerzetesrendtől való szorosabb függés miatt számos szerzetesi fogalommal operált. A tagokat *terciáriusoknak* nevezte, a taggá válás feltétele a *novíciátus* és fogadalomtétel volt.

⁵⁸⁸ *A Ferences Világi Rend Regulája, Általános Konstitúciói, Országos Statútumai és Szerzeteskönyve*, 21–22. vö. LINO, B., *A ferences világi rend természete*, in *Forma Minorum* 42 (2007) 2–15, különösen 12. WOLSKY A., *A Ferences Világi Rend*, in *Vigilia* 9 (2005) 702–711.

⁵⁸⁹ Lásd *A Ferences Világi Rend Regulája, Általános Konstitúciói, Országos Statútumai és Szerzeteskönyve*, 13.

⁵⁹⁰ LG, 31., GS, 93. vö. *Evangeliu nuntiandi* 70. pont.

⁵⁹¹ LINO, B., *A ferences világi rend természete*, in *Forma Minorum* 42 (2007) 2–15.

⁵⁹² VÁRNAI J. (ed.), *Kézikönyv a Ferences Világi Rend életéhez*, 59–66.

Fogadalomtételkor a tagok rendi nevet vettek fel, habitust viseltek (a Leó-féle regula szerint már csak skapulárét és kordát) és egymást testvérnek/nővérnek nevezték. Ezzel szemben az 1978-as szabályzat alapján a tagok megtartják a keresztségben kapott nevüket, akiket *világi ferenceseknek* nevez, illetve akik *bevezetés* és *egyéves képzés* után tesznek fogadalmat.⁵⁹³

A II. Vatikáni Zsinat után változott meg a *kármelita harmadrend* elnevezése is, *Világban Élő Kármelita Rend* (VÉK) lett.⁵⁹⁴ A társulás önmeghatározása szerint „lelkileg egységes hivatások megélése különböző életkörülmények között”, ami szintén a zsinati szellemiséget tükrözi vissza.⁵⁹⁵ A VÉK tagjaira vonatkozó Konstitúciót időről időre a kor követelményeinek megfelelően módosítják, újítják. A VÉK-Konstitúciók alapján a Kármelhegyi Boldogasszonyról és Jézusról nevezett Szent Teréz Világi Rendje a világi hívek társulata, a Sarutlan Kármelita Rend szerves része. Alapvetően a helyi közösségre épül és mind tartományi, mind közösségi szinten jogi személyiséggel bír.⁵⁹⁶

A többi szerzetesközösséghez hasonlóan a premontreieknél is megfigyelhetők a II. Vatikáni Zsinatot követő reformhatások. A Premontrei Világi Rend hatályos egyetemes szabályai szerint tagok felvételéhez a 16. életév betöltése szükséges, míg 18. életév előtt fogadalom nem tehető. A társulatot meghatározott időközönként az apát vagy a megbízottja látogatja, aki emellett a tagok képzésében és hivatásuk teljesítésében is segíti a világiakat.⁵⁹⁷

Látható tehát, hogy a II. Vatikáni Zsinat nyomán a terciárius/terciária kifejezés fokozatosan tűnik el a szabályzatokból és a harmadrend helyett a Ferences Világi Rend, a Világban Élő Kármeliták Rendje, illetve Premontrei vagy Szent Norbert Világi Rendje elnevezés válik elterjedtté. Ugyanakkor a zsinati tanítás új tartalma az egyes konstitúciókba és részleges statútumokba még eltérő módon épült be. Így például, míg a világi ferenceseknél a testvér és nővér megszólítás, valamint rendi keresztnevek felvétele teljesen megszűnt, addig a kármelitáknál ez az ősi hagyomány továbbra is megmaradt.⁵⁹⁸

⁵⁹³ VÁRNAI J., *Kézikönyv a Ferences Világi Rend életéhez*, 67–78.

⁵⁹⁴ *Kármelita harmadrend* in *Magyar Katolikus Lexikon*, VI., 214.

⁵⁹⁵ VÉN E. T., *A Teréziánus Kármel Világban Élő Rendje*, in *Vigilia* 9 (2005) 712–719, különösen 714. vö. *LG*, 4 in AAS 57, 1965. 6–7. *SC*, 28–30 in AAS 56, 1964. 107–108. *GS*, 43 in AAS58, 1966. 1061–1062.

⁵⁹⁶ *A Kármelhegyi Boldogasszony és Jézusról nevezett Szent Teréz Világi Rendjének Regulája, Konstitúciói, Tartományi Statútumok*, 22., 37. és 40. pont. vö. CIC 301, 303–306. és 313. kánonok.

⁵⁹⁷ *Szent Norbert Világi Harmadrendje*, forrás: <http://www.opraem.hu/harmadrend.htm>. A hatályos szabályzatot lásd a rend központi honlapján: <http://www.premontre.org>

⁵⁹⁸ Lásd a Magyar Rendtartomány Statútumának 5. pontját. in *A Kármelhegyi Boldogasszony és Jézusról nevezett Szent Teréz Világi Rendjének Regulája, Konstitúciói, Tartományi Statútumok*, 31.

Hazai tekintetben a zsinati hatások érvényesülése nem csupán a jogalkotás terén, hanem a gyakorlati életben is későbbre tolódott, amelyet a magyar történelmet kettészakító 50 éves diktatúra okozott. A második világháború utáni szeparációs törekvések és földreform az egész magyar egyházat súlyosan érintették.⁵⁹⁹ A kommunista éra berendezkedését követően a kormány minden eszközzel azon volt, hogy az egyházi befolyást visszaszorítsa. 1948. június 16-án államosították az egyházi iskolákat, napi rendre tűzve az állam és egyház szétválasztásának gondolatát.⁶⁰⁰ A vallásoktatás tárgyában hozott 1949. évi 5. törvényerejű rendelet értelmében megszűnt a kötelező hitoktatás,⁶⁰¹ mindennaposá vált a megfélemlítés és a burkolt szankció következtében számos család életében csak a titokban történő vallásgyakorlás vált lehetővé.⁶⁰² Végül a teljes egyházellenesség kibontakozása az 1950. szeptember 7-én kelt, a szerzetesrendek működési engedélyéről szóló 1950. évi 34. törvényerejű rendeletben testesült meg, amikor is betiltották a hazai szerzetesrendeket és csak azok működhetek tovább, amelyekkel az állam külön egyezményt kötött. Így kapták vissza intézményeiket a piaristák (Budapesten és Kecskeméten), a bencések (Pannonhalmán és Győrben), a ferencesek (Esztergomban és Szentendrén), valamint a Budapesten és Debrecenben tevékenykedő női tanítórend, a Miasszonyunkról Nevezett Szegény Iskolanővérek.⁶⁰³ A magyarországi rendek feloszlata következtében a kármelita rend több tagját elhurcolták, a csornai prépostság kanonokjai szétszóródtak, többen külföldre menekültek.⁶⁰⁴ Az 1950 után bekövetkező kemény diktatúrát a magyar jogrendszer mindenben megerősítette. 1951. május 19-én a Kormány felállította az Állami Egyházügyi Hivatalt, amely csaknem 40 évig az egyház kormányzati szabadságának korlátozását, az egyházi ügyekbe való radikális beavatkozást, a kommunista politikai éra diktálásának megtestesülését jelentette.⁶⁰⁵

⁵⁹⁹ GERGELY J. – KARDOS J. – ROTTLER F., *Az egyházak Magyarországon*, 209. Lásd a nagybirtokrendszer megszüntetése és a földműves nép földhözjuttatása tárgyában kibocsátott kormányrendelet törvényerőre emeléséről szóló 1945. évi VI. törvényt.

⁶⁰⁰ Lásd a nem állami iskolák fenntartásának az állam által való átvétele, az azokkal összefüggő vagyontárgyak állami tulajdonbavétele és személyzetének állami szolgálatba való átvétele tárgyában hozott 1948. évi XXXIII. törvényt és a Magyar Népköztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény 54. §-át.

⁶⁰¹ Lásd a vallásoktatásról szóló 1949. évi 5. Népköztársaság Elnöki Tanácsi rendelet végrehatása tárgyában hozott, 1101/1-1949. (IX. 6.) VKM rendeletet.

⁶⁰² A hitoktatásra való jelentkezések, illetve templombajárás statisztikai zuhanására vonatkozó adatokat lásd NAGY P. T., *Hitoktatás az ötvenes években*, 40–46.

⁶⁰³ CZENE –POLGÁR V., *Egyházpolitika az 1950-es években*, in ÖZE S. – MEDGYESY-SCHMIKLI N. (szerk.), *A ferences lelkiesség hatása*, 460–468. NAGY P. T., *Hitoktatás az ötvenes években*, in *Iskolakultúra* 10 (2000/2) 38–46. BELICZAY A., *A magyarországi vallásoktatás története*, in *Theológiai Szemle* 35 (1992/2) 96–100.

⁶⁰⁴ MÁTÉFFY J. B., *Kármelita rend története Magyarországon*, 95–100. *Premontriek in Britannica Hungarica*, XV., 147–148.

⁶⁰⁵ Lásd az Állami Egyházügyi Hivatal felállításáról szóló 1951. évi I. törvényt és a végrehajtása tárgyában hozott 110/1951. (V. 19.) MT rendeletet.

Ugyanakkor a szeptember 15-én kihirdetett, a Vallásfelekezeti Alap létesítéséről szóló 170/1951. (IX. 15.) MT rendeletben meghatározott *kongrua* sajátos függő helyzetet teremtett. Az elnyomás és diktatúra ellen tiltakozó 1956-os forradalom és szabadságharc tovább rontotta a helyzetet. A sorozatos letartóztatások, az Államvédelmi Hatóság szüntelen zaklatása, állandó megfigyelések és egyházellenes intézkedések következtében több pap, szerzetes és terciárius szenvedett testi-lelki sérüléseket, illetve okozta halálukat.⁶⁰⁶

A II. Vatikáni Zsinat hatása így Magyarországon a rendszerváltás előtt igazából nem valósulhatott meg. Eredményeket csak liturgikus és egyházkormányzati téren sikerült elérni, hiszen az Állami Egyházügyi Hivatal szigorúan titkos jegyzőkönyveiben számos esetben hangsúlyozta, hogy gátolni kell a zsinati tanítás hazai gyakorlatban való érvényesülését.⁶⁰⁷

A rendek reformja így nálunk csak a rendszerváltás után következhetett be. Az 1950–1989 között illegálisan működő Ferences Világi Rend Regulája magyar fordításban nyomtatásban először 1988-ban jelent meg, ekkor is kifejezetten belső használatra.⁶⁰⁸ A kármelita és premontrei rendek a négy évtizedes szétszórás után 1989-ben kezdhették meg újrászerveződésüket. S bár a VÉK-közösségek is titokban működtek a diktatúra alatt a Teréziánus Kármel Világban Élő Rendje Konstitúciójának magyar fordítását csak 2007-ben adták ki.⁶⁰⁹ A szétszórátást leginkább megsínylő premontrei rendben a világiak újrászervezése csak 1989 után történt meg. Alapszabályuk a mai napig nem került magyar fordításra.

Magyarország történelmében 1989. június 16. új helyzetet teremtett. Negyven év diktatúra után előtérbe kerültek az emberi és szabadság jogok, a váltógazdaság, illetve többpártrendszer lehetőséget teremtett a gazdasági fejlődésre, valamint demokratikus eszmék kibontakozására. A fordulat évét követően azonban az újrászerveződni törekvő szerzetesrendeknek nehéz helyzettel kellett szembenéznük. A szerzetesek többsége megöregedett vagy olyan testi-lelki sérüléseket szenvedett, hogy aktív tevékenységére már a rend nem számíthatott. Az apátiás állapotból főként azok a rendek tudtak talpra állni, amelyek az illegalitás éve alatt is töretlenül folytatták tevékenységüket.

⁶⁰⁶ Lásd az Államvédelmi Hatóság szervezése tárgyában hozott 4353/1949. (XII. 28.) MT rendeletet.

⁶⁰⁷ SZABÓ Cs., *A Szentcsék és a Magyar Népköztársaság kapcsolatai*, 64–81, 200–201, 290–292.

⁶⁰⁸ *Magyar Umbria* ferences füzet 1988. évi 3. számában az első megjelenés. Javított kiadás 1989-ben *Kézikönyv a Ferences Világi Rend életéhez* című könyvben *Várnai Jakab OFM* szerkesztésében.

⁶⁰⁹ Megjelent az Eredeti Regulával és Tartományi Statútumokkal egybeszerkesztve 2007-ben *Kovács Cs. Albert OCD* szerkesztésében.

A ferences és kármelita világiak a szerzetesrendek feloszlása után is igyekeztek titokban működni. Nagy szerepük volt abban, hogy a rendi hagyományokat megőrizték és támogatói legyenek a szerzeteseknek, papságnak. A *Ferences Világi Rend* fejlődött a leggyorsabban a rendszerváltás után. 1990-ben tartotta meg az első országos konferenciát Esztergomban, és 2005-ben Magyarországon 38 közösségen belül mintegy 550 világi ferencest tartottak nyilván. A jelenlegi adatok alapján ma 40 közösségben 480 tag él az FVR-Regula szerint. A csökkenést a közösségek elöregedése okozza. A Ferences Világi Rend a megújulás jegyében elsődleges célként tűzte ki a ferences lelkiség fiatalok számára való vonzóvá tételét, valamint a folyamatos missziós tevékenységet.

A *Világban Élő Kármelita Közösségek* már sokkal nehezebben tudtak talpra állni. Miután alapjában véve kontemplatív rend, így a jozefinizmus idején haszontalannak nyilvánították és a XX. században is sokkal nagyobb támadásnak voltak kitéve. Emiatt a világi rendek közösségei is csak később tudtak megalakulni és a rendszerváltás utáni újrászerveződésük is jóval lassabban indult meg. Jelenleg 13 közösségben 400 világi kármelitát tartanak nyilván. A VÉK-Konstitúciók mára már koherensek a II. Vatikáni Zsinat tanításaival és megfelelnek a zsinat utáni dokumentumoknak is.⁶¹⁰ Az első hazai Tartományi Statútumok 2007-ben kaptak jóváhagyást és megerősítést.

Még ennél is lassabb a *Premontrei Világi Rend* újjászerveződése, ami azzal is magyarázható, hogy a rendszerváltás előtt csak rövid ideig működött. Első ízben 1943-ban kezdett szerveződni, de 1948-ban – az oktatási intézmények államosítását követően – feloszlott. A világi rendet *Keresztesy Parker László* apát megbízására *Szár Gyula Gergely O.Praem.* kezdte feléleszteni 1989-ben és a zsinati szellem szerint átdolgozott hazai szabályzat 2010-ben fogalmazódott meg. Megerősítést azonban még nem nyert, így csak tervezetként lehet figyelembe venni. Minden üldöztetés és hányattatás ellenére, ha lassan is és teljességgel csak a rendszerváltás után, mégis megindult a hazai világi rendek – II. Vatikáni Zsinat tanítása szerint való – megreformálása. A rendek jelenlegi vezetőivel való személyes kapcsolatfelvétel során betekinthettünk az egyes közösségek életébe, dokumentációjába és egyetértettünk abban, hogy a megújulási folyamat még ma is tart. A rendszerváltás óta eltelt rövid idő nem volt elegendő arra, hogy a kétszer olyan hosszú ideig tartó üldöztetést ki tudják heverni a tagok.

⁶¹⁰ Az *Evangelii nuntiandi* kezdetű adhortatio (8 Dec. 1975) in AAS 68, 1976. 5–76. II. János Pál pápa szinódus utáni apostoli buzdítása: *Christifideles laici* (30 Dec. 1988) in AAS 88, 1996. 377–486. II. János Pál pápa megszentelt élet kezdetű apostoli buzdítása: *Vita consecrata* – (25 Mar. 1996) in AAS 88, 1996. 377–486. vö. LUPI, M., *A sarutlan Kármel Laikussága: Hivatás, önazonosság és együttműködés a renddel* (2. rész), in *Kármel* 11 (1999/2) 8–10.

Megismerhettük a jelenlegi problémáikat, azok kezelésére felállított megoldási módszereket, célkitűzéseket. Összegezve mind a forráskutatás, mind a levéltári munka, mind pedig a személyes tapasztalatok eredményeit, az alábbi következtetéseket és javaslatokat tesszük:

- A kiválasztott világi rendek hazai saját joganyagai a nemzetközi szabályozás keretein belül részletesen határozzák meg a közösségek életét, számos szigorítást alkalmazva. Ez különösen a taggá válás tekintetében érzékelhető, amit egyértelműen a múltbéli tapasztalatokra vezethetünk vissza.
- Meglehetősen szűkösek a kármelita és premontrei források, ezek további egyháztörténeti kutatást igényelnek. A világi rendekről tudományos igényű munkát ezideig nem találtunk, csupán a ferences harmadrendekről van néhány forrás, illetve kézikönyv, de ezek is csak a levéltárban lelhetők fel.
- A közösségek még mindig keresik önazonosságukat és helyüket, a folyamatos megújulásra való törekvés mindhárom rendben tetten érhető.
- A küldetésüket meghatározó lelkiesség átadása nem zökkenőmentes, az idős tagság nehezen tud megfelelni a fiatalság modern kori szellemi igényeinek. Szükségszerű lenne ezért a tagok folyamatos és alaposabb képzése, amelyre rendelkezések vannak, de a gyakorlatban még nem mindenhol működik.
- Szükségesnek tartjuk, hogy a közösségek megismerjék a múltjukat, a múlt példáiból merítsenek, és azt építsék tovább a jelenben.
- A XXI. század égető problémája a család válsága, ezért itt tudnak a leghatékonyabban apostolkodni. Saját példájukon keresztül és a közösségi szinten való megjelenéssel érzékelhetővé kell válni missziójuknak, különösen az életvédelmi, családvédelmi területeken.
- Az egyház fő célkitűzése és feladata a lelkek üdvössége, amiben a világi rendek hatékony segítői lehetnek. Azáltal ugyanis, hogy a világban élnek, hídszerepet töltenek be nem csupán a szerzetesrendek, hanem az egyházmegyei papság felé is. Meggondolandónak tartjuk ezért a világi rendek országos vezetőinek, illetve nemzetközi kapcsolatokért felelős képviselőinek egyházmegyei zsinatokon való részvételét, legalább megfigyelői státusban. A világi krisztushívók napi problémáival és nehézségeivel kapcsolatosan a legtöbb információval ők rendelkeznek, ugyanakkor evangelizációs küldetésük révén értékes megoldási javaslatokat tehetnek az egyházi célok világban való beteljesítésében.

Szakirodalom

Források

- Ad gentes* (a II. Vatikáni Zsinat határozata az Egyház missziós tevékenységéről) (1965. dec. 7.) COD 1011–1042.
- A Ferences Világi Rend Regulája, Általános Konstitúciói, Országos Statútumai és Szertartáskönyve*, Budapest 2002.
- A Kármelhegyi Boldogasszony és Jézusról nevezett Szent Teréz Világi Rendjének Regulája, Konstitúciói, Tartományi Statutumok*, Budapest 2007.
- Allgemeines Landrecht für die Preußischen Staaten von 1794*, Berlin 1970. 574.
- AUGUSTINUS, A. ST., *Opera omnia* (Supplementum/MIGNE), Parisiis 1845.
- Az 1895. évi törvények gyűjteménye*, Budapest 1895.
- Bullarium Franciscanum*, Tom. I–VII., Roma 1759–1768.
- Codicis Iuris Canonici Fontes*, GASPARRI, P. (ed.), Vol. I., Roma 1921.
- Codicis Iuris Canonici Fontes*, GASPARRI, P. (ed.), Vol. III., Roma 1921.
- Codicis Iuris Canonici Fontes*, SERÉDI, J., (ed.), Vol. VII., Roma 1921.
- Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, ALBERIGO, J. – JOANNOU, P-P. – LEONARDI, C. – PRODO P. (ed.), Germany 1962.
- Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, ALBERIGO, J. –DOSSETTI, J. A. – JOANNOU, P-P. – LEONARDI, C. – PRODO P. (ed.), Bologna 1973.³
- Corpus Iuris Canonici, I, Decretum Magistri Gratiani*, Lipsiae 1928.
- Christus Dominus* (a II. Vatikáni Zsinat határozata a püspökök pásztori szolgálatáról az Egyházban) (1965. oct. 28.) COD 921–939.
- DENZINGER, H. – HÜNERMANN, P., *Hitvallások és az Egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai* (Szent István Kézikönyvek 9), Budapest 2004.
- DENZINGER, H. – SCHÖNMETZER, A., *Enchiridion Symbolorum Definitionum et Declarationum de rebus fidei et morum*, vol. XXXIV., Freiburg 1965.
- Deus caritas est* (XVI. Benedek pápa enciklikája) (2005. dec. 25.)
- DIÓS I. (szerk.), *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai* (Szent István Kézikönyvek 2), Budapest 2000.
- FILA B. – JUNG L. (ford.), *Az Egyházi Tanítóhivatal megnyilatkozásai*, Kisterenye – Budapest 1997.

Fonti Francescane, Padova 1983.³

GÁL F., *XI. Pius pápa teológiája* (Doktori értekezés), Kassa 1941.

KOLOSVÁRI S. – NAGY GY. – ÓVÁRI K. (ford.), *1000–1526. évi törvéncikkek*, Budapest 1899.

KOLOSVÁRI S. – ÓVÁRI K. (ford.), *1526–1608. évi törvéncikkek*, Budapest 1899.

KOLOSVÁRI S. – ÓVÁRI K. (ford.), *1540–1848. évi erdélyi törvények*, Budapest 1900.

Leges Ecclesiae, GUTIÉRREZ, D. A. (ed.), Roma 1994.

LOMBARDIA, P., *Lezioni di diritto canonico*, Milano 1984.

Lumen gentium (a II. Vatikáni Zsinat hittani rendelkezése az Egyházzól) (1964. nov. 21.)
COD (1973) 849–899.

Magyar Törvénytár 1884–1886. évi törvéncikkek, Budapest 1897.

Magyarországi Rendeleték Tára 1899, I., Budapest 1899.

Magyarországi Rendeleték Tára 1936, Budapest 1937.

1941. évi törvéncikkek, Budapest 1942.

1943–45. évi törvéncikkek, Budapest 1947.

1947. évi országos törvénytár, Budapest 1947.

1948. év hatályos jogszabályai, Budapest 1949.

MAJSAI M., *Assisi Szent Ferenc Harmadrendjének Szabály- és Vezérkönyve*, Budapest 1935.

MIGNE, I.-P. (ed.), *Patrologiae cursus completus. Series Latina*, Lutetiae Parisiorum 1844–1864.

Minisztertanácsi és miniszteri rendeletek 1949, I., Budapest 1950.

Pastor bonus. II. János Pál pápa konstitúciója a Római Kúriáról (AAS 80, 1988. 841–930.)

Perfectae caritatis (a II. Vatikáni Zsinat határozata a szerzetesi élet korszerű megújításáról) (1965. oct. 28.) COD (1973) 939–947.

XII. Pius Provida Mater kezdetű apostoli konstitúciója a tökéletesség megszerzésére szolgáló kánoni állapotról s világi intézményekről, BÁNK J. (ford.), Budapest 1948.

Redemptionis donum. II. János Pál pápa apostoli buzdítása a szerzetesi közösségeknek, az Istennek szentelt életről, a megváltás misztériumának fényében, KISS L. (ford.), Budapest 1984.

Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio, MANSI, I. D. (ed.), I–XXXI, Florentinae-Venetis 1757–1798.

- SÖVEGES D. – PÁHI G. (ford.), *Szent Benedek Regulája* (Patrisztika), Pannonhalma 2005.
- Törvények, törvényerejű rendeletek 1949*, Budapest 1950.
- Törvények, törvényerejű rendeletek és minisztertanácsi rendeletek 1950*, Budapest 1951.
- Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1951*, Budapest 1951.
- Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1952*, Budapest 1953.
- Vita consecrata. II. János Pál pápa megszentelt élet kezdetű apostoli buzdítása*, DIÓS I. (ford.), Budapest 1996. (AAS 88, 1996. 377–486.)

Felhasznált irodalom

- AAVV., *Az ezeréves Magyarország*, Budapest 1939.
- AAVV., *Family of the Norbertine Sisters 2.*, Zsámbék 2009.
- ABBAS, J., *Forms of Consecrated Life Recognized in the Eastern and Latin Codes*, in *Commentarium pro Religiosis et Missionariis* 76 (1995) 5–38.
- A ferences harmadik rend*, Budapest 1947.
- ALOYSIUS D., *A világban élő kármelita hivatásának megkülönböztető elemei*, in *Kármel* 15 (2003/3) 54–55.
- ANDRÉS, D. J., *Lo forme de vita consecrata: Commentario teologico – giuridico al Codice di Diritto Canonico*, Roma 2005.
- ANDRÉS, D. J., *Observaciones introductorias al titulo De monachis ceterisque religiosis del CCEO*, in *Apollinaris* 65 (1992) 137–147.
- ANDRÉS, D. J., *Szerzetesjog. Magyarázat az Egyházi Törvénykönyv 573–746. kánonjához* (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitas Catholicae de Petro Pázmány nominatae I/2), Budapest 1999.
- ANTALÓCZY P. AT AL., *Felekezeti egyházjog*, Budapest 2004.
- BALANYI GY., *Anima Franciscana*, Budapest 1930.
- BALANYI GY. (ford.), *A tökéletesség tükre* (Specculum perfectionis), Budapest 1926.
- BALOGH M. – GERGELY J., *Állam, egyházak, vallásgyakorlás Magyarországon, 1790–2005, II.*, Budapest 2005.
- BALOGH M. – GERGELY J., *Egyházak az újkori Magyarországon 1790–1992. Adattár*, Budapest 1996.
- BANGERT, V. W., *A jezsuiták története*, Budapest 2002.
- BANGHA, B. – BORBÉLY, I., *Az ősegyház* (Egyháztörténet I.), Budapest 1937.
- BÁNK J., *Egyházi jog. Az egyházi alkotmányjog alapjai*, Budapest 1958.

- BÁNK J., *Kánoni jog I. – Bevezetés a kánoni jogba. A kánoni jog forrásai. Személyi jog*, Budapest 1960.
- BEAL, J. P.– CORIDEN, J. A.– GREEN, T. J. (ed.), *New Commentary on the Code of Canon Law*, New York – Mahwah 2000.
- BELLER P. T., *A Kármel útja: a szeretet útja*, Magyarország 2007.
- BELLO M. L., *Szent Ferenc Harmadik Rendjéről*, Budapest 1939.
- BERNHARD, J. – LEFEBVRE, C. – RAPP, F., *L'époque de la Réforme et du Concile de Trente (Histoire du Droit et des Institutions de l'Église en Occident XIV)*, Paris 1990.
- BEYER, J., *Il diritto della vita consacrata*, Milano 1989.
- BÉLI G., *Magyar jogtörténet*, Budapest – Pécs 1999.
- BELICZAY A., *A magyarországi vallásoktatás története*, in *Theológiai Szemle* 35 (1992/2) 96–100.
- BIANCHI E., *Nem vagyunk különbek. A szerzetesek mint jelentéktelen laikusok*, Pannonhalma 2008.
- BLUME, W., *Recht des Bürgerlichen Gesetzbuches*, Berlin – Leipzig 1913.
- BODA L., *Erkölcsteológia III.*, Budapest 1980.
- BÓDI CS., *A magyar köztársasági intézmény*, in *Rubicon* 8 (1997/72) 45–48.
- CAMPBELL, H., *Szent Norbert a premontrei rend alapítója, a béke apostola (Promontrei Könyvek 1)*, Csorna 1996.
- CAMPBELL, P. E., *The New Code of Canon Law and Religious: Some civil law considerations*, in *Jurist* 44 (1984) 81–109.
- CASAROLI, A., *A türelem vértanúsága*, Budapest 2001.
- CASTANO, J., *Il sacramento del matrimonio I.*, Roma 1991.
- CHESTERTON, G. K., *Assisi Szent Ferenc*, Budapest 1980.
- Codice di Diritto Canonico Commentato (A cura della Redazione di Quaderni di diritto ecclesiale)*, Milano 2001.
- Commentarium pro religiosis et missionariis*, Roma 1952.
- COPPA J. F., *The great popes through history: an encyclopedia*, London 2002.
- CSÁKY K., „Szentasszonyok” egy faluközösség életében, in *Néprajzi látóhatár* 13 (2004/1–2) 137–157.
- CSERHÁTI J., *A magyar katolikus egyház anyagi helyzete*, in *Magyar Katolikus Almanach II., A magyar katolikus egyház élete 1945–1985*, Budapest 1988. 678–696.
- CSERPES J. – SZEMÉLYI J., *Egyházjog II.*, Nyíregyháza in.
- CSIKY G., *Az egyházjog tankönyve III.*, Temesvár 1873.

- CSIZMADIA A. – KOVÁCS K. – ASZTALOS L., *Magyar állam- és jogtörténet*, Budapest 2000.¹¹
- DIÓS I., *Szentelek élete I–II.*, Budapest 2009.
- DOBSZAY B. – GALAMBOSNÉ SZÁRAZ K. (szerk.), *A Ferences Család közösségei Magyarországon* (Szent Ferenc Útja I), Budapest 2009.
- DOBSZAY B. – GALAMBOSNÉ SZÁRAZ K. (szerk.), *Élhető regula a Ferences Családban* (Szent Ferenc Útja II), Budapest 2009.
- Documenta Vaticana*, Budapest 2009.
- EL BEHEIRI, N., *Az emberi jogok megjelenése az ókori gondolkodásban*, in OROSZ A. L. (szerk.), *Emberi jogok a Katolikus Egyház életében és jogában* (Sapientia iuris), Budapest 2010. 43–50.
- ELMER I., *A várkastély kapuja*, in *Új Ember* 59 (2003) Fórum
- Enchiridion iuris canonici* (Concinnavit Stephanus Sipos), Roma 1954.⁶
- ERDŐ P. (ed.), *Az állam és az egyház elválasztása*, Budapest 1995.
- ERDŐ P., *Az élő egyház joga. Tanulmányok a hatályos kánonjog köréből*, Budapest 2006.
- ERDŐ P., *Az ókeresztény kor egyházfegyelme* (Ókeresztény írók 5), Budapest 1983.
- ERDŐ P., *Az egyházjog forrásai. Történeti bevezetés* (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitas Catholicae de Petro Pázmány nominatae III), Budapest 1998.
- ERDŐ P., *Bánk József érsek-püspök emlékére*, in *Kánonjog* 4 (2002) 73–77.
- ERDŐ, P., *Der Einfluss der Rechts der EU auf das eigene Recht der katholischen Kirchen*, in SZUROMI, SZ. A. (ed.), *Concordatary Law* (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitas Catholicae de Petro Pázmány nominatae I/6), Budapest 2008. 259–276.
- ERDŐ P., *Egyházjog* (Szent István Kézikönyvek 7), Budapest 2005.⁴
- ERDŐ P., *Egyházjogi alapismeretek*, Budapest 2001.
- ERDŐ P., *Egyházjog a középkori Magyarországon*, Budapest 2001.
- ERDŐ P., *Megállapodás az Apostoli Szentszék és a Magyar Köztársaság között*, in *Távlatok* 35/36 (1997) 349–355.
- ERDŐ P. – SCHANDA B., *Egyház és vallás a mai magyar jogban* (Egyház és jog I), Budapest 1993.
- FEDELE, P., *Lo spirito del diritto canonico*, Padova 1962.
- FERENCZY R. – KÁLLAY M., *Egyházjogi alapismeretek (Erdő Péter művei alapján)*, Budapest 2000.

- FERENCZY R. – SZUROMI SZ. A., *Mennyiben érinti kánonjogi, illetve polgári jogi szempontból a természetes személy jog- és cselekvőképességét a valamely szerzetesi intézményben tett fogadalom?*, in *Kánonjog* 5 (2003) 77–86.
- FERGE ZS., *A szegénység társadalmi megítélése Magyarországon, történelmi nézőpontból*, in *Valóság* 28 (1985) 30–42.
- FERME, B. E., *I principi interpretativi e „l’inventiva interpretativa”*, in *Periodica* 87 (1998/2–3) 191–213.
- FÖLDI A. – HAMZA G., *A római jog története és intézményei*, Budapest 1996.⁶
- GALLI, M., *Assisi Szent Ferenc és kora*, Budapest 2003.
- GAMBARI, E., *Vita religiosa secondo il Concilio e il nuovo Diritto Canonico*, Roma 1984.
- GARCIA Y GARCIA, A., *The Forth Lateran Council and the Canonist*, Washington 1996.
- GAUDIEMET, J., *Église et cité. Histoire du droit canonique*, Paris 1994.
- GAUDEMET, J., *La formation du droit séculier et du droit de l’Église aux IVe et Ve siècles*, Paris 1979.²
- GEMELLI Á., *A franciskanizmus*, Budapest 1933.
- GERGELY J., *A katolikus egyház Magyarországon 1944–1971*, Budapest 1985.
- GERGELY J., *A pápaság története*, Budapest 1999.
- GERGELY J. – KARDOS J. – ROTTLER F., *Az egyházak Magyarországon*, Budapest 1997.
- GERGELY J., *Katolikus egyház, magyar társadalom 1890–1986*, Budapest 1989.
- GERGELY J., *Magyarország a századfordulótól az ezredfordulóig*, Budapest 2004.
- GESZTELYI T. (szerk.), *Egyházak és vallások a mai Magyarországon*, Budapest 1991.
- GÖNCZI K. – HORVÁTH P. – STIPTA I. – ZLINSZKY J., *Egyetemes jogtörténet I.*, Budapest 2001.⁵
- GRASSL, B., *A premontrei rend szentjei*, Budapest 1941.
- GRÜN, A., *Mindent elhagyni, mert Ő nem hagy el engem (részletek)*, in *Sapientiana* 1 (2008/1) 90–95.
- GRÜN, A. – DUFNER, M., *Alulról induló lelkeség* (Lelkiségi füzetek 20), Pannonhalma 1998.
- HANSTEIN, P. H., *Ordensrecht*, Paderborn 1953.
- HÁRSFAI K., *Egyházi eljárásjog* (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitas Catholicae de Petro Pázmány nominatae II/2), Budapest 2006.
- HERMANN E., *A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig*, München 1973.
- HERVAY F. L., *Szerzetesrendek Magyarországon egykor és ma*, in GESZTELYI T. (szerk.), *Egyházak és vallások a mai Magyarországon*, Budapest 1991. 44–53.

- HIDÁSZ F. – VÁRNAI J. (ed.), *A három társ legendája* (Ferences források 4), Újvidék – Szeged – Csíksomlyó 1995.
- HIDÁSZ F. – VÁRNAI J. (ed.), *Celanói Tamás életrajzi Szent Ferncről* (Ferences források 2), Szeged 1993.
- HÍDVÉGI M. (szerk.), *Boldog Salkaházai Sára*, Budapest 2006.
- HORSTKÖTTER, L., *Xanteni Szent Norbert (+1134), elébb szerzetes, majd Magdeburg érseke*, Csorna 2008.
- HORVÁTH CS., *Parlamenti választások 1990–2006*, in CSEFKÓ F., *Ünnepi kötet Ivancsics Imre egyetemi docens, decan emeritus 70. születésnapjára*, Pécs 2008. 117–217.
- HORVÁTH J., *A szerzetesrendek exemptiója*, Temesvár 1911.
- JOBBÁGYI G., *Személyi és családi jog*, Budapest 2005.
- JOBBÁGYI G. – FAZEKAS J., *Kötelmi jog*, Budapest 2005.
- JÖRGENSEN, J., *Der heilige Franz von Assisi*, München 1922.⁷
- JUVENÁL, P. J. (szerk.), *Assisi Szent Ferenc Harmadik Rendjének Katekizmusa*, Budapest 1927.
- KARÁCSONYI J., *Magyarország egyháztörténete főbb vonásaiban 970-től 1900-ig*, Budapest 1985.
- KARÁCSONYI J., *Szt. Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig*, II., Budapest 1924.
- KAZALY, I., *A katolikus egyházjogtan kézikönyve*, Vác 1888.⁴
- KAZANTZAKISZ, N., *Isten Szegénykéje, Assisi Szent Ferenc*, Budapest 1984.
- KECSKÉS L., *A polgári jog fejlődése a kontinentális Európa nagy jogrendszereiben*, Budapest 2009.
- KING, P., *A monachizmus Nyugaton. A monasztikus szerzetesség története a Nyugati Egyházban*, Budapest 2007.
- KIS M. (ford.), *Lisieux-i Szent Teréz önéletrajza*, Budapest 1995.³
- KISS G., *Állam és egyház a 11–12. századi törvényalkotásban*, in FONT M. – KAJTÁR I. (ed.), *A magyar államiság első ezer éve*, Pécs 2000.
- KOHLER F., *A nagy „tűzvörös sárkány” torkában: koncepciók eljárások ferences szerzetesek ellen 1945–1956*, Budapest 2009.
- KOVÁCS I. E., *Premontreiek* (Szerzetesrendek a Kárpát medencében), Budapest 2002.
- KOVÁCS K., *Ferences szentek és boldogok az év minden napjára*, Veszprém 2002.
- KOWALSKI, J. W., *Szerzetesek, egyházak, társadalom*, Budapest 1975.

- KRÁNITZ M. (szerk.), *Az atyák dicsérete. A 60 éves Vanyó László köszöntése*, Budapest 2002.
- KRÁNITZ M. – SZOPKÓ M., *Teológiai kulcsfogalmak szótára*, Budapest 2003.
- KUMINETZ G., *Az Egyház megszentelő feladata* (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitas Catholicae de Petro Pázmány nominatae I. 6/1), Budapest 2005.
- KUMINETZ G., *Katolikus házasságjog*, Budapest 2002.
- KUTTNER, S., *The Code of Canon Law in Historical Perspective*, in *Jurist* 28 (1968) 129–148.
- LÁBADY T., *A magyar magánjog (polgári jog) általános része* (Dialóg Campus Szakkönyvek), Budapest – Pécs 2002.³
- LANCZKOWSKI, J., *Szerzetesség kislexikona*, Budapest 1999.
- LÁSZLÓ Á., *A ciszterci obláció*, in *Vigilia* 70 (2005/9) 723–728.
- LEMOINE, D. R., *L'epoque moderne (1563–1789). Le monde des religieux* (Histoire du Droit et des Institutions de l'Église en Occident XV Vol. II), Paris 1976.
- LINDNER, E., *Assisi Szt. Ferenc kapucinus rendjének szentjei*, Bécs 1983.
- LINO, B., *A ferences világi rend természete*, in *Forma Minorum* 42 (2007) 2–15.
- LOMBARDIA, P. – ARRIETA, J. I. – EUNSA, *Código de Derecho Canónico*, Edición bilingüe comentada, Madrid 1983.²
- LOSCHERT, K., *Az egyházatyák kora* (Egyháztörténet II.), Budapest 1937.
- LUPI, M., *A sarutlan Kármel Laikussága: Hivatás, önazonosság és együttműködés a renddel (2. rész)*, in *Kármel* 11 (1999/2) 8–10.
- LUPI, M., *A sarutlan Kármel Laikussága: Hivatás, önazonosság és együttműködés a renddel (3. rész)*, in *Kármel* 11 (1999/3) 7–8.
- LUPI, M., *A sarutlan Kármel Laikussága: Hivatás, önazonosság és együttműködés a renddel (4. rész)*, in *Kármel* 11 (1999/4) 9–10.
- LUKÁCSI L., *A II. Vatikáni Zsinat a papságról*, in *Teológia* 41 (2007/1–2.) 54–63.
- MAGYAR E., *Ki volt Meszlényi Zoltán? Mozaikok egy vértanú püspök életéből*, Budapest 2009.
- MÁLYUSZ E., *A Konstanzi Zsinat és a magyar főkegyúri jog*, Budapest 2005.
- MARKUS A. R., *Nagy Szent Gergely és kora* (Monográfiák 5.), Budapest 2004.

- MARZOA, Á. – MIRAS, J. – RODRÍGUEZ-OCANA, R. (ed.), *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law* (Prepared under the responsibility of the Martín de Azpilcueta Institute Faculty of Canon Law University of Navarre), vol. II/2., Midwest Theological Forum – Chicago, Illinois 2004.
- MÁTÉFFY J. B., *Karmelita rend története Magyarországon*, Székesfehérvár 1996.
- MAURUS, K., *A bencés oblátusok*, in *Obláció* 6 (2006/2) 5–6.
- MCMAHON, P. T., *Carmel and Laypeople – Medieval Florence*, in *Carmel in the World* 31 (1992/3) 247–255.
- MELHA Á., *Terciár emléksorok*, New York 1923.
- MENYHÁRT G., *Az Osztrák Általános Polgári Törvénykönyv (jelenlegi érvényében)*, Budapest 1914.
- MÉSZÁROS I., *Kimaradt tananyag. A hatalom* (A diktatúra és az egyház 1975–1990), Budapest 1995.
- MEZEY B. (ed.), *A magyar állam- és jogtörténet forrásai*, Budapest 1998.
- MEZEY B. (ed.), *Magyar alkotmánytörténet*, Budapest 2000.³
- MEZEY B. (ed.), *Magyar jogtörténet*, Budapest 2001.²
- MEYCKENS, S. J. – FESTENBERG-PACKISCH S. J., *Lelki vezető a szerzetesrendek laikus tagjainak*, Budapest 1924.
- MEYENDORFF, J., *Birodalmi egység és keresztény szakadások* (Bizánc Világa IV.), Budapest 2001.
- MITTÁK F., *Magyar történelmi események napról napra. Jeles évfordulók az ezeréves Magyarország történetéből*, Debrecen 2001.
- MITTÁK F., *Híres nők a magyar történelemben*, Debrecen 1999.
- MITTÁK T., *A megszentelt élet intézményeinek alapítási joga* (Baccalaureátusi dolgozat a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Kánonjogi Posztgraduális Intézetében), Budapest 2009.
- MITTÁK T., *A szerzetesi fogadalomtétel és más szent kötelek jogtörténeti, terminológiai változásai a keresztény Keleten és a Latin Egyház jogában* (Licencia dolgozat a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Kánonjogi Posztgraduális Intézetében), Budapest 2010.
- MITTÁK T., *A vallás szerepe az egészséges és beteg emberek életében* (Szakdolgozat), Miskolc 1991. 8–36.
- MONDIN, B., *A pápák enciklopédiája*, Budapest 2001.
- MURÁNYI N., *Világi domonkos közösségek*, in *Vigilia* 70 (2005/9) 692–701.

- NAGY P. T., *Hitoktatás az ötvenes években*, in *Iskolakultúra* 10 (2000/2) 38–46.
- NAGYMÁNYOKI G., *A ferences missziók vérrel írt története*, Budapest 1944.
- NANOVFSZKY GY. (szerk.) *Kereszténység – katolicizmus – ortodoxia*, Budapest 1996.
- NAVARRO, L., *Typical forms of the association of the faithful*, in *Philippine Canonical Forum* 5 (2003) 102–107.
- NIGG, W., *A szerzetesek titkai*, Budapest 1984.
- NOTTER A., *A szerzetesi professio egyházi és világi jog szerint*, Budapest 1908.
- NOTTER A., *A szerzetesi szegénység jogi tartalma*, in *Hittudományi folyóirat* (1909) 430–459.
- O'DONNELL, C., *A modern presentation of Carmelite Spirituality: The 1995 Constitutions I.*, in *Carmel in the World* 40 (2001) 2–11.
- ÓRIGENÉSZ, *Az imádságról és a vértanúságról* (Ókeresztény írók 14), Budapest 1997.
- OROSZ A., *A tökéletesség életcélja és annak motivációi a IV. századi szerzeteseknél*, in BAÁN I. (szerk.), *A szentatyák nyomdokait követve. In memoriam Vanyó László*, Budapest 2003. 249–277.
- ÖRSY L., *A lélekre nyitottan. Szerzetesélet a II. Vatikáni zsinat után*, Budapest 1997.
- OSZVALD A., *Fejezetek a magyar premonstreiek 800 éves múltjából*, Gödöllő 1940.
- ŐZE S. – MEDGYESY-SCHMIKLI N. (szerk.), *A ferences lelkiség hatása az újkori Közép-Európa történetére és kultúrájára* (Művelődéstörténeti Műhely, Rendtörténeti konferenciák 1/1.), Piliscsaba – Budapest 2005.
- PÁLFFY G., *A tizenhatodik század története*, Budapest 2000.
- PAPADAKIS, A. – MEYENDORFF, J., *A keresztény Kelet és a pápaság felemelkedése* (Bizánc Világa VI.), Budapest 2002.
- PIERRARD, P., *A katolikus egyház története*, Szeged 1994.²
- PÓKA GY., *Az egyházközségek és egyesületek*, in *Magyar Katolikus Almanach II., A magyar katolikus egyház élete 1945–1985*, Budapest 1988. 285–287.
- PUSKELY M., *A keresztény szerzetesség történeti fogalomtára*, Budapest 2006.
- PUSKELY M., *Keresztény szerzetesség*, Budapest 1995.
- PUSKELY M., *Kétezer év szerzetessége I.*, Budapest 1998.
- PUSKELY M., *Nyisd fel szemeidet és láss! Dr. Batthyány-Strattman László élete*, Budapest 2003.
- PUSKELY M., *Szerzetesek*, hn. 1990.²
- RÁCZ P., *Ferencesek az ország nyugati részén*, Zalaegerszeg 2004.

- RÁKOS R., *Assisi Szent Ferenc Világi Harmadik Rendjének szabályzata és szabályzatmagyarázata*, Vatikán 1962.
- RENAULT, E., *A kármelita nővérek életeszménye*, Eisenstadt 1989.
- RIPP Z., *Rendszerváltás Magyarországon 1987–1990*, Budapest 2006.
- ROMSICS I., *Bethlen István miniszterelnöksége*, in *Rubicon* 7 (1996/64) 12–17.
- ROMSICS I., *A Harmadik Magyar Köztársaság*, Budapest 2010.
- ROMSICS I., *A Horthy-rendszer szociálpolitikája*, in *Rubicon* 1 (1990/6) 24–25.
- ROTZETTER, A. – VAN DIJK W. C – MATURA T., *Assisi Szent Ferenc. A kezdet, és ami abból megmaradt*, Budapest 1995.²
- ROZSNYÓI Á., *A Szálasi-puccs*, Budapest 1977.
- RUPPERT, F., *A pakhomiánus szerzetesség és a kolostori engedelmesség kezdetei* (Rendtörténeti füzetek 5), Pannonhalma 2001.
- SABATIER, P., *Leben des Heiligen Franz von Assisi*, Zürich 1919.
- SÁROSI A., *Bencés obláció*, in *Obláció* 6 (2006/2) 7–10.
- SÁROSI A. P., *A bencés obláció*, in *Vigilia* 70 (2005/9) 720–722.
- SARRANT, A., *Chronicle of the twenty-four Generals of Orders of Friars Minor (1369–1374)*, Tom. III., Malta 2010.
- SCHALÜCK H., *„Betöltötte az egész földkerekséget Krisztus evangéliumával”: Hagyományörzés és prófétaság: gondolatok a ferences evangelizációról*, Budapest 1996.
- SCHANDA, B., *A New Era of Concordats? Church And State in the New Member Countries of the European Union*, in SZUROMI, SZ. A. (ed.), *Papare viam Domino. Commemorative Studies on the occasion of Rt. Rev. Polikarp F. Zakar Ocsit.'s 75th Birthday* (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitas Catholicae de Petro Pázmány nominatae III/7), Budapest 2005. 125–149.
- SCHANDA B., *Az Egyház a vallásszabadságról – Vallásszabadság az Egyházban?*, in OROSZ A. L. (szerk.), *Emberi jogok a Katolikus Egyház életében és jogában* (Sapientia iuris), Budapest 2010. 139–144.
- SCHANDA, B. (ed.), *Legislation on Church–State Relations in Hungary*, Budapest 2002.
- SCHANDA B., *Magyar állami egyházjog* (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitas Catholicae de Petro Pázmány nominatae I/4), Budapest 2003.
- SCHANDA B., *Vallási kisebbségek védelme a konkordatárius jogban*, in *Kanonjog* 10 (2008) 91–99.

- SCHANDA B., *Világi jog az egyházban – egyházi jog a világi jogban*, in *Kánonjog* 1 (1999) 79–88.
- SCHERMANN E., *A magyar szerzetesek jogi helyzete és a mostani magyar szerzetek rövid ismertetése*, Budapest 1943.
- SCHERMANN E., *A szerzetesjog elemei*, Pannonhalma 1930.
- SCHERMANN E., *Szerzetesjog*, Pannonhalma 1927.
- SIPOS I., *Az új egyházi törvénykönyv főbb vonásai és ujitásai*, Pécs 1918.
- STACK, G., *A History of St. Michael's* (Doctorate Dissertation, Pepperdine University), 1997. 24–27.
- R. SÜLE A. (szerk.), *Varietas Historiae*, Budapest 1990.
- SZABÓ CS., *A Szentszék és a Magyar Népköztársaság kapcsolatai a hatvanas években*, Budapest 2005.
- SZABÓ GY. P., *Ferencrendiek a magyar történelemben*, Budapest 1921.
- SZABÓ I., *Német alkotmányfejlődés*, Budapest 2002.
- SZÁNTÓ K., *A katolikus egyház története I–III.*, Budapest 1983–1987.
- SZÁNTÓ K., *Az 1956-os forradalom és a katolikus egyház*, Miskolc 1993.
- SZÁNTÓ K., *Egyháztörténelem*, Budapest 2001.
- SZATHMÁRY B., *Jogi és egyházi alapismeretek*, Sárospatak–Debrecen 1997.
- SZENT BONAVENTÚRA, *A tökéletesség kis tükre* (A lelkiélet ferences mesterei), Budapest 1941.
- Szent Norbert Harmadik Rendje*, Nagyvárad 1940.
- Szent Norbert Világi Harmadrendje*, Csorna 1945.
- SZ. JÓNÁS I., *Árpád-házi Szent Erzsébet*, Budapest 1997.
- SZUROMI SZ. A., *A IV. Lateráni Zsinat (1215) határozatainak jelentősége teológiai, jogi és történeti szempontból*, in *Teológia* 40 (2006/1–2) 85–95.
- SZUROMI SZ. A., *Megjegyzések az egyház és állam modern kori viszonyának változásaihoz*, in *Jogtörténeti szemle* 4 (2003) 7–13.
- SZUROMI SZ. A., *A Megszentelt Élet Intézményei és Apostoli Élet Társaságai Kongregáció illetékessége és működése*, in *Kánonjog* 13 (2011) 49–56.
- SZUROMI SZ. A., *A püspöki joghatóság és a szerzetesi közösségek a VI. századig*, in KRÁNITZ M. (szerk.), *Az atyák dicsérete. A 60 éves Vanyó László köszöntése*, Budapest 2002. 229–242.
- SZUROMI SZ. A., *A szemináriumi és szerzetesi növendékképzés alapelvei*, in *Teológia* 41 (2007/1–2) 64–69.

- SZUROMI SZ. A., *A tulajdon és a birtok kérdése a szerzetes intézményekben*, in *Jogtudományi Közlöny* 56 (2001) 487–490.
- SZUROMI SZ. A., *Az egyházi intézményrendszer alakulása a II. Vatikáni Zsinat nyomán*, in *Kánonjog* 1–2 (2001) 45–48.
- SZUROMI, SZ. A. (ed.), *Concordatary Law* (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitas Catholicae de Petro Pázmány nominatae I/6), Budapest 2008.
- SZUROMI SZ. A., *Egyházi intézménytörténet* (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitas Catholicae de Petro Pázmány nominatae I/5), Budapest 2003.
- SZUROMI SZ. A., *Esztergomi Zsinatok és kánongyűjtemények a XII. századi Magyarországon*, in *Iustum Aequum Salutare* 2 (2006/1–2.) 191–201.
- SZUROMI SZ. A., *Il passaggio da un Istituto ad un altro Istituto di Vita Consacrata*, in *Commentarium pro Religiosis et missionariis* 90 (2009) 335–341.
- SZUROMI SZ. A., *Kánonjogtudomány és kodifikáció*, in *Iustum Aequum Salutare* 4 (2008/2) 83–92.
- SZUROMI SZ. A., *La riforma della vita dei canonici: dell' Ordine Premostratense e il nuovo Codice di diritto Canonico*, in *Angelicum* (2008) 1089–1099.
- SZUROMI SZ. A., *Legal regulation of the religious sphere – notes on the development of Church and State relations in Central and Eastern Europe, mirrored by the recent two decades*, in *Iustum Aequum Salutare* 6 (2010/1) 211–218.
- SZUROMI SZ. A. (ed.), *Medieval canon law collections and european ius commune* (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitas Catholicae de Petro Pázmány nominatae III/8), Budapest 2006.
- SZUROMI, SZ. A. (ed.), *Papare viam Domino. Commemorative Studies on the occasion of Rt. Rev. Polikarp F. Zakar Ocist.'s 75th Birthday* (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitas Catholicae de Petro Pázmány nominatae III/7), Budapest 2005.
- SZUROMI SZ. A., *The Character of Juridical Personality of monastery as a community of persons up to the 13th Century*, in *Folia Theologica* 11 (2001) 101–109.
- SZUROMI SZ. A., *Törekvés a régi egyházi kánonok összegyűjtésére, mint a középkori egyetemes kánonjog-gyűjtemények sajátossága (8–12. század)*, Budapest 2009.
- SZUROMI SZ. A., *Zsinati fegyelem és pápai kapcsolatok Magyarországon*, in *Vigilia* 67 (2002/7) 512–515.

- SZUROMI SZ. A. – FERENCZY R., *Az egyház és állam kapcsolatainak alakulása Közép- és Kelet-Európában az elmúlt két évtized jogalkotásának tükrében*, in *Kánonjog* 12 (2010) 105–112.
- SZUROMI SZ. A. – FERENCZY R., *Az egyházi személyek utáni öröklés hatályos egyházzjogi és magyar állami egyházzjogi vonatkozásai*, in *Kánonjog* 10 (2008) 101–106.
- TAKÁTS E. J., *Istennek szentelt életünk a VÉK-ben*, in *Kármel* 13 (2001/4-5.) 58–59.
- TAKÁCS I., *Assisi küldöttei*, Gyöngyös 1945.
- TARCAI GY., *A nagy rendalapítók*, Budapest 1918.
- TARCAI GY., *Az Árpádház szentjei*, Budapest 1994.
- TEKULICS J. (ford.), *Assisi Szent Klára – Fioretti*, Budapest 2008.
- TÖRÖK J., *A tizenkettedik század magyar egyháztörténete (Keresztény századok)*, Budapest 2002.
- TÖRÖK J., *A tizenharmadik század magyar egyháztörténete (Keresztény századok)*, Budapest 2003.
- TÖRÖK J., *A tizennegyedik század magyar egyháztörténete (Keresztény századok)*, Budapest 2004.
- TÖRÖK J., *A tizenötödik század magyar egyháztörténete (Keresztény századok)*, Budapest 2006.
- TÖRÖK J., *Egyetemes egyháztörténelem II.*, Budapest 1999.
- TÖRÖK J., *Szerzetes- és lovagrendek Magyarországon*, Budapest 1990.
- TRÉFÁN L., *Mindent megújítani Krisztusban. De hogyan?*, Kolozsvár 1911.
- UJHÁZI L., *A világi törvények átvétele a kánonjogba – a kanonizáció intézménye (22. kán.)*, in *Iustum Aequum Salutare* 6 (2010/3) 143–167.
- UJHÁZI L., *Törvénytárgyalás az Egyházban (16–18. kánon)*, in *Iustum Aequum Salutare* 5 (2009/3) 75–107.
- ULLMANN, W., *A Short History of the papacy in the Middle Ages*, London 1972.
- UNGHVÁRY A., *A harmadik rend történelmi méltatása*, in BUTTYKAY A. (szerk.), *Szent Ferenc nyomdokain (1226–1926)*, Budapest 1926. 375–381.
- URRUTIA, F. J., *De normis generalibus*, Roma 1983.
- VALTER I., *Reform szerzetesrendek a Magyar Királyságban*, in *Vigilia* 67 (2002/7) 492–502.
- VANYÓ L., *Ókeresztény írók lexikona (Szent István Kézikönyvek 10)*, Budapest 2004.
- VARGA K., *P. Kiss Szalézzáról szóló írások (Kézirat)*, Gyöngyös 2001.
- VÁRNAI J., *A szerzetesség az egyházban*, in *Teológia* 23 (1998/3–4) 66–78.

- VÁRNAI J., *Harmadrendek – egykor és ma*, in *Vigilia* 70 (2005/9) 692–719.
- VÁRNAI J., *Kézikönyv a Ferences Világi Rend életéhez*, Szeged 1992.
- VÁRSZEGI A. et al., *A szerzetesség jelene és jövője* (Sapientia füzetek 13), Budapest 2008.
- VÉN E. T., *A Teréziánus Kármel Világban Élő Rendje*, in *Vigilia* 70 (2005/9) 712–719.
- VITÁNYI GY., *A II. Vatikáni Zsinat*, Budapest 1967.
- WANAT, B. J., *A sarutlan kármeliták rendje*, in *Kármel* 5 (1993/4) 9–10.
- WANAT, B. J., *Rendtörténeti összkép*, in *Kármel* 5 (1993/2) 8–9.
- WEISS M., *Rendtartományunk nagyjaink tükrében. Provincia S. Mariae Hungariae O.F.M.*, Várgesztes 1974.
- WILTGEN, R. M., *A Rajna a Tiberisbe ömlött. A II. Vatikáni Zsinat története*, Budapest 1988.
- WOLSKY A., *A Ferences Világi Rend*, in *Vigilia* 9 (2005) 702–711.
- YEO, R., *The structure and content of monastic profession*, Roma 1982.
- ZAKAR P., *Vita monastica in Decreto „Perfectae Caritatis”*. *Historia et interpretatione n. 9*, in *Commentarium pro Religiosis et Missionariis* 51 (1970) 289–320.
- ZAKAR F. P., *Momenti essenziali della storia costituzionale dell’Ordine Cistercense*, in *Analecta Cisterciensia* 53 (1997) 285–365.
- ZARNECKI, G., *Kolostorok, szerzetesek, barátok*, Gyomaendrőd 1986.
- ZÁVODSZKY L., *A Szent István, Szent László és Kálmán korabeli törvények és zsinati határozatok forrásai*, Budapest 1904.

Lexikonok

- Bibliai Lexikon*, Budapest 1989.
- Britannica Hungarica*, I–XV., Budapest 1974–1998.¹⁵
- Código de Derecho Canónico*, Edición bilingüe comentada, Madrid 1983.²
- Dictionnaire de Spiritualité ascétique et mystique. Doctrine et Histoire*, XV., Paris 1932.
- Dizionario degli Istituti di Perfezione*, IX., Roma 2002.
- Jogi lexikon*, Budapest 2009.
- Katolikus Lexikon*, II–III., Budapest 1931–1932.
- Lexikon für Theologie und Kirche*, IX., Freiburg 1986.
- Magyar Katolikus Lexikon*, III–XI., Budapest 1997–2006.
- Magyar nagylexikon*, VII., Budapest 1998.

- Magyar nagylexikon*, XV., Budapest 2002.
New Catholic Encyclopedia, I–XVII., New York 1967–1979.
The Oxford Dictionary of the Christian Church, Oxford 1988.

Levéltári anyagok

- Budai Harmadrend előljárói üléseiről szóló jegyzőkönyv* (1911–1917)
Debreceni Ferences Zárda körzetközponthoz tartozó III. Rend nyilvántartási jegyzéke (1919)
Óbudai Assisi Szent Ferenc III. Rendi Közösség jegyzőkönyve (1942–1954.)
PUSZTAY G., *Beszámoló a Szűz Máriáról nevezett Ferences Rendtartomány kötelékébe tartozó Ferences Világi III. rendi községek életéről, működéséről, valamint a Vizitátori Hivatal működéséről*, Budapest 1948.
RÉZ M., *Kapisztrán rendtartomány világi harmadrendje statisztikai adatai* (1942)
RÉZ M., *Kapisztrán rendtartomány világi harmadrendje statisztikai adatai* (1948/49)
Szent Ferenc III. Rendje, Budapest–Belváros községének Jegyzőkönyve (1921)

Függelék

1. számú táblázat. A régi ferences Harmadrendi Regulák összehasonlítása

Szabályok	Memoriale Propositi (1221)	Supra montem (1289)	Misericors Dei Filius (1883)
Ruházat	Férfiak festés nélküli posztóban, kivágás nélküli köpeny vagy bunda. Nőknek fekete vagy fehér köntös és egy széles len fejkötő, redők nélkül. A körülmények és a hely szokásai szerint ez alól felmentés adható.	Egyszerű posztó, szerény ár és szín, sem egészen fehér, sem egészen fekete, bundájuk zárt, báránybőrből. Nővéreknek szövet köpeny és szoknya, legfeljebb egy fehér vagy fekete köntös, kender vagy len kabát.	Ruházatban a fényűzés kerülése. Skapuláré és korda viselése.
Hústilalom, böjt	Hústilalom vasárnap, kedden és csütörtökön, kivéve, ha betegek vagy gyöngék, vagy úton vannak. Húsvétől Mindenszentekig szigorú pénteki böjtök, Mindenszentektől Húsvétig szerdán és pénteken, illetve az Egyház által előírt általános böjti fegyelem.	Hústilalom hétfő, szerda, péntek és szombat, kivéve betegség, gyöngeség és főbb ünnepek. Pénteken egész évben böjt, kivéve betegség, törvényes ok, Karácsony + 1221-es szabályok, kivéve vasárnap, betegség vagy más szükség.	Szigorú böjt a Szeplőtelen fogantatás (dec. 7.) és Szent Ferenc (okt. 3.) ünnepe előtti napon. Dicséretre méltó emellett, ha: - a terciáriusok ősi szokása szerint (szerdán és szombaton) vagy - minden pénteken szigorú böjt, - vagy szerdán tartózkodnak a hústól.
Gyónás, áldozás	Háromszor egy évben gyónás, illetve áldozás Karácsonykor, Húsvétkor és Pünkösdkor.	Évente háromszor: Karácsony, Húsvét és Pünkösd alkalmával.	Havonta gyónás és áldozás.
Ima	Hét kánoni óra elmondása, papoknak a breviárium szerint.	Hét kánoni óra elmondása, papoknak a breviárium szerint.	Papoknak zsolozsma. A világiak, akik sem a napi zsolozsmát, sem a Boldogságos Szűz Mária kis zsolozsmáját nem végzik, 12 Miatyánk, Üdvözlégy és Dicsőség, kivéve betegség idején.
Közösségi összejövetelek	Havonta, vagy ahogy az előjárók jónak látják rendi összejövetel és szentmise.	Ha tehetik naponta szentmise és havonta egy gyűlés. Havonta egy dénár adomány.	Ha tehetik naponta szentmise és havonta egy gyűlés. Lehetőség szerint szeretetadomány.

Decretum S. Congr. Indulg. – Terti Ordinis S. Francisci (18. sept. 1861)

Tres status comprehendit Tertius Ordo S. Francisci. Primus dicitur regularis, et est ille, qui profitetur regulam Tertii Ordinis cum votis solemnibus, et gaudet omnibus indulgentiis FF. Minorum, Secundus status dicitur saecularis, et est eorum, qui habitant in propriis domibus; huius privilegia nota sunt. Tertius status est eorum, qui habitant in monasteriis, secessibus, conservatoriis, collegiis etc. unam efformantes familiam sub iurisdictione Ordinarium, et dirigitur a sacerdotibus saecularibus absque votis substantibus status religiosi, quamvis recitent Officium Ordinis; hic status ut plurimum tantum mulieres complectitur.

Quaeritur nunc:

Utrum huius tertii status ecclesiae gaudeant indulgentiis, prouti gaudent illae Ordinis FF. Minorum, ita ut Christifideles, qui easdem visitent die 2 augusti, licentur indulgentiam de Portiuncula nuncupatam?

Et quatenus Negative,

Supplicatur pro gratia iuxta petit.

Sac. Congregatio die 18 septembris 1861 respondit:

Monasteria, congregationes, seu communitates mulierum etc. quae subiectae non sunt obedientiae vel directioni Ministri Ordinis FF. Min. S. Francisci non gaudere communicatione privilegiorum et indulgentiarum Ordinis, nisi speciale habeant indultum Sedis Apostolicae, vel nisi agatur de monasteriis Sanctimonialium, quae a cura et gubernio Fratrum suorum Ordinum sub immediatam Episcoporum iurisdictionem translata sunt, quae fruuntur cunctis privilegiis et indulgentiis, ac si sub gubernio Fratrum suorum actu existerent, iuxta decretum Sacrae Congregationis diei 22 aprilis 1711.

Quoad gratiam vero, quae generice petitur pro indulgentiis et privilegiis, de quibus agitur, obtinendis: *Non expedire.*

[Decreta Authentica S. C. Indulg., n. 391.]

„Misericors Dei Filius”

Lex Sodalium Franciscalium Tertii Ordinis

qui *Saecularis* dicitur

Cap. I.

DE COOPTATIONE, TIROCINIO, PROFESSIONE.

§ I. Ne quos cooptari liceat, nisi maiores quatordecim annorum, eosque bene moratos, retinentes concordiae, atque in primis sanctitate professionis catholicae probatos, spectatoque erga Ecclesiam Romanam Sedemque Apostolicam obsequio.

§ II. Nuptae, nisi sciente et consentiente viro, ne cooptentur, extra quam si secus videatur faciendum, auctore sacerdote conscientiae ipsarum iudice.

§ III. Adlecti in sodalitatem scapulare parvum unaque cingulum de more gerant: ni gesserint, statis privilegiis iuribusque careant.

§ IV. Qui quaeve Tertium Ordinem inierint, unum ipsum annum tirocinio exigant: mox, Ordinem rite professi, servaturos esse iura Dei, obedientes Ecclesiae dicto futuros; si quid in iis, quae professi sunt, deliquerint, satis facturos singuli spondeant.

Cap. II

DE DISCIPLINA VIVENDI.

§ I. Sodales Tertii Ordinis in omni cultu hatibuque, sumptuosiore elegantia posthabita, teneant eam, quae singulos deceat, mediocritatis regulam.

§ II. Choreis ludisve scenicis procacioribus, item comissionibus perquam caute abstineant.

§ III. Pastu atque potu utantur frugaliter: neve ante vel accumbant vel assurgant de mensa, quam invocato pie grateque Deo.

§ IV. Ieiunium Mariae Virgini Immaculatae, item Francisco Patri, pridie sacra solemnia, singuli servant: admodum laudabiles, si qui praeterea vel ieiunium in sextas, vel abstinentiam carnum in quartas quasque ferias servarint, disciplina veteri Tertiariorum.

§ V. Admissa rite expianto permenses singulos; item ad divinum epulum accedant per menses singulos.

§ VI. Tertiariorum ex ordine Clericorum, quod Psalmis quotidie dant operam, nihil praeterea hoc nomine debere placet.

Laici, qui nec canonicas, neu Mariales preces, vulgo *Officium parvum B. V. M.*, persolvunt, precationem Dominicam cum Salutatione Angelica et Gloria Patri adhibeant duodecies in dies singulos, excepto si per valetudinem non liceat.

§ VII. Quibus est testamenti factio, ii suo quisque tempore de re sua testentur.

§ VIII. In familiari vita studeant ceteros exemplo antecedere: pietatis artes, resque optimas provehere. Libros vel diaria, unde pernicies virtuti metuatur, domum suam inferri, ab iisque, qui in ipsorum potestate sint, legi ne sinant.

§ IX. Charitatem benevolam et inter se et ad alienos sedulo tueantur. Componendas, sicubi possunt, discordias curent.

§ X. Iusiurandum ne iurent unquam, nisi necessario. Turpia dictu, scurriles iocos fando fugiant. Excutiant sese vesperi, num tale quidquam temere fecerint: si fecerint, errorem poenitendo corrigant.

§ XI. Rei divinae, qui commode possunt, quotidie intersint. Ad coetus menstruos, quos Praefectus indixerit, conveniant.

§ XII. Conferant in commune pro facultate quisque sua nonnihil, unde vel tenuiores e sodalium numero, praesertim affecta valetudine, sublevantur, vel divini cultus dignitati consulatur.

§ XIII. Ad sodalem aegrotantem Praefecti vel adeant ipsi, vel mittant, qui charitatis officia expleat. Iidem, in morbo ancipiti, moneant suadeant, ut quae ad expiandum animum pertinent, aegrotus tempestive curet.

§ XIV. Ad exequias sodalis demortui sodales municipales hospitesve conveniant, simulque Mariales preces instituto Dominici Patris, id est Rosarium, tertiam partem ad caeleste demortui solatium adhibeant. Item sacerdotes inter rem divinam, laici, si poterunt, sumpta Eucharistia, pacem fratri defuncto sempiternam pii volentes adprecentur.

Cap. III.

DE OFFICIIS, DE VISITATIONE, DEQUE IPSA LEGE.

§ I. Officia, advocatis ad conventum sodalibus, deferantur. Eadem triennalia sunt. Oblata ne qui sine causa iusta recuset, ceu oscitanter gerat.

§ II. Curator, qui *Visitor* audit, diligenter quaerat, satisne salvae leges. Eius rei ergo, sodalitorum sedes in singulos annos, eoque crebrius, si res postulaverit, pro potestate circumeat, coetumque habeat, Praefectis sodalibusque universis adesse iussis.

Si quem *Visitor* ad officium monendo iubendo revocarit, sive quid, salutaris poenae nomine, in quemquam decreverit, hic modeste accipiat, idemque luere ne abnuat.

§ III. *Visitatores* ex Primo Franciscantium Ordine, vel ex Ordine Tertio Regulari legantur, quos Custodes seu Guardiani, si id rogati fuerint, designabunt. *Visitoris* munere laicis viris interdictum esto.

§ IV. Sodales nec obediens et noxii iterum et tertium admoneantur officii sui: ni pareant, excedere Ordine iubeantur.

§ V. In his legibus si qui forte quid deliquerint, hoc se nomine culpam suscepturos nullam sciant, exceptis iis quae iuro divino Ecclesiae legibus alioqui praecipuntur.

§ VI. Si quae huius capita legis quemquam servare causa gravis et iusta prohibeat, eum ex ea parte lege solvi, eademve capita commutari prudenter liceat. Cuius rei Praefectis ordinariis Franciscantium et Primi Ordinis et Tertii, item *Visitoribus* supra dictis facultas potestasque sit.

Forrás: ASS 15, 1882. 515–518.

2. számú táblázat. A Leó-féle Regula és FVR-Regula összehasonlítása

Szabályok	Misericors Dei Filius (1883)	Seraphicus Patriarcha (1978)
Rend elnevezése	Világi Harmadrend.	Ferences Világi Rend.
Szervezet	Ferences ágakhoz igazodott.	Rendtartománytól független struktúra.
Státusa	Helyi egyesület.	Nemzetközi nyilvános társulás.
Kormányzat	Szerzetesrendek irányítása alatt álltak.	Autonóm, világi vezetők.
Struktúra	Tartományi struktúra nincs vagy első rendhez igazodó provinciális struktúra.	Helyi, regionális, országos és nemzetközi közösségek.
Tagok státusa	Terciárius (rendi név használata).	Világi ferences (keresztelésben kapott név használata).
Testvéri élet	Előíró és tiltó jellegűek.	Igenlő és buzdító. Konkrét előírások a Konstitúciókban és a Statútumokban.
Ruházat	Ruházatban a fényűzés kerülése. Skapuláré és korda viselése.	A Statútumok szabályozzák.

3. számú táblázat. Államosított szerzetesi fenntartású intézmények

Helység	Ingatlan használatának célja 1948. I. 1. előtt	Tulajdonosa az államosításkor	Tulajdonba vétel jogcíme
Máriapócs	Rendház, zarándokhely	Nagy Szent Bazil Rend	1952. évi 4. tvr.
Veszprém	Rendház	Piarista Rend	1950. évi 34. tvr.
B.gyarmat	A rend kollégiuma	Don Bosco Szent Ferenc Társaság	1948. évi XXXIII. tv.
Gödöllő	Premontrei Gimnázium	Gödöllői Premontrei Perjelség	1950. évi 4. tvr.
Budapest XII. (Hangya u.)	Újonc, nevelőház	Budapesti Piarista Rendház	1950. évi 34. tvr.
Budapest XII. (Költő u.)	Újonc, nevelőház	Budapesti Piarista Rendház	1952. évi 4. tvr.
Nagykanizsa	Piarista iskola	Piarista Rend	3620/1949. Korm. rend.
Nagykanizsa	Rendház	Alapítványi jogon Piarista Rend	1950. évi 34. tvr.
Szombathely	Rendház	Csornai Premontrei Prépostság	1948. évi XXXIII. tv.
Szeged	Rendi tanulmányi ház	Jézus T. Magyar Rendtartománya	1950. évi 34. tvr.
Pincehely- Görbő	Noviciátus	Római Unióhoz tartozó Szent Orsolya Rend	1950. évi 34. tvr.
Budapest I.	Kórház, kolostorkert, templom	Szent Erzsébetről Nevezett Betegápoló Nővérek	1950. évi 34. tvr.
Budapest XX.	Árvaház, kápolna	Jézus Isteni Szívéről Nevezett Kármelita Nővérek	1950. évi 34. tvr.
Nagyatád	Általános iskola	Szent Keresztről Nevezett Irgalmas Nővérek	1948. évi XXXIII. tv.
Szeged	Tanítóképző iskola, kollégium	Miasszonyunkról Nevezett Szegény Iskola Nővérek	1950. évi 34. tvr.
Szob	Oktatási intézmény, nővérlakás	Páli Szent Vincéről Nevezett Irgalmas Nővérek	1952. évi 4. tvr.
Piliscsaba- Klotildliget	Szociális otthon	Eucharisztia Szolgálat Leányai Társasága	1949. évi VII. tv.

Piliscsaba-Klotildliget	Idős nővérek otthona	Páli Szent Vincéről Nevezett Irgalmas Nővérek	1952. évi 4. tvr.
Zalaegerszeg	Rendház, internátus, oktatási intézmények	Notre Dame Női Kanonok és T. Rend	1948. évi XXXIII. tv.
Dombóvár	Óvoda, iskolák	Római Unióhoz tartozó Szent Orsolya Rend	1952. évi 4. tvr.
Nyíregyháza	Iskola	Angolkisasszonyok	1948. évi XXXIII. tv.
Kapuvár	Óvoda	Szatmári Irgalmas Nővérek	3620/1949. Korm. rend.
Békéscsaba	Kápolna, rendház	Szociális Misszió Társulat	1950. évi 34. tvr.
Budapest XI.	Szent Margit Gimnázium	Isteni Megváltótól Nevezett Nővérek	1948. évi XXXIII. tv.
Budapest XI.	Szent Imre Gimnázium	Ciszterci Rend Zirci Apátsága	3620/49/86

Forrás: az 1064/1997. (VI. 11.) Korm. határozattal visszaadott egyházi ingatlanok tulajdonba adásával kapcsolatos pénzösszegek kifizetéséről szóló 2156/1997. (VI. 13.) Korm. határozat 2. sz. melléklet (kivonatos közlés).

4. számú táblázat. Harmadrendi nyilvántartási jegyzék (1919)

Folyó szám	Név	Állapota: nő, hajadon, özvegy, foglalkozása	Rendi név	Lakása	Foglalkozása	Beöltöztetett		Jegyzet
						Hol: év, hó, nap	Ki előtt?	
1.								
2.								
3.								

Forrás: III. Rendiek nyilvántartása – Magyar Ferences Könyvtár és Levéltár (1024 Budapest, Margit krt. 23.).

**A Szűz Máriáról nevezett Ferences Rendtartomány körzetei, önálló rendközségei és
fiókrendközségei 1948-ban**

I. Budapest I. körzete (alapítása évei):

- Budapest (1741),
- Pestszenterzsébet (1943).

Fiókrendközségek:

Budafok (1943); Dunaharaszti (1940); Árpádfölde (1947); Irsa (1943); Érd (1946);
Klotildliget (1944).

Összesen: 1099 tag.

II. Körzet – Székesfehérvár:

- Székesfehérvár (1727)

Fiókrendközségek:

Sárszentmiklós (?); Sárszentmihály (?); Sáregres (?); Ercsi (1944); Bicske (1944).

Összesen: 406 tag.

III. Körzet – Szombathely

- Szombathely (1898),
- Körmend (1928).

Fiókrendközségek:

Nagygencs (1944); Bő (1927); Söpte (1949); Kenyeri (1930); Nárjai (1942); Kőszeg
(1943).

Összesen: 754 tag.

IV. Körzet – Pápa

- Pápa (1716)

Fiókrendközségek:

Mersevát (1942); Vikár (1940); Nemesszalók (1931); Vaszar (?); Ugod (1931);
Pápatenér (1931); Bakonyszentiván (1931); Pápakovácsi (1941).

Összesen: 491 tag.

V. Körzet – Sümeg

- Sümeg (1901),
- Nikla (1947).

Fiókrendiközségek:

Devecser (1940); Keszthely (?); Gyenesdiás (?); Vonyarcvashegy (?); Csabrendek (?);
Sümegegsehi (?); Dabrony (?); Bazsi (?).

Összesen: 278 tag.

VI. Körzet – Veszprém

- Veszprém (1921),
- Ajka (1948).

Fiókrendiközségek:

Márkó (1943); Nemesvámos (1943); Vörösberény (1938).

Összesen: 281 tag.

VII. Körzet – Bucsuszentlászló

- Bucsuszentlászló (1943),
- Nemesapáti (1943).

Fiókrendiközségek:

Felsőrajk (1944); Alsórajk (1943); Nemeshetény (1943); Nemessándorháza (1943)

Összesen: 278 tag.

VIII. Körzet – Nagykanizsa

- Nagykanizsa (1887),
- Nagyrécse (1938),
- Berzence (1934),
- Homokkomárom (1940),
- Inke (1936),
- Ujudvar (1941),
- Tótszentmárton (1941),
- Tótszerdahely (1940),
- Belezna (1940),
- Somogyudvarhely (1943),
- Leténye (1943),
- Nagybakónak (1942).

Fiókrendiközségek:

Szenta (1943); Iharos (1940); Miháld (1944); Vörs (1941); Balatonszentgyörgy (1942); Magyarszentmiklós (1946); Palin (?); Kacorlak (1943); Gelcse (1946); Bagolasánc (1942); Gyékényes (1939); Zákány (?); Somogyszentmiklós (?); Kadorkut (1949).

Összesen: 1103 tag.

IX. Körzet – Esztergom

- Esztergom (1924),
- Bény (1944),
- Szógyén (?),
- Párkány (1943).

Fiókrendiközségek:

Bart (1937); Muzsla (1938); Pilisszentlélek (1944).

Összesen: 485 tag.

X. Körzet – Andocs

- Andocs (1924),
- Kaposvár (1917),
- Taszár (1924),
- Toponár (1925),
- Attala (1927).

Fiókrendiközségek:

Somogyacsa (1938); Igal (1938); Nagykónyi (1938); Páhi (1948); Nágocs (1938); Gomás (1936); Gölle (1936); Zimány (1938); Fonó (1942); Baté (1947); Karposhomok (1946); Nagyberki (1946).

Összesen: 464 tag.

XI. Körzet – Felsőseged

- Felsőseged (1943),
- Böhönye (1946),
- Marcali (1947).

Fiókrendiközségek:

Kutas (1946); Csököly (1948); Kaposszentbenedek (1943); Bárdibükk (1934).

Összesen: 179 tag.

XII. Körzet – Nagyatád

- Nagyatád (1912),
- Barcs (1909),
- Csokonyavisonta (1942).

Fiókrendiközségek:

Kivadár (?); Ötvös (?); Tarany (?).

Összesen: 466 tag.

XIII. Körzet – Zalaegerszeg

- Zalaegerszeg (1926),
- Szarvaslak (?),
- Csendlak (?),
- Páka (1946),
- Szécsisziget (1946),
- Lenti (1939).

Fiókrendiközségek:

Babosdöbréte (1948); Csömödér (1946); Kerkateskánd (1946); Dömefölde (1948);
Tornyiszentmiklós (1946); Tormafölde (1941); Kányavár (1946).

Összesen: 1589 tag.

XIV. Körzet – Kiskanizsa

- Kiskanizsa (1935)

XV. Körzet – Kapuvár

- Kapuvár (1908),
- Dunakiliti (1909),
- Fertőszéplak (?),
- Hegykő (?),
- Vitnyéd (?),
- Hövej (1947),
- Sopron (!) – magyar,
- Sopron (1928) – német,
- Sarród (1947).

Fiókrendiközségek:

Himádé (1946); Cirók (1946); Fertőszentmiklós (1943); Magyaróvár (1943); Győr
(1941); Rőjtökmuzsaj (?); Sopronhorpács (1945); Halászi (?); Öntésmajor (1945);
Lászlómajor (1945).

Összesen: 1043 tag.

XVI. Körzet – Pestszentlőrinc

- Pestszentlőrinc (1946).

Fiókrendiközségek:

Kispest (1947); Wekerletelep (1947).

Összesen: 107 tag.

XVII. Körzet – Káptalanfüred

– Káptalanfüred (1947).

Fiókrendiközségek:

Felsőórs (1947); Alsóórs (1948); Balatonalmádi (1947).

Összesen: 86 tag.

Forrás: PUSZTAY G., Beszámoló a Szűz Máriáról nevezett Ferences Rendtartomány kötelékébe tartozó Ferences Világi III. rendi községek életéről, működéséről, valamint a Vizitátori Hivatal működéséről, Budapest 1948. 7–85.

A Kapisztrán Rendtartomány világi harmadrendjének statisztikája 1942-ben (részadatok – kivonatos közlés!)

I. Budapest II. Körzetközpont

Alapítás: 1741

Összes tag: 549. Ebből

- férfi: 165
- 16–30 éves férfi: 16
- 13–30 éves nő: 32
- újonc férfi: 3
- újonc nő: 12

II. Csillaghegy

Összes tag: 33. Ebből

- férfi: 4
- újonc: 1
- jelölt: 4

III. Rákospalota

Összes tag: 48. Ebből

- férfi: 8

IV. Óbudai Község

Összes tag: 120.

V. Gyömrő

Összes tag: 23. Ebből

- férfi: 4

VI. Pasarét

Alapítás: 1930

Összes tag: 92. Ebből

– férfi: 2

VII. Gyöngyös és körzete:

Alapítás: 1911

Összes tag: 147. Ebből

– férfi: 35

– újonc: 9

VIII. Gyöngyöspata

Összes tag: 75

IX. Rózsaszentmárton

Összes tag: 72

X. Szűcsi

Alapítás: 1928

Összes tag: 28.

XI. Kisnána

Alapítás: 1937

Összes tag: 20

XII. Gyöngyössolymos

Összes tag: 18

XIII. Atkár

Összes tag: 5 – Nem fejlődő!

XIV. Jászárokszállás

Összes tag: 74. Ebből

– férfi: 10

XV. Gyöngyöstarján

Összes tag: 9. – Kihalásra szánva!

XV. Jászberény és kerülete

Alapítás: 1757

Összes tag: 352. Ebből

– férfi: 66

– 16–30 éves nő: 20

XVI. Nagykáta

Összes tag: 90. Ebből

– férfi: 5

– jelölt 5

XVII. Jánoshida

Összes tag: 42. Ebből

– férfi: 2

XVIII. Jászladány

Alapítás: 1914

Összes tag: 67. Ebből

– férfi: 3

XIX. Jászdózsa

Alapítás: 1939

Összes tag: 46. Ebből

– férfi: 3

XX. Jászóhalma

Összes tag: 45. Ebből

– férfi: 2

XXI. Jásztelek

Összes tag: 9

XXII. Alattyán

Alapítás: 1926

Összes tag: 35

XXIII. Tápiószecső

Alapítás: 1939

Összes tag: 60

*XXIV. Pécs és környéke**1. Pécs*

Alapítás: 1884

Összes tag: 223. Ebből

– férfi: 9

– újonc: 8

– jelölt: 2

2. Szekszárd

Összes tag: 32. Ebből

– férfi: 2

3. Dombóvár

Összes tag: 19. Ebből

– férfi: 7

4. *Bicsérd*

Összes tag: 22

5. *Szentlőrinc*

Összes tag: 21

6. *Sásd*

Összes tag: 25

7. *Döbörköz*

Összes tag: 8

8. *Mecsekjánosi*

Összes tag: 3–4

XXV. Szécsény és környezete

1. *Szécsény*

Alapítás: 1907

Összes tag: 96. Ebből

– férfi: 2

2. *N.patak*

Összes tag: 126

3. *Dejtár*

Összes tag: 138

4. *Ludány – Halászi*

Összes tag: 64. Ebből

– férfi: 4

5. *Drégelypalánk*

Összes tag: 55

6. *Hugyag*

Összes tag: 54. Ebből

– férfi: 3

7. *Órhalom*

Összes tag: 18. Ebből

– férfi: 1

8. *Balassagyarmat*

Összes tag: 28

9. *Ipolytornác*

Összes tag: 27–28

10. *Litke*

Alapítás: 1927

Összes tag: 21

11. *Sipek*

Összes tag: 5

12. *Karancsság*

Összes tag: 25

13. *Enderfalva*

Összes tag: 22

14. *Szerencsény*

Összes tag: 21

15. *Rimóc*

Összes tag: 16

16. *Szécsényfelfalu*

Összes tag: 14

17. *Nógrádszakál*

Összes tag: 8

18. *Ipolykér*

Összes tag: 4

19. *Nagyloc*

Összes tag: 4

20. *Nagykér*

Összes tag: 4

21. *Kazancskeszű*

Összes tag: 4

22. *Ipolypinc*

Összes tag: 12

23. *Megyer*

Összes tag: 3

Forrás: P. RÉZ MÁRIÁN, A Kapisztrán rendtartomány világi harmadrendjeinek statisztikai adatai, Budapest 1942.

5. számú táblázat. Harmadrendi törzskönyv (1886–1951)

Folyó és ellenőrzési szám	Vezeték,- keresztnév és polgári állás	Rendi név	Születés helye és ideje	Hol és mikor		Ki előtt öltözött be és tett fogadalmat?	Minő nyelvet beszél?	Halálozás helye és ideje	Megjegyzések
				öltözött be?	tett fogadalmat?				
1.									Felmentések, törlések, izolálások stb.
2.									
3.									

Forrás: Szent Ferenc III. Rendjének törzskönyve – Magyar Ferences Könyvtár és Levéltár (1024 Budapest, Margit krt. 23.).

Summary

The first organized secular orders – such the third orders have taken shape around the significant order's founders – came into existence at the end of high Middle Ages, although keeping penitence and appeasement was already known – which was kept by the prophet in the community's name or onto a prophet's call – in the age of the Early Church.⁶¹¹ So many lay people desiring a conversion followed Jesus and the apostles likewise, after all can not be considered religious associations. Though the institutional form of monastic life and the Third Orders did not take shape yet in the first centuries of Christianity, the aim of perfectness in the individual life is already known from this time (like ascetics, hermits or anachorets, virgins).⁶¹² In the ancient Christian age the private associations initially were bodies of religious, the real motivation was the formation of their faith and affection, furthermore resignation from the temporary goods, earthly joys from the aim of the God's country and the gaining of the eternal life. After the medieval improving of the European institutionalized monasticism and its blooming the claim arise from the part of the secular ones, that to the religious let a similar life be lived. The first organized associations consisted of the followers who may not have uptake for any reason in the orders, but the order founders may not have left them out of consideration because of followers' numbers growing and the persistent validation of their intention. Based on the sources verifiable, that the thought of the Third Orders Secular was already arise by *Saint Norbert of Xanten*, who gave formulated rules of life to *Thibault of Champagne* around 1124 intending, and what increasingly more people started observing next.⁶¹³ The legal experts' point of view yet until the today's day not uniform in that question, the first canonically organized secular order was the *Third Order of Saint Norbert* or the *Third Order of Saint Francis*, because of memoranda at the 17th century earlier did not stay above about Third Order of Saint Norbert.⁶¹⁴ In our opinion, it's possible to respond to the open questions after the accurate clarification of the canonical concepts, concerned on the road of historical fact-finding.

⁶¹¹ See 1Sám,7,6; Neh 1,6 and 9,2; Iz 63,7–64,12; Dán 9,4–19. cf. *Bibliai Lexikon*, Budapest 1989. 205–207.

⁶¹² ÓRIGENÉSZ, *Az imádságról és a vértanúságról* (Ókeresztény írók 14), Budapest 1997. 164–219. cf. VANYÓ L., *Ókeresztény írók lexikona* (Szent István Kézikönyvek 10), Budapest 2004. 375–389. SCHERMANN E., *Szerzetesjog*, Pannonhalma 1927. 2.

⁶¹³ *Szent Norbert Világi Harmadrendje*, Csorna 1945. CAMPBELL, H., *Szent Norbert a premontrei rend alapítója*, 213–214. *Szent Norbert Világi Harmadrendje*, see <http://www.opraem.hu/harmadrend.htm>. GRASSL, B., *A premontrei rend szentjei*, Budapest 1941.

⁶¹⁴ CAMPBELL, H., *Szent Norbert a premontrei rend alapítója*, 213–214.

Indisputable fact, that rules of life were given to Thibault by Saint Norbert of Xanten and this started the development of the Third Orders towards it. Apart from the rules for these tertiaries were first formally approved by Pope Honorius II in 1126.⁶¹⁵ The Holy See approved the regulation renewed of Third Order of Saint Norbert, after it they were revised and approved by Pope Benedict XIV in May of 1752. The next revision was approved by Pope Pius XI in 1923. The last revision was approved by Pope Pius XII on the 6th of June 1949.⁶¹⁶ After Saint Norbert's death with some seventy years, St. Francis of Assisi was looking for the living of evangelical councils perfectly through the keeping of the penitence. The sources testify that it was organized by him around 1220, the third order named Brothers and Sisters of the Order of Penance and his regulation comes from the seraphic father concerned.⁶¹⁷ The order founder first of all gives outlined the lifestyle recommended in a document titled *Epistula ad fideles*,⁶¹⁸ which was complemented and approved by Ugolino cardinal in 1221 (*Memoriale Propositi*). Regulation was constructed by *F. Caro OFM* in 1284, that published and approved by Nicholas IV in 1289 (*Supra montem* – 18 Aug. 1289).⁶¹⁹ The rules were in validity until a new regulation published by Leo XIII in 1883.

We may affirm that the group of the secular took shape around both order founders in his life yet, who would have liked living similarly to them. All two saints considered that the family and the secular missions are important, gave rules of life for their followers in order for the evangelisation to be continued in their own life state. Both of them laid a rule system, which became a uniform regulation later devised. The Third Order of Saint Norbert received an affirmation by Honorius II in 1126, while the Third Order of Saint Francis founded by Nicholas IV in 1289.⁶²⁰ Despite all that, the Third Order of St. Norbert preceded the foundation of the Order of Penitents of St. Francis in time and received an affirmation papal before, after all doubtless, that most sources remained about the Franciscan Third Order.

⁶¹⁵ *The Third Order of Norbertine* in *New Catholic Encyclopedia*, XIV., 96.

⁶¹⁶ *The Third Order of Norbertine* in *New Catholic Encyclopedia*, XIV., 96.; PUSKELY M., *A keresztény szerzetesség történeti fogalomtára*, 757–758.

⁶¹⁷ LINO, B., *A ferences világi rend természete*, 5. VÁRNAI J., *Kézikönyv a Ferences Világi Rend életéhez*, 46–48. NIGG, W., *A szerzetesek titkai*, 279–319. *Third Orders* in *New Catholic Encyclopedia*, XIV., 93–94. BALANYI GY., *Anima Franciscana*, Budapest 1930. 108–109.

⁶¹⁸ *Fonti Francescane*, Padova 1983.³ 151–158.

⁶¹⁹ *Bullarium Franciscanum*, Tom. IV., Roma 1768. 94–97.

⁶²⁰ *Memoriale Propositi* was approved oral by Pope Honorius III in 1221. See *A ferences harmadik rend*, 18. cf. UNGHVÁRY A., *A harmadik rend történelmi méltatása* in BUTTYKAY A. (szerk.), *Szent Ferenc nyomdokain (1226–1926)*, Budapest 1926. 375–381.

In Italy all of localities and cities became tertiaries under St. Francis' life. The members of the penitent order already maintained sanctuaries, hospitals in this time, the abandoned ones, orphans and poor were supported institutionally. The first example like this there was San Paolo hospital in Florentine, but the urban hospital was guided by tertiaries in Imola (Italy) too. Beside this the social significance of the order can be manifested unambiguously in every age, even the religious life the strength of moulders, even the alleviation of the debates between the other ones. The name of the Order of Penitents at first beginning changed to Third Order of Saint Francis in a bull titled *Supra montem*. In the 14th century the division of Third Orders began from that claim budding, that some people would have liked living a community life, but after all as a monk. The Third Order Regulars came into existence so, that follow the rules set up for the tertiaries were observed, but live separating from the world.

The Third Order Secular of the Order of Our Lady of Mount Carmel was formed in the 14th century after the order started expanding into Europe. It can be found a difference in it so, that the order founder did not formulate the rules of life for the Secular Carmelites. By the middle of the 15th century the institutionalized Third Order became, which was found by *Blessed John Soreth*. He obtained from Pope Nicholas V, a Papal Bull, *Cum nulla* of October 7th, 1452, which was approved by Pope Sixtus IV in 1476 (*Mare magnum privilegiorum*).⁶²¹ Adapting to the claims of the age *Theodor Stratius* the order's general gave new rules to the Carmelite tertiaries in 1635, which were reviewed in 1678 next.⁶²² The regulation of Carmelite tertiaries was renewed in 1921, then – in the spirituality of the teaching of Second Vatican Council – it was again renewed in 1979. The newest approbation – with twenty years after coming into effect of the Code of Canon Law in 1983 – the Congregation for Institutes of Consecrated Life and Societies of Apostolic Life demanded it on 9th of June 2003. After Second Vatican Council the reform made (makes) a change not only in the monastic regulations and the rules of Third Orders Secular, but also influenced the function of the secular orders, the members' view. The Pope Paul VI approved the regulation of Third Order on 2nd of June 1978 with *Seraphicus Patriarcha* beginning circular letter, later the constitutions of the Secular Order of the Discalced Carmelites in 1979. The synodical teaching and a theological picture which to improve was continued from the secular ones is reflected well in the renewed regulations.

⁶²¹ PUSKELY M., *Szerzetesek*, 61–64. and 144. PUSKELY M., *A keresztény szerzetesség történeti fogalomtára*, 757–758.

⁶²² *The Third Order of Our Lady of Mount Carmel* in *New Catholic Encyclopedia*, XIV., 96.

The expression of tertieries disappears gradually from the regulations and instead of the Third Order the Franciscan Secular Order, the Secular Order of the Discalced Carmelites, Secular Order of Saint Norbert widespread. The new content of the synodical teaching was founded on the manner turning yet into the single constitutions and partial statutes at the same time in. In a domestic look the success of the synodical effects not only on the space of the legislation, but also in the practical life was shifted onto later, which the 50-year-dictatorships ripping the Hungarian history in half caused. The separative endeavours after the World War II and a land reform affected the whole Hungarian church seriously.⁶²³

The communist era was the government on it in order to force back the church influence with all devices. The church schools were nationalized, a church's separation was decided in 1948, the obligatory catechism ceased in 1949.⁶²⁴ Finally on 7th of September 1950 the monastic orders' function permit and the ones with which the state signed a separate convention may have continued to work only. The Piarist got back their institutions (in Budapest and in Kecskemét), the Benedictine (in Pannonhalma and in Győr), the Franciscan (in Esztergom and in Szentendre), and the female schoolmaster order being active on Budapest and in Debrecen, Poor School Sisters called of Our Lady.⁶²⁵ The 1956 Revolution and War of Independence protesting against dictatorship and oppression spoiled the situation longer. As a result of the serial arrests', ceaseless harassment of Magisterial of Security of the States, constant watch and anticlerical measures more priests, a monk and tertieries suffered injuries in body and soul, concerning their death caused by.⁶²⁶

The effects of Second Vatican Council may not have come really before the political transformation in Hungary so. It managed to attain results on liturgical and church government space only, because of the State Church Case Office emphasized it in a number case in his secret reports strictly, that it is necessary to be hampered by him.⁶²⁷ The domestic reform of the orders may have ensued after the political transformation only so.

⁶²³ GERGELY J. – KARDOS J. – ROTTLER F., *Az egyházak Magyarországon*, 209.; See 1945 yearly VI. law.

⁶²⁴ See 1949 yearly XX. law – § 54. and decree of 1101/1-1949. (IX. 6.).

⁶²⁵ CZENE –POLGÁR V., *Egyházpolitika az 1950-es években*, in ÖZE S. – MEDGYESY-SCHMIKLI N. (szerk.), *A ferences lelkiség hatása*, 460–468.; NAGY P. T., *Hitoktatás az ötvenes években*, in *Iskolakultúra* 10 (2000/2) 38–46.; BELICZAY A., *A magyarországi vallásoktatás története*, in *Theológiai Szemle* 35 (1992/2) 96–100.

⁶²⁶ See decree of 4353/1949. (XII. 28.).

⁶²⁷ SZABÓ CS., *A Szentszék és a Magyar Népköztársaság kapcsolatai*, 64–81, 200–201, 290–292.

Franciscan Secular Order and the communities of the Secular Order of the Discalced Carmelites working illegally between 1950 and 1989 recovered relatively quickly, but the dispersing mostly suffering of the thing the organization of the secular ones occurred after the turn of the century only in order of Saint Norbert. Following the year of the turn it to get organized ambitious monastic orders had to face up to a heavy situation. The monks' majority grew old or they suffered injuries in body and soul so, that the order may not have counted his active activity. Those orders that pursued their activity unbrokenly under the years of the illegality were able to recover primarily from the apathy state. We could contact with the present leaders of the orders, we may have looked in into the single communities' life, in their documentation and we agreed in it, that the renewal process lasts even today. The time passed since the political transformation were not enough that way, that the members can get over the persecution lasting. All summed up the study of sources, all the archival work, all the results of the personal experiences, we make the under mentioned proposals.

It is necessary to continue the additional church history research of the sources of carmelitan and premonstratensian, it is necessary to direct the archives' present situation. The exploration of the function of the secular orders with a scientific claim, his past knowledge and the international comparisons helps the secular ones in a church, concerned for his mission filled in a world in the spirituality of the teaching of Second Vatican Council. In the interest of this necessary the secular ones from the side of his continuous and more thorough training, the monastic orders the tighter contact and spiritual support, the dissemination of the spirituality of the order among the young persons. The 21st century's burning problem is the family's crisis, therefore secular ones can evangelize here the most efficiently. Their mission needs to be perceived through their example and on the community level especially on the life protection, family protection areas.

The salvation of souls is the church's capital objective and his task, in what the secular orders may be his efficient helpers. Thereby since, that they live in the world, a "bridge role" is played not only the monastic orders, but also towards the diocesan priesthood. We consider it may be important to invite the national leaders of the secular orders to diocesan synods, at least in observer status. They have got most information about Christ believers' daily problems and his difficulties, valuable solution proposals may be made in fulfilling of the church aims in the world through their evangelisation mission.